

ΚΩΣΤΑ ΝΙΚ. ΜΠΑΛΤΑ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗ

ΠΩΣ ΕΠΟΛΕΜΗΣΑΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

ΚΩΣΤΑ ΝΙΚ. ΜΠΑΛΤΑ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗ

ΠΩΣ ΕΠΟΛΕΜΗΣΑΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

ΑΘΗΝΑ 1994

ISBN 960-8542

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΥΡΥΤΑΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ
ΧΑΡ. ΤΡΙΚΟΥΠΗ 56-58 - ΤΗΛ. 36.01.072
106 08 - ΑΘΗΝΑ

Ἀφιεροῦται στούς πεσόντες ἐνδόξους ἥρωας ἀναπήρους
καί τραυματίας καί ἀγωνιστάς διά τά μεγαλειώδη ἰδανικά
τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, τῆς πίστεως, τῆς πατρίδος καί τῆς ἐλευθερίας
τοῦ θρυλικοῦ Συντάγματος 2/39 Εὐζώνων

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Στόν πόλεμο τοῦ 1940 - 41 ὁλόκληρο τό Ἑλληνικό Ἔθνος ἀντιμετώπισε μέ αὐταπάρνηση, πείσμα καί ἥρωισμό τήν ἐπίθεση τῶν στρατευμάτων τῆς Ἰταλίας καί Γερμανίας κατά τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας καί ἐλευθερίας. Πολλοί μάλιστα Ἕλληνες, πού λόγῳ τῶν ἐργασιῶν τους, διέμεναν στό ἐξωτερικό, ὅταν πληροφορήθηκαν ἀπό τά ραδιόφωνα, τό πρωινό ἐκεῖνο τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 τήν ἀδικαιολόγητη ἐπίθεση τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας κατά τῆς Ἑλλάδος, ἔσπευσαν νά ἐπιστρέψουν στήν πατρίδα καί νά καταταγοῦν στίς ἐνοπλες δυνάμεις τοῦ ἀγωνιζομένου ὑπέρ βωμῶν καί ἐστιῶν Ἑθνους. Ἀκόμη καί πολιτικοί ἐξόριστοι καί φυλακισμένοι τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου ζήτησαν νά στρατευθοῦν καί νά σταλοῦν στό μέτωπο. Ἀπερίγραπτος ἦταν ὁ ἐνθουσιασμός καί ἡ πεποίθηση γιά τή νίκη τοῦ μικροῦ Δαυίδ κατά τοῦ γίγαντα Ἰταλοῦ Γολιάθ.

Εἶναι γεγονός ὅτι πολύ πρό τοῦ πολέμου ἐκεῖνου ἡ ἐξέλιξη καί ὁ ἀνταγωνισμός τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης προεμήνυναν τήν ἔκρηξη τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ἦδη ἡ Γερμανία πρὸς τοῦ 1939 ἄρχισε νά ἐνσωματώνει στά ἐδάφη της τήν Τσεχοσλοβακία, τήν Αὐστρία, νά διακηρύσσει τίς πολεμικές της διαθέσεις κατά τῆς Πολωνίας γιά τόν διάδρομο τοῦ Δάντσιχ, νά συνάπτει σύμφωνα φιλίας καί συμμαχίας μέ τήν Ἰταλία, τή Ρωσία καί τήν Ἰαπωνία καί γενικά νά ἐκδηλώνει τήν πρόθεσή της γιά τήν ἐπιβολή, ὅπως ἔλεγαν, τῆς νέας τάξεως πραγμάτων στόν κόσμο. Χλιαρή καί ἀδύνατη ἦταν ἡ ἀντίδραση τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης στόν Γερμανικό καί Ἰταλικό ἐπεκτατισμό.

Τά μικρά κράτη, συνειδητοποιώντας την έπερχόμενη πολεμική λαίλαπα, προσπαθοῦσαν νά ἐκσυγχρονίσουν τίς πολεμικές τους δυνάμεις, νά συνάψουν σύμφωνα συμμαχίας καί φιλίας, νά ἐκτιμοῦν κάθε φορά τίς πολιτικές ἐξελίξεις καί νά διακηρύσσουν τήν οὐδετερότητά τους.

Ὁ τότε πρωθυπουργός τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ἔμπειρος στρατιωτικός καί συνετός πολιτικός ἡγέτης, διαβλέποντας τόν ἐκ βορρᾶ κίνδυνον, πού ἐξέφραζε ἡ Βουλγαρική βουλιμία κατά τῆς Μακεδονίας καί Θράκης, ἐπέτυχε τήν ὁχύρωση τῶν ἑλληνικῶν συνόρων πρός τήν Βουλγαρία μέ τήν περίφημη "Γραμμή Μεταξᾶ", κατά μίμηση τῆς "Γραμμῆς Μαζινό" στά Γαλλογερμανικά σύνορα. Προέβη στόν ἐκσυγχρονισμό τῶν ἐνόπλων δυνάμεων μέ τήν "ἐκπαίδευση στά νέα ὅπλα", ὅπως τότε κοινῶς ἐλέγετο ἡ περιοδική ἐπιστράτευση ἐφέδρων καί παρήγγειλε στό ἐξωτερικό τήν προμήθεια νέων ὁπλων καί ἀεροπλάνων γιά τήν ἐνίσχυση τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

Τά ἑλληνικά σύνορα πρός τή Σερβία καί τήν Ἀλβανία δέν εἶχαν ἀνάγκη εἰδικῆς ὁχυρώσεως, γιατί ποτέ στό παρελθόν δέν εἶχεν ἐκφρασθῇ ἀπό τά κράτη αὐτά πολεμική κατά τῆς Ἑλλάδος διάθεση. Ἀντιθέτως οἱ σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μέ τά γειτονικά αὐτά κράτη ἦταν στενά φιλικές. Μόνον ὅταν ἡ Ἰταλία κατέλαβε αἰφνιδιαστικά τήν Ἀλβανία, τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1939, παρά τίς ἐπίσημες ἰταλικές διαβεβαιώσεις, ἐφάνη ἀπειλητικός ὁ κίνδυνος ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ φασιστικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ. Οἱ οἰκονομικές ὁμως δυνατότητες τῆς Ἑλλάδος δέν ἐπέτρεπαν μεγάλες δαπάνες γιά ὁχύρωση τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων οὔτε τήν ἀγορά μεγάλης ποσότητος πολεμικοῦ ὕλικου καί ἄλλων στρατιωτικῶν ἐφοδίων.

Γι' αὐτό τή στοιχειώδη ὁχύρωση τῆς ἑλληνοαλβανικῆς μεθορίου ἀνέλαβε καί ἐπέτυχε νά πραγματοποιήσῃ μέσα σέ μικρό χρονικό διάστημα καί μέ ἐλάχιστα κρατικά οἰκονομικά μέσα ὁ προνοητικός καί δραστήριος Διοικητής τῆς 8ης Μεραρχίας Ἡπείρου Εὐρυτάνας Στρατηγός Χαράλαμπος Κατσιμηῆτρος. Μέ κάθε μυστικότητα καί μέ τή πρόθυμη συνδρομή τῶν τοπικῶν παραγόντων καί μέ εἰσφορές τῶν ξενητεμένων Ἡπειρωτῶν ὠχύρωσε τήν περιοχή Καλπακίου, ἀπό ὅπου περνοῦσε ἡ κυρία γραμμή συνδέσεως τῆς Ἀλβανίας μέ τά Ἰωάννινα. Οἱ ἐδαφικές συνθήκες δέν ἄφηναν ἄλλα περιθώρια διελεύσεως μεγάλων στρατιωτικῶν σχηματισμῶν πρός τήν Ἡπειρο ἀπό τά νότια μέρη τῆς Ἀλβανίας. Τό Γενικό μάλιστα Ἐπιτελεῖο τῆς Ἑλλάδος, ἀντιλαμβανόμενο ὅτι οἱ μικρές ἑλληνικές δυνάμεις δέν ἦταν δυνατόν νά ἀντιτάξουν ἀποτελεσματική ἄμυνα στήν ἐπίθεση ἑνός σύγχρονου πάνοπλου Εὐρωπαϊκοῦ Στρατοῦ, ὅπως ὁ Ἰταλικός, πού διέθετε ἄφθονα καί σύγχρονα πολεμικά μέσα, τάνκς καί ἀεροπλάνα παντός τύπου, ἐσχέδιασε τήν ὑποχώρηση τοῦ ἑλληνι-

κοῦ στρατοῦ, σέ περίπτωση ἰταλικῆς ἐπιθέσεως, στή γραμμή Ἀράχθου. Ὁ Στρατηγός ὅμως Χαράλαμπος Κατσιμήτρος πίστευε ἀκράδαντα, ὅτι μέ τήν στοιχειώδη ἔστω ὀχύρωση τοῦ Καλπακίου καί τό ἠθικό τῶν ἀνδρῶν του θά μπορούσε ν' ἀντιτάξει ἀποτελεσματική ἄμυνα στά σύνορα. Καί τά γεγονότα τόν ἐδικαίωσαν.

Πρέπει ἐδῶ νά σημειωθῇ ὅτι ὁ ἀνάνδρος τορπιλλισμός τῆς "Ἑλλης" στήν Τήνο καί οἱ συνεχεῖς αἰτιάσεις καί κατηγορίες τῶν Ἰταλῶν κατά τῆς Ἑλλάδος εἶχαν ἐξάψει τό ἐθνικό φρόνημα καί τήν ἀποφασιστικότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ γιά ἀντίσταση κατά τῶν Ἰταλῶν. Τό Γενικό ἐπίσης Ἐπιτελεῖο, προβλέποντας τήν ἐπέκταση τοῦ πολέμου καί στή Βαλκανική, εἶχε ἐκπονήσει ἄριστο σχέδιο ἐπιστρατεύσεως, τό ὁποῖο παρά τίς εὐλογες ἐλλείψεις, ἐφαρμόσθηκε πλήρως.

Μετά τήν κήρυξη τοῦ πολέμου τό ἠθικό τῶν στρατευμένων καί ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ἐφέδρων ἐφθασαν στήν κορύφωσή τους. Ὁ Λαός πιστεύοντας στό δίκαιο τοῦ ἀναλαμβανομένου ἀγῶνος κατά τοῦ ἰταλοῦ εἰσβολέως ἔδειξε δείγματα ἀνεξάντλητης ἐθνικῆς καί ἠθικῆς δυνάμεως, ἀρετῆς καί σωφροσύνης.

Οἱ ἑφεδροὶ Ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι ἐπλαισίωσαν τίς μικρές, κυρίως, μονάδες τοῦ μετώπου, σέ στενή συνεργασία μέ τούς μόνιμους καί εἰδικευμένους στά νέα ὅπλα συναδέλφους τους, μετέδιδαν στούς ἄνδρες τους τόν ἐνθουσιασμό καί τήν πεποίθηση γιά τή νίκη. Μέ τήν κατάλληλη ψυχολογική προετοιμασία καί μέ τήν ἐπίκληση καί τή βοήθεια τῆς Ὑπερμάχου Στρατηγοῦ τοῦ Ἔθνους, τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς ὁποίας τήν ἱερή πανήγυρη στήν Τήνο βάναισα προσέβαλαν οἱ θρασεῖς ἐπιδρομεῖς τοῦ Μουσολίνι, ὁ Ἔθνος ἀποδύθηκε στόν ὑπέρ "ὅλων ἀγῶνα" του. Οἱ στρατιωτικές μονάδες τῆς ἡπειρωτικῆς μεθορίου καθήλωσαν τούς Ἰταλοὺς εἰσβολεῖς καί λίγο ἀργότερα τούς ἀνάγκασαν σέ ὀπισθοχώρηση.

Μπροστά στά ἑκπληκτα μάτια τῆς ἀνθρωπότητας, ἡ ὁποία μπορούσε τώρα νά συνειδητοποιήσῃ τή σημασία καί τό μέγεθος τῆς ἐλληνικῆς νίκης στήν ὅλη ἔκβαση τοῦ Πολέμου, ἡ Ἑλλάδα μέ τόν ἥρωισμό τῶν παιδιῶν της στά ἄγρια ἀλβανικά βουνά ἔδινε τό μέτρο τῆς ἀντιστάσεως κατά τῶν δυνάμεων τοῦ ἄξιονος, κατά τῆς ὠμῆς βίας καί τῆς φρικτῆς καταπίεσεως. Ἔδινε ἐλπίδα ἀντιστροφῆς τῶν πολεμικῶν γεγονότων, δύναμη καί βεβαιότητα νίκης. Κατακτοῦσε τή διεθνή συμπάθεια καί ἀναγνώριση γιά τή συμβολή της ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν καί ἔδινε ὕψιστο μάθημα αὐτοθυσίας, πατριωτισμοῦ καί αὐτοπροσφορᾶς γιά ὕψηλά ἀνθρώπινα ἰδανικά. Τό πνευματικό καί ἠθικό περιεχόμενο τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνα, φλόγιζε τίς καρδιές ἀτόμων καί λαῶν, πού σφάδαζαν κάτω ἀπό τό πέλμα ἀδίστακτων κατακτητῶν τοῦ ναζισμοῦ καί τοῦ φασισμοῦ.

Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς καί ὁ Ἀρχιστράτηγος Ἀλ. Παπάγος ἐκμεταλλεύθηκαν τήν πρώτη αὐτή ἐλληνική νίκη καί ἐνήργησαν ταχύτατα. Ἀνεκάλεσαν στήν ἐνέργεια ἔμπειρους ἀπόστρατους ἀξιωματικούς καί τοὺς ἔθεσαν ἐπὶ κεφαλῇς μαχίμων μονάδων τοῦ μετώπου. Ἐντὸς δεκαήμερου σχεδόν ὁ ἐλληνικός στρατός ἦταν σέ θέση νά ἐξαπολύσει ἀντεπίθεση καί νά τρέψει σέ φυγή τοὺς Ἰταλούς ἐπιδρομεῖς. Ἡ ἐπιτυχία στοῦ Καλπάκι συνετέλεσε στήν ἀνακούφιση τοῦ ἀποσπάσματος Δαβάκη, τό ὁποῖον ἐμάχετο στήν Πίνδο καί ἔτσι στίς 21 Νοεμβρίου νά ἀπελευθερωθῇ ἡ Κορυτσᾶ ἀπό τόν Εὐρυτάνα, ἀντισυνταγματάρχη τότε, Δημήτριο Θεοδωράκη. Σ' ὅλο τό μέτωπο ἄρχισε ἡ καταδίωξη τοῦ ἐχθροῦ ἐντὸς τῆς Β. Ἡπείρου. Ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ λαοῦ ἦταν ἀπερίγραπτος καί εὐμενέστατα, ἐγκωμιαστικά, τά σχόλια τοῦ διεθνοῦς τύπου ὑπέρ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν τῷ μεταξύ καί νέες ἐφεδρεῖες ρίχνονταν στόν ἀγῶνα, γιατί καί ἡ ἄμυνα τοῦ ἐχθροῦ δέν ἦταν εὐκαταφρόνυτη καί οἱ καιρικές συνθήκες ἀφόρητες. Ἐκατοντάδες πολεμιστῶν νοσηλεύονταν στά Νοσοκομεῖα ἀπό κρουοπαγήματα. Ἐν τούτοις ἡ προέλαση τῶν ἐλληνικῶν τμημάτων παρὰ τόν βαρύτατο χειμῶνα ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους μέ βραδύν ἀλλά σταθερόν ρυθμόν συνεχίζονταν.

Ἡ συμβολή τῶν ἐφέδρων καί μάλιστα παλαιμάχων Ἀξιωματικῶν, ὅπως τοῦ Εὐρυτάνα, Συνταγματάρχου τότε, Πανσανία Κατσῶτα καί ἄλλων, ἦταν σημαντική. Ἀπό διηγήσεις, ἐκθέσεις καί ἄλλα ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς πολεμικῆς ἐκείνης περιόδου καταφαίνεται ἡ ἀρετή, ἡ ἀνδρεία, ἡ αὐτοθυσία, ἡ ἐφευρετικότητα καί ἡ δυναμική προσφορά τῶν ἐφέδρων στή νικηφόρα ἐκβαση τοῦ πολέμου τοῦ Σαράντα.

Ἡ Ἑταιρεία Εὐρυτάνων Ἐπιστημόνων ἀπό τῆς ἰδρύσεως της τιμᾷ σχεδόν κάθε χρόνο μέ εἰδική ἐκδήλωση τό ἔπος τοῦ Σαράντα καί ἐξαίρει τή προσφορά διαφόρων συντελεστῶν τῆς ἐνδόξου ἐκείνης νεοελληνικῆς ἐποποιΐας.

Ἔτσι ἐτίμησε μέ ἀπονομή εἰδικῶν "ΔΙΠΛΩΜΑΤΩΝ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ" ἐν ζωῇ τοὺς Εὐρυτάνες Στρατηγούς Δημήτριο Θεοδωράκη καί Πανσανία Κατσῶτα, τοὺς Ἀναπήρους καί τά Θύματα τοῦ Πολέμου 1940 - 41, τό Σῶμα τῶν Ἐθελοντῶν Ἀδελφῶν Νοσοκόμων τοῦ Ε.Ε.Σ. καί τόν αἰμύνηστο, Εὐρυτάνα ἐπίσης, στρατηγό Χαράλαμπο Κατσιμήτρο, Διοικητή τότε τῆς 8ης Μεραρχίας Ἡπείρου, γιά τόν ὁποῖον μάλιστα ἐξέδωκε καί εἰδικό τεῦχος μέ τίτλο "ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΑΤΣΙΜΗΤΡΟΣ ὁ Εὐρυτάνας Στρατηγός τῆς νίκης τοῦ 1940 (Ἀθήνα 1993, σελίδες 128 μέ ἐπικαιρο φωτογραφικό ὕλικό).

Κατά τόν ἐορτασμό τῆς ἐθνικῆς ἐπετείου τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940, πού πραγματοποιοῖσε ἡ Ἑταιρεία τήν 21 Ὀκτωβρίου 1993 στή μεγάλη

αΐθουσα Τελετών της Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν (Πανεπιστημίου 22), τιμήθηκε ἰδιαίτερα καί ἐξάρθηκε ἡ συμβολή τῶν Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν, καί κυρίως τῶν ἐξ Εὐρυτανίας καταγομένων, στήν πολεμική ἐκείνη περίοδο.

Τόν ἑορτασμό ἐλάμπρυνε μέ τή συμμετοχή της ἡ Χορωδία τοῦ Β΄ Τοιτσειοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Ἐκάλης τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν (Ἀρσάκειον), ὑπό τήν διεύθυνση τῆς Καθηγήτριας Μουσικῆς Κας Χριστίνας Βαρσαμῆ - Κούγκη. Ἡ χορωδία ἀπέδωσε θαυμάσια ἐθνικά ἄσματα τοῦ Σαράντα, πλασιωμένα μέ ἐπίκαιρες ἀπαγγελίες, πού τό πολυπληθές κοινό μέ ἐνθουσιασμό χειροκρότησε.

Κύριος ὁμιλητής ἦταν ὁ Νικόλαος Μπαλτᾶς, Καθηγητής τοῦ Οἰκονομικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὁ Εὐρυτάνας τήν καταγωγή Καθηγητής ἀνέπτυξε μέ γλαφυρότητα, ἐμβρίθεια καί σαφήνεια τό θέμα: "Τά πνευματικά μηνύματα τοῦ ἔπους τοῦ Σαράντα".

Περί τό τέλος τῆς ἑορταστικῆς ἐκδηλώσεως, ἡ ὁποία μετεδόθη ὁλόκληρη καί ἀπό τόν Ραδιοφωνικό Σταθμόν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ Πρόεδρος τοῦ Δ.Σ. τῆς Πανελληνίου Ὁμοσπονδίας Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν, Καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Γρηγόριος Κωσταράς, κατόπιν συντόμου προσφωνήσεώς του, ἐπέδωσε "ΤΙΜΗΤΙΚΟΝ ΔΙΠΛΩΜΑ" τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας Εὐρυτάνων Ἐπιστημόνων εἰς τόν εἰδικῶς ἐλθόντα ἀπό τό Καρπενήσι Πρόεδρον τοῦ Συνδέσμου Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν Νομοῦ Εὐρυτανίας κ. Δαμιανόν Τσιλίκαν, Δρα Καρδιολόγον Ἱατρόν τοῦ Νοσοκομείου Καρπενήσιου, ὁ ὁποῖος παραλαμβάνοντας τό "ΔΙΠΛΩΜΑ" ἀντιφώνησε εὐχαριστώντας τήν Ἑταιρεία Εὐρ/νων Ἐπιστημόνων διά τήν προσγενομένη στόν Σ.Ε.Α.Ν. Εὐρυτανίας διάκριση καί γιά τήν ὅλη δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας, ὑπό τά θερμά χειροκροτήματα τῶν παρισταμένων.

Ἡ ὅλη ἐκδήλωση ἔκλεισε μέ τόν Ἐθνικό μας Ὕμνον, τόν ὁποῖο μαζί μέ τήν ἐξαίρετη παιδική Χορωδία τοῦ Β΄ Τοιτσειοῦ Δημ/κοῦ Σχολείου Ἐκάλης ἔψαλε καί τό Κοινό, τό ὁποῖο παρακολουθοῦσε τήν ἐκδήλωση.

Τό Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας θέλοντας καί μέ ἄλλους τρόπους νά ἐξάρει καί νά τιμήσει τήν προσφορά τῶν Εὐρυτάνων Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν στό νικηφόρο πόλεμον τοῦ 1940 - 41, ἰδίως δέ στό ἡπειρωτικό μέτωπο, ἀποφάσισε τή χρηματοδότηση τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ καταγομένου ἀπό τήν Καστανιά Εὐρυτανίας Ἐφέδρου Ἀξιωματικοῦ Κων/νου Ν. Μπαλτᾶ, ὁ ὁποῖος τόν πόλεμον ἐκεῖνο ὑπηρετήσε ὡς Ἐφεδρος Ἀνθυπολοχαγός στό 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων.

Ὅπως εἶναι γνωστό τό Σύνταγμα αὐτό ξεκίνησε ὁδοιπορικῶς μετά τήν ἐπιστράτευση καί τή συγκρότησή του, ἀπό τό Μεσολόγγι, ἔφθασε μέ-

σα σέ ὀκτώ ἡμέρες στό μέτωπο καί παρέμεινε σ' αὐτό μέχρι τῆς ὀπισθοχωρήσεως.

Ὁ Εὐρυτάνας αὐτός Ἐφεδρος Ἀξιωματικός ἐκράτησε λεπτομερεῖς σημειώσεις γιά τήν ὁδοιπορία, τίς διάφορες μάχες καί τά συναφῆ γεγονότα, τήν ιδιομορφία τοῦ πολέμου ἐκείνου καί τόν ἀντίκτυπό του στό ἐσωτερικό καί τό ἐξωτερικό. Τό γλωσσικό ἴδιωμα πού χρησιμοποίησε ἦταν ἐκεῖνο τῆς ἐποχῆς του, ὅπως τῆς ἐποχῆς του ἦταν καί οἱ ὁραματισμοί του καί ἡ σκέψη του νά ἐκδώσει σέ βιβλίο τά ἀπομνημονεύματά του. Ὁ αἰφνίδιος θάνατός του τό 1970 ἐματαίωσε τό σχέδιο του. Τίς σημειώσεις αὐτές διεφύλαξε ἡ οἰκογένειά του καί μετά τόν θάνατό του τό ἔτος 1970 καί μᾶς τίς παρεχώρησε γιά ἐκτύπωση.

Ὁ ἔφ. Ἀνθυπολοχαγός Κώστας Μπαλτᾶς, ὁ ὁποῖος ἀργότερα προήχθη στόν βαθμό τοῦ Λοχαγοῦ, περιγράφει ἀπλᾶ καί παραστατικά σκηνές καί ἐντυπώσεις ἀπό τήν πορεία τοῦ Συντάγματός του, χαρακτηριστικές λεπτομέρειες ἀπό τή στρατιωτική ζωή τοῦ μετώπου, σκέψεις καί ἐκτιμήσεις ἀπό τήν τότε κατάσταση, τήν περιπέτεια τῆς ὀπισθοχωρήσεως τοῦ στρατοῦ καί τῆς διαλύσεώς του στά Ἰωάννινα τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1941, τήν ἀποστράτευσή του καί τήν ὁδύσσεια τῆς ἐπιστροφῆς του στή γενέτειρά του Καστανιά Εὐρυτανίας.

Ἡ διήγηση ἐκφραστική καί ἀνεπιτήδευτη συναρπάζει τόν ἀναγνώστη, τόν μεταφέρει ἀβίαστα στό κλίμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τόν ἐντυπωσιάζει καί τόν συγκινεῖ μέ τό ὑψηλό ἐθνικό φρόνημα καί τόν συναισθηματισμό της.

Τό Διοικητικό Συμβούλιο τῆς Ἑταιρείας εὐχαριστεῖ θερμά τήν Οἰκογένεια τοῦ Κων. Μπαλτᾶ γιά τήν προσφορά τῶν ἀπομνημονευμάτων του καί πιστεύει ὅτι ἡ ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ θά ἱκανοποιήσει βαθύτατα τούς Εὐρυτάνες ἀναγνώστες, ἀλλά καί τούς ἄλλους Ἕλληνες, πού θά τό διαβάσουν, γιατί ἀποπνέει γνήσιο ἐθνικό συναίσθημα καί ἐνθουσιασμό, ἐκδηλό πατριωτισμό, ὀρθόδοξο χριστιανικό ἥθος, ἀληθινή φιλοπατρία καί εἰλικρινῆ ἀγάπη γιά τόν ἄνθρωπο καί τή ζωή.

Ἡ Πατρίδα ἐτίμησε, ὅπως καί τούς ἄλλους ἥρωικούς πολεμιστές τοῦ Σαράντα, τό γενναῖο τέκνο τῆς Εὐρυτανίας Ἐφεδρο Ἀνθυπολοχαγό Κων/νο Ν. Μπαλτᾶ, μέ πολλά παράσημα καί τιμητικές διακρίσεις, ὄχι μόνο γιά τήν προσφορά του στόν πόλεμο ἐκεῖνο ἀλλά καί γιά τή συμμετοχή του στίς μετέπειτα πολεμικές προσπάθειες. Γιατί ἡ ἥρωική ἐκείνη γενιά τοῦ Σαράντα πολεμοῦσε σχεδόν μέχρι τό 1950, γιά νά στεριώσῃ στόν τόπο αὐτό ἡ λευτεριά καί νά συγκροτηθῇ ἀνεξάρτητο ἐλληνικό κράτος, γιά τήν εὐημερία καί τήν πρόοδο τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Ἡ Ἑταιρεία Εὐρυτάνων Ἐπιστημόνων μέ τήν ἔκδοσή της αὐτή θεωρεῖ ὅτι συμβάλλει στή διατήρηση τῆς ἱστορικῆς μνήμης καί στήν ἀπόδοση τῆς ὀφειλόμενης τιμῆς καί εὐγνωμοσύνης στούς πρωταγωνιστές καί τούς γενναίους πολεμιστές τοῦ ἔπους τοῦ Σαράντα, μεταξύ τῶν ὁποίων περίοπτη θέση κατέχουν καί οἱ Ἀξιωματικοί ἔφεδροι Εὐρυτάνες. Ἄς ἀποτελέσει τό βιβλίο αὐτό ἓνα εὐλαβικό γι' αὐτούς μνημόσυνο, ἐπιβράβευση τῆς ἀνδρείας καί αὐτοθυσίας καί ἀναγνώριση τῆς ἐθνικῆς τους προσφορᾶς.

Εὐάγγελος Π. Οἰκονόμου
Πρόεδρος τοῦ Δ.Σ.
τῆς Ἑταιρείας Εὐρυτάνων Ἐπιστημόνων

Μάρτιος 1994

Εὐχαριστοῦμε τούς κ.κ. Σωτήριο Μπαλτά, ἐπίτιμο Γενικό Διευθυντή τοῦ Ὑπουργείου Ἐργασίας καί Σταῦρο Μπαλτά, πρῶην Γραμματέα τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου γιά τίς γλωσσικές διορθώσεις πού ἐπέφεραν στό κείμενο.

Ό Κ. Μπαλτάς
ὡς ὑπολοχαγός

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρίν φύγω από τόν κόσμο αὐτόν γιά τό αἰώνιο ταξίδι, καί πρίν ἀποχωρήσουν κι ὅλοι οἱ μαχηταί, πού δημιούργησαν αὐτό, πού ὠνομάσθηκε «Ἔπος τῆς Ἀλβανίας», πολλές φορές ἤθελα νά ἀσχοληθῶ μέ τό θέμα αὐτό, ἀλλά ὅλο καί ἀνέβαλα, διότι δέν εὔρισκα τόν χρόνο ἀπό τίς πάσης φύσεως ἀσχολίες, ποτέ ὅμως δέν ἐγκατέλειπα καί τήν ιδέα αὐτή· ἦταν διακαῆς πόθος μου νά γράψω κάτι γιά τόν Ἑλληνοϊταλικό πόλεμο, πού ἔλαβα μέρος ὡς ἑφεδρος ἀξιωματικός καί πού μοῦ ἄφησεν ἀνεξίτηλες ἀναμνήσεις.

Καί νά ἤθελα νά ἐγκαταλείψω τήν ιδέα αὐτή δέν μπορούσα· κάθε τόσο ὠρισμένα σύμβολα πού εἶναι κρεμασμένα στούς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ μου δέν μ' ἄφηναν· εἶναι οἱ ἠθικές ἀμοιβές πού μαρτυροῦν ὅτι ἔλαβα μέρος στόν πόλεμο αὐτόν μέ πολλές ἄλλες χιλιάδες Ἑλληνόπουλα καί πολέμησα κι ἐγώ, ὅπως κι ἐκεῖνα.

Ἐθεώρησα σκόπιμον νά γράψω κι ἐγώ λίγες λέξεις γιά τόν Ἑλληνοϊταλικό πόλεμο, γιά τόν πόλεμο πού προκάλεσε τήν παγκόσμια συγκίνησιν καί τόν θαυμασμό, στούς τόσους ἄλλους, πού ἔγραψαν γι' αὐτόν μ' ὅλες τίς λεπτομέρειες καί μέ ἐπίσημα στοιχεῖα. Ἐγώ ὅμως δέν τολμῶ νά πράξω ἕνα τέτοιο πράγμα, διότι οὔτε ἐπίσημα στοιχεῖα ἔχω οὔτε οἱ πτωχές μου πνευματικές δυνάμεις μοῦ τό ἐπιτρέπουν, ἐξ ἄλλου οὔτε ἱστορικός εἶμαι, πού ν' ἀσχολοῦμαι μέ τέτοια θέματα. Ἀπλῶς καί μόνον γράφοντας αὐτά τά ὀλίγα λόγια ἐπιθυμῶ κάτι νά συμπληρώσω, νά ἐξιστορήσω κι ἐγώ, μέ ὅσα θυμᾶμαι, κατά τό δυνατόν τήν πολεμική ἀρετή τῶν Ἑλλήνων, ὠρισμένα γεγονότα ἀνδρείας καί αὐτοθυσίας πού γράφτηκαν βαθειά στό μυαλό μου καί μερικές ἐντυπώσεις.

Ἀφοῦ γράφονται μετὰ τριάκοντα περίπου χρόνια, φυσικόν εἶναι νά μοῦ διαφεύγουν ὠρισμένα ὀνόματα, ἐπακριβεῖς ἡμερομηνίες καί

τό σπουδαιότερον ώρισμένα γεγονότα πού τά έσβησε τό πέραςμα τών έτών· αυτό όμως δέν έχει σημασία, γιατί άλλος είναι ό σκοπός μας. Μέ τίς άναμνήσεις μου αυτές δέν πρόκειται νά ύπαισέλω σε ιστορικά γεγονότα, άλλ' έπαναλαμβάνω πώς επιθυμία μου είναι νά μάθουν καί από μās οι έπερχόμενες γενιές, έντός τών πλαισίων τών ίκανοτήτων μας, «πώς πολέμησαν οι Έλληνες στην Έλβανία»... πώς δημιουργήθηκε από ένα λαό 7,5 έκατομμυρίων ψυχών, μέ έλάχιστα πολεμικά μέσα, έναντίον μιās μεγάλης αυτοκρατορίας 45 έκατομμυρίων, μέ σύγχρονα καί άφθονα πολεμικά μέσα τής έποχής εκείνης, αυτό πού σήμερα λέγεται «Έπος τής Έλβανίας». Κι έπειδή δέν αναφέρομαι σε γενικά γεγονότα ή αφήγησί μου άφορά μιá πτυχή του πολέμου, περιορισμένη στη μονάδα πού ύπηρετήσαμε, στην πορεία καί τή δράσιν του θρυλικού 2/39 Συντάγματος Ευζώνων τής Έρας πόλεως του Μεσολογγίου καί πολλές φορές μόνο στό λόχο του Συντάγματος αυτού, πού ύπηρετήσαμεν κατ' άρχήν ως διμοιρίτης κι ύστερα ως διοικητής του.

Δέν μεταχειρίσθηκα γλώσσα καθαρώς στρατιωτική, γιατί σάν έφεδρος αξιωματικός, ύστερα από τόσα χρόνια, πού γράφω αυτά τά γεγονότα, φυσικόν είναι, νά μου διέφυγαν οι στρατιωτικοί όροι καί ή στρατιωτική διάλεκτος.

Δέν ισχυρίζομαι ότι κατώρθωσα ν' αποδώσω τήν πραγματικότητα γι' αυτό δέν προβάλλω καί καμμιá αξίωσιν προς τό τέλειον. Έπιθυμώ όμως νά τονίσω ότι ή ιστορία δέν άντιγράφεται, αλλά δημιουργείται καί κάθε φορά από νέους όρους καί νέα πεπρωμένα. Κι ένα άλλο άκόμη· πώς δύσκολα δύναται κανείς ν' αποδώσει τήν πραγματικότητα, όπως τήν έζησαν εκείνοι πού έπολέμησαν.

Κ.Ν. ΜΠΑΛΤΑΣ

Άθήναι 1970

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Α΄ ΠΡΟΜΗΝΥΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ

Πρὶν ἀρχίσω τὴν περιγραφὴν τῶν ἀναμνήσεών μου, ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ ἐξιστορήσω μερικά γεγονότα, ἀπ' ὅσα ἐνθυμοῦμαι ἢ σταχυολόγησα ἀπὸ διάφορα κείμενα, τὰ ὁποῖα προηγήθησαν τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου καὶ εἰδικώτερα τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν πῶς προετοιμάσθη ὁ πόλεμος, πόσον ἀδίκος καὶ ἀψυχολόγητος ἦταν ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπροσδόκητος συγχρόνως. Ἀπροσδόκητος, διότι ὁ ἀντίπαλος πρὶν ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἶχεν μεταχειρισθῇ μιὰ ἀξιοθρήνητη ὑποκρισία πού ἐπέτυχε νὰ συγκαλύψῃ τίς προθέσεις του ὡς τὴν τελευταία στιγμή τῆς ἐπιθέσεώς του. Φυσικὸ αἰ μέθοδοι καὶ αἰ πράξεις του τὸν ἔκαμαν, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, νὰ ταπεινωθῇ ἀκόμη περισσότερο στὴ διεθνῇ κοινῇ γνώμῃ.

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στὴν Ἰσπανία τὸ 1936 στίς 18 Ἰουλίου καὶ ἡ κατάληψις καὶ προσάρτησις τὴν 9/5/36 τῆς Αἰθιοπίας ὑπὸ τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας ὑπῆρξαν προμηνύματα τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, τοῦ Πολέμου τῶν πέντε ἡπείρων πού ἐβύθισεν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς λουτρόν αἵματος. Ὁ πρῶτος ὑπῆρξεν ἀναμέτρησις τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ ὁ δεῦτερος, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀναμορφώσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Αἰθιοπίας, ἀπέβλεπεν εἰς τοὺς κατακτητικούς σκοποὺς τῆς ὑποκινησάσης τὸν πόλεμον αὐτόν Ἰταλίας.

Αἱ δικτατορίαι τῆς Γερμανίας τοῦ Χίτλερ καὶ τῆς Ἰταλίας τοῦ Μουσολίνι εἶχον προετοιμάσει τὸν πόλεμον μέ τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἄξονος τὸν ὁποῖον εἶχον ἐξαγγεῖλει τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1936.

Ὁ Χίτλερ πίστευε πῶς ἦταν ὁ ἀπὸ Θεοῦ ἀπεσταλμένος νὰ κρατήσῃ τὸ σπαθὶ τῆς ἱερῆς Γερμανικῆς δίκης κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιών πού εἶχε ἐπισφραγίσῃ τὴν ἡττὰ τῆς πατρίδος του στὸν πρῶτον Παγκόσμιον Πόλεμον. Ὁ Μουσολίνι πίστευε πῶς ἦταν ὁ παράκλητος, ὁ Μεσσίας τῆς Ἰταλίας, ὁ διάδοχος τῶν Καισάρων.

Ἡ Γερμανία μέ τὸ πρόσχημα τῶν μειονοτήτων εἰσέρχεται στὴν Αὐστρία καὶ προσαρτᾷ ταύτην εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ἡ Ἰταλία ὅλως αἰφνιδίως τήν 7 Ἀπριλίου 1939, ὕστερα ἀπό ἓνα τελεσί-
φο κατεπεῖγον, πού δέν ἄφηνε περιθώρια, ἐπιτίθεται καί μετὰ ἀπό μικρά
τίσι καταλαμβάνει τήν Ἀλβανία τοῦ Ἀχμέτ Ζώγου, διά προγεφύρωμα
πρός μελλοντική δρᾶσιν στή Βαλκανική.

Τά γεγονότα αὐτά εἶχον ἀνησυχήσει τήν παγκόσμιο κοινή γνώμη καί
κάθε συνετό ἄνθρωπο, ὅπως καί τήν Ἑλλάδα. Ὡς ἐνθυμοῦμαι, ὑπηρετῶν ὡς
ἀξιωματικός ἀπό τοῦ ἔτους 1935 καί ἐνῶ ἔδει νά ἀπολυθῶ τῶν τάξεων τοῦ
Στρατοῦ τό ἔτος 1936, ἡ θητεία μας παρετάθη τότε ἐπ' ἀόριστον, μέχρι τοῦ
Ἰουνίου 1937 διά νά ἐπαναστρατευθῶ τό 1939, μέ τήν μερική ἐπιστράτευσιν
τῆς Ἡπείρου, μετὰ τήν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας ὑπό τῆς Ἰταλίας, πρὸς ἀντι-
μετώπισιν κάθε ἐνδεχομένου ἀπό τίς ἐπεκτατικές προθέσεις τοῦ Μουσολίνι.

Ἡ Ἑλλάς προσεπάθησε, παρά τίς ἀλλεπάλληλες προκλήσεις τῶν Ἰτα-
λῶν, νά μὴ δώσῃ ἔστω καί τήν ἐλάχιστη ἀφορμή, ὥστε νά δικαιολογηθῇ τυ-
χόν ἐπέμβασιν τούτων διά τῶν ὅπλων. Ὁ Ἀχμέτ Ζώγου, ὅστις μετὰ τῆς συ-
ζύγου του Γεραλδίνης εἶχον ζητήσει καταφύγιον εἰς τόν Ἑλληνικόν χῶρον
τοῦ ὑπεδείχθη ν' ἀπομακρυνθῇ τό συντομώτερον, ὅπως καί συνέβη.

Ἐπισημῶς ἡ Ἰταλία διαβεβαίωνε πῶς δέν ἐπρόκειτο νά θίξῃ ζωτικά
συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος καί πρό παντός τήν ἀκεραιότητα τοῦ ἐδάφους της
καί συνεπῶς ἔπρεπε νά ἐπαναπαύηται στίς ἀπατηλές ὑποσχέσεις τῆς Ἰτα-
λίας, ἐνῶ αἱ πράξεις της ἐφανέρωναν τό ἀντίθετον, καθ' ὅσον ἰσχυραὶ Ἰταλι-
καὶ δυνάμεις εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὰ Ἑλληνικά σύνορα.

Πάντα ταῦτα ἠνάγκασαν τήν Ἑλλάδα νά διατάξῃ τήν 23/8/39 τήν μερι-
κὴν ἐπιστράτευσιν τῆς Ἡπείρου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν μονάδων πού εὐρίσκον-
το ἀπέναντι στήν Ἀλβανία, τῶν VIII καὶ IX Μεραρχιῶν καὶ IX Ταξιαρχιῶν
Πεζικοῦ. Διά μυστικῆς ἐπιστρατεύσεως ὁ τότε Πρωθυπουργός τῆς Ἑλλάδος
Ἰωάννης Μεταξᾶς εἶχεν συγκεντρώσει τόν Αὐγουστο τοῦ 1939 εἰς τὰς παρα-
μεθορίους περιοχὰς σοβαρὰς στρατιωτικές δυνάμεις πρὸς ἀντιμετώπισιν τυ-
χόν ἐπεμβάσεως. Ἡ ἐπιστράτευσις αὕτη, ἡ μυστική, ὡς ἀνεφέραμεν, ἐπειδὴ
συνετελέσθη δι' ἀτομικῶν προσκλήσεων κατὰ τό μᾶλλον, βάσει τῶν ἐπὶ τῶν
ἀπολυτηρίων Στρατοῦ τῶν στρατευομένων ἀναγραφομένων ψηφίων, ἐγένετο
τόσον ἀθορύβως ὥστε νά ἐπικρατήσῃ τότε μεταξύ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τό
κατωτέρω στιχάκι: «Μέ τό Σ καί μέ τό Ρ γέμισε ὁ Μεταξᾶς τὰ βουνὰ στρα-
τό». Κατὰ τήν ἐπιστράτευσιν αὐτὴν ἐκλήθη καί ὁ γράφων. Ὡνομάσθηκε μυ-
στική, διότι καθ' ὃν τρόπον ἐγένετο ὁ ἀντίπαλος δέν μπόρεσε νά πληροφο-
ρηθῇ τήν ἑκτασίν της, ἐπροκάλεσε ὅμως διάβημα τοῦ Ἰταλοῦ στρατιωτικοῦ
ἀκολούθου πρὸς τόν ἀρχηγό τοῦ Ἑλληνικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου.

Ἡ προσπάθεια τῆς Ἑλλάδος ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τήν ἀντιμετώπισιν
κάθε κινδύνου ἐξ Ἀλβανίας, ἐνῶ ὁ μέχρι τότε πιθανὸς κίνδυνος ἐκ Βορρᾶ, οἱ

παλαιές βλέψεις της Βουλγαρίας δέν φαινόταν καί τόσο επικίνδυνες, ἐξ ἄλλου δι' ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν ἀπό Βορρά εἶχον κατασκευασθῇ τὰ «Ὀχυρά Μεταξῶ», ἅτινα θά ὑπεβοήθουν, ὡς ἐπιστεύετο, τήν ἄμυναν τῆς Ἑλλάδος σημαντικῶς.

Ἡ Ἀγγλία καί ἡ Γαλλία διά τῶν πρωθυπουργῶν των Τσάμπερλαιν καί Νταλαντιέ παρέσχον ἐγγυήσεις διά τήν ἀκεραιότητα καί τήν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Τουρκία συνεδέετο μέ συμφωνίαν ὅτι θά ἐβοήθει τήν Ἑλλάδα σέ περίπτωση ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας. Δυστυχῶς ὅμως ἡ στάσις τῆς χώρας αὐτῆς, ὅπως ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπῆρξεν ἀρνητική, καθ' ὅσον οὐδόλως συνέδραμεν τήν χώραν μας.

Ἐνῶ συνέβαιναν αὐτά εἰς τὰ Βαλκάνια, ὁ Χίτλερ εἶχεν ἀρχίσει ἤδη τήν αἰφνιδιαστική ἐναρξη τοῦ πολέμου. Σέ λίγο χρονικό διάστημα ἡ Πολωνία καί ἡ Νορβηγία εἶχαν καθυποταγῇ. Ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ εἶχεν σχεδιάσει τόν πόλεμο κεραυνοβόλα, ὥστε νά μή μπορέσουν οἱ ἀντίπαλοι ν' ἀντιδράσουν. Ἦταν τό χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς κοσμοθεωρίας πού τόν κατεῖχε.

Αἱ Δυτικές δυνάμεις ἀνησυχοῦν καί ξεσηκώνονται. Τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1939 ἡ Ἀγγλία καί ἡ Γαλλία κηρύσσουν τόν πόλεμο κατά τῆς Γερμανίας. Ὁ Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος εἶχεν ξεσπάσει· μάταιαι ἀπέβησαν αἱ προσπάθειαι τῶν ἰθυνόντων τῆς Δύσεως πρός ἀποσόβησιν τῆς συρράξεως.

Τά Βαλκάνια μένουν ἀνέπαφα, ἄλλοι κηρύσσουν οὐδετερότητα καί ἄλλοι φροντίζουν νά δείξουν καλή διαγωγή πρός τή Γερμανία. Ὑστερα ἀπό ἀλλεπάλληλες δόλιες διαβεβαιώσεις τῆς Ἰταλίας ὅτι δέν ἔχει κατά νοῦν νά ἐπιτεθῇ κατά τῆς Ἑλλάδος ἤρχισεν μερικῶς ἡ μείωσις τῶν συγκεντρωθεισῶν, ὡς ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, δυνάμεων ἀπό τάς παραμεθορίους περιοχάς. Ἄν ἐνθυμοῦμαι καλῶς ἡ ὑπό τὰ ὅπλα παραμονή μας τό φθινόπωρο τοῦ 1939 δέν διήρκεσεν περισσότερον τῶν 45 ἡμερῶν.

Οἱ ἐπιτυχίες τοῦ Χίτλερ διαδέχονται ἡ μία τήν ἄλλη, μετά τήν Πολωνία καί τήν Νορβηγία, σ' ἓνα μῆνα τό Βέλγιο, ἡ Ὁλλανδία, ἡ Δανία, τό Λουξεμβούργο, ἡ Γαλλία ὑποκύπτουν.

Ἡ Γερμανία κατήντησεν πλέον τό φόβητρον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ Ἀγγλία παραμένει μόνη της εἰς τάς ἐπάλξεις κατά τῆς φασιστικῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Φύρερ.

Ἡ Ἰταλία, προφανῶς φοβουμένη, μή τυχόν δέν προλάβει νά ἐπωφεληθῇ τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς Γερμανίας, ἐπιτίθεται καί αὕτη κατά τῆς ψυχορραγούσης Γαλλίας.

1. Οἱ Πεμπτοφαλαγγῖτες

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη συνέβη στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἄηθες γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ λαό. Ἀνάμεσα σέ μερικοὺς Ἑλληνες δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν ἐχθρική προπαγάνδα μιὰ αὐταπάτη, ἡ λεγόμενη τότε «πέμπτη φάλαγγα». Ἑλληνες φιλοχρήματοι, ταπεινοί, μὲ μειωμένη τὴν ἐλληνικὴ συνείδησιν, ἔγιναν στὴν ἀρχὴ ἀνεπιγνώστως καὶ κατόπιν ἐν πλήρει συνειδήσει κήρυκες τῆς παγκοσμίου ἐπικρατήσεως τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος, φορεῖς τῆς ιδέας τῆς γερμανικῆς ἀνωτερότητος, σέ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, στό πνευματικὸ καὶ ὑλικὸ τομέα, στίς ἐπιστῆμες καὶ στὰ γράμματα, στίς τέχνες καὶ τὴ βιομηχανία, στὴν πολεμικὴ τέχνη καὶ παντοῦ. Τὴν ἀνωτέρω Φάλαγγα ἀπετέλουν Γερμανοὶ ἀπόγονοι τῶν Βαυαρῶν, πού ἤλθον στὴν Ἑλλάδα τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀθωνος, ἄλλοι πού εἶχαν ἐγκατασταθῇ μεταγενέστερα καὶ εἶχε δημιουργηθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι εἶχον ἐξελληνισθῇ καὶ ἄλλοι πού ἐστάλησαν γιὰ ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς, ἄλλοι ὡς ἐμπορικοὶ ἀντιπρόσωποι καὶ ἄλλοι ὡς ἐκπαιδευτικοί, κ.λ.π.

Μερικοὶ Ἑλληνες, εὐτυχῶς ὀλίγοι, προφανῶς ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω καὶ ἀπὸ τίς πρῶτες ἐπιτυχίες τῶν Γερμανῶν, ἄρχισαν ὄχι μόνον νὰ ἐπικροτοῦν τὰ κατορθώματά τους, ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρωνται γι' αὐτά, ἴσως διότι ἡγνόουν τὴν βαρβαρότητα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, πού αἱματοκύλισαν τὴν ἀνθρωπότητα, πού, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὕστερα ἀπὸ ἓνα ἄνισον ἀγῶνα μιᾶς μικρᾶς χώρας, τῆς πατρίδος μας Ἑλλάδος, μὲ μιὰ μεγάλη αὐτοκρατορία, τῆς Ἰταλίας, ἐπετέθησαν ἀπὸ τὰ πλευρά διὰ νὰ καθυποτάξουν τὴ μικρὴ μας χώρα, πράγμα ὅπερ καὶ ἐπέτυχον, κατόπιν ὅμως μιᾶς ἡρωικῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἑλλήνων. Πόσον μετενόησαν οἱ ἀφελεῖς αὐτοὶ Ἑλληνες, γιὰ τοὺς ἀπατηλοὺς συναισθηματισμοὺς των, καὶ πικρῶς ἔκλαυσαν μετὰ τὴν ἐπίθεσιν πού ἔκαναν κατὰ τῆς πατρίδος τους, τὴν καταστροφὴν καὶ τὰ δεινὰ τῆς κατοχικῆς περιόδου πού ὑπέστησαν, καὶ πόσα ἐπακολούθησαν, οἱ πραγματικοὶ καὶ συνετοὶ Ἑλληνες, οἱ ὅποιοι διεκήρυσσον, εἰς πείσμα τῶν ἀντιφρονούντων, πῶς εὐχαρίστως θὰ ἐπνίγοντο στὴ θάλασσα προκειμένου νὰ πνίξουν τὸν Χίτλερ διὰ τὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητος...

* * *

Ἐνῶ ἡ Γερμανία καθυπέτασεν, τὸ ἔν μετὰ τὸ ἄλλο, τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, ἡ Ἰταλία, διὰ τῶν διπλωματικῶν τῆς ἀντιπροσώπων, διαβεβαίωνε τὴν Ἑλλάδα ὅτι οὔτε ἡ παραμικρὰ σκέψις ὑπῆρχεν νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῆς. Παρ' ὅλα ταῦτα δὲν ἐγίνετο πιστευτὴ· αὐτὸ συνάγεται ἀπὸ τὴν ἐπιστράτευσιν πού ἔκαμε ἡ Ἑλλάς τὸ φθινόπωρο τοῦ 1939 (Μερικὴ ἐπιστράτευσις Ἡπείρου), ὡς ἴδωμεν ἀνωτέρω, καὶ ἀπὸ μιὰ προσωπικὴ διαπίστωσιν πού εἶχεν ὁ γράφων, ὅστις ἐκλήθη στὴν ἐπιστράτευσιν αὐτῇ.

Κατά την εποχή εκείνη επικρατούσε η γνώμη πώς η 'Ιταλία άργά ή γρήγορα θά έπετίθετο. Γι' αυτό έγινε ή προληπτική έπιστράτευσις.

Οί Έλληνικές δυνάμεις τής παραμεθορίου περιοχής, πού είχον σημαντικώς ένισχυθή τότε, είχον λάβει έντολή από τό Γενικό Έπιτελειό Στρατού όπως, «σέ περίπτωση είσβολής τών 'Ιταλικών στρατευμάτων, άμυνθώσιν μέχρις εσχάτων, ύποστηρίζοντες μετά πείσματος τό Έθνικόν έδαφος».

Οί μαύροι καπνοί από τόν πόλεμο τής Δυτικής Εύρώπης όλονέν και επέκτεινοντο και προς την 'Ανατολικήν. Ό Μπενίτο Μουσολίνι έπίστευε πώς πολύ εύκόλως θά ήδύνατο νά προσφέρει στον Βασιλέα τής 'Ιταλίας και Αυτόκράτορα τής Αιθιοπίας, μετά τό στέμμα τής 'Αλβανίας και τής 'Ελλάδος και νά μεταβάλη την Μεσόγειο Θάλασσα σέ δική του θάλασσα «Mare Nostrum».

Μετά την κήρυξιν του πολέμου κατά τής 'Αγγλίας και τής Γαλλίας ή στάσις τής 'Ιταλίας έναντι τής 'Ελλάδος ήλλαξεν, αντί τών διαβεβαιώσεων διά τό σεβασμό τής άνεξαρτησίας και του άπαραβιάστου τής 'Ελληνικής γής έπεζήτει προσχήματα και δικαιολογίες για την κατά τής 'Ελλάδος έπίθεσιν τής. Πότε έπεκαλείτο την παρουσία ξένων πολεμικών εις τά έπικώρια ύδατα τής Κρήτης, πότε την παραχώρησιν λιμενικών βάσεων εις 'Αγγλικά πολεμικά και άλλας παρομοίας αιτιάσεις, ψευδεις και άνυποστάτους, ως την δολοφονίαν του Νταούτ Χότζα, του μεγάλου 'Αλβανού πατριώτη, ως ισχυρίζετο, ότι έδολοφονήθη από Έλληνες πράκτορες στην 'Αλβανική μεθόριο, ενώ τό αληθές ήτο ότι έπρόκειτο περί γνωστοτάτου επικηρυγμένου ληστού που σκότωσαν σέ μία φιλονικία δύο 'Αλβανοί. Επίσης, πώς Έλληνες έδολοφόνησαν άλλον 'Αλβανό πατριώτη τόν Σεφκέτ Όσμάν Τακά από τίς Φιλιάτες και την κόρη του έκακοποίησαν μέλη 'Ελληνικής συμμορίας και άλλας κακόποιους πράξεις 'Ελλήνων. Δέν άφηναν ήμέρα νά μή καταγγείλουν ή έφημερίς Τόμορι τών Τιράνων και τό Πρακτορείον Στέφανι, ένέργειες εις βάρος τής 'Ελλάδος. Τέλος προσέθετον ότι ή κατάσταση αυτή ήτο άπaráδεκτος για την 'Ιταλία, αν δέν σταματούσε άμέσως, και θά προέβαινε σέ δράσιν.

Έν αντιθέσει ή 'Ελληνική Κυβέρνησις μέ άδιάσειστα στοιχειά διένψυδεν τά άσύστολα ψεύδη. Τό ότι οι ισχυρισμοί τής 'Ιταλίας ήσαν άστήρικτοι, πώς ή 'Ελλάς είχε έξέλθη τής ουδετερότητος έπαληθεύθησαν μετά τό τέλος του πολέμου· πλείστα έπίσημα έγγραφα και ό ίδιος ό πρεσβευτής τής 'Ιταλίας, στην 'Ελλάδα, Γράτσι, αναφέρει στα άπομνημονεύματά του ότι ουδεμία Βρετανική βάσις, ούτε ναυτική, ούτε άεροπορική ύπήρχεν στην 'Ελλάδα πρό τής 28ης Όκτωβρίου 1940. Μέχρι την τελευταία στιγμή ή 'Ελληνική Κυβέρνησις τήρησε ουδετερότητα μέ άναμφισβήτητη νομιμοφροσύνη.

Έν τω μεταξύ στην 'Αλβανία εύρίσκοντο σοβαρές έτοιμοπόλεμες δυνάμεις, μέ τίς μπορούκες έστραμμένες προς την 'Ελλάδα, και άφθονο πολεμικό

ύλικο. Ἐκτός τούτων ἠδύναντο οἱ Ἴταλοί, ἀφοῦ ἡ Ἀδριατική θάλασσα ἦταν δική τους, εὐκόλως καί ἀνεμποδίστως νά μεταφέρουν κατά βούλησιν ὅ,τι ἤθελον καί ὅταν ἤθελον. Γιά τίς συγκεντρώσεις πού ἐπραγματοποιούντο ἐν-τατικά καί ἐπιδεικτικά στήν Ἀλβανία (Αὐγουστον 1940) τό Ἑλληνικόν Γενι-κόν Ἐπιτελεῖον εἶχαν πλήρεις πληροφορίες. Στήν Ἀλβανίαν δέν ἀπέκρυπτον ὅτι αἱ συγκεντρώσεις στρατοῦ εἶχαν σχέσιν μέ τήν ἐπίθεσιν κατά τῆς Ἑλλά-δος ἀπό στιγμή σέ στιγμή. Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις εἶχε σχηματίσει τήν πε-ποιήσιν πῶς ἔπρεπε νά ἀναμένεται ἡ Ἱταλική ἐπίθεσις, γι' αὐτό καί πῆρε τά στοιχειώδη μέτρα, ἐνισχύοντας τίς VIII καί IX Μεραρχίες, ὅπως ἀνεφέραμε ἀνωτέρω.

Ἡ Ἑλλάς ἐτήρει ἀναμφισβήτητη οὐδετερότητα, ὅπως εἶδαμε, ὥστε νά καθίσταται ἀδύνατος πᾶσα ἀφορμή ἐκ μέρους της. Τότε ἡ Ἱταλία ἤρχισεν τίς προκλήσεις· ἡ μία διεδέχετο τήν ἄλλη. Ἡ Ἱταλική ἀεροπορία παρεβίαζε συχνά τόν Ἑλληνικό ἐναέριο χῶρο, βομβαρδιστικά της ἀεροπλάνα ἐβαλλον κατά μονάδων τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, ὡς ἐναντίον τοῦ βοηθητικοῦ «ΩΡΙΩΝ» καί ἀντιτορπλικοῦ «ΥΔΡΑ» τήν 12/7/40 καί τήν 30/7/40 ἐναν-τίον τῶν ἀντιτορπλικῶν «ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΟΛΓΑ» καί «ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩ-ΓΙΟΣ». Τήν 15 Αὐγούστου 1940 Ἱταλικόν Ὑποβρύχιον ἐβύθισεν τό ἱστορι-κόν εὐδρομον τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου «ΕΛΛΗ»* στήν Τήνο, τήν ἴδια μέρα στό Μάλι τῆς Κρήτης Ἱταλικά βομβαρδιστικά ἐβαλλον ἀνεπιτυχῶς κατά τοῦ ἀτμοπλοίου «ΦΡΙΝΤΩΝ».

Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις ὑπομένουσα ἀποφάσισε νά μή μιλήσῃ, νά μή φέρῃ εἰς φῶς τήν ἀλήθειαν γιά νά ἀποφύγῃ τήν σύραξιν. Ἡ Ἑλλάς σέ ὅλες τίς προκλήσεις κατέπνιξε τήν ἀγανάκτησιν καί τήν ὀργή καί πρὸς ἀπόδειξιν ἀναφέρομεν πῶς μέχρι τῆς 28 Ὀκτωβρίου, πού ἄρχισε ὁ Ἑλληνοἰταλικός πόλεμος, ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις ἀπέκρυψε ὅτι οἱ τορπίλλες πού βύθισαν τήν «ΕΛΛΗ» ἐξεσφενδονίσθησαν ἀπό Ἱταλικό Ὑποβρύχιο, σύμφωνα μέ τό πόρισμα τῆς ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς πού ἐξήτασε τά θραύσματα τῶν τορ-πιλλῶν. Δέν ὑπῆρχε καμμία ἀμφιβολία γιά τήν ταυτότητά της, εἶχε ἀφήσει τό ἐπισκεπτήριό της, παρ' ὅλον τό θράσος πού εἶχε ὁ Μουσολίνι νά παρα-σταίνῃ τόν ἀδιάφορο καί νά ἰσχυρίζεται πῶς δράστες ἦσαν οἱ Ἀγγλοι.

Ὁ τορπιλλισμός τῆς Ἑλλῆς δέν ἦταν παρά τό προοίμιο τῆς ἀποφασι-σμένης Ἱταλικῆς ἐπιθέσεως κατά τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μουσολίνι τόν πόλεμο κατά τῆς Ἑλλάδος ἀπεφάσισε στά μέσα Ἀπριλίου 1940 καί ἡ ἐπίθεσις κα-θωρίσθηκε γιά τά μέσα Αὐγούστου. Μέ τήν προοπτικήν αὐτήν αἱ προκλή-

* «ΕΛΛΗ»: ὠνομάσθηκε εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐνδοξῆς ναυμαχίας, κοντά στό ὁμώνυμο ἀκρω-τήριο τῶν Δαρδανελλίων, μέ τόν Τούρκικόν στόλο. Ναυπηγήθηκε τό 1914.

σεις οὐδέ στιγμή ἐσταμάτησαν καί αἱ συσκέψεις τοῦ Μουσολίνι μέ τόν Τσιάνο καί τοὺς Ἐπιτελεῖς ἦσαν συνεχεῖς. Ἐκ παραλλήλου στήν Ἀλβανία ἐλαμβάνοντο σύντομα μέτρα γιά αἰφνιδιαστική ἐπίθεσιν. Ἐξακολουθοῦσαν ἀδιάκοπα αἱ συγκεντρώσεις στρατοῦ, πυροβολικοῦ καί ἀεροπορίας καί ἡ κατασκευή τεχνικῶν ἔργων. Ὁ Πράσκα, ἀρχηγός τῶν Ἰταλικῶν δυνάμεων εἶχε ἀναφέρει στή Ρώμη πῶς ἡ κατάστασις στήν Ἀλβανική μεθόριο ἦταν εὐνοϊκή καί περίμενε τήν διαταγή ν' ἀρχίσῃ τήν ἐπίθεσιν.

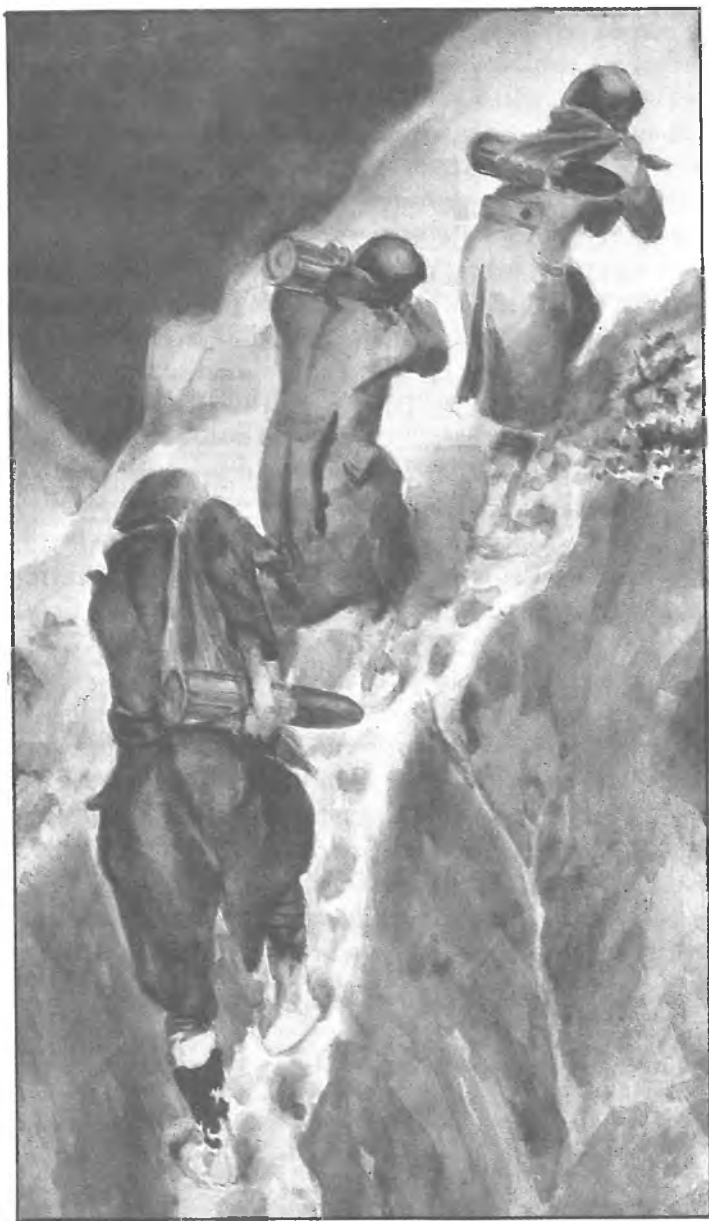
Παρά τά ἀνωτέρω καί τίς διαβεβαιώσεις τοῦ Πράσκα ἀπεφασίσθη ἡ ἀναβολή τῆς ἐπιθέσεως γιά τόν Ὀκτώβριο. Περί τῶν ἀνωτέρω πλήρη εἰκόνα μᾶς δίδει ὁ Ὑπαρχηγός τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, στενός συνεργάτης τοῦ Μπαντόλιο, στρατηγός Ἀρμελλίνι, στά ἀπομνημονεύματά του.

Ὁ στρατηγός Ἀρμελλίνι στό βιβλίον του «ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ» μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στίς 13 Αὐγούστου 1940 ἐκλήθη ὁ Πράσκα στή Ρώμη καί ἔλαβε διαταγή σχεδόν ἀμέσου ἐκτελέσεως, νά ἐπιθεθῇ κατά τῆς Ἑλλάδος. Τήν διαταγή ταύτη ἀνεκοίνωσε στόν Ἀρμελλίνι κι αὐτός ἐν συνεχείᾳ στόν ἀρχηγό τοῦ Μπαντόλιο, ὅστις ἀγνοοῦσε τά συμβαίνοντα.

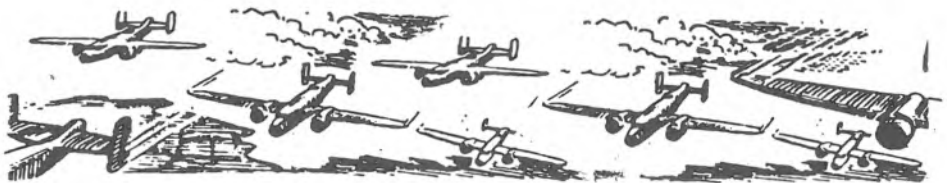
Ὁ Μπαντόλιο στήν ἐν συνεχείᾳ συνεργασία του μέ τόν Μουσολίνι ἀνέπτυξε σ' αὐτόν τίς ἀντιρρήσεις του καί πῶς μία τοιαύτη πολεμική ἐνέργεια θά ἦταν παρακεκινδυνευμένη. Ὁ Ντουτσε, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος ὁ Ἀρμελλίνι, ὕστερα ἀπό πολύ κόπο ἀντελήφθη τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιθέσεως καί ἀνέβαλλον ταύτην δι' εὐθεώτερον χρόνον.

Ὁ Ἀρμελλίνι, σέ ἓνα ἄλλο σημεῖο στό «Πολεμικό Ἡμερολόγιο» τῆς 21 Αὐγούστου βεβαιώνει ὅτι ἡ ἐπίθεσις κατά τῆς Ἑλλάδος δέν ἐξεδηλώθη τήν ἐποχή ἐκείνη, διότι παρενέβησαν οἱ Γερμανοί· «Στίς 5 τό ἀπόγευμα –γράφει– ἦλθεν ὁ Γερμανός στρατιωτικός ἀκόλουθος Φόν Ρίντελεν νά παρακαλέσει τόν Μπαντόλιο ἐκ μέρους τοῦ στρατάρχου Φόν Κάιτελ νά μὴ προβῇ σέ καμμιά ἐνέργεια ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καί τῆς Νοτιοσλαβίας». Ὅπως καί ἐγένετο. Ἡ ἐφαρμογή ὅμως τοῦ σχεδίου ἀπλῶς ἀνεβλήθη, δέν ἐματαιώθη ὁριστικῶς.

"Ταχεία μετακίνησης πυροβολικοῦ" (ἄριστερά), "Κουβαλώντας
βλήματα στά ἀδιάβατα" (ἄνω). Ἐλαιογραφίες Ἀλεξάνδρου
Ἀλεξανδράκη, ἀπό τή σειρά " Ἔτσι πολέμουσαμε 1940 - 41"

Β' Η ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ γενική ἀτμόσφαιρα εἶχε βαρύνει πολύ. Τήν 7 Ὀκτωβρίου 1940, ὑπό τό πρόσχημα νά προστατεύσῃ τίς πετρελαιοπηγές, ὁ Χίτλερ καταλαμβάνει τή Ρουμανία. Οἱ ἐνέργειες αὐτές τοῦ Χίτλερ ἐκνευρίζουν τό Μουσολίνι, γιατί τόν ἔφερναν, ὅπως ἔλεγε στό γαμβρό του, Ὑπουργό τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας Τσιάνο, μπροστά σέ τετελεσμένα γεγονότα, καί θέλει νά ἐπισπεύσῃ τήν ἡμερομηνία ἐπιδόσεως τελεσιγράφου κατά τῆς Ἑλλάδος· γι' αὐτό τό σκοπό, ὡς ἤλθεν εἰς φῶς ἀργότερον συνεκάλεσε τήν 15/10/40 στό «Παλάτιο Βενέτσια», τό Μεγάλο Πολεμικό Συμβούλιο, προκειμένου νά προβῇ σέ ἐπείγουσες ἀνακοινώσεις γιά τήν ἐπίθεσιν, πού εἶχεν ἀποφασίσει πρό πολυοῦ νά ἐξαπολύσῃ κατά τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἱστορική συνεδρίασις τοῦ Ἀνωτάτου Πολεμικοῦ Συμβουλίου, πού ἔγινε στό Γραφεῖο τοῦ Μουσολίνι καί τῆς ὁποίας τά πρακτικά ἐδημοσιεύθησαν στήν Ἰταλική ἐφημερίδα «TEMPO» τῆς 3/7/1944, ἀποφάσισε τήν ἐπίθεσιν κατά τῆς Ἑλλάδος καί ἔθεσε τόν ἐπιτάφιο λίθο κατά τῆς Ἰταλικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἀπόφασις ἔγινε γνωστή. Τήν ἴδια μέρα (15/10/1940) ὁ πρεσβευτής στή Ρώμη τηλεγραφοῦσε στό Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν στάς Ἀθήνας: «Πῶς τό ζήτημα τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἠκολούθει τήν ἴδια πορεία πού εἶχεν ἀκολουθήσει τόν παρελθόντα Ἀπρίλιο ἡ ὑπόθεσις κατά τῆς Κερκύρας*. Εἰς ὅλους τούς κύκλους καί τάξεις κυκλοφοροῦσε ἡ πληροφορία πῶς ἡ ἐπίθεσις κατά τῆς Ἑλλάδος ἦτο ζήτημα ὥρων. Ὅσον ἀφορᾷ τόν τρόπο τῆς ἐνεργείας ἔλεγε ὅτι θ' ἄρχιζεν ἀπό τῆς φιλικῆς ὑποβολῆς αἰτημάτων μέχρι τῆς αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως».

Ἡ Ἑλλάς, διά τῶν διπλωματικῶν τῆς ἐκπροσώπων ἦταν ἐνήμερος περί τῶν ὧσων συνέβαιναν. Οἱ πρεσβευτές τῆς Ἑλλάδος στή Ρώμη, στή Γενεύη, στή Σόφια καί στά Τίρανα ἐπληροφοροῦσαν τό Ἑλληνικό Ὑπουργεῖο Ἐξω-

* Καί τότε εἶχε γίνῃ λόγος ὅτι ἡ Ἰταλία ἐπρόκειτο νά καταλάβῃ τήν Κέρκυρα.

τερικῶν ὅτι οἱ Ἴταλοί ἐσχεδίαζαν τήν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Στήν Ἀλβανία ἐξ ἄλλου ὅ,τι μέτρο ἐλαμβάνετο καί κάθε ἔργο πού γινόταν ἀντικειμενικό σκοπό εἶχε τήν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Μουσολίνι ἐπεδίωκεν παντοιοτρόπως νά ἐξεύρη τήν αἰτία τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἦθελεν διά λόγους γοήτρου, ἐπηρεασμένος ἀπό τίς νίκες τῶν Γερμανῶν, νά ἐπιτύχη κι αὐτός μιᾶ ἐντυπωσιακή νίκη κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἴταλοί ὑπεύθυνοι «τὴν ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἑλλάδος» τὴν ἐθεώρουν ἓνα εἶδος στρατιωτικοῦ περιπάτου, σύμφωνα μέ τίς πληροφορίες πού τούς παρέσχεν ὁ ἀρχηγός τῶν Ἰταλικῶν δυνάμεων στήν Ἀλβανία Πράσκα. Ἐπίστευον ὅτι τό ἠθικό τῶν Ἑλλήνων ἦτο στά χάλια τοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τό ἰδικόν των, πού ἦτο ὑπέροχο καί ὁ ἐνθουσιασμός των εἶχε φθάσει στό ἀποκορύφωμα. Μάλιστα ὁ στρατηγός Πράσκα μετὰ ἀπό μίαν ἐπιθεώρησιν τῶν στρατευμάτων τῆς Ἀλβανίας ἀνέφερε, ὅπως διεπιστώθη ἀργότερον, ὅτι παρετήρησεν μερικά κρούσματα ἀπειθαρχίας μεταξὺ τῶν Ἰταλῶν ἀξιωματικῶν πού ἐφλέγοντο ἀπό τόν πόθο πότε νά πολεμήσουν κατὰ τῆς Ἑλλάδος... νά ἐπισκεφθοῦν τήν Ἀθήνα, ὅπως καί ἐγένετο, βεβαίως ὄχι πολεμώντας, ἀλλ' ὥς αἰχμάλωτοι... πολέμου.

Γενικῶς οἱ Ἴταλοί ἰθύνοντες, διπλωμάτες καί στρατιωτικοί εἶχον πολὺ ὑποτιμήσει, ἀπό ἀπόψεως ἠθικοῦ τόν Ἑλληνικὸν στρατό, ὅπως δέ ἐξηκριβώθη μετὰ ἀπό τόν πόλεμο ἀπό διάφορα ἀπομνημονεύματα τῶν ἰδίων, εἰς μίαν ἐρώτησιν τοῦ Μουσολίνι τότε πρὸς τόν στρατηγὸ Πράσκα, ποία ἡ γνώμη τοῦ περὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, οὗτος ἀπήντησεν «δέν θά πολεμήσουν μ' εὐχαρίστησιν».

Ὁ Μουσολίνι εἶχε πιστεύσει πῶς ἡ πορεία τοῦ ἀρχιστρατήγου στήν Ἀλβανία Πράσκα θά ἦτο τόσο ῥαγδαία ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ὥστε θ' ἀναγκασθοῦν αἱ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις ν' ἀποσυρθοῦν πρὸς τήν Ἀθήνα, ἂν δέν διαλυθοῦν προηγουμένως παντελῶς κι ὁ καθένας πάει στό σπίτι του.

1. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου

Τὴν ἴδια ἡμέρα (15/10) τὸ Ἰταλικὸ Ἐπιτελεῖο ἄρχισε νά λαμβάνη τὰ μέτρα γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀποφάσεως τοῦ πολεμικοῦ Συμβουλίου. Στήν Ἀλβανία οἱ Ἰταλικὲς ἀρχὲς ἤρχισαν νά σκηνοθετοῦν τὰ «ἐπεισόδια» πού θά ἐδικαιολόγουν τὴν εἰσβολή. Ἡ ἀρχικὴ ἀπόφασις τῆς εἰσβολῆς ὠριζεν ὥς ἡμέραν ἐνεργείας τὴν 26/10, ἀλλὰ διά λόγους στρατιωτικoὺς ἀνεβλήθη διὰ τὴν 28/10, γι' αὐτό καί ἡ σκηνοθεσία τῶν ἐπεισοδίων ἄρχισε τὴν 26/10.

Κατ' αὐτὴν ἀνηγγέλλοντο ἀπὸ τοῦ πρακτορεῖο «Στέφανι» ὅτι μία Ἑλληνικὴ συμμορία ἐπετέθη μὲ χειροβομβίδες καὶ ὅπλα κατὰ τῶν Ἀλβανικῶν φυλακίων πλησίον τῆς Κορυτσᾶς καὶ πῶς τρεῖς βόμβες ἐξερράγησαν κοντὰ στὴν ἔδρα τοῦ Ἰταλοῦ λιμενάρχου τοῦ Πόρτο Ἑντα (Ἀγίων Σαράντα)*. Σὲ ἀμφοτέρους τίς περιπτώσεις ἐδόθη ἡ Ἑλληνικὴ ἀπάντησις χωρὶς χρονοτριβή, ὥστε ἀπὸ ἐξονυχιστικῆς ἔρευνα, πῶς καὶ τὰ δύο ἀπετέλουν παιδαριῶδη μυθεύματα.

Καὶ τὴν τελευταία στιγμὴ ἡ Ἑλλάς κατέβαλε κάθε προσπάθεια ν' ἀποτρέψῃ τὸν πόλεμο. Ὁ λαὸς δὲν εἶχε ἀμφιβολία ὅτι ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ τὰ ὅπλα θὰ εἶχαν τὸν λόγο καὶ ψυχραιμος καὶ συγκρατημένος ἐπερίμενε τὴν θύελλαν. Καὶ ἡ Κυβέρνησις –περισσότερο αὐτὴ– καμμιὰ δὲν εἶχε ἀμφιβολία γιὰ τίς Ἰταλικές προθέσεις. Ἦθελε ὅμως νὰ διατηρηθῇ κάποια ἐλπίδα, νὰ δώσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν ἀνέμενε τὸν πόλεμο ἢ τουλάχιστον ἦτο διαθεθεμιμένη διὰ πᾶσαν συμβιβαστικὴν λύσιν. Γι' αὐτό, ὅταν συνέβαιναν τὰ ἀνωτέρω, διέταξε νὰ δοθῇ στό Θεάτρο «Βασιλικό» ἡ παράστασις, τοῦ μελοδράματος τοῦ Ἰταλοῦ Πουτσίνι. Μάλιστα διέταξε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Θεάτρου ν' ἀναγγείλῃ, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας τὴν παράστασιν, στὴν Ἰταλικὴ πρεσβεΐα καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ δεχθῇ τὴν πρόσκλησιν. Ἡ παράστασις ἐδόθη τὴν 25 Ὀκτωβρίου καὶ εἶχε τὸν χαρακτῆρα «ἀδελφώσεως τῶν δύο λαῶν», ἀσχέτως ἂν ὁ ἓνας, ὁ μεγαλύτερος, εἶχε μυστικὴν ἀπόφασιν νὰ κατασπαράξῃ τὸν ἄλλο μετὰ δύο ἡμέρας.

Ἐκ παραλλήλου ὁ Γκράτσι (Ἰταλὸς Πρεσβευτὴς) ἀνταποδίδοντας τὴν φιλοφρόνησιν πού εἶχε γίνῃ ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἰταλικὴ τέχνη μὲ τὴν παράστασιν καὶ φανταζόμενος ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἦτο ἀνίδεα τῶν παρασκευαζομένων ἀπὸ μέρους τῆς Ἰταλίας καὶ θέλοντας νὰ κρατήσῃ τὴν κατάστασιν τῆς ἀγνοίας, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ μιὰ μεγάλη δεξίωσιν στὴν Ἰταλικὴ πρεσβεΐα τὴν ἐπομένη νύκτα 26/10. Ἡ δεξίωσις πραγματοποιήθηκε καὶ κατ' αὐτὴν προσήλθον Ἕλληνες ἐπίσημοι καὶ ἐκλεκτά μέλη τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Φράκα, μεγάλες στολές, «ἔξωμοι ἐσθῆτες», παράσημα, κοσμήματα, ἄνθη, μειδιάματα, χειραψίες. Στὸ πλούσιο κυλικεῖο ἦταν καὶ μιὰ μεγάλη τούρτα, μὲ ἀδελφωμένες τίς σημαῖες τῶν δύο χωρῶν, μέσα στὴν ὁποία θὰ ἡδύνατο νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ἓνα κρυμμένο δολοφονικὸ σιλιέτο.

Δεξίωσις, ἀλλὰ μέσα στὴ μεγάλη αἴθουσα ὑποδοχῆς τῆς Ἰταλικῆς Πρεσβεΐας, κάτω ἀπὸ τοὺς ἐκτυφλωτικούς πολυελαίους, ὅλοι οἱ καλεσμένοι, ὅπως γράφει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Γκράτσι, ἐνιωθὰν πῶς παιζόταν κωμωδία. Τὴν

* Οἱ Ἅγιοι Σαράντα μετονομάσθησαν σὲ Πόρτο - Ἑντα, πρὸς τιμὴν τῆς κόρης τοῦ Μουσολίνι καὶ συζύγου τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, κόμητος Τσιάνο, Ἑντας.

ἴδια νύχτα ἀλλεπάλληλα κρυπτογραφικά τηλεγραφήματα περιεῖχαν τὴν διακοίνωσιν καὶ τὸν τρόπο ἐπιδόσεώς της στὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν.

Ὅλα ἦσαν ἔτοιμα· ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀποφασισθῇ, ἔπαυσαν τὰ προσχήματα καὶ ἀπέμεινεν πλέον ἡ ἡμερομηνία πού θά ἐπετίθετο μία χώρα τῶν 45 ἑκατομμυρίων, ἀνοπλη καὶ καλῶς ὀργανωμένη ἐναντίον ἑνός λαοῦ 7,5 ἑκατομμυρίων μέ ἐλάχιστα πολεμικά μέσα.

Σύμφωνα μέ ἐπίσημα στοιχεῖα, οἱ Ἑλληνικές δυνάμεις τῶν Ἀλβανικῶν συνόρων, συγκροτημένες σέ 39 τάγματα πεζικοῦ καὶ 40 πυροβολαρχίες ἀνῆρχοντο εἰς 35.000 ἄνδρες, ἐνῶ τῶν Ἱταλῶν εἰς 59 τάγματα, 135 πυροβολαρχίες, 150 ἄρματα μάχης, 18 ἴλες ἱππικοῦ, 6 τάγματα ὀλμων καὶ 1 τάγμα πυροβόλων ἔφθαναν εἰς 100.000 ἄνδρες. Ἐκτός τῶν ἀνωτέρω καὶ τοῦ ἀφθόνου πολεμικοῦ ὕλικου οἱ Ἱταλοὶ διέθεταν 400 ἀεροπλάνα ἐναντι τῶν 140 Ἑλληνικῶν, εἶχον δέ ν' ἀντιτάξουν καί, κατὰ πολὺ ὑπέρτερο τοῦ Ἑλληνικοῦ, στόλον.

Μέ τὰ δεδομένα αὐτά καὶ μέ τὴν ὑποτίμησιν τοῦ ἠθικοῦ τοῦ ἀντιπάλου, οἱ Ἱταλοὶ εἶχον νά πολεμήσουν γιὰ μιὰ ἄδικο ὑπόθεσιν, γιὰ μιὰ ἰταμὴν ἀξίωσιν μιᾶς ἡγεμονίας, ἀγνοώντας ὅτι σέ μία δυναμικὴ ἀναμέτρηση λαῶν, δέν ἀγωνίζονται μόνον τὰ μηχανικά μέσα καὶ ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχή, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι μέ ἠθικὸ καὶ ψυχολογικὸ σθένος, ὡς τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καίτοι λιγοστοὶ καὶ πτωχοί, ἀνεξάρτητα πρὸς τὴν μαχητικὴν τους ἀξία, εἶχον νά υπερασπίσουν μιὰ ὑψηλὴν ἰδέα, τὸ ἰδανικώτερο ἀγαθὸ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν «Ἐλευθερία» τους.

*"Μέχρις ἐσχάτων", τμήμα ἐλαιογραφίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδράκη.
Ἀπὸ τὴν σειρὰν: "Ἐτσι πολεμούσαμε 1940 - 1941"*

Γ' Η ΕΛΛΑΣ ΕΤΟΙΜΗ ΓΙΑ ΠΟΛΕΜΟ

Ἡ Ἑλλάς ἔδειξε στίς προκλήσεις τῶν Ἰταλῶν ἀτσαλένια νεῦρα. Δέν πα-
ρασύρθηκε ἀπό αἰσθήματα δίκαιης ὀργῆς. Δέν παραφέρθηκε. Στό χέρι της
ἦταν μέ τά τεκμήρια πού κρατοῦσε νά δακτυλοδείξῃ τό δολοφόνο. Προτίμη-
σε νά κάνῃ ὅτι δέν κατάλαβε. Ἀπέφυγε νά καταγγείλῃ τό ἔγκλημα δημοσίᾳ.
Δέν κατωνόμασε τό δρᾶστη. Δέν ἤθελε νά δώσῃ πρόσχημα στόν ψευδοκαί-
σαρα. Κράτησε τήν ἀπάντηση νά τή δώσῃ λίγο ἀργότερα.

Τό συνελθόν, ὡς ἴδωμεν ἀνωτέρω, Μεγάλο Πολεμικό Συμβούλιο στό
Παλάτσο Βενέτσια κατέληξεν τελικῶς στήν ἀπόφαση τῆς ἐπιθέσεως κατὰ
τῆς Ἑλλάδος καί ὡς ἡμερομηνία εἰσβολῆς ἀποφασίστηκε κατόπιν ἐπιμονῆς
τοῦ Ἰταλικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ἡ 28/10/40. Ὁ Πρεσβευτής τῆς Ἑλλάδος
στή Ρώμῃ, λαμπρά πληροφορημένος ὡς ἴδωμεν, μετέδωκεν καί πάλι τήν
πληροφορία στήν Ἑλληνική Κυβέρνησιν, ὅτι ἡ ἐπικειμένη ἐπίθεσις εἶχεν
προσδιορισθῇ ἀπό τίς 25 ἕως 28 Ὀκτωβρίου 1940. Αἱ συγκλίνουσαι πληρο-
φορίαι κι αἱ ἐνδείξεις ἔπειθαν πλέον ὅτι ἡ Ἰταλία θά ἐξεδηλοῦτο ἐπιθετικῶς
κατά τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἑλλάς ἐν ὄψει τῆς καταστάσεως ταύτης εὐρίσκεται ἐπὶ ποδός πολέ-
μου. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες, σέ ὁποιαδήποτε παράταξι καί ἂν ἀνήκε ἕκαστος,
μοναρχικοί καί βενιζελικοί, ὁπαδοί καί ἀντίπαλοι τῆς 4ης Αὐγούστου, ὅλοι
ἡνωμένοι ἀνέμενον ἀπό στιγμή σέ στιγμή μέ σθένος τήν σύγκρουσι μέ τήν
Ἰταλία. Δέν ἠκούετο ἄλλη συζήτησις τήν ἐποχὴ ἐκείνη ἀπό τήν ἐπιστράτευ-
σιν. Ἐκαστος ἐφρόντιζε, ἐν ὄψει τῆς ἐπιστρατεύσεώς του, νά τακτοποιήσῃ
τίς σπουδαιότερες ὑποθέσεις του.

Εὐρισκόμενον τότε στό Ἀγρίνιον, καί ἐν ὄψει κι ἐγὼ τῆς ἐπιστρατεύσε-
ώς μου ἐθεώρησα σκόπιμον νά μεταβῶ στό χωριό μου* γιὰ νά ἀποχαιρετίσω
τούς γονεῖς μου, τ' ἀδέλφια μου καί συγγενεῖς μου καί νά τακτοποιήσω μερι-
κές ὑποθέσεις μας, ὥστε νά εἶμαι ἕτοιμος νά σπεύσω, ὡς ἐφεδρος ἀξιωματι-

* Καστανέα - Εὐρυτανίας.

κός, νά ἐπιτελέσω τό πρός τήν πατρίδα καθήκον μου. Πράγματι τήν 11/10/1940 μετέβην στό χωριό μου, πρίν ὅμως προλάβω νά ἶδω ὅλους τούς δικούς μου, τήν ἐπομένη ἡμέρα ὁ ἀστυνομικός Σταθμάρχης τοῦ Προυσσοῦ μέ καλοῦσε ἵνα παραλάβω τήν ἀτομικήν πρόσκλησιν τῆς ἐπιστρατεύσεώς μου. Τήν ὑποχρέωσιν αὐτή ἀνέλαβε ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός μου Παναγιώτης, ὅστις μεταβάς αὐθημερόν εἰς Προυσσόν παρέλαβε ταύτην. Τήν ἐπομένην 13/10/1940 μαζί μέ ἄλλους ἐπιστρατευμένους συμπολίτας ξεκινήσαμεν γιά τό Μεσολόγγι, ὅπου ἡ ἔδρα τοῦ 2/39 Συντάγματος Εὐζώνων, ἡ μονάδα πού ἔπρεπε νά παρουσιαστοῦμε. Ἡ μεταξὺ Καστανέας - Μεσολογγίου ἀπόστασις εἶναι 120 περίπου χιλιόμετρα. Αὕτη διηνύθη αὐθημερόν καί κατά τό μεγαλύτερον μέρος ὄχι μέ αὐτοκίνητο, ἀλλά μέ τά πόδια. Ἡ προαίσθησις τῆς ἐπικειμένης ἐπιστρατεύσεως καί ἡ ψυχολογική ἐτοιμότης πρός συμμετοχή στόν πόλεμο, πού δέν εἶχεν κηρυχθῇ ἀκόμη, ἀπέβαλλον τήν κούρασιν καί κάθε ἄλλη σκέψιν· ἐξ ἄλλου παιδιὰ τότε ἤμασταν ὅλο ζωή καί σφρίγος, ἀνεβοκατεβαίναμε τά βουνά σάν τά ἐλάφια, πού κάποιος τά κυνηγοῦσε. Γιά νά φθάσουμε στό Κεφαλόβρυσο (Θέρμο) χρειάστηκαν 4 ὥρες ἀντί 8 πού εἶναι ἡ πραγματική ἀπόστασις καί ἀπ' ἐκεῖ συνεχίσαμε τήν πορεία μας πρός τό Μεσολόγγι δι' αὐτοκινήτου. Ἦταν τόσος ὁ ἐνθουσιασμός μας πού νομίζαμε πώς πηγαίναμε γιά κάποιο πανηγύρι πρός διασκέδασιν.

Στό Μεσολόγγι ἐφθάσαμε ἀργά τό βράδυ κι ἀμέσως παρουσιαστήκαμε στήν μονάδα μας ἡ ὁποία ἐδέχετο τούς ἐπιστρατευμένους, λόγῳ τοῦ ἐπείγοντος καί τήν νύχτα ἀκόμη. Τήν ἐπομένη πρωί πρωί ντυθήκαμε κι ὅλας τήν στρατιωτική περιβολή κι ἐνετάγημεν συγχρόνως σέ μικρότερες μονάδες.

Ἑκατοντάδες Ρουμελιωτόπουλα ἀπό τήν Αἰτωλοακαρνανία καί Εὐρυτανία κατέφθαναν στό Μεσολόγγι γιά νά πάρουν τό ὄπλο καί νά σπεύσουν ὅπου τό πρός τήν πατρίδα καθήκον τά καλοῦσε. Γεμάτοι ἐνθουσιασμό καί φιλοπατρία, οἱ ὀρεσίβιοι Μεσολογγίτες Ἀκαρνᾶνες καί Εὐρυτάνες ῥοβολοῦσαν τά βουνά γιά νά πάρουν τό ντουφέκι καί νά τρέξουν στά σύνορα.

1. Μέτρα ἀσφαλείας στά σύνορα

Τό Ἑλληνικό Γενικό Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ μέ τά προστατευτικά μέτρα πού ἔλαβεν, εἶχεν ἐνισχύσει κατά τρόπο ἔμμεσο καί τμηματικά τίς παραμεθόριες μονάδες τῆς VIII καί IX Μεραρχίας, τήν IV Ταξιαρχία Πεζικοῦ καί τήν φρουρά Κερκύρας, ὥστε ν' ἀποτύχη τό σχέδιον τοῦ ἐχθροῦ, τό ὁποῖον, ὡς ἴδωμεν ἀνωτέρω, βασιζόταν στήν αἰφνιδιαστική εἰσβολή καί πρίν προλάβει νά γίνη ἐπιστράτευσις καί συγκέντρωσις Ἑλληνικῶν δυνάμεων στά σύνορα.

Ἐνταῦθα ἴσως γεννηθῇ τὸ ἐρώτημα στὸν ἀναγνώστη μας γιατί ἡ Ἑλλάς, ἀφοῦ ἐγνώριζεν ὅτι ἐπέκειτο ἡ Ἱταλικὴ ἐπίθεσις δὲν ἐπεστρατεύθη ἐνωρίτερον. Τοῦτο, κατὰ τὴν γνώμη τῶν ἀρμοδίων συνέβη, διότι δὲν συνέφερεν διὰ λόγους πολιτικῆς, ψυχολογικῆς καὶ οἰκονομικῆς σκοπιμότητος. Καὶ ἐπὶ πλέον τούτων κατ' ἀρχὴν γιὰ νὰ μὴ δοθῇ ἀφορμὴ στὴν Ἱταλία ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐπιστρατευομένη προεκάλεσε τὸν πόλεμο, πράγμα ὅπερ ἐπιζητοῦσε αὕτη, ὥστε νὰ μᾶς ἐπιτεθῇ. Δεύτερον, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἡ διατήρησις δυνάμεων ἀπὸ τὰ ὅπλα θὰ ἔφθειρε τὸ ἠθικὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τρίτον διατηροῦσα ἡ πτωχὴ μας χώρα στρατὸν εἰς πολεμικὴν ἐτοιμότητα θὰ ἐπεβαρύνετο οἰκονομικῶς πολὺ.

2. Τὸ 2/39 Σύνταγμα ἐτοιμάζεται διὰ ἀναχώρησιν

Τὸ 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων εἶχεν κληθῇ ἐπείγοντως εἰς ἐνίσχυσιν τῆς VIII Μεραρχίας αἱ δυνάμεις τῆς ὁποίας εὐρίσκοντο στὰ σύνορα σὲ κατάστασιν πολεμικῆς ἐτοιμότητος, δι' αὐτὸ καὶ νυχθημερόν ἡτοιμάζετο πρὸς ἀναχώρησιν. Ὁ Διοικητὴς τοῦ Συντάγματος συνταγματάρχης Γεώργιος Τζονδῖρκας, ἡλικίας ἐξήκοντα ἐτῶν καὶ πλέον, νυχθημερόν εἰς τὸ γραφεῖον του, ἔδιδεν τίς δέουσες διαταγὰς γιὰ τὴν ἐτοιμασίαν τῆς μονάδος του. Τὴν διοίκησιν τῶν Ταγμάτων εἶχον οἱ Ταγματάρχαι Καλφῆλης, Τσουκαλᾶς καὶ Παπανικολάου*.

Ἦσαν καὶ οἱ τρεῖς τῆς αὐτῆς ἡλικίας, περίπου ἐξήκοντα ἐτῶν. Ὑποδιοικητὴς τοῦ Συντάγματος ἦτο ὁ ἀντισυνταγματάρχης Λούκας καὶ αὐτὸς τῆς ἰδίας ἡλικίας. Ἐκδηλον καθίσταται ποῖοι ἀνέλαβον τὸ βαρὺ ἔργον νὰ ἡγηθοῦν ἐνός Συντάγματος σὲ μιά ἐκστρατεία μὲ πολλὰς δυσχέρειες, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, μέσα σὲ χιόνια καὶ δύσβατα βουνά, μὲ ἐλάχιστα μέσα, ν' ἀντιμετωπίσουν μιά αὐτοκρατορία ἐξοπλισμένη μὲ τὴν τελευταία λέξιν τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἐκτός τούτων ἅπαντες οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἡγέσιν τοῦ Συντάγματος προήρχοντο ἐκ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ, ἀπὸ τὴν «κουβέρτα» ὡς ἔλεγαν καὶ ὡς τοιοῦτοι ὑστεροῦσαν σὲ ἐπαγγελματικὴ κατάρτισιν. Τὰ μόνον τοὺς ἐφόδια ἦσαι ἢ πείρα πού εἶχον ἀποκτήσει ἀπὸ τοὺς ἄλλους πολέμους, πού ἔλαβον μέρος καὶ ἡ ψυχικὴ τους διάθεσις νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν πατρίδα. Ὅλοι τὰ γαλόνια τὰ πῆραν στὰ πεδία τῶν μαχῶν κατὰ τοὺς προηγθέντας πολέμους.

* Περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ τελευταίου ἔχω μερικὰς ἀμφιβολίας, ἐνθυμοῦμαι ὅμως πολὺ καλῶς ὅτι ἐπωνομάζετο «Κουτσοφρυσόνης» καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπεδόθη, διότι ἦτο κουτσὸς κατὰ τὸ ἓνα πόδι.

Ἡ ἐπιστράτευσις συνετελεῖτο μέ γοργό ρυθμό· ἕκαστος παρουσιαζόμενος ἐνέτάσσετο ἀμέσως στό λόχο του γιά νά περιβληθῇ τό τίμιον ἔνδυμα τοῦ Ἑλλήνος στρατιώτου καί νά πάρῃ ἀνά χειρας τό τετιμημένο ὄπλο τῶν προγόνων του, γιά νά δοξάσῃ ἄλλη μιὰ φορά τήν Ἑλλάδα ἀνά τόν κόσμον.

Εἰς ἐμένα ἀνετέθη ἡ διοίκησι τῶν μεταγωγικῶν Σωμάτων, δηλαδή ὁ ἀνεφοδιασμός τοῦ Συντάγματος διά τῶν πάσης φύσεως ἐφοδίων, ἴσως λόγω τῆς τότε ιδιότητός μου (ἐμπορος). Δύσκολον καί βαρύνον τό ἔργον μου, ἔπρεπε νά συγκεντρώσω, ὅλα τά ἐπιτασσόμενα κτήνη, αὐτά ἦσαν ἡ βάσις τῆς ἀποστολῆς μου. Μ' αὐτά, στά δύσβατα καί ἀπόκρημνα βουνά τῆς Ἀλβανίας, ἔπρεπε νά μεταφέρω στά μαχόμενα τμήματα τρόφιμα καί πυρομαχικά. Φυσικόν ἦτο, ἀφοῦ δέν ἐγνώριζα ἀπό ζῶα, νά φέρω ἀντιρρήσεις, δικαιολογημένες, ὅσον ἀφορᾷ τήν ἐνδεδειγμένη τοποθέτησίν μου. Καθημερινῶς παρουσιαζόμενον στόν Ὑποδιοικητή τοῦ Συντάγματος καί ἐξήτουν τήν ἀντικατάστασίν μου, προκειμένου νά φέρω εἰς πέρας τήν ἀποστολήν μου ἐξ ἄλλου ἐθεώρουν ταύτην ὡς μειονεκτικήν. Ἐπιθυμοῦσα ν' ἀναλάβω τήν διοίκησιν μιᾶς μικρᾶς μονάδος, ἀνάλογα τοῦ βαθμοῦ μου (ἀνθυπολοχαγός τότε), πού θά μπορούσα ν' ἀποδώσω καλλίτερον καί περισσότερον. Δυστυχῶς ὅμως αὐτό δέν τό ἐπέτυχον στήν ἀρχή, ἀλλ' ἀργότερα, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω. Ὅσον ἀφορᾷ τήν ἔνταξιν στίς μικρές μονάδες συνέβησαν πολλά παράδοξα καί ἀσυμβίβαστα πράγματα, ἴσως λόγω τῆς ἐπικρατοῦσης συγχύσεως καί τοῦ ἐπείγοντος. Παρατηρεῖτο νά τοποθετοῦνται δικηγόροι καί τηλεγραφεῖται στά μεταγωγικά πού δέν ἐγνώριζαν πόθεν ἐσύροντο τά ὑποζύγια καί ἀγρότες καί ποιμένες στίς διαβιβάσεις. Αὐτά, φυσικά, πρέπει νά θεωρηθοῦν ὡς ἄνευ σημαντικῆς ἀξίας, διότι ὅλοι μας φροντίσαμε νά προσαρμοσθοῦμε παντοῦ καί νά φέρουμε εἰς πέρας τήν ἀποστολήν μας ἔστω καί ἂν αὕτη ἦταν ἀσυμβίβαστος πρὸς τήν κανονική τοποθέτησιν, ἀφοῦ μπορούσαμε ἀλλοῦ ν' ἀποδῶσουμε περισσότερον.

Κάθε ἡμέρα ηὔξανετο ὁ ἀριθμός τῶν ἐπιτασσομένων ἡμιόνων καί ἵππων, ὥστε νά καθίσταται προβληματικός ὁ σταυλισμός των. Οἱ στρατιῶτες πού μοῦ διετέθησαν ἦσαν ἀνεπαρκεῖς, εἰς ἕκαστον ἀναλογοῦσαν δέκα καί πλέον ὑποζύγια, ἐκτός τούτου ἦσαν ἀνίδεοι διά τήν περιποίησιν καί τόν χειρισμόν. Ἡγνῶουν τά στοιχειώδη, τί θά πῇ σάγμα, καί αὕτη τήν φόρτωσιν καί ἐκφόρτωσιν. Αὐτά ὅλα μέ ὠδήγουν κάθε τόσο στόν Ὑποδιοικητή τοῦ Συντάγματος εἰς τόν ὅποιον ἀνέφερον ὅλα τ' ἀνωτέρω ἐμπόδια. Ὁ Ὑποδιοικητής, φύσει καλοκάγαθος ἄνθρωπος, μοῦ ἔλεγε: «κάθισε αὐτοῦ πού σᾶς ἐτοποθέτησαν, ἂν φύγῃς θά τό μετανιώσῃς». Προφανῶς ἐννοοῦσε ὅτι στά μεταγωγικά εὐρισκόμενος θά ἦμουν μακράν ἀπό τό θέατρο τῶν ἐπιχειρήσεων καί ἔτσι περισσότερον ἀσφαλῆς, ἡγνῶει φαίνεται ὅτι ὁ πόλεμος τοῦ 1940 - 41

δέν ήταν ο ίδιος μέ τούςπραγούμενους τοῦ 1912 - 13 καί 1922, ὅτε δέν ὑφίστατο τό φοβερόν ὄπλον τῆς ἀεροπορίας καί τά μεγάλου βεληνεκοῦς πυροβόλα, τά ὅποια, ὡς θά ἴδωμεν κατωτέρω, μᾶς παρακολουθοῦσαν παντοῦ καί μᾶς προξενοῦσαν κάθε μέρα τέτοιες καταστροφές στό μεταγωγικά καί τοῦς ἡμιονηγοῦς ὥστε καθίστατο δυσχερὴς καί προβληματικός ὁ ἀνεφοδιασμός τῶν μονάδων.

3. Τό 2/39 Σύνταγμα ἀναχωρεῖ διά τό μέτωπον

Μετά συνεχῇ νυχθημερόν προετοιμασία ἐφθασεν πλέον ἡ ἡμέρα τῆς ἀναχωρήσεώς μας γιά τό μέτωπο. Στίς 27 Ὀκτωβρίου 1940 τό 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων μέ τούς προαναφερθέντες ἡγήτορας, πλὴν τοῦ Ὑποδιοικητοῦ, ὅστις παρέμεινεν στήν ἔδρα τοῦ συντάγματος. Πρωί - πρωί παραταχθήκαμε στό δρόμο πού ὀδηγεῖ ἀπό Μεσολόγγι πρὸς Ἀγρίνιον καί ἀκριβῶς ἐναντι τῶν στρατώνων πού βρίσκονταν τότε ἀντίκρυ στό Ἡρῶο τῶν πεσόντων κατά τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Ἡ παράταξις μας στό σημεῖο ἐκεῖνο δέν ἦταν συμπτωματική· μπορεῖ νά πῇ κανεῖς ὅτι συμβόλιζε μιὰ ἀπόδοσι τιμῆς πρὸς τοῦς ἀθανάτους νεκροῦς τοῦ 21.

Μ' εὐλάβεια φέραμε στίς σκέψεις μας τίς θυσίες, τίς προσφορές καί τό ἀνυπέρβλητον μεγαλεῖον τοῦ ἡρωισμοῦ τῶν προμάχων τοῦ 21, ἐκείνων πού διδάξαν στόν κόσμον ὅλη τὴν ἀξία πού ἔχει ἡ Ἐλευθερία, ἡ τιμὴ καί ἡ πίστις διά τόν ἄνθρωπον. Παρήλασαν ἀπὸ τίς σκέψεις μας ὅλοι οἱ δραματουργοὶ τοῦ πολιορκημένου Μεσολογγίου, πού πείνασαν καί δίψασαν καί δέν ἄφησαν τό ὄπλο ἀπὸ τό χερί παρά τὴν φοβερὴν ἐξάντλησιν κι ὠρκίσθημεν ἐνδομύχως πῶς ἂν παραστῇ ἀνάγκη δέν θά τοῦς ντροπιάσωμεν, ἀλλὰ θά φανῶμεν ἀντάξιοι ἀπόγονοι ἐκείνων, ὅπως κι ἔγινε.

Ἡ ἡμέρα ἦταν βροχερή, μαῦρα σύννεφα σκέπαζαν τὸν οὐρανό, λές ὅτι τά πάντα εἶχον προαισθανθῇ τὴν μεγάλην συγκίνησιν πού μᾶς κατεῖχε καί τί συμφορά πού περίμενε τό Ἑλληνικόν Ἔθνος καί πῆραν κι αὐτά μέρος. Χιλιάδες λαοῦ, γέροντες, νέες, παιδιά καί γρηγές, γυναῖκες μέ τά βρέφη στίς ἀγκάλες ξεχύθηκαν στοὺς δρόμους τοῦ Μεσολογγίου. Παντοῦ ἐσεῖοντο κατάλευκα μανδύλια, κι ἀτέλειωτα σφιχταγκαλιάσματα ἐλάμβανον χώραν. Μὲ δάκρυα κι ὀλόθερμα φιλιὰ οἱ Μεσολογγίτες ἀποχαιρέτουν τ' ἀναχωροῦντα γιά τό μέτωπο παιδιά τους. Συνεσταλμένος παρηκολούθουν τό συγκινητικό ἐκεῖνο θέαμα. Γιά μένα κανένα φιλί, οἱ δικοί μου ἦσαν μακρυὰ, ἀπ' ἐκεῖ ἴσως

νοερῶς θά μέ συνώδευον αἱ σκέψεις των... πρὸς τὸ ἄγνωστον φυσικά. Μόνον ἓνας ἔνθερμος φίλος καὶ ἐξαιρετικὸς πατριώτης, ὁ Χριστόφορος Παλαιός, ταμίας τοῦ ὑποκαταστήματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Μεσολογγίου, ἐξῆλθε μέ τῇ σύζυγὸ τοῦ Εἰρήνῃ νά μέ κατευοδώσει καὶ νά μοῦ εὐχηθεῖ καλὴ ἐπάνοδο.

Ἐκεῖνο τὸ πρωί, παρ' ὅλες τὶς ἐνδείξεις ὅτι βαδίζαμε πλέον πρὸς πόλεμον τὸ γρηγορώτερον, οὐδέν τὸ θετικὸ περὶ τούτου ὑπῆρχεν. Ἡμεῖς ἀγνοοῦσαμε ἐκεῖνο πού οἱ ἰθύνοντες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον πάρει εἶδησιν. Ὅλοι κατευώδωναν τὰ ἀναχωροῦντα γιὰ τὸ μέτωπο παιδιὰ τοὺς καὶ τοὺς ἡῤυχοντο γρήγορῃ ἐπάνοδο χωρὶς νά πιστεύουν πῶς πᾶνε γιὰ πόλεμον καὶ πῶς ἀπ' αὐτοὺς πού ἔφευγαν πολὺ λίγοι θά ἐπέστρεφαν μιὰ ἡμέρα καὶ δέν θά τοὺς ξανάβλεπαν.

Ἡ ἀτέλειωτη φάλαγξ πεζῇ ξεκίνησε μέ κατεύθυνσι τὸ Ἀγρίνιο. Ἡ βροχὴ μᾶς συνώδευεν σέ ὅλη μας τὴν πορείαν. Ἐκαστος Εὖζωνος ἔφερεν μεθ' ἑαυτοῦ πλήρη φόρτον, ὅστις κατὰ τὰ κεκανονισμένα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη συνίστατο στό γυλιό, δύο κλινოსκεπάσματα, ἐσώρουχα, ξηρὰ τροφὴ δύο ἡμερῶν, τὰ ἀτομικά τοῦ ἐργαλεῖα (σκαπάνη - πτύον), τὸ ὅπλον τοῦ μέ ἐκατόν φυσίγγια καὶ τῇ χλαίνῃ του, δηλαδή βάρος 17 ὀκάδες περίπου καὶ κιλά σήμερον εἴκοσι δύο.

Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ Μεσολογγίου - Ἀγρινίου εἶναι 38 χιλιόμετρα καὶ διηνύθη αὐθημερόν. Τὴν πορείαν μας παρακολούθησαν οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν ἐνδιαμέσων χωρίων μέ καταφανῇ συγκίνησι. Καθ' ὁδὸν ἐλάβαμε διαταγὴν νά κατασκηνώσωμεν ἐξῶθεν τοῦ Ἀγρινίου, παρὰ τὸν συνοικισμὸν Ἅγιος Κων/νος. Τὸ ἔδαφος ὅπου κατεσκηνώσαμεν ἦτο πολὺ λασπῶδες, εἶχε ποτίσει μέ νερό ἀπὸ τὴν συνεχῇ βροχὴν ἢ ὁποία ἐξακολουθοῦσε πίπτουσα. Σ' αὐτὸ τὸ ὑγρὸ ἔδαφος κοιμηθήκαμε τὸ βράδυ τῆς 27/10 πρὸς 28/10/1940. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν αὐτὴ μπήκαμε στὴ πρώτη φάση τῶν κακουχιῶν διὰ νά καταλήξωμε ἀργότερα, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω, μέ τὴν πρόοδο τῆς ἀφηγησεῶς μας, στὰ σκληρὰ μαρτύρια τῶν φοβερῶν στοιχείων τῆς φύσεως.

Στὸ Ἀγρίνιο ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Συντάγματος ἦταν δραματικὴ καὶ πολὺ συγκινητικὴ.

Οἱ Ἀγρινιωῖτες πληροφορηθέντες τὴν ἄφιξιν τοῦ Συντάγματος ἐξῆλθον ὅλοι, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ, γέροντες πρὸς προϋπάντησιν καὶ συνάντησιν μέ τοὺς δικούς των.

Ἡ ἄφιξις τοῦ Συντάγματος ἔγινε πολὺ ἀργά, λόγῳ δέ τοῦ σκότους καὶ τῆς βροχῆς ἦταν ἀδύνατη ἡ συνάντησις τῶν Ἀγρινιωτῶν μέ τοὺς συγγενεῖς των στρατιώτας. Μιὰ συνεχὴς ὀχλοβοὴ καὶ μία ἀπερίγραπτος σύγχυσις ἐπικρατοῦσε, ὁ καθένας εἰς μάτην ἀναζητοῦσε τοὺς δικούς του.

Παρά τήν διαβεβαίωσι τῶν ἀξιωματικῶν ὅτι τό Σύνταγμα θά παρέμενεν ἐπὶ δύο ἡμέρας πρὸς ἀνασύνταξιν, ἐσημειώθησαν πολλά κρούσματα ἀπειθαρχίας. Πολλοὶ στρατιῶται προκειμένου νά συναντήσουν τοὺς δικούς των ἐγκατέλειψαν τήν φάλαγγα καὶ κατηυθύνθησαν στά σπίτια των, ἐξ αἰτίας δέ τῆς διαρροῆς ταύτης στό βραδυνό προσκλητήριο πολλοὶ ἦσαν ἀπόντες. Ἡ ἀπουσία των ἐπέφερεν μεγάλη ἀνωμαλία τήν ἐπομένη τό πρωί, διότι πολλοί, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι τό Σύνταγμα θά παρέμενεν ἐπὶ δύο ἡμέρας στό Ἀγρίνιον, δέν προσῆλθον οὔτε στό πρωινό προσκλητήριο, κι ἔτσι ὅταν τοῦτο ἠναγκάσθη, λόγω τῶν γεγονότων πού ἐμεσολάβησαν, ὡς θά ἴδωμεν κατωτέρω, δηλαδή τῆς ἐπισήμου κηρύξεως τοῦ πολέμου, τήν ἐπομένη 29/10 τῆς Ἰταλίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος, νά συνεχίσει τήν πορείαν του ἐπειγόντως, αὐτοὶ ἦσαν ἀπόντες.

4. Τί εἶναι καταυλισμός

Ἐνταῦθα, κρίνομεν σκόπιμον, τουλάχιστον γιά κείνους πού δέν ἔλαβαν μέρος σέ πόλεμο καί γιά τοὺς νεωτέρους πού πιθανόν νά λάβουν, καίτοι τό ἀπευχόμεθα, ἀλλά ὑπό πολύ διαφορετικᾶς συνθήκας, διότι μέ τήν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων τά στρατεύματα τώρα κινοῦνται μέ μηχανοκίνητα μέσα, νά κάνουμε μιά μικρά παρέκβασι καί νά ἐξηγήσουμε περί καταυλισμοῦ, γιατί τοιοῦτου εἶδους καταυλισμούς ἔκανε πολλούς τό Σύνταγμα μέχρις ὅτου φθάσει στό μέτωπο καί πρέπει συνεπῶς ὁ ἀναγνώστης μας νά λάβει γνῶσιν τί εἶναι, ποίας δυσχερείας συναντοῦν τά καταυλιζόμενα τμήματα, ὑπό ποίας προϋποθέσεις γινόταν οἱ καταυλισμοί καί πολλά ἄλλα.

Ὅπως ἴδωμεν ἀνωτέρω στόν τόπο τοῦ καταυλισμοῦ ἐφθάσαμε μεσάνυχτα μετά συνεχῆ πορεία 15 - 16 ὥρων. Φθάνοντας στόν τόπο τοῦ καταυλισμοῦ δέν θά πῇ φθάσαμε στό σπίτι μας, ὅπου μᾶς περιμένει ἡ συνηθισμένη θαλπωρή, δηλαδή μιά καλή περιποίησης, ἕνα περιποιημένο καί ζεστό φαγητό, ἀλλαγὴ τῶν βρεμένων ρούχων, ἕνα καλοστρωμένο κρεβάτι γιά ξεκούραση, ὕστερα ἀπό συνεχῆ πορεία πολλῶν χιλιομέτρων, μάλιστα ὑπό βροχήν καί μέ πλήρες φορτίον. Στόν καταυλισμό ἕκαστος στρατιώτης εἶχε νά κάνει, πρὶν ξαπλωθῇ στό βρεγμένο χῶμα, καί κάτι δουλειές. Σκόπιμον λοιπόν εἶναι ν' ἀπαριθμήσωμεν καί μερικές ἀπό τίς δουλειές αὐτές, γιά νά σχηματίσῃ, κι ἐκεῖνος πού δέν πῆρε μέρος σ' ἐκστρατεῖες καί δέν ἐγνώρισεν τίς περιπέτειες τοῦ πολέμου, μιά εἰκόνα.

Ὡς θά ἴδωμεν κατωτέρω, πόλεμος θά πῇ μόνον ἡ διά τῶν ὅπλων συντριβὴ τοῦ ἀντιπάλου, διότι καί οἱ δύο ἀντίπαλοι ὅπλα διαθέτουν καί τόν ἴδιο

σκοπό επιδιώκουν. Φυσικά παίζουν σπουδαίο ρόλο τά πολεμικά μέσα και ή μεγαλύτερα ισχύς τούτων, αλλά συνήθως τή νίκη επιτυγχάνει ό αντίπαλος εκείνος στρατός, όστις θά κατορθώση ν' αντιμετώπιση μέ καρτερίαν, μέ θάρρος, μέ έπιμονήν και θέλησιν τίς πάσης φύσεως δυσχέρειες, πορείες άτέλειωτες στερήσεις, χωρίς ψωμί και νερό και πρό παντός θ' αντιδράση στά στοιχεία τής φύσεως, χιόνια, βροχές, παγωνιές, άνεμοθύελλες και άλλα μύρια κακά.

Αυτό τόν σκοπό επιδιώκει και ή έν καιρῷ ειρήνης εκπαίδευσις. Ή υπό τά όπλα κλήσις τών νεαρῶν βλαστῶν, κατά τήν ειρηνική περίοδο δέν έχει μόνον ως σκοπόν τήν εκπαίδευσιν στά όπλα, αλλά και τήν προετοιμασία στίς προαναφερθεϊσες αντιξοότητες ενός μελλοντικού πολέμου, ώστε νά καταστή ικανός ν' αντιμετώπιση ταύτας, διότι έν έναντία περιπτώσει ή νίκη δυσκόλως επιτυγχάνεται.

Φυσικά, δέν είναι μοναδικοί παράγοντες τ' άνωτέρω, αλλά και πολλοί άλλοι, πού δέν είναι επί του θέματος μας ν' αναφέρωμεν.

Έπανερχόμενοι επί του θέματος του καταυλισμού αναφέραμεν ότι άπαραιτήτως δέον νά προηγηθῇ άναγνώρισις του εδάφους, νά ύπάρχη νερό, δενδροφυτεία διά τήν κάλυψιν από τήν έχθρική άεροπορία και νά προσφέρεται γιά τήν αντιμετώπισιν κάθε ένδεχομένου. Φυσικά αυτά γίνονταν διά του τοπογραφικού χάρτου, αλλά και ή έπιτόπιος άναγνώρισις ήταν άπαραίτητος. Ύστερα από τά άνωτέρω θά έπακολουθήση κατανομή τών τμημάτων, σύνδεσμος μεταξύ των, καθορισμός φυλακίων, στήσιμο σκηνῶν, παρασκευή συσσιτίου, διανομή τούτου και πολλά άλλα, κατά τό πλεϊστον υπό πολύ δυσμενείς συνθήκας. Έπαναλαμβάνομεν πώς όλα τ' άνωτέρω άνήκουν στό παρελθόν και συνέβαιναν τήν έποχή εκείνη όπως και στόν πόλεμο τής 'Αλβανίας πού ό Στρατός έπορεύετο μέ τά ίδια του τά πόδια. Ένώ σήμερα τά πράγματα ήλλαξαν κι ό στρατός μετακινείται μέ τά μηχανοκίνητα μέσα πού διατίθενται άφθονα, ώστε νά καταφθάνη στά πεδία τών μαχῶν γρήγορα και ξεκούραστα.

* * *

Μέ τήν αφήγησίν μου «πώς πολέμησαν οι Έλληνες στην 'Αλβανία» δέν καταδεικνυται μόνον τί υπέφερεν ό Έλληνικός στρατός στόν Έλληνοϊταλικό πόλεμο, τάς πλήρως έξοπλισμένας και κατά πολύ μεγαλύτερας αριθμητικώς δυνάμεις τάς όποίας αντιμετώπισεν κ.λ.π., αλλά εκ παραλλήλου επιτυγχάνεται μία σύγκρισις· πώς διεξήχθη τότε και πώς διεξάγεται σήμερα ένας πόλεμος όπου τά μέσα άφθονοῦν και ή μετακινήσις γίνεται, αντί συντονισμένης πορείας έβδομάδων μέ τά πόδια, μόνον έντός όλίγων ώρων μέ τά σύγχρονα μέσα, αυτοκίνητα, τεθωρακισμένα, άρματα, άεροπλάνα και πολλά άλλα, τά όποια έχουν εκμηδενίσει τίς αποστάσεις.

5. Τά φυλάκια τῶν συνόρων μέ ψυχραιμία ἀναμένουν τὴν Ἰταλική ἐπίθεσιν

Αἱ διαδόσεις περί ἐπικειμένης ἐπιθέσεως τῶν Ἰταλῶν, ὅπως ἀνεφέραμεν, ἐπαναλαμβάνοντο, ἡ γνωστή σειρά τῶν Ἰταλικῶν προκλήσεων ἀπεκορυφώθησαν, αἱ παραβιάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἀπὸ Ἰταλικά ἀεροπλάνα καὶ Ἰταλοὺς ἀξιωματικούς συνεχίζοντο κατὰ μῆκος τῆς μεθορίου.

Ἡ ὥρα τοῦ πολέμου εἶχε σημάνει. Ἡ ἐπιστράτευσις τῆς VIII Μεραρχίας συνεπληροῦτο καθημερινῶς. Μονάδες ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν τῆς χώρας ὠδεύον πρὸς ἐνίσχυσίν της καὶ ἕτεραι μονάδες εἶχον φθάσει στὴν παραμεθόρια περιοχή.

Ἀπὸ τίς ἀρχές Ὀκτωβρίου ἡ VIII Μεραρχία κατέλαβε τίς προβλεπόμενες, ἀπὸ τὸ σχέδιο ἐνεργείας, θέσεις. Τὰ τμήματα προκαλύψεων ἄγρυπνα ἀνέμενον ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ἰταλῶν.

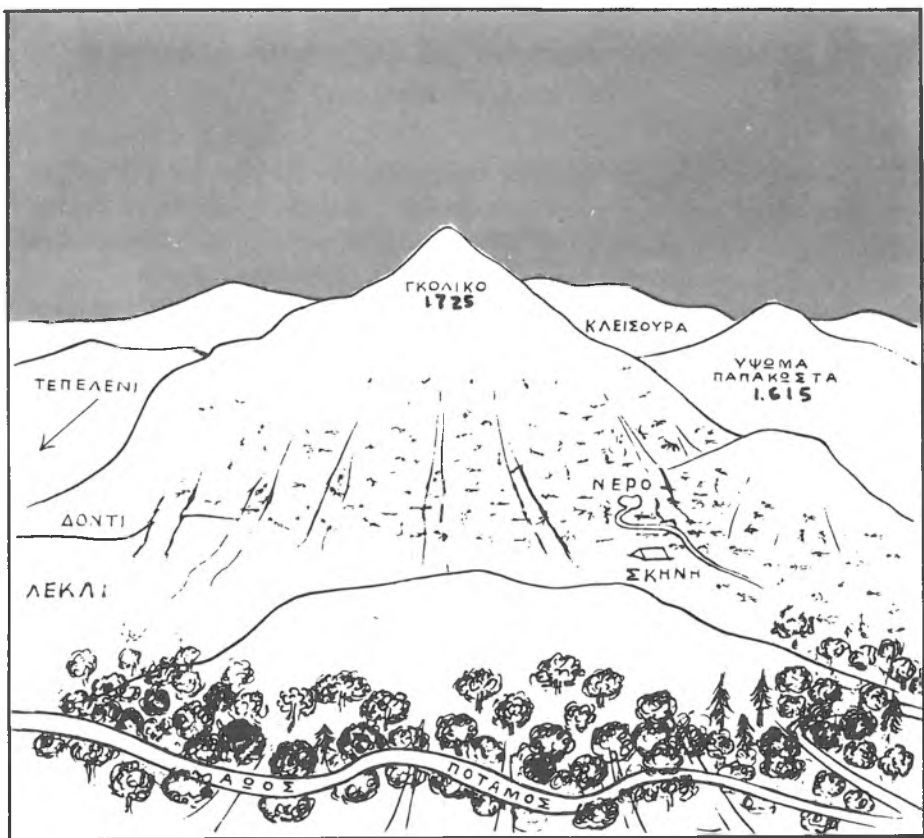
Οἱ Ἰταλοὶ εἶχον τάξει σ' ἐπικαίρες θέσεις τὰ πολυβόλα τους, ὄλμους καὶ πιὸ πίσω τὸ πυροβολικόν τους. Ὅλη ἡ ἡμέρα τῆς 27ης Ὀκτωβρίου ἠκούοντο τὰ βροντώδη κυλίσματα τῶν μηχανοκινήτων καὶ οἱ μεταλλικοὶ πάταγοι ἀπὸ τίς ἐρπύστριες.

Τὰ μεθοριακά τμήματα παρηκολούθουν τίς κινήσεις τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὰ φυλάκια.

Συγκλίνουσες πληροφορίες ἀνέφερον πὼς τὰ Ἰταλικά τμήματα εἶχον πάρει ἐπιθετικὴ διάταξιν. Ὁ Δαβάκης ἀπὸ τὴν Πίνδο ἔστειλε μήνυμα πρὸς τὴν VIII Μεραρχία ὅτι ἀνεμένετο ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή πολεμικὴ ἐκδήλωσις στὸν τομέα του. Ἡ ἴδια κατάστασις ἐπικρατοῦσε καὶ στὴν περιοχή τῆς VIII Μεραρχίας καὶ σ' ὅλη τὴν προκάλυψη.

Ὁ Διοικητὴς τῆς Μεραρχίας Κατσιμητρός εἶχε βγάλει τὸ συμπέρασμα καὶ ἀνέφερε στὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο πὼς τὴν νύχτα ἐκείνη στίς 27 πρὸς 28 Ὀκτωβρίου 1940 θὰ ἐξεδηλοῦτο ἡ ἐπίθεσις καὶ διαβεβαίωσε πὼς ἡ Μεραρχία του σύμφωνα μέ τίς διαταγὰς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου θὰ ἐκτελοῦσε τὸ καθήκον της, εἶχε δὲ πεποίησι πὼς οἱ Ἰταλοὶ δὲν θὰ περνοῦσαν τὸ Καλπάκι, ὅπως πράγματι καὶ ἔγινε.

Τὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ εἶχε κι αὐτὸ τίς πληροφορίες του καὶ σὲ μήνυμά του πρὸς τὴν VIII Μεραρχία ἐπέστησε τὴν προσοχὴ της ἐπὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπιθέσεως. Ἀνεγνώριζε τὴν δυσχερῆ θέσιν τῆς Μεραρχίας καὶ δὲν ἀνέμενεν νίκας, δεδομένης ὑπ' ὧσιν τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τοῦ ἀντιπάλου, ζητοῦσε ὅμως νὰ σώσῃ τὴν τιμὴ τῶν Ἑλληνικῶν Ὅπλων ἀνθισταμένη. Αὐτὴ ὅμως ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τιμὴ ἐχάρισε καὶ τίς πρῶτες Ἑλληνικὰς νίκας.

Γκόλικο: Ἀφιέρωμα: Ἀποστόλου Τσατσαράγγου

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Δ' ΤΟ ΤΕΛΕΣΙΓΡΑΦΟ - Η ΕΛΛΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Καθ' ὃν χρόνον τό 2/39 Σύνταγμα Εὐζῶνων κατηυλίζετο στά ὑψίπεδα τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου Ἀγρινίου τήν νύκτα τῆς 27 πρός 28 Ὀκτωβρίου 1940 στήν Ἀθήνα ἐλάμβανον χώραν γεγονότα ὑψίστης ἱστορικῆς σημασίας.

Στίς τρεῖς παρά δέκα τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1940, στή βαθειά γαλήνη τῆς νύκτας, ὁ πρεσβευτής τῆς Ἰταλίας Γκράτσι, ἐπισκέφθηκε τόν Ἑλληνα πρωθυπουργόν Ἰωάννη Μεταξᾶ στό σπίτι του, στό ὠραῖο προάστιο τῆς Κηφισιάς, προκειμένου νά τοῦ κάνη μιᾶ ὑπερεπείγουσα ἀνακοίνωσιν, ὅπως ἐδήλωσε ὁ διερμηνέας πού τόν συνώδευε. Ἦταν ἡ ἐπίδοσις τοῦ τελεσίγραφου διά τοῦ ὁποίου καθίστατο γνωστό στήν Ἑλληνικήν Κυβέρνησιν ὅτι τά Ἰταλικά στρατεύματα τήν 6ην πρωινήν τῆς αὐτῆς ἡμέρας θά εἰσέβαλον ἐντός τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους προκειμένου νά καταλάβουν στρατηγικά σημεῖα, τα ὅποια ἀπέφυγον νά κατονομάσουν, καί σέ περίπτωσι πού θά συναντοῦσαν ἀντίστασι αὐτή θά ἐκάμπτετο διά τῶν ὅπλων.

Αἱ πληροφορίες ἀπό τά τμήματα προκαλύψεως, ὅπως ἀνωτέρω εἶδαμεν, ἐπαληθεύθησαν πλήρως.

Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς μέ τήν διορατικότητα, ἣτις τόν διέκρινεν, ἀμέσως ἀντελήφθη ὅτι ἐπρόκειτο περί πολέμου καί ἀπό τήν ὥρα ἐκείνη ἄρχιζε γιά τήν Ἑλλάδα μιᾶ καινούργια ἱστορία. Ἡ στιγμή ἦταν δραματική. Τό βάρος τῆς εὐθύνης ἀπέναντι στήν Ἱστορία, στό ἔθνος καί στίς παραδόσεις θά μπορούσαν νά λυγίσουν πολὺ στιβαροῦς ὄμους, πρός τιμὴν ὅμως τοῦ Μεταξᾶ δέν λύγισαν. Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ἐντολοδόχος καί ὑπόλογος τῆς Ἑλλάδος, ἄκουσε μέσα στό αἷμα του τή βαθειά φωνή τῆς Ἐθνικῆς ψυχῆς. Ὁ Ἰ. Μεταξᾶς, ἀφοῦ ἐν ὀλίγοις ἀντέκρουσε τό περιεχόμενο τοῦ τελεσιγράφου, ἐν συνεχείᾳ ἐδήλωσε ὅτι ἡ Ἑλλάς ἦταν ἀποφασισμένη νά μείνῃ οὐδετέρα, συγχρόνως δέ καί ἀποφασισμένη νά ὑπερασπίσῃ ἀπέναντι οἰουδήποτε τό ἔθνικόν ἕδαφος.

‘Ο Γκράτσι* άποχωρών είπε στό Μεταξά: διατηρώ τήν έλπίδα πώς θά λάβετε σοβαρώς ύπ’ όψιν τήν διακοίνωσιν καί ότι ή ‘Ιταλική κυβέρνησις δέν έπιβουλεύεται τά κυριαρχικά δικαιώματα καί τήν άνεξαρτησία τής ‘Ελλάδος καί θά έπερίμενε τήν άπάντησι του στήν Πρεσβεία ώς τίς έξι. ‘Ο Μεταξάς δέν άποκρίθηκε. Μέ τήν προσήκουσα άξιοπρέπεια άφησε τόν Γκράτσι νά καταλάβη πώς ή συνομιλία είχε τελειώσει. Μόνον όταν έξήλθε τής πόρτας του είπε στή Γαλλική: «Έχετε τή δύναμι μέ τό μέρος σας».

* ‘Αποκαλύψεις του Γκράτσι:

‘Ο Γκράτσι θέλοντας καί μή έπαιξε τό ρόλο του γραματοκομιστή του Μουσολίνι, άπ’ όσα όμως έγραψε μετά τόν πόλεμο στίς «‘Αναμνήσεις» του, φαίνεται ότι ήταν τίμιος άνθρωπος.

‘Ο Γκράτσι σχετικώς μέ τήν άπόφασιν πού πήρε τό πολεμικό συμβούλιο τήν 15/10/40 προβαίνει στίς ακόλουθες άποκαλύψεις.

«Τήν έκστρατεία κατά τής ‘Ελλάδος –γράφει– οι ύπεύθυνοι κύκλοι τής Ρώμης τήν έθεωρούσαν σάν ένα στρατιωτικό περίπατο καί τίποτα άλλο. Σέ μιά κοσμική συγκέντρωσι όταν ό Τσιάνο άνακοίνωσε τόν πόλεμο κατά τής ‘Ελλάδος, μιά κυρία, πού φαίνεται ένδιαφερόταν διά τόν Γκράτσι, ήρώτησε τί θά γινόταν ό πρεσβευτής τής ‘Ιταλίας στήν ‘Αθήνα. ‘Ο Γκράτσι: Μή άνησυχείτε τής άπάντησε ό Τσιάνο. Δέν θά προλάβει νά έτοιμάσει τίς βαλίτσες του καί τά στρατεύματα θά έχουν φτάσει στήν ‘Αθήνα! Καί ή κυρία πού τόλμησε νά εκφράση τίς άμφιβολίες τής, διότι ήξευρε τούς ‘Ελληνες, πήρε τήν άυστηράν άπάντησιν του Τσιάνο, πώς καί ‘Ελληνίδα νά ήταν δέν θά μιλούσε έτσι. Καί τήν έχαράκτήρισε ήττοπαθή. Τή στάσι του αυτή, ό Γκράτσι, χαρακτηρίζει μόνον ώς έπιπολαιότητα του...».

Σέ άλλο σημείο στίς «‘Αναμνήσεις» του, γράφει πώς στίς εκθέσεις πού έστειλνε στή Ρώμη δέν άφηνε κανένα περιθώριο γιά αυταπάτες καί εϋσεβείς πόθους. ‘Ηταν κατηγορηματικός. ‘Ο ‘Ελληνικός λαός, μετέδιδε, είχε ύψηλό φρόνημα καί σέ περίπτωσιν, πού θά εκινδύνευε ή άνεξαρτησία του θά άντέτασσε λυσσώδη αντίστασιν.

‘Αλλού πάλιν ό Γκράτσι εκφράζει τήν άπορία του: «Είχα, γράφει στίς «‘Αναμνήσεις» του, τηλεγραφήσει στή Ρώμη πώς ό Μεταξάς καί άν άκόμη ήθελε νά υποχωρήση, δέν θά μπορούσε νά τό κάνη, χωρίς νά έξεγείρη τούς ‘Αγγλους καί τούς Τούρκους πού του παρέσχον έγγυήσεις καί τήν ‘Ελληνική γνώμη πού τήν διαπνέει αδιάλλακτο έθνικό φρόνημα...».

Στίς «‘Αναμνήσεις» του ό Γκράτσι ύποστηρίζει τήν άποψη ότι τόσο ό έλαφρόμυαλος Τσιάνο, όσον καί τό ‘Ιταλικό Γενικό ‘Επιτελείο στήριζαν τήν αισιοδοξία τους σέ αντίθετες πληροφορίες από τά Τίρανα. «Τώρα, γράφει ό Γκράτσι, τά Τίρανα κατώρθωσαν νά επιβάλουν τίς άποψεις τους καί νά έξουδετερώσουν τά όσα μετέδιδε ή πρεσβεία μας τής ‘Αθήνας...».

Τά Τίρανα καί συγκεκριμένα ό ‘Ιταλός γενικός τοποτηρητής Τζακομίνι, πού είχε πάρει μέρος καί στό πολεμικό συμβούλιο τής 15/10 διαβεβαίωσε πώς οι ‘Ελληνες δέν επρόκειτο ν’ αντίταξουν καμμία σοβαρήν αντίστασιν.

Στίς 20/10/40 ήλθε στήν ‘Αθήνα, άπεσταλμένος του Τσιάνο, ό Μαλαπόρτα, όστις στή συνάντησίν του μέ τόν Γκράτσι του έδήλωσε πώς ήταν έπιφορτισμένος από τόν Τσιάνο νά του άνακοινώση τό ακόλουθο μήνυμα: «Νά πής στό Γκράτσι πολλά χαιρετισματα καί νά ξέρη πώς μπορεί νά μου γράφη ό,τι θέλει, αλλά έγώ τόν πόλεμο κατά τής ‘Ελλάδος θά τόν κάνω όπωσδήποτε».

Έως τήν ήμέρα εκείνη (20/10), γράφει ό Γκράτσι στίς «‘Αναμνήσεις» του, δέν ήξερε τίποτα γιά τήν άπόφασιν πού είχε ληφθή στό πολεμικό συμβούλιο τής 15ης ‘Οκτωβρίου.

Υπάρχουν πολλές ένδείξεις από τίς όποιες μπορούμε νά πιστεύωμεν ότι ό Γκράτσι δέν έκαμε τίποτα άλλο, παρά νά εφαρμόση τίς διαταγές πού έλαβεν από τή Ρώμη. Καί από τό προσωπικό ήμερολόγιο του πρωθυπουργού Μεταξά καταφαίνεται ότι καί αυτός έπίστευε στίς ειλικρινείς προθέσεις του ‘Ιταλού πρεσβευτού, ότι δέν είχε προτρέψει τήν Ρώμη στήν επίθεσιν κατά τής ‘Ελλάδος.

Ὁ πρεσβευτής, ντροπιασμένος, ἀφοῦ ὑποκλίθηκε μ' εὐλάβεια στό γηραιό Ἑλληνα πρωθυπουργό, ἔφυγε μέ τό κεφάλι σκυμμένο, χωρίς νά δοθῇ καμμιά μεταξύ τῶν ἀνδρῶν χειραψία.

Ἴδου τώρα πῶς ὁ Γκράτσι στ' ἀπομνημονεύματά του περιγράφει τήν ἱστορική αὐτή συνάντησί του μέ τόν Ἑλληνα πρωθυπουργό. «Ὁ ἡλικιωμένος αὐτός ἄνθρωπος πού στεκόταν ἐκεῖ μπροστά του καί τό ἔθνος του, εἶχανε προτιμήσει, στήν ὑπέρτατη αὐτή στιγμή, τήν ὁδό τῆς θυσίας παρά τήν ἀτίμωσιν».

* * *

Γιά ν' ἀντιληφθῇ ὁ ἀναγνώστης μας τήν Ἰταλική ὑποκρισία μέχρι τήν τελευταία στιγμή τῆς κατά τῆς Ἑλλάδος ἐπιθέσεως, παρεμβάλλομε· χωρίς σχόλια τό κατωτέρω διήγημα:

Ἡ παρτίδα τοῦ μπρίτζ ἄρχισε ἀπό ἑνωρίς τό βράδυ τῆς 27ης Ὀκτωβρίου 1940. Ὅπως κάθε Κυριακή, ἔτσι κι ἐκείνη, ἡ κ. Βλαστοῦ εἶχε συγκεντρώσει τοὺς φίλους τῆς στό κομψό διαμέρισμά της, στό Κολωνάκι, γιά νά περάσουν τήν ὥρα τους μέ λίγη συζήτησι, ἀρκετό οὔισκι καί περισσότερη χαρτοπαιξία.

Ἡ παρτίδα ἦταν πολὺπλοκη, δύσκολη, πού λένε οἱ παίχτες τοῦ εἴδους. Καί ἀργοῦσε πολὺ περισσότερο ἀπὸ τά χρονικά ὅρια πού εἶχε ζητήσῃ ἓνας ἀπὸ τή συντροφιά.

— Θά σᾶς παρακαλοῦσα, εἶχε πεῖ στήν ἀρχή τοῦ παιχνιδιοῦ, μέ τά ἄψογα γαλλικά του ἓνας ὥριμος κύριος μέ ἔντονα τά χαρακτηριστικά τῆς μεσογειακῆς προελεύσεώς του, ἀπόψε νά τελειώσουμε νωρίς. Τό ἀργότερα, τά μεσάνυχτα...

Ὁ ὥριμος κύριος ἦταν ὁ Ἰταλός πρεσβευτής στήν Ἀθήνα, ὁ Ἐμμανουὲλ Γκράτσι.

Τά μεσάνυχτα ὅμως εἶχαν περάσει. Τό παλιό ἐκρρεμές τοῦ ἀρχοντικοῦ ἀθηναϊκοῦ σπιτιοῦ ἔδειχνε ἤδη 2 1/2 καί ἡ παρτίδα συνεχιζόταν.

Τότε, ὁ Γκράτσι σηκώθηκε καί μέ εὐγένεικὰ τρόπο εἶπε:

— Κυρίες καί κύριοι, ἐγὼ πρέπει νά ἀποχωρήσω. Ἔχω μία ἐπείγουσα ἐργασία, πού θά τήν πληροφορηθῇτε αὔριο. Ἐλπίζω ὅτι πολὺ γρήγορα θά μοῦ δοθῇ καί πάλι ἡ χαρά νά ξανασυναντηθοῦμε.*

Πράγματι, ἡ παρτίδα διεκόπη· καί καθὼς ὁ Γκράτσι ἔβγαλε ἀπὸ τήν ἀριστερὴν τσέπη τοῦ σακκακιοῦ του χαρτονομίσματα, γιά νά πληρώσῃ τό χρέος του, ἄφησε στό πράσινο τραπέζι καί ἓνα λευκὸ φάκελλο. Μέσα σ' αὐτόν τόν φάκελλο ὑπῆρχε τό ἰταλικὸ τελεσίγραφο πρὸς τήν Ἑλλάδα.

* Ἡ ἐπείγουσα ἐργασία ἦταν ἡ ἐπίδοσις τοῦ τελεσιγράφου στόν Ἰωάννη Μεταξά.

Λίγα λεπτά αργότερα, μιά μαύρη «Φιάτ» του διπλωματικού Σώματος με την τρίχρωμη Ιταλική σημαία και τό φασιστικό έμβλημα ξεκινούσε μέσα στη γλυκειά φθινοπωρινή νύκτα από τό Κολωνάκι για τήν Κηφισιά. Προορισμός της: ή κατοικία του Έλληνος πρωθυπουργού Ι. Μεταξά. Μοναδικός επιβάτης της «Φιάτ» ό Ιταλός πρεσβευτής.

Στίς τρείς ακριβώς τό διπλωματικό αυτοκίνητο σταμάτησε έξω από τήν πρωθυπουργική κατοικία. Ό σκοπός χωροφύλαξ έσπευσε νά ειδοποιήση τόν επικεφαλής της φρουράς λέγοντάς του:

— Ήλθε ό Γάλλος* πρεσβευτής και θέλει νά δη τόν πρόεδρο.

Μέσα στη νύκτα τήν ιταλική σημαία τήν είχε περάσει για γαλλική.

Και ό επικεφαλής της φρουράς ανήγγειλε στόν Ι. Μεταξά τήν άφιξη του... Γάλλου πρεσβευτού.

Ό γηραιός πρωθυπουργός έσπευσε στην έξώπορτα, τήν άνοιξε ό ίδιος για νά αντιμετωπίση κατάπληκτος τόν Γκράτσι.

Ή συνάντησις ήταν συγκλονιστική. Ό Ιταλός πρεσβευτής βγάζει από τήν τσέπη του τό τελεσίγραφο και του τό παραδίδει. Ό Μεταξάς ψύχραιμος τό διαβάζει. Ή απάντησίς του ήτο τό ΟΧΙ.

Έτσι, άρχισε ό πόλεμος της 28ης Οκτωβρίου του 1940.

1. Οι πρώτες ενέργειες του Μεταξά

Μετά τήν αποχώρησιν του Ιταλού πρεσβευτού, άμέσως ό Μεταξάς άρχισε τίς ένδεδειγμένες ενέργειες. Άφου ενημέρωσε τόν βασιλέα Γεώργιο τόν Β' και τόν άρχηγό του Γενικού Έπιτελείου Στρατού και κάθε άρμόδιο, συνεκάλεσε τό Έπουργικό Συμβούλιο εις τό όποϊον άφου εξιστόρησε τά της νυκτερινής επισκέψεως του Γκράτσι, έν συνεχεία έλαβε τά έτοιμα διατάγματα και ύπογράψας πρώτος είπεν: «Ό Θεός σώζει τήν Ελλάδα». Όλοι τόν μιμήθηκαν. Τά διατάγματα ήσαν: Της Έπιστρατεύσεως, της κήρυξεως της χώρας σέ κατάστασι πολιορκίας, της αναλήψεως της άρχηγίας ύπό του Βασιλέως, του διορισμού του Παπάγου ως άρχιστρατήγου του κατά ξηράν Στρατού.

Άμέσως ύστερα από τά γεγονότα ειδοποιήθηκε ό Μέγαρχος Κατσιμητρος, Διοικητής της VIII Μεραρχίας, τά τμήματα της όποίας ως ιδωμεν άνω-

* Όπως ό ίδιος ό Μεταξάς διηγείτο, όταν τόν άφύπνισαν, στό τηλέφωνο του είπον πώς ήταν ανάγκη νά τόν ιδή ό πρέσβυς της Γαλλίας. Γι' αυτόν τόν εξέλαβεν ό άρχιφύλαξ - Ένωματάρχης. Γι' αυτό κι έπροξένησεν τήν άπορία στόν Μεταξά, τί ήθελε τέτοια ώρα ό πρεσβευτής της Γαλλίας. Έκει όμως πού τόν ύποδέχθη στό προάυλιο είδεν έμπρός του, αντί του πρέσβους της Γαλλίας, τόν Γκράτσι.

τέρω, εὐρίσκοντο εἰς τὰς παραμεθορίους περιοχάς τῆς Ἡπείρου, ἐν ἐγρηγόρσει γιατί σέ λίγο θά ἐδέχοντο τήν Ἰταλική ἐπίθεσιν.

Ὁ Διοικητής τῆς VIII Μεραρχίας εὐθύς ὡς ἔλαβεν γνῶσιν τοῦ ἐπιδοθέντος στόν πρωθυπουργό τελεσιγράφου καί πῶς τήν ἀρχηγίαν τοῦ Στρατοῦ ἀνέλαβεν ὁ Παπάγος, ἀπήντησεν. Ἀναφέραμε εἰς τόν κ. Ἀρχιστράτηγον ὅτι ἡ Μεραρχία θά ἐκτελέσῃ τό καθήκον της πρὸς τήν πατρίδα ὅπως ἐπιβάλλῃ ἡ Ἐθνική τιμή καί καθ' ὃν τρόπον αὐτὴ γνωρίζει.

Τὴν ἱστορική αὐτὴ συνδιάλεξιν, ὁ Διοικητής τῆς ὀγδόης Μεραρχίας, ὁ ὁποῖος ἐπωμίζετο μέ τήν μεγάλην καί κρίσιμον ἀποστολὴν ν' ἀναχαιρίσῃ τόν εἰσβολέα, ἀπαθανάτισε μέ τήν κατωτέρω ἡμερησία του διαταγή:

«Ἀξιωματικοί, Ὑπαξιωματικοί καί ὀπλίται τῆς 8ης Μεραρχίας. Ὁ πρέσβυς τῆς Ἰταλίας ἐν Ἀθήναις ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι ἡμῶν νά εἰσέλθῃ ὁ Ἰταλικὸς Στρατός εἰς τό ἔδαφός μας. Ἡ Κυβέρνησις ἀπέρριψεν τήν αἴτησιν ταύτην καί διέταξεν ἀντίστασιν καί ἀπόκρουσιν τῆς εἰσβολῆς.

Ἡδὴ διανοίγεται τό στάδιον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ὑπερτάτου πρὸς τήν πατρίδα καθήκοντος, δι' ἀντιστάσεως μέχρις ἐσχάτων, συμφώνως πρὸς τό σχέδιον ἐνεργείας».

Αἱ συγκλίνουσαι πληροφορίες ἐπαληθεύθησαν πλήρως. Ὁ Ντοῦτσε τῆς Ἰταλίας, ὡς ἄλλοτε ὁ Ξέρξης ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γῆν καί ὕδωρ.

Ἡ ἀναμενομένη ἐπίθεσις ἐγένετο στίς 5.30 τὸ πρωὶ ἀντὶ τῆς 6, ὡς εἶχεν προαναγγεῖλει ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτής.

Τὴν παραμονὴ τῆς εἰσβολῆς ὁ Διοικητής τῆς Ἰταλικῆς Μεραρχίας «ΣΙΕΝΑ» στρατηγὸς Κάρλο Ρότσι ἐξέδωκε τὴν ἀκόλουθο ἡμερησία διαταγή:

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΔΙΑΤΑΓΗ

«Ἀξιωματικοί, Ὑπαξιωματικοί, στρατιῶται τοῦ Σώματος Στρατοῦ «Τσαμουριάς». Ἐντός ὀλίγων ὥρῶν θά κληθῆτε νά διέλθῃτε τὴν Ἑλληνικὴν μεθόριον. Εἶναι ὑψηλὴ τιμὴ αὕτη, ἣτις σᾶς ἐπιφυλάσσεται, τό νά κάμετε δηλαδὴ νά διαλάμψῃ ἅπαξ ἔτι εἰς γῆν ὑπερπόντιον ἢ ἀνδρεία τοῦ Ἰταλοῦ στρατιώτου.

Θά δυνηθῇτε βεβαίως, νά φανῇτε ἀντάξιοι ἐκείνων, οἵτινες προηγήθησαν ὑμῶν εἰς τὰς τάξεις τῶν θαυμασίων σας συνταγμάτων ὅλων τῶν ὅπλων ἀπὸ τόν μεγάλον πόλεμον μέχρι καί τῶν ἐκστρατειῶν τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Ἰσπανίας.

Εἶθε πάντες πλήρως παρασκευασμένοι, κατὰ τό πνεῦμα καί τό σῶμα διὰ τὰς ἀνάγκας τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει ὁ πόλεμος.

Θραύσατε τήν ἐχθρικήν ἄμυναν, κατακλύσατε τὰς πεδιάδας μέ τά σιδηρόφρακτα τάγματά σας, ὡς ἡ χιονοστιβάς, ἡ ὁποία κατερχομένη ἐκ τῶν ὀρέων συμπαρασύρει τὰ πάντα κατὰ τήν διάβασίν της. Ὁ ἐχθρός δέν θά δυνηθῇ ν' ἀντιστῇ εἰς τήν ἀνδρείαν σας, εἰς τήν δύναμιν τῶν ὅπλων σας καί τοῦ πυρός σας.

Αἱ ἔνδοξοι σημαῖαι σας, τὰ λάβαρά σας, τὰ ὁποῖα ἡσπᾶσθη ἡ νίκη, θά ἀνεμίσουν συντόμως εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα θά φθάσῃ ἡ σφοδρά καί ἀκάθεκτη προχώρησίς σας.

Τό σύνθημα δι' ὅλους συνοψίζεται εἰς τήν λέξιν τήν ὁποίαν ὁ Ντοῦτσε ἐπρόφερε κατὰ τήν εἰς τόν πόλεμον εἴσοδον τῆς Ἰταλίας· «Θά νικήσωμεν». Ἡ Ἰταλία εἶναι ὑπερήφανη διά σᾶς. «Ζήτω ὁ Βασιλεὺς! Ζήτω ὁ Ντοῦτσε!».

* * *

Τὰ φυλάκια εἶχον λάβει γνῶσιν τῆς ἐπικειμένης εἰσβολῆς. Τό μόνον ποῦ μπορούσαν νά κάνουν, κι ἔκαναν, ἦταν νά προβάλουν κάθε δυνατή ἀντίστασι, ὥστε νά ἐπιβραδύνουν τήν προέλασιν τοῦ ἐχθροῦ. Γιά νά ἐπιτύχουν τοῦτο, μεταξύ τῶν ἄλλων, ἀνετίναξαν γέφυρες καί κατέστρεψαν σέ διάφορα σημεῖα δρόμους. Ὁ πόλεμος εἶχον γενικευθῇ σέ ὅλο τό μέτωπο. Οἱ Ἰταλοί ἐπιτίθενται μέ καταιγιστικά πυρά πυροβολικοῦ, ὀλμων, πυροβόλων καί ὀπλοπολυβόλων. Ἡ Ὑπείρος πρόμαχος τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ἀγωνίζεται διά τῶν τέκνων της, διότι ἡ VIII Μεραρχία* ἦταν στρατολογημένη ἀπό τήν περιοχὴ της, νά σώσῃ τήν τιμὴν τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων.

Ὁ ἐχθρός ἐκτός ἀπὸ τήν ἀριθμητικὴ καί ὕλική ὑπεροχὴ εἰς πυροβολικόν, ἀεροπορίαν, ὀλμους προέτασεν καί τὰ ἄγνωστα τότε στόν Ἑλληνα στρατιώτη ἄρματα μάχης.

* * *

Μόλις κόπασε τό κανονίδι, ἡ εἰσβολὴ ἄρχισε ἀπὸ πολλές μεριές μαζί. Ἀπὸ τήν Μέρτζανη πρὸς τό χάνι Μπουραζάνι· ἀπὸ τοὺς Δρυμάδες πρὸς τό Δελβινάκι· ἀπὸ τήν Κακαβιά πρὸς τό Δελβινάκι πάλι καί ἀπὸ τό Κοῦίσπολι, σὺν παραλιακῷ τομέα πρὸς τοὺς Φιλιάτες.

* «Ἐμπλεα ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, γράφει ὁ ἀντιστράτηγος Χαρ. Κατσιμητρος σὺν βιβλίῳ του, «Ἡ Ὑπείρος προμαχοῦσα», ἐνθερμα πατριωτισμοῦ καί φιλοπατρίας, ἐσπενσαν προθύμως τὰ γενναῖα τέκνα τῆς Ὑπείρου εἰς τήν φωνὴν τῆς πατρίδος καί ἔλαβον ἀνά χεῖρας τὰ ἔνδοξα ὅπλα, ἔτοιμοι νά ὑπερασπίσωσι τήν ἀκεραιότητα καί τήν ἐλευθερίαν αὐτῆς.

Ὁ γράφων τὰς γραμμάς ταύτας, συνεχίζει ὁ ἴδιος, ἠτύχησεν ἐπανειλημμένως νά ἰδῇ τό ἐξόχως συγκινητικόν καί μεγαλειώδες θέαμα τῆς ἀθρόας προσελεύσεως τῶν ἐφέδρων ἐν πανηγυρικῷ ἐνθουσιασμῷ, μέ ἄσματα πατριωτικά καί ἐθνικοὺς χοροὺς συνοδείᾳ ἐγχωρίων μουσικῶν ὁργάνων, προπεμπομένων ὑπὸ τῶν γονέων, ἀδελφῶν, γυναικῶν καί τέκνων αὐτῶν ἐν βαθείᾳ συγκινήσει καί ἐθνικῇ υπερηφανίᾳ, εὐχομένων δέ εἰς αὐτοὺς νά τιμῇσωσι καί δοξάσωσι τὰ ἱερά ὅπλα καί νά ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰς ἐστίας τῶν νικηταί...».

2. Τά πρώτα πολεμικά ανακοινωθέντα

Τό πρώτο πολεμικό ανακοινωθέν τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ἦταν τό ακόλουθο: «Αἱ Ἱταλικαί στρατιωτικάι δυνάμεις προσβάλλουν ἀπό τίς 5.30 σήμερον τά ἡμέτερα τμήματα προκαλύψεως τῆς Ἑλληνο - Ἀλβανικῆς μεθορίου. Αἱ ἡμέτεραι δυνάμεις ἀμύνονται τοῦ πατρίου ἐδάφους».

Τό Ἱταλικό ἀρχηγεῖο ἐξέδωσε γι' αὐτό τό πρῶτον του πολεμικόν ανακοινωθέν. «Χθές κατὰ τήν χαραυγὴν τά ἐν Ἀλβανία στρατεύματά μας διέβησαν τά ἑλληνικά σύνορα,, εἰσδύσαντα εἰς τινὰ σημεῖα ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους. Ἡ προέλασις ἐξακολουθεῖ. Παρά τὰς δυσμενεῖς ἀτμοσφαιρικές συνθῆκας ἡ ἀεροπορία μας ἐβομβάρδισεν ἐπανειλημμένως τοὺς ἀνατιθέντας αὐτῇ στρατιωτικούς στόχους, προκαλέσασα πλήγματα καὶ πυρκαϊάς ἐπὶ τῶν κτιρίων καὶ τῶν ἀποβαθρῶν τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ εἰς τὸν λιμένα Πατρῶν. Ὡσαύτως ἐβομβάρδισεν ἐγκαταστάσεις κατὰ μῆκος τῆς Διώρυγας Κορίνθου, τὴν ναυτικὴν βάσιν τῆς Πρεβέζης καὶ τὰς πλησίον τῶν Ἀθηνῶν ἐγκαταστάσεις τοῦ ἀεροδρομίου Τατοῦ. Ὅλα τὰ ἀεροπλάνα ἐπέστρεψαν εἰς τὰς βάσεις των».

Ἀπὸ τό περιεχόμενον τοῦ ανακοινωθέντος καθίσταται φανερόν πὼς ὁ Ἱταλικὸς στρατὸς δὲν κατῴρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν σκοπὸν του. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς στρατιωτικούς στόχους στὴν πραγματικότητα κανένας δὲν εἶχε βληθῇ.

3. Πὼς ἔμαθε ὁ Χίτλερ τὴν εἰσβολὴν στὴν Ἑλλάδα

Ὁ Χίτλερ τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ἱταλῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν πληροφορήθηκε στίς 28/10 στίς 10 τὸ πρωὶ μέσα στὴν ἀμαξοστοιχία στὴν Πολωνία. Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ μιά συνάντησιν πού εἶχε μέ τὸν Γάλλο στρατάρχη Πεταϊν κατευθυνόταν στὴ Φλωρεντία γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Ντοῦτσε. Στὸ σταθμὸ τῆς Φλωρεντίας ὕστερα ἀπὸ θερμὴ χειραψία ὁ Ντοῦτσε ἀνακοίνωσε στὸν Φύρερ «πὼς τὰ στρατεύματά του σήμερον τό πρωὶ μῆκαν νικηφόρα στὴν Ἑλλάδα».

Ἐπιτέλους! Ἐκδικήθηκε τὸν ἀλαζόνα σύμμαχό του, πού τόσες φορές ἕως τότε τὸν εἶχε ἀγνοήσει κι ἐξευτελίσει, παίρνοντας ἀποφάσεις ἐν ἀγνοίᾳ του. Περνοῦσε ἀκόμη στιγμές εὐφορίας καὶ παραισθήσεων. Περίμενε ἀπὸ τὴν Ἀλβανία ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ τό τηλεγράφημα πού θὰ τοῦ ἀνήγγελλε πὼς ἡ Ἑλληνικὴ ἀντίστασις εἶχε καταρρεύσει καὶ ἡ Ἑλλάς γονυπετὴς θὰ τοῦ ἐκλιπαροῦσε συνθηκολόγησιν. Σὲ δέκα πέντε μέρες ὑπελόγιζε νὰ βρίσκεται νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος στὴν Ἀθήνα.

Ὁ Χίτλερ ὅπως ἀναφέρει ὁ στρατάρχης Κάιτελ πού τόν συνώδευεν ἐγινε ἔξω φρενῶν, γιατί ὅπως ἀναφέραμε δέν ἤθελε τήν διατάραξιν τῆς ἡσυχίας στά Βαλκάνια.

4. Οἱ Ἴταλοί δέν περίμεναν ἀντίστασι

Ὅπως μᾶς διηγοῦντο ἀξιωματικοί πού δέχθηκαν τήν πρώτη ἐπίθεσιν, οἱ Ἰταλικές φάλαγγες εἶχαν ξεκινήσει σέ θεατρική παράταξι. Μπροστά οἱ μοτοσυκλετιστές, πίσω τά τεθωρακισμένα αὐτοκίνητα καί πιό πίσω τό πεζικό.

Οἱ λιγοστοί ἄνδρες τῶν Ἑλληνικῶν φυλακίων ταμπουρωμένοι στά ὑψώματα δέχθηκαν τήν ἐπίθεσιν μέ τήν ἐπιβαλλομένη ψυχραιμία κι ἔδωσαν τό σύνθημα τοῦ συναγερμοῦ: «Στά ὅπλα». Ὑστερα ἄρχισαν νά ρίχνουν κατά τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ. Οἱ Ἴταλοί δέν περίμεναν ἀντίστασιν, τό πολύ πολύ εἶχαν φαντασθῇ μία προσχηματική τοιαύτη. Τό ἀφηγήθησαν οἱ πρῶτοι αἰχμάλωτοι μέ τά ἐξῆς λόγια: «Ὁ συνταγματάρχης μᾶς βεβαίωσε ὅτι ὁ Μεταξᾶς ὑποσχέθηκε στόν κόμητα Τσιάνο (Ὑπουργόν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας) πῶς θά ἄφηνε ἐλεύθερο τόν Ἰταλικό στρατό νά εἰσέλθῃ στό Ἑλληνικό ἔδαφος». Μόλις ὅμως ἄκουσαν τούς πρῶτους πυροβολισμούς καί κυλίστηκαν μπροστά τους οἱ πρῶτοι κτυπημένοι, ξαφνιαστήκαν κι ἀναστατωμένοι ἄρχισαν ξεφωνητά πανικοῦ, πόνου κι ὀχλοβοῆς.

Ὁ ἀγώνας τῶν τμημάτων προκαλύψεως καί ὁ ὑποχωρητικός ἐλιγμός πού εἶχε ὀρίσει ἡ VIII Μεραρχία ἦταν πολύ βραδύς κι ἔληξε σχεδόν σέ τρεῖς μέρες.

Οἱ Ἴταλοί κατά τό μικρό αὐτό διάστημα τῆς συγκρούσεως των μέ τίς Ἑλληνικές δυνάμεις διεπίστωσαν ὅτι ἦταν δύσκολο νά διώξουν τούς Ἑλληνες ἀπό τή γῆ τους. Τήν διαπίστωσιν αὐτή τήν ἐκμυστηρεύθηκαν ὡς ἀκολούθως σέ ἀναφορά τους πρὸς προϋσταμένη τους μονάδα. «Οἱ Ἑλληνες γνωστοί γιά τό πείσμα καί τήν ἐπιμονή τους, ὀργάνωσαν τό φύσει τραχύ καί ἀνώμαλο ἔδαφος τῆς Ἠπείρου μετά τοιαύτης μεθοδικότητος καί ἐπιμελείας, ὥστε κάθε βράχος νά ἀποτελῇ καί μία φωλιά πολυβόλου καί κάθε σπήλαιο μία θέση ἀμύνης».

Τή νύχτα τῆς 29 πρὸς 30 Ὀκτωβρίου ὅλα τά τμήματα εἶχαν μπεῖ στή γραμμὴ ἀμύνης πού διάλεξε ἡ VIII Μεραρχία. Μέ τήν κατάληψιν τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς ὁ στρατηγός Κατσημήτρος κοινοποίησε Ἡμερησία Διαταγή, στήν ὁποία ἔλεγε: «Λήξαντος τοῦ προκαλυπτικοῦ Ἀγῶνος ἀπὸ σήμερα ἡ Μεραρχία κατέχει τήν ὀργανωμένην τοποθεσίαν δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς. Ἐπὶ τῆς τοποθεσίας αὐτῆς θά δοθῇ ὁ ἀποφασιστικός ἀγὼν πρὸς τόν

έχθρόν. Ὁ ἀγὼν θά διεξαχθῇ μετὰ πείσματος καὶ ἐπιμονῆς ἀκαταβλήτου. Ἕμυνα κρατερὰ ἐπὶ τῶν θέσεών μας μέχρις ἐσχάτων. Οὐδεμία ἰδέα, εἰς οὐδένα νὰ ὑπάρχῃ περί ὑποχωρήσεως».

Ὁ Κατσιμήτρος εἶχε πάρει τὴν ἀπόφασιν πὺς ἡ μεγάλη μάχη θά ἐδίδοτο στό Καλπάκι, ὅπως καὶ δόθηκε καὶ οἱ Ἴταλοί δέν μπόρεσαν νὰ προχωρήσουν στήν Ἡπειρο. Τὴν ἴδια ἀπόφαση πῆρε καὶ ὁ Δαβάκης στήν Πίνδο καὶ δέν ἄφησε τοὺς Ἴταλοὺς νὰ προχωρήσουν στὴ Θεσσαλία*.

*Υ.Γ.

(Περὶληψις ἀποσπάσματος ἀπὸ τὸ βιβλίον «Ο ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1940 - 41» τοῦ στρατάρχου Ἀλεξ. Παπάγου)

Εἰσέδυσεν μὲν ὁ ἐχθρὸς κατ' ἀρχάς ἐντὸς τοῦ ἡμετέρου ἐθνικοῦ ἐδάφους ἐν Ἡεῖρῳ κί εἰς τὴν ὀρεινὴν περιοχὴν τῆς Πίνδου, ἀλλὰ, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἀπὸ μὲν κατὰ τῆς τοποθεσίας Ἑλαιοῦς (Καλπάκι) ἐπανειλημμέναι ἐπιθέσεις του συνετρίβησαν, ἡ δὲ πρὸς ἀποκοπὴν τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Ἡεῖρου μὲ τὴν Θεσσαλίαν διὰ Πίνδου ὑπερηπειρωτικὴ του ἐνέργεια ἀνεκόπη καὶ οὕτως ἐματαιώθη ὀριστικῶς τὸ ὅλον ἐπιθετικόν κατὰ τῆς Ἑλλάδος σχεδίου τῆς Ἰταλικῆς Διοικήσεως.

Ἡ ἐπιστράτευσις καὶ ἡ συγκέντρωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ὑπῆρξεν κρίσιμος εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἰταλία διαθέτουσα ἀεροπορικὴν ὑπεροχὴν καὶ πολυαριθμοὺς βάσεις (Ἀλβανία, Ἰταλία - Δωδεκάνησος) ἡδύνατο, κινουμένη δραστηριῶς, νὰ ἐξαρθρώσῃ πλήρως τὴν ἐπιστράτειν καὶ συγκέντρωσιν ἡ τουλάχιστον νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴν ἐκτέλεσιν. Παρὰ ταῦτα ἡ συγκέντρωσις καὶ ἡ ἐπιστράτευσις ἐπραγματοποιήθησαν καὶ ἀνέλαβῃς ἐπιθετικῆς ἐνεργείας. Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἐπιτεθεὶς ἐξεδίωξε τὸν εἰσβολέα τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους καὶ παρὰ τὴν πείμονα ἀντίστασιν, ἀπέρριψεν τοῦτον βαθέως ἐντὸς τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους, προξενήσας σημαντικὰς ἀπωλείας καὶ συνέλαβε 23.000 αἰχμαλώτους, ἐκυρίευσε ἄφθονο πολεμικὸν ὕλικόν καὶ τέλος ἐκέρδισε τὴν ἀμυντικὴν μάχην τοῦ Μαρτίου 1941 (ὡς θά ἴδωμεν μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἀφηγήσεώς μας) καθ' ἣν ἐθραύσθη ἡ δι' ἰσχυροτάτων μέσων παρασκευασθεῖσα ἐαρινὴ ἐπιθεσις τοῦ ἐχθροῦ παρουνσία καὶ τοῦ Μουσολίνι.

Ἀν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, γράφει στό βιβλίον τοῦ ὁ Ἀλ. Παπάγος, ὅτι ἡ Βρετανικὴ ἐνίσχυσις ὑπῆρξεν μηδαμινή, αἱ ἐκατέρωθεν ἐμπλακεῖσαι δυνάμεις στό Ἀλβανικὸ μέτωπο εἶχον ὡς ἀκολούθως: Ἑλληνικαὶ μεραρχίαι 14 καὶ μία μεραρχία ἱππικοῦ. Ἰταλικά μεραρχία 25 πεζικοῦ καὶ Ἀλβανιστῶν, μία μεραρχία ἁρμάτων, ἓνα σύνταγμα γρεναδιέρων, τρία σύνταγματα βερσαλλιέρων, τρία σύνταγματα ἱππικοῦ, ἑπτὰ τάγματα πολυβόλων, τρία τάγματα τελωνοφυλάκων, πέντε λεγεῶνες μελανοχιτώνων, ἓκ δύο ταγμάτων ἐκάστη, εἴκοσι δύο τάγματα μελανοχιτώνων καὶ πέντε τάγματα Ἀλβανῶν.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω πρέπει νὰ προστεθοῦν τὰ μέσα πυρός εἰς πυροβολικόν καὶ ὀλμους. Ἐπίσης οἱ Ἴταλοί εἶχον τὸ πλεονέκτημα συχνά νὰ ἀντικαθίστανται ἐνῶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς νὰ συνεχίζῃ ἀδιαλείπτως τὸν ἀγῶνα.

Ἀπὸ ἀπόψεων μεταφορικῶν μέσων, ὁ Ἰταλικὸς στρατὸς διέθετε σημαντικώτατον ἀριθμὸν μοιρῶν αὐτοκινήτων, τὰ ὁποῖα τοῦ ἀπέτρεπον ταχεῖαν μεταφορὰν τῶν δυνάμεών του, ἐνῶ αἱ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις συνεκεντρώθησαν καὶ ἐξετέλουν τοὺς ἐλιγμούς των διὰ πορειῶν πεζῇ.

Τέλος ἡ ὑπεροχὴ εἰς ἀεροπορίαν τῶν Ἰταλῶν ἦτο συντριπτικὴ.

Ἀν ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἐνισχυθῇ δι' ἀεροπλάνων καὶ αὐτοκινήτων ἐγκαίρως πιθανόν νὰ εἶχε σημαντικώτατα ἀποτελέσματα, παρ' ὅλην τὴν ὕλικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθροῦ, μὴ ἀποκλειομένης τῆς ἀκόμῃ κρίσιμου θέσεως τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων στήν Ἀλβανία πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς Γερμανικῆς ἐπεμβάσεως.

Στὸ Καλπάκι (χωριὸ Ἑλαιοῦ) ἡ VIII Μεραρχία ἔσωσε τὴν τιμὴν τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων. Στὴ Γκραμπάλα καὶ Ἀσόνισσα αἱ δυνάμεις τῆς VIII Μεραρχίας ἐφφρασαν τὸν δρόμον πρὸς τὰ Γιάννινα. Σ' αὐτὰ τὰ δύο βουνὰ παίχθηκε τὸ μεγάλο παιχνίδι τίς πρῶτες ἡμέρες τοῦ πολέμου στὸν τομέα τῆς VIII Μεραρχίας. Ἡ ἡ Γκραμπάλα, κλειδί τοῦ Καλπακίου τῆς Ἡεῖρου, μένει στὰ χέρια τῶν Ἰταλῶν, ἡ τὸ γόητρο μιᾶς μεγάλης χώρας, ποὺ θέλει νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις κουρελιάζεται. Δυστυχῶς διὰ τοὺς Ἴταλοὺς ἔχασαν τὴ Γκραμπάλα, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω, ἀφοῦ ἄφησαν χάμου πολλοὺς νεκροὺς ποὺ στὰ περιλαίμια τοὺς εἶχαν μία νεκροκεφαλὴ μὲ τὰ λόγια «Fanti della morte» (στρατιῶτες τοῦ θανάτου).

5. Ἡ ζωή στά μετόπισθεν

Ἡ εἶδησις τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ὑπό τῆς Ἰταλίας κατά τῆς Ἑλλάδος διεδόθη ἀμέσως ἀνά τό πανελλήνιον. Οἱ καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν τῶν πόλεων καί τῶν χωρίων εἰδοποιοῦσαν τόν ἑλληνικόν λαόν περί τοῦ γεγονότος. Διαφορετικά εἶχεν κοιμηθῇ τό ἔθνος καί διαφορετικά ξυπνοῦσε. Ἡ εἶδησις ἔτρεχε ἀπό στόμα σέ στόμα «πόλεμος, οἱ Ἱταλοί εἰσβάλλουν».

Ὅλες οἱ τάξεις, ὅλες οἱ ἰδεολογίες, ὅλες οἱ γενιές εἶχαν γίνεи μιά μάζα, μιά ἰδέα, μιά ψυχή. Οἱ ἀπομονωμένοι μέ τίς προσωπικές τους ἔννοιες ἄρχισαν ν' ἀποτραβιοῦνται πρὸς τήν Ἐθνικήν ζωή. Ἡ παρουσίασι τῶν ἐφέδρων στίς μονάδων τους γινόταν σ' ἓνα κύμα ἐνθουσιασμοῦ. Πρόσωπα γελαστά καί συγκινημένα χαιρετοῦσαν ἀπ' τά μπαλκόνια καί τά παράθυρα ἐκείνους πού πῆγαιναν νά παρουσιασθοῦν. Γέροντες καί γυναικοῦλες, ἔκαναν τό σταυρό τους κι ἀνέπεμπον δεήσεις στό Θεό νά βοηθήσῃ τό ἔθνος. Μιά εὐχή ἠκούετο ἀπ' ἄκρου σ' ἄκρον τῆς ἑλληνικῆς γῆς: «Στό καλό καί μέ τή νίκη».

Τήν ὥρα ἐκείνη ὁ καθένας συλλογιζόνταν, πῶς ἐκεῖ ἐπάνω στά βουνά τῆς Ἡπείρου γινόταν μιά τραγική ἱεροτελεστία, ἡ θυσία τοῦ αἵματος. Ἡ γενιά τοῦ Σαραντα σφυρηλατοῦσε τά πεπρωμένα τοῦ Ἔθνους.

Ἡ Ἑλλάς ἐκαλεῖτο ν' ἀγωνισθῇ ὑπέρ βωμῶν καί ἐστιῶν. Ἡ Ἱστορία ἔπαυε νά εἶναι λόγια στά σχολικά βιβλία καί σέ πανηγυρικούς λόγους, γίνονταν πλέον πράξις. Τιμή καί δόξα σ' ἐκείνους πού ἔλαχε νά τιμήσουν τοὺς ἀπ' αἰῶνων νεκρούς.

6. Τά διαγγέλματα

Στό διάγγελμά του πρὸς τόν ἑλληνικόν λαόν ὁ πρωθυπουργός Ἰωάννης Μεταξᾶς ἔλεγε: «Ἡ στιγμή ἐπέστη πού θ' ἀγωνισθῶμεν διὰ τήν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, τήν ἀκεραιότητα καί τήν τιμήν της. Μολονότι ἐκρατήσαμεν τήν πλέον αὐστηράν οὐδετερότητα καί ἴσπν πρὸς ὅλους ἡ Ἰταλία μή ἀναγνωρίζουσα εἰς ἡμᾶς τό δικαίωμα νά ζῶμεν ὡς ἐλεύθεροι Ἕλληνες, μοῦ ἐζήτησε σήμερον τήν 3ην πρωινήν τήν παράδοσιν τμημάτων τοῦ Ἐθνικοῦ ἐδάφους κατά τήν ἰδίαν αὐτῆς βούλησιν καί μοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅτι πρὸς κατάληψιν αὐτῶν, ἡ κίνησις τῶν στρατευμάτων της θά ἤρχιζε τήν 6ην πρωινήν. Ἀπῆντησα εἰς τόν Ἱταλόν πρέσβυν ὅτι θεωρῶ καί τό αἷτημα αὐτό καθ' ἑαυτό καί τόν τρόπον μέ τόν ὅποιον γίνεται τοῦτο, ὡς κήρυξιν πολέμου τῆς Ἰταλίας κατά τῆς Ἑλλάδος. Ἕλληνες τώρα θά ἀποδείξωμεν ἐάν πράγματι εἴμεθα ἄξιοι τῶν προγόνων μας καί τῆς ἐλευθερίας, τήν ὁποίαν μᾶς ἐξησφάλισαν οἱ προπάτορές μας. Ἀγωνισθῆτε διὰ τήν πατρίδα, τάς γυναῖκας, τά παιδιά σας καί τάς ἱεράς μας παραδόσεις. Νῦν ὑπέρ πάντων ὁ ἀγών».

Ἐπηκολούθησεν τό Βασιλικόν Διάγγελμα ἔχον ὡς ἀκολούθως:

«Ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως σᾶς ἀνήγγειλε πρό ὀλίγου ὑπό ποιους ὄρους ἤναγκάσθημεν νά κατέλθωμεν εἰς τόν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰταλίας ἐπιβουλευθείσης τήν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος καί περαίνων προσέθετεν... Μέ πίστιν εἰς τόν Θεόν καί τά πεπρωμένα τῆς φυλῆς τό Ἕθνος σύσσωμον καί πειθαρχοῦν ὡς εἷς ἄνθρωπος θά ἀγωνισθῇ ὑπέρ βωμῶν καί ἐστιῶν μέχρι τῆς τελικῆς νίκης». Ἐν Ἀνακτόροις τῇ 28/10/40.

Ἀνάμεσα στά διαγγέλματα πού διαβάσθηκαν τήν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν καί τό κατωτέρω δάγγελμα τῆς Ἐκκλησίας.

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

«Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς καί ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως καλοῦν ἡμᾶς πάντας, ἵνα ἀποδυθῶμεν εἰς τόν ἅγιον ὑπέρ πίστεως καί πατρίδος ἀμυντικόν ἀγῶνα.

Ἡ ἐκκλησία εὐλογεῖ τά ὅπλα τά ἱερά καί πέποιθεν ὅτι τά τέκνα τῆς Πατρίδος, εὐπειθῇ εἰς τό κέλευσμα αὐτῆς καί τοῦ Θεοῦ θά σπεύσουν ἐν μιᾷ ψυχῇ καί καρδίᾳ νά ἀγωνισθοῦν ὑπέρ βωμῶν καί ἐστιῶν καί τῆς ἐλευθερίας καί τιμῆς· θά συνεχίσουν οὕτω τήν ἀπ' αἰώνων πολλῶν ἀδιάκοπον σειρὰν τῶν τιμίων καί ἐνδόξων ἀγώνων καί θά προτιμήσουν τόν ὠραῖον θάνατον ἀπό τήν ἄσχημον ζωὴν τῆς δουλείας.

Καί συνεχίζων ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρῦσανθος, ἔλεγεν εἰς τό διάγγελμά του. «Οὗτοι ἐν ἄρμασι καί οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δέ ἐν ὀνόματι Κυρίου καί Θεοῦ καί ἐν τῇ γενναιότητι καί ἀνδρείᾳ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα».

Μετά την μάχη, λίγη ξεκούραση μέσα στά χιόνια

Ε' ΤΟ 2/39 ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΒΑΔΙΖΕΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ

Όπως αναφέραμε, πέρα στά σύνορα από τις 5.30 τό πρωί τής 28 'Οκτωβρίου ό πόλεμος άρχισε, αί 'Ιταλικαί δυνάμεις είχον προσβάλλει τά ήμέτερα τμήματα προκαλύψεως τής 'Ελληνοαλβανικής μεθορίου. Αί ήμέτεραι δυνάμεις ήμύνοντο του πατρίου έδάφους.

Καθ' όν χρόνον συνέβαιναν αυτά ή σάλπιγξ του 2/39 Συντάγματος Ευζώνων συγχρόνως μέ τό πρωινό έγερτήριο τής 28 'Οκτωβρίου 1940 κτυπούσε καί συγκέντρωνσιν αξιωματικών. 'Ο Διοικητής του Συντάγματος Γεώργιος Τζουμέρκας λαβών πρώτος τό μήνυμα τής κηρύξεως του πολέμου, καλούσε τούς αξιωματικούς του Συντάγματος νά τό ανακοινώση καί συγχρόνως, κατόπιν τούτου, νά διατάξη τήν επίσπευσι τής πορείας του Συντάγματος πρός τό μέτωπο. Στή συγκέντρωσι αυτή δέν έλαβεν μέρος ό γράφων, διότι οί ποικίλες ασχολίες δέν του έδωσαν τόν χρόνο. Έπρεπε νά ενημερωθώ αν τά υποζύγια βρισκόνταν εκεί πού είχον σταλισθῇ, πόσα έκοψαν τά χαλινά κι έφυγαν καί πόσα απέμειναν, τί θά έγίνετο μέ τήν τροφοδοσία τους καί πλεϊστα όσα άλλα. 'Η ευθύνη του ήταν βαρυτάτη, διότι μέ τά υποζύγια αυτά θά συνέβαλλον κι εγώ στήν επιτυχῇ έκβασι του άρξαμένου άγώνος. Χωρίς τρόφιμα καί πολεμοφόδια οί Ευζωνες δέν θά μπορούσαν νά πολεμήσουν.

Ανάμεσα στό θόρυβο, στήν επικρατούσα σύγχυσι καί σέ όλες μου τίς φροντίδες, πέρασαν άπ' τ' αυτιά μου αίφνης καί αί λέξεις. «'Η 'Ιταλία εκήρυξεν τόν πόλεμο κατά τής 'Ελλάδος». Έμεινα έκπληκτος, προσπάθησα νά επαληθεύσω αυτό πού άκουσα· δυστυχώς ή συζήτησι αυτή γενικεύτηκε σέ όλο τό στρατόπεδο. Φυσικά ένα τέτοιο πράγμα τό περιμέναμε, αλλά δέν τό είχαμε όμως πιστεύσει. Ζητώ τήν επαλήθευσιν από ένα συνάδελφο κι εκείνος μου επιβεβαιοῖ τό γεγονός.

Τά πράγματα ήλλαξαν· ενώ υπελογίζαμεν νά παραμείνωμεν στό 'Αγρίνιο επί δύο ήμέρας διατάσσεται άμέσως ή συνέχισις τής πορείας. Ούτε τό πρωινό ρόφημα οί ευζωνες δέν πρόλαβαν νά πάρουν, ούτε τούς άπουσιάζοντας περιμένουμε καί ή μακρά φάλαγξ έτέθη εις κίνησιν πρός 'Αμφιλοχίαν.

Ὀλίγον μετά τήν ἐκκίνησίν μας καί μόλις ἡ κεφαλή τῆς φάλαγγος εὐρίσκετο στό ὕψος τοῦ χωρίου Σπολαίτα, σμῆνος ἀπό ἐχθρικά ἀεροπλάνα πέ-
ρασαν ἐπάνω μας καί σέ μικρό ὕψος. Ἦταν τά ἀεροπλάνα πού πῆγαν καί
βομβάρδισαν τήν Πάτρα, γιά ν' ἀνακόψουν κάθε μετακίνησιν στρατευμάτων
ἀπό Πελοπόννησο πρὸς Αἰτωλοακαρνανία. Ἦταν εἷς ἐκ τῶν ἀντικείμενικῶν
σκοπῶν τοῦ Ἰταλικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ. Οἱ Εὐζωνες, εὐθύς ὡς
διεπιστώθη ἡ διέλευσις ἐχθρικῶν ἀεροπλάνων, καίτοι ἔλαβον ἐντολήν παρὰ
τῶν ἀξιωματικῶν τῶν νά καταλάβουν τό δεξιόν τῆς ὁδοῦ καί νά παραμείνουν
ἀκίνητοι ἐλάχιστοι συνεμορφώθησαν. Ὅλοι ἀνάμεσα στό δρόμο κοίταζαν
περίεργοι πρὸς τόν οὐρανό καί τοῦτο, διότι ἡγνόουν τίς φοβερές συνέπειες
τοῦ ἀεροπορικοῦ βομβαρδισμοῦ. Φυσικά ὅταν ἀργότερον γνώρισαν τά ὀδυ-
νηρά ἀποτελέσματα τούτου, ὁ καθ' ἓνας φρόντιζε νά προφυλαχθῇ γρήγορα
κι ὅσο μπορούσε καλύτερα γιά νά μήν ὑποπέσῃ στήν ἀντίληψιν τῆς ἐχθρικής
ἀεροπορίας.

Μετά τήν Πάτρα, ἡ Κέρκυρα, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Φλώρινα ἐπλήττοντο
ἀνηλεῶς ἀπό τήν ἐχθρική ἀεροπορία. Μάλιστα, ὡς διεπιστώθη ἀργότερα,
στούς βομβαρδισμούς αὐτούς συμμετεῖχον καί τά δύο παιδιά τοῦ Μουσολίνι
καί ὁ γαμβρός του, Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας, ὁ Τσιάνο.

* * *

Ἡ πορεία μετά ἀπό τήν Ἀμφιλοχία μετετράπη σέ νυκτερινή, ἤρχιζεν
ἀποβραδὺς κι ἐτελείωνε στά γλυκοχαράματα καί τοῦτο γιά νά μή προδοθῇ ἡ
πορεία τοῦ Συντάγματος στήν ἐχθρική ἀεροπορία, ἡ ὁποία μέ τά ἀνιχνευτικά
ἀεροπλάνα παρηκολούθει συνεχῶς τίς κινήσεις τῶν ὀδευόντων πρὸς μέτωπο
ἐλληνικῶν στρατευμάτων.

Ὁ κάματος, μετά τίς συνεχεῖς 12ώρους πορείας, ἤρχισεν νά διαφαίνεται
στά πρόσωπα τῶν εὐζόνων καί σποραδικῶς ἐνεφανίζοντο κρούσματα βρα-
δυπορούντων ιδίως μετά τήν τρίτη καί τετάρτη ἡμέρα ἀπό τῆς ἐκκινήσεως
ἀπό Μεσολόγγι. Ἡ συνεχῆς πορεία, ἡ ἀνεπαρκὴς τροφοδοσία, ἡ αὐπνία, ὁ
φόρτος τῶν 17 ὁκάδων, αἱ δυσμενεῖς καιρικές συνθῆκες ἐξήντηλσαν τούς
ἀσθενοὺς χαρακτῆρος στρατιώτας. Παρ' ὅλα αὐτά οἱ Ἕλληνες φαντάροι βα-
δίζουν γιά τό μέτωπο πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ. Εἰς ἐνδειξιν τοῦ ἀρίστου ἠθι-
κοῦ τῶν στρατιωτῶν, τό ὅποιον ἀργότερον ὁ ἀναγνώστης μας, μέ τήν πρόο-
δο τῆς ἀφηγήσεώς μας, θά διαπιστώσῃ ἀπό τίς ἀλλεπάλληλες νίκες, ἀναφέ-
ρω καί ἓνα χαρακτηριστικό γεγονός. Ἐκεῖνα τά χρόνια οἱ φαντάροι στίς πο-
ρεῖες συνήθως τραγουδοῦσαν τό κατωτέρα τραγουδάκι:

*Μικρή χωριατοπούλα
γλυκιὰ καί νοστιμούλα
δύο μάτια βελουδένια*

*δύο χειλάκια κερασένια
νά τί ἔχει γιά προικιό...*

Αυτό τό τραγουδάκι πού εἶχε ρυθμό ἐμβατηρίου, στόν ἴδιο σκοπό, ἀμέσως μετά τήν Ἑλληνικήν ἀντίστασιν, μετατράπηκε καί διαδόθηκε, μέ τούς κατωτέρω στίχους σέ σατιρικό περιεχόμενο, προσηρμοσμένο πρός τήν κατάσταση:

Μέ τό χαμόγελο στά χεῖλη
πᾶν οἱ φαντάροι μας μπροστά
καί γίναν οἱ Ἴταλοί ρεζίλι
γιατί ἡ καρδιά τους δέ βαστά

Κορόϊδο Μουσολίνι
κανένας δέ θά μείνει
ἐσύ κι ἡ Ἰταλία
ἡ πατρίδα σου ἡ γελοία
τρέμετ' ὅλοι τό χακί...

Οἱ στίχοι αὐτοί πού εἶχαν σάν γνώρισμα τή διαπόμπευση τῆς ἀνανδρίας τῶν Ἱταλῶν, ἔγιναν λαϊκό θούριο καί σάν τέτοιο οἱ Εὐζωνες τό μάθαν ἀμέσως (ἀπό κάποιο σατιρικό περιοδικό) καί τό τραγουδοῦσαν συχνά στήν πορεία μας πρός τό μέτωπο. Ἔτσι ξεχνοῦσαν τίς ταλαιπωρίες κι ἀπέβαλαν κάθε δυσάρεστο σκέψη, τούς ἔφερε δέ κάποια ἀνακούφισιν στήν κούρασιν.

Κατ' αὐτόν τόν τρόπο τραγουδώντας, μέ μιά κουβέρτα, γιά ν' ἀντιμετωπίσῃ τόν φοβερό χειμῶνα τῆς Ἀλβανίας καί μέ μέσα ἀναχρονιστικά τοῦ 1912 - 13, μέ τά μάλινχερ καί τά τρεμπλόν, μέ τά μουλάρια καί πεζοπορία ξεκίνησε ὁ Ἑλληνικός στρατός γιά νά πάῃ νά πολεμήσῃ γιά τή μεγάλη ἰδέα.

Ποτέ δέν πέρασε στό μυαλό τοῦ Ἑλληνα στρατιώτη πῶς ἦταν ματαιοπονία ἡ ἐκστρατεία αὐτή. Πῶς οἱ Ἴταλοί ὑπερέχοντες σέ ἀριθμό καί πολεμικά μέσα θά νικοῦσαν ὅπωςδήποτε. Ὡς ἀξιωματικός, σέ ὄλο τό διάστημα τῆς ἐκστρατείας ποτέ δέν ἤκουσα καί ἀπό τόν καλύτερον φίλο μου καί γνωστό πῶς ἡ ἀντίστασις κατὰ τῶν Ἱταλῶν ἦταν ἄσκοπος καί πῶς γρήγορα ἡ ἀργά οἱ Ἴταλοί θά νικοῦσαν, γιατί εἶχαν τή δύναμιν μέ τό μέρος τους. Οἱ Ἑλληνες στρατιῶτες βαδίζοντες γιά τό μέτωπο τό εἶχον πάρεϊ ἀπόφασι τελεσίδικη, πῶς θά νικοῦσαν, ὅπως κι ἔγινε.

1. Στίς στροφές τοῦ Μακρυνόρου

Ἐκεῖ πού ἀγκομαχοῦσαμε ν' ἀνέβουμε τό Μακρυνόρος, γιά νά κατευθυνθοῦμε πρός τήν Ἄρτα, μέσα στό βαθύ σκοτάδι καί στή σιγανή βροχή μᾶς ἀντιπέρασε ἕνα μικρό αὐτοκίνητο μέ κατεύθυνσι κι αὐτό προφανῶς γιά τήν Ἄρτα. Μέσα ἦσαν δύο ξένοι, ἴσως Ἀμερικανοί ἢ ἄλλοι πολεμικοί ἀνταποκριταί πού πῆγαιναν κι αὐτοί γιά τό μέτωπο, νά μάθουν νέα πού θά μετέδιδαν στίς ἐφημερίδες πού τούς ἔστειλαν. Σταμάτησαν τό αὐτοκίνητός τους σ' ἕνα πανδοχεῖο καί παρηκολούθουν τήν πορεία μας. Ἀπό τό παρουσιαστικό

τους, γιατί δέν γνωρίζαμε τή γλώσσα τους νά καταλάβουμε τί ἔλεγαν καί ἀπό τίς χειρονομίες τους ἀντιληφθήκαμε πώς ἡ συζήτησίς τους περιστρεφόταν γιά μᾶς. Ἀσφαλῶς διερωτώμενοι τί ἔλεγαν· «Τούς κακόμοιρους τούς Ἕλληνες, γιατί ἀκόμη δέ μᾶς γνώρισαν, ποῦ πᾶνε καί τί πιθανότητες ἔχουν νά τά βάλουν μέ τόν Ἰταλικό στρατό;». Ἀντιπερνώντας τούς χαιρετήσαμε καί χωρίς νά μᾶς παρασκοτίσει ἡ συζήτησί τους ἐνδομύχως κι ἐμεῖς λέγαμε: Φαίνεται πώς αὐτοί δέ διάβασαν Ἑλληνική Ἱστορία καί δέν ξεύρουν πώς οἱ Ἕλληνες γυμνοί καί ξυπόλυτοι ἀπόκτησαν τή λευτεριά τους. Πώς σ' αὐτό τό χῶρο τόν ἱερό πού βρίσκονται αὐτή τήν ὥρα οἱ Μποτσαραῖοι, οἱ Τζαβελαῖοι, ὁ Κατσαντώνης κι ἄλλοι ἀνεβοκατεβαίνουν τά βουνά μέρα καί νύχτα γιά τά διώξουν τούς Τούρκους ὕστερα ἀπό 400 χρόνια σκλαβιά. Δέν θά ξεύρουν τίποτε γιά τό Σούλι, γιά τό Ζάλογγο, γιά τό Γρίμποβο, γιά τά Πέτα - Πέντε Πηγάδια - Πρέβεζα γιά τό Μπιζάνι καί ἄλλους χώρους σπαρμένους μέ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων τά ἱερά.

2. Στήν Ἄρτα

Κατακουρασμένοι, ὕστερα ἀπό ἡμέρες πορεία ἐφθάσαμε στήν Ἄρτα. Ἐκεῖ τό κανόνι πού βροντοῦσε στά σύνορα, ἤκούετο εὐκρινῶς πλέον. Πληροφορίες ἀνέφεραν ὅτι ὁ Ἑλληνικός στρατός ἡμύνετο κατὰ τοῦ εἰσβολέως. Διεψεύσθησαν οἱ ἐλπίδες τῶν Ἰταλῶν πώς τό βράδυ τῆς 28 Ὀκτωβρίου θά ἔπιναν καφέ στά Γιάννινα. Ὁ διαταχθεὶς ὑποχωρητικὸς ἐλιγμός, ἐν ἀναμονῇ ἀφίξεως ἐνισχύσεως, ἔληξεν. Τά εἶχεν ἀναγγεῖλει ὁ στρατηγὸς Κατσιμήτρος σέ ἡμερησία του διαταγὴ πού εἶδαμε ἀνωτέρω.

* * *

Ἕνα μικρὸ κράτος, ἐκεῖ στήν ἄκρη τῆς Βαλκανικῆς, ὀρθώθηκε νά ὑπερασπίσῃ τά ἱερά του. Ἡ παράτολμη ἀπόφασίς του ξάφνιασε τόν κόσμον, ὅστις γιά μιὰ ἀκόμη φορά μάθαινε πώς ἄξιοι νά ζοῦν εἶναι μόνον ἐκεῖνοι πού ξέρουν νά πεθαίνουν.

3. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ξένων

Ἡ πρώτη ἀποφασιστικὴ, κρίσιμη καί ἥρωική μάχη τῆς γενιᾶς τοῦ 40, ἐναντίον τῆς βίας καί τῆς τυραννίας, ἤρχισεν.

Αἱ ξένοι δυνάμεις διὰ τοῦ στόματος τῶν πρωθυπουργῶν των στέλνουν τηλεγραφικὰ μηνύματα ἐνθουσιασμοῦ.

Ὁ Γεώργιος ὁ ΣΤ' βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἔλεγε: «ἡ ὑπόθεσίς σας εἶναι δική μας ὑπόθεσις».

Ὁ Τσῶρτσιλ ἔγραφε: «Ἡ Ἰταλία εὖρε τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἐκφοβισμοῦ ἀνωφελεῖς ἐναντι τοῦ ἡρέμου θάρρους σας».

Ὁ Μάκενζι Κίνγκ τοῦ Καναδᾶ ἐδήλωνε: «Ἡ θέσις τῶν ἀληθινῶν ἀνθρώπων εἶναι παρά τό πλευρόν σας».

Οἱ Ἑλληνικές παροικίες Κων/λεως, Κύπρου καί Αἰγύπτου ἀσυγκράτητοι εἰς ἐνθουσιασμόν. ζητοῦσαν ἀπό τίς προξενικές ἀρχές νά ἔλθουν ἐθελοντές νά πολεμήσουν παρά τό πλευρόν μας. Γαλλία, Τουρκία, Γιουγκοσλαβία, Ἰνδίες, Ἀμερική ἐκφράζονταν μέ τὰ καλύτερα λόγια διά τήν παράτολμη ἐνέργεια τῆς Ἑλλάδος. «Ἡδύνατο νά λεχθῇ πῶς ἀπό τά βουνά τῆς Ἡπείρου ἐκρίνετο ἡ τύχη ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου».

Ἡ ὀλιγόλογος ἀπάντησις στόν πρεσβευτή Γκράτσι «δέν σᾶς ἐπιτρέπουμε νά περάσετε», ἥλλαξε τήν πορεία τοῦ πολέμου τῶν πέντε Ἡπειρῶν.

* * *

Τό 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων μετά ἀνάπαυσιν μιᾶς ἡμέρας στήν Ἴρτα ἐτέθη καί πάλιν εἰς κίνησιν γιά τό μέτωπον πλέον. Ἐδῶ πρέπει ν' ἀναφέρω-μεν πῶς στήν πορεία μᾶς ἀκολουθοῦσεν καί ὁ Γεώργιος Ζωῖτάκης, λοχαγός Διοικητῆς πολυβολαρχίας τοῦ Συντάγματος τότε καί τώρα πού γράφτηκαν αὐτές οἱ λέξεις Στρατηγός καί Ἀντιβασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων. Ποιός τό γνώριζε πῶς ἡ μοίρα θά τόν ἔφθανε αὐτοῦ πού τόν ἔφθασε.

Πρό τῆς ἐκκινήσεώς μας ἀπό τήν Ἴρταν συνήντησα τόν ἀγαπητό φίλο καί πατριώτη Χαρίλαο Κ. Γεωργόπουλο πού ὑπηρετοῦσε στήν πολυβολαρχία τοῦ Συντάγματος. Τόν συνέστησα στό διοικητή του ὑπολοχαγό Μαυρογόνατο μέ τὰ ἐξῆς λόγια: «Νά μοῦ τόν προσέχης, εἶναι καλό παιδί». Κι ὁ Μαυρογόνατος εἰς ἀπάντησιν μοῦ εἶπε: «Ποιός ξεύρει, ἀπό ἡμᾶς, ποιός θά γυρίσῃ πάλι». Ὑστερα, κτυπώντας τόν Χαρίλαο στήν πλάτη, τόν ἀποχαιρέτησα κι ἔχω νά τόν ξαναδῶ ζωντανό ἀπό τότε, παρά νεκρό στήν «Παληοκκλησιά», λίγο ἔξω ἀπό τό χωριό Ἀρίστη πού σκοτώθηκε.

Ἀπό τήν Ἴρτα καί πέρα ἡ πορεία τοῦ Συντάγματος, πού συνεχίζετο νυκτερινή, λόγῳ τῶν συνεχῶν ἐπιδρομῶν τῆς ἐχθρικής ἀεροπορίας, ἦτο περισσότερο σύντονος καί ἡ διάρκεια ἔφτανε τίς 12 - 14 ὥρες τό 24ωρο. Φανερόν πλέον γίνεται, πόσον θά μπορούσε ν' ἀντέξῃ ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμός σέ μιά τέτοια ἐξαντλητική πορεία, χωρίς ἐπαρκή τροφή, ὑπό δυσμενεῖς καιρικές συνθήκες. Νά ξαπλώνεσαι γιά ὕπνο κάθιδρος καί κάτω ἀπό τίς πλάτες νά κυλάει κρύο νερό. Ἡ τροφή γιά τὰ ζῶα εἶχε ἐλαττωθῇ στό ἥμισυ καί λιγώτερο.

4. Ἡ ἀντίστασι στό Καλπάκι

Ἐνῶ τό κανόνι μέρα καί νύχτα βροντοῦσε στά σύνορα, ἡ Ἑλληνική ψυχὴ διερωτᾶτο ποιά ἐξέλιξιν θά ἔπαιρνε ἡ ἀναμέτρησις. Θά κατόρθωνε ἡ Ἑλλάς ν' ἀντισταθῇ ἐπὶ πολὺ, ἢ ἀργά ἢ γρήγορα θά ὑπέκυπτε στὸν ἐπιτιθέμενο, στὴ στιγμὴ πού αἱ δυνάμεις τοῦ Ἀξονος, ἀκαταμάχητες, παντοῦ νικηφόρες, προχωροῦσαν ἀκάθεκτες μέ τελευταῖο ἀντίπαλο τὴν Ἀγγλία. Κανεὶς δέν μποροῦσε νά φαντασθῇ τότε πῶς ἡ Ἑλλάς στά βουνά τῆς Ἡπείρου θά ἔκρινε τὴν τύχη ὁλοκλήρου τοῦ πολέμου.

Μετά τό πρῶτο πολεμικὸ ἀνακοινωθέν πού ἀναφέραμε ἀνωτέρω, γιὰ τὴν πολεμικὴ κατάστασι τοῦ μετώπου οὐδέν τό νεώτερο ὑπῆρχε. Ἀνεπίσημοι πληροφορίαι ἔφερον τὰς Ἑλληνικὰς δυνάμεις ν' ἀμύνονται τοῦ πατρίου ἐδάφους. Ὅλα τὰ ἀνακοινωθέντα τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ἦσαν λακωνικά. Ἡ εἰκόνα τοῦ πολέμου ἦταν ἀναγκαστικά θολή καὶ πολλές φορές παραμορφωμένη.

Τό γεγονός εἶναι, ὅπως ἀποκαλύφθηκε ἀργότερα, πῶς ἡ μεγάλη μάχη γιὰ τὴν Ἡπειρὸ δόθηκε στό Καλπάκι. Ἄν ἔσπαζε τό μέτωπο στό Καλπάκι οἱ Ἰταλοὶ στά πρῶτα 24ωρα θά κατέβαιναν στά Γιάννινα κι ἔτσι θά διχοτομεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ παράταξις καὶ ἴσως τ' ἀποτελέσματα νά ἦσαν διάφορα ἀπ' ὅτι ἦσαν ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων. Τό περίεργον ὁμως πράγμα εἶναι πῶς ἡ μάχη τοῦ Καλπακίου δέν ὑμνήθηκε, ὅπως τῆς ἄξιζε, ἂν ὄχι περισσότερο, τουλάχιστον ισάξια τῆς Πίνδου. Στό Καλπάκι κλείσθηκε γιὰ πρώτη φορά καὶ κατὰ τρόπο ἀποφασιστικὸ, ὁ δρόμος στὸν εἰσβολέα. Ἐκεῖ δέν λύγισε ἡ γραμμὴ ἀμύνης χάρις στίς δυνάμεις τῆς VIII Μεραρχίας πού τὴν ὑπεράσπιζαν καὶ στό διοικητὴ τῆς στρατηγὸ Κατσιμήτρο, πού ἀπ' ὅσα γνωρίζουμε δέν ὑμνήθηκε κι αὐτός ὅσο τοῦ ἄξιζε. Αὐτὰ εἶναι τὰ παράδοξα τῶν πολέμων· καὶ συνεχίζεται ἡ ὑπαρξὴ ἀφανῶν ἡρώων.

Ἀφήσαμεν τὸν Νομὸ Ἀρτης καὶ προχωρώντας, παρακάμπτοντες τὰ Γιάννινα, κατεσκηνώσαμεν στό Χάνι Αὐγὸ. Ὁ ταγματάρχης Παπανικολάου ἢ Κουτσοφροσύνης, ὁ μικροσκοπικὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ἔφιππος σ' ἓνα πανύψηλο ἄλογο, σάν τζόκεϋ Ἱπποδρομίας, ἔδιδε τίς δέουσες διαταγὰς ὅσον ἀφορᾷ τίς θέσεις πού θά καταλάμβανον τὰ τμήματα μέσα στὴν πυκνόφυτη περιοχὴ πού φθάσαμε πολὺ ἀργά κοντά στό μεσημέρι. Ἡ διάρκεια τῆς πορείας, ἐκείνη τὴν ἡμέρα, μέχρι Χάνι Αὐγὸ εἶχεν ξεπεράσει κάθε ὅριο ἀντοχῆς, ἔφθασε τίς 16 - 18 ὥρες, διότι δέν προσεφέρετο τό ἔδαφος νά καταλύσωμεν ἐνωρίτερον, ἐξάλλου ἔπρεπε νά φθάσωμε τό γρηγορώτερον στὸν ἀντικειμενικὸ μας σκοπὸ.

Ἐκεῖθεν μετὰ μικράν ἀνάπαυλαν, ὄχι γιὰ ξεκούρασιν, ἀλλὰ μόνον νά πάρουμε τροφή, λίγο τυρί καὶ ψωμί, ξεκινήσαμεν γιὰ τὴν Ραγίστα, Ἄνω καὶ Κάτω Συνδενά, Ἀσπραγγέλους, Ἐλάτη κ.λ.π.

Ἀπό κάθε χωριό πού περνούσαμε, πέραμε γιά ὁδηγούς χωρικούς, πού γνώριζαν τὰ μέρη, γιά νά μᾶς ὁδηγήσουν κατὰ τόν συντομώτερον καί προσφορώτερον τρόπον στόν προορισμόν μας. Πόσες φορές οἱ ὁδηγοί δέν βρῆκαν τόν διάβολό τους ἀπό τοὺς εὐζώνους, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπόστασιν. Μᾶς ἔλεγαν π.χ. ὅτι ἀπὸ κάτω Σουδενά μέχρι Ἄνω εἶναι τρεῖς ὥρες κι ἐνῶ βαδίζαμεν ἕξ, δέν ἐφθάναμε. Τί συνέβαινε; οἱ ὁδηγοί ὑπολόγιζαν τίς ὥρες διὰ πορεία ἐνός ξεκούραστου καί μέ στομάχι γεμάτο, κι ὄχι γιά τοὺς κατάκοπους εὐζώνους πού βάδιζαν 15 ἡμέρες συνεχῶς καί σχεδόν νηστικοί.

* * *

Ὅταν εἰσῆχθημεν στὴν περιοχὴ τῶν Ἀσπραγγέλων - Σουδενῶν ἀντικρύσαμεν μέ πόνο καί συγκίνησι, τοὺς πρώτους τραυματίες μας, πού πρῶτοι πότισαν τῆς λευτερίᾳς τὸ δένδρο μέ τὸ αἷμα των. Τοὺς ἔφερναν στά μετόπισθεν μέ τὰ ἀσθενοφόρα ἀπὸ τὸ μέτωπο. Πέσαμε ὅλοι μας ἐπάνω τους καί ζητούσαμε πληροφορίες γιά τὸν τραυματισμό τους, γιά τὰ νέα τοῦ μετώπου καί γενικῶς κάθε πληροφορία περὶ τοῦ πολέμου πού σέ λίγο θά παίρναμε μέρος κι ἐμεῖς.

* * *

Ἐφθάσαμεν πολὺ ἀργά στό χωριό Ἐλάτη, ὕστερα καί ἀπὸ ἄλλους ἐνδιαμέσους καταυλισμούς. Ἡ ἐχθρική ἀναγνωριστικὴ ἀεροπορία ἐπεσῆμανεν τὴν ἀφίξίν μας καί μετ' ὀλίγον ἐδέχθημεν ἓνα σφοδρὸ βομβαρδισμό. Εὐτυχῶς ὅμως ἄνευ ἀποτελέσματος, γιατί ὅλες οἱ τρομακτικὲς βόμβες ἔπесαν ἐκτός καταυλισμοῦ. Ἐκεῖνο πού μᾶς ἐτρόμαξεν ἦταν τὸ φοβερὸ σφύριγμα τῶν βομβῶν.

5. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἰταλῶν εἰς πολεμοφόδια καὶ ἡ ἀσκοπος κατανάλωσις

Ἐξαιτίας τοῦ ἀνωτέρω βομβαρτισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων, πού οἱ Ἰταλοὶ ἐνεργοῦσαν κάθε τόσο, κρίνομεν σκόπιμον ν' ἀναφέρωμεν ὀλίγα σχετικῶς μέ τὸ ἀποτέλεσμα. Ὡς γνωστὸν ἡ Ἰταλία εἶχεν τεραστίαν ὑλικὴν ὑπεροχὴν σέ ὅλα καὶ εἰδικώτερον σέ πολεμοφόδια, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦσαν ἀφθόνως· ἂν εὐστοχοῦσαν, δέν θά ἔπρεπε νά ἐπιζήση κανένας Ἑλληνας. Εὐτυχῶς ὅμως ἐχρησιμοποιοῦντο μόνον ἐκ καθήκοντος ἄνευ ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ. Γιά νά γίνω περισσότερον ἀντιληπτός, ἀναφέρω ὅτι ἕκαστος Ἰταλὸς ἀεροπόρος ἐφρόντιζεν ν' ἀδειάζῃ τίς βόμβες του ἀσχέτως στόχου, ἀρκεῖ μόνον νά τίς ἀδειάζε, κι ἔτσι ἐνόμιζεν πῶς ἐξεπλήρωνεν τὴν ἀποστολὴν του. Τὸ ἴδιο συ-

νέβαιναν καί κατά τούς βομβαρδισμούς διά τῶν ἄλλων πυροβόλων ὧπλων. Ὅσον ἀφορᾷ διά τό ἀποτέλεσμα ἦταν στίς ἀνακοινώσεις στερεότυπο: «ἐπλήγησαν στόχοι τοῦ ἐχθροῦ (ἐλληνικοί) λίαν ἐπιτυχῶς μέ πολυαρίθμους νεκρούς» καί ἀνέφερον στίς μεταδόσεις διά τοῦ ραδιοφωνικοῦ των σταθμοῦ σημαντικούς ἀριθμούς φονευθέντων Ἑλλήνων, πού ἄν κρατοῦσε κανεῖς λογαριασμό ἔπρεπε κατ' αὐτούς νά εἶχον σκοτωθῇ... ὅλοι οἱ Ἕλληνες. Πολλές φορές μοῦ προξenoῦσε κατάπληξιν, βλέποντας Ἱταλικά ἀεροπλάνα, ἀπό μεγάλη ὕψη, ν' ἀπολύουν τίς βόμβες τους σέ ἀπίθανα σημεῖα πού ποτέ δέν εἶχεν πατήσει Ἑλληνικό πόδι. Ἐν ἀντιθέσει οἱ Ἕλληνες πιλότοι καί στρατιῶτες τά βλήματά τους τά ἔρριχναν μετρημένα καί εὐστόχως. Σάν τόν φτωχό τά χρήματά του, φρόντιζαν νά μήν πάη κανένα χαμένο.

Πόσα ἀεροπλάνα διέθετεν ἡ Ἑλλάς ἀναφέραμεν ἀνωτέρω. Ἦταν ὁμως τόση ἡ εὐψυχία τῶν πληρωμάτων τῆς Ἑλληνικῆς ἀεροπορίας, ὥστε ν' ἀναπληρώνη, κατ' ἐπανάληψιν, τόν ἀσήμαντό ἀριθμό ἀεροπλάνων.

Παρακολούθησαμεν τήν δράσι τῶν ἀεροπόρων μας καί ἡσθάνθημεν ὑπερήφανοι. Εἶναι γεγονός πώς κάναμε μέρες νά ἴδωμεν Ἑλληνικά ἀεροπλάνα, γιατί ἦσαν τόσα λίγα καί δέν προλάβαιναν ν' ἁλωνίσουν ὅλο τό μέτωπο καί νά πλῆξουν στόχους καί στά ἐνδότερα τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους. Τά κατορθώματα τῶν ἀεροπόρων μας, ἡ ἀπερίγραπτη τόλμη των, ὁ ὑπεράνθρωπος ἡρωισμός των, ἀλλά καί ἡ ἐξαιρετική τεχνική ἐπιδεξιότης των κατέστησαν τήν μικράν Ἑλληνική ἀεροπορία ἔνδοξον. Ἀεροπλάνα βομβαρδιστικά κατήρχοντο εἰς ὕψος τριακοσίων ἢ τετρακοσίων μέτρων γιά νά βομβαρδίσουν ἐχθρικά ἀεροδρόμια, συγκεντρώσεις Ἱταλικοῦ στρατοῦ, φάλαγγας ἐφοδιασμοῦ. Πιλότοι μετά μικράν ἀνάπαυαν ἀπό τήν πρώτη ἐπιχείρησιν, ξεκινοῦσαν δι' ἄλλην νεωτέραν καί δέν ἐδίσταζον νά λαμβάνουν μέρος σέ ἀερομαχίες ἐναντίον ἀεροπλάνων τετραπλασίων κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἐχθροῦ μέ ἀποτέλεσμα αἱ ἀναλογίαι καί ἀπώλειαι νά εἶναι ἐλάχιστοι, διά νά μήν εἴπωμεν ἀσήμαντοι, δι' ἡμᾶς.

Βαρύτατος ὑπῆρξε ὁ φόρος τοῦ αἵματος, τόν ὅποιον προσέφερεν ἡ ἀεροπορία μας εἰς τόν ἀγῶνα κατά τῆς Ἱταλίας. Τριάκοντα πέντε ἀεροπόροι κατά μίαν στατιστικήν, ἐκ τοῦ ἵταμένου προσωπικοῦ ἔπесαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς καί δέκα ὀκτώ ἐτραυματίσθησαν.

Ἡ Βρεττανική ἀεροπορία, ἡ ὁποία ἦλθεν πρὸς ἐνίσχυσίν μας, ἡσχολήθη κυρίως μέ τόν βομβαρδισμόν μεγάλων στρατιωτικῶν βάσεων ὡς τοῦ Αὐλῶνος, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Βερατίου, τοῦ Ἑλβασάν καί τῆς περιοχῆς Τεπελενίου. Καί οἱ Βρεττανοί κατά τήν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποστολῶν των εἶχον ἀπωλείας εἰς ὕλικόν καί προσωπικόν.

6. Ἡ δρᾶσις καὶ στὰ πυροβόλα μας δέν ὑστέρησε τῆς ἀεροπορίας

Ἐνθυμοῦμαι τὸν συνταγματάρχη τοῦ πυροβολικοῦ Μαντᾶ, ὅστις ἡγεῖτο τοῦ πυροβολικοῦ τῆς Μεραρχίας μας, ὁ ὁποῖος, παρ' ὅλον ὅτι ἦταν κουφός, ἀνεβοκατέβαινε τὰ βουνά, ἀνακάλυπτε τοὺς στόχους, λογάριαζε τὶς ἀποστάσεις μέ ἀκρίβεια, ἀντὶ μηχανημάτων μέ τὸ χέρι, ὑπολόγιζε τὶς ὑποχρεωτικές διαβάσεις τοῦ ἐχθροῦ, ἐξακρίβωνε ἀπὸ τὸ παρατηρητήριό του τὶς φωλιές τῶν πολυβόλων, τῶν ὀλμων καὶ τῶν πυροβόλων ὄπλων τῶν Ἰταλῶν καὶ μέ εὐστοχο, ὄχι πυκνὸ, βομβαρδισμό, τοὺς ἐξαπέστελνε μερικές ὀβίδες καὶ τοὺς κερανοβολοῦσε. Πόσες φορές ὁ Μαντᾶς μέ τὸ βαρὺ πυροβολικὸ του κι ὁ λοχαγὸς Κοροβέσης μέ τὸ ὀρειβατικόν, πού τ' ἀνέβαζε μέ σχοινιά καὶ στοὺς ὤμους ἐπάνω στοὺς βράχους, δέν ἀκινητοποιήσαν τὰ βαρέα ἄρματα μάχης τοῦ ἐχθροῦ καὶ δέν τὰ διέλυσαν; Δικαίως δέ ὑπερηφανεύετο ὁ συνταγματάρχης Μαντᾶς ὅταν ἔλεγε: «Ὅπου δέν πίπτουν βλήματα τοῦ Μαντᾶ ὑπάρχουν θύματα ἐλληνικά».

Εἶναι ἀναρίθμητα τὰ ὀνόματα, πού θά χρειαζόταν ἰδιαίτερη διατριβὴ νὰ τὰ γράψουμε, πού ἔπαιξαν σπουδαῖο ρόλο στὸ Ἀλβανικὸ μέτωπο πού ἔγιναν θρύλοι, ζωντανὰ σύμβολα, ἥρωες καὶ ἐγγύησις στὸ στρατό καὶ στὴν ἀεροπορία. Ὅταν οἱ στρατιῶτες τοὺς νιώθαν κοντὰ τοὺς νόμιζαν πὼς ἀκουμποῦσαν σὲ ἀτράνταχτο ἀντιστύλιο. Σκαρφάλωναν ἀνάμεσα στὰ χιόνια, ψηλά στ' ἄξενά ἀρβανίτικα βουνά, στίς πῖο ἀπίθανες κορφές πού μόνο ὁ ἥλιος τὶς βλέπει καὶ μονονυχτὶς ἔστηναν τὰ ὄπλα τους καὶ χαράματα ράντιζαν τὸν σαστισμένο ἐχθρὸ μέ φωτιά καὶ σίδερό. Ἡ λεβέντικη παλγκαριά τους, ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ των, ἡ ἄγνοια τοῦ κινδύνου, ἔγιναν ξακουστά ἀνά τὸ Πανελλήνιο τότε καὶ θά μένουν στὸ πέρασμα τῶν καιρῶν. Πίστεψαν πὼς ὁ Θεὸς εἶναι Ρωμηός καὶ θάνατο ποτὲ δέ φοβήθηκαν.

* * *

Γενικῶς τὰ Ἑλληνικά ὄπλα ἔβαλλον λίγες φορές, εὐστόχως ὅμως, διότι τοὺς στρατιῶτες πού τὰ ἐχειρίζοντο τοὺς διέκρινεν τὸ θάρρος καὶ τὰ κρατοῦσαν μέ γερά χέρια, ἤξευραν δέ πὼς ἡ πατρίδα των ἦταν πτωχὴ καὶ δέν εἶχεν ἀφθονία πυρομαχικῶν. Στόν πόλεμο δέν ἀρκοῦν μόνον τὰ ἀφθονα ὑλικά μέσα, χρειάζονται καὶ ἐπιδέξιοι καὶ τολμηροὶ ἄνδρες νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἂν οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες διέθετον τὰ πολεμικά μέσα τῶν Ἰταλῶν θά τοὺς εἶχαν ρίξει στὴ θάλασσα ἀπὸ τὶς πρῶτες ἡμέρες. Δυστυχῶς δέν ὑπῆρχον, κι αὐτὰ πού εἶχον οἱ Ἕλληνες ὑστεροῦσαν ἔναντι τῶν Ἰταλικῶν, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ θεωροῦνται ὡς τὰ πλέον σύγχρονα γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Τὰ δικά μας ἦσαν μειωμένης ἀποδόσεως

καί δράσεως. Πολλές φορές τά πυρομαχικά ἦσαν ἐλάχιστα, ὡςάκις τά προ-
κεχωρημένα τμήματα εἶχον ἀπομακρυνθῇ πολύ ἀπό τόν σταθμό ἀνεφοδια-
σμοῦ καί δέν μποροῦσαν νά τά ἐφοδιάσουν τά μεταγωγικά. Δέν ὑπῆρχαν
οὔτε τά στοιχειώδη. Τότε οἱ φαντάροι πολεμοῦσαν μέ τή λόγχη καί τά ἀτο-
μικά των ὅπλα.

Σέ ἀπόρρητες διαταγές πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς οἱ Διοικηταὶ τῶν Μεγά-
λων Μονάδων συνιστοῦσαν ὅπως γίνεται χρῆσις τῶν ἀτομικῶν ὅπλων ἐκ
μέρους τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, διότι δέν ὑπῆρχον πυρομαχικά διὰ τά βα-
ρέα καί αὐτόματα ὅπλα.

Ἡ αἰσθητὴ ἔλλειψις ὅπλων καί πυρομαχικῶν καθίστατο ἔκδηλος ἀπὸ
τό γεγονός ὅτι ὡςάκις περιήρχοντο τοιαῦτα ἀπὸ λάφυρα τοῦ ἐχθροῦ εἰς χεῖ-
ρας μας, ἀμέσως οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες κατεγίνοντο στὴν ἐκμάθησιν τῆς
χρήσεως γιὰ νά τά χρησιμοποιήσουν, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω, κατὰ τοῦ
ιδιοκτῆτου των.

7. Τὸ 2/39 Σύνταγμα στὴν Ἑλάτη

Στὴν περιοχή τῆς Ἑλάτης ἠκούοντο πλέον εὐκρινῶς βρόντοι κάθε λο-
γῆς καί αὐτέες οἱ ριπές τῶν πολυβόλων. Ἀπὸ τίς ἐκρήξεις τῶν ὀβίδων ἐσειέ-
το ἡ γῆ καί μαῦροι καπνοὶ ἀνέβαινον στὰ ὕψη. Τά Ἑλληνικά χαρακώματα
τῆς Γκραμπάλα καί τοῦ Καλπακιοῦ, πού εἶχαμε μπροστά μας, τραντάζονταν
καί σκάβονταν ἀπὸ τίς ἀναριθμητές ἐκρήξεις. Μέσα στὴ θεομηνία αὐτὴ σέ
λίγο θά εἰσήρχετο καί τὸ 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων. Ἡ Ἑλάτη ὑπῆρξεν ὁ τε-
λευταῖος καταυλισμός τοῦ Συντάγματος.

Τὸ Σύνταγμά μας εἰσήρχετο στὸν ἀγῶνα στὴν κρισιμώτερη στιγμή τοῦ
ὄλου ἀγῶνος στό Καλπάκι, τὴν ὥρα πού ἄρχιζε ἡ ἀντεπίθεσις τῶν Ἑλληνι-
κῶν δυνάμεων. Αἱ Ἱταλικά προσπάθειαι πρὸς κατάληψιν τῆς τοποθεσίας
Ἑλαίας τοῦ Καλπακιοῦ ἀπέτυχον ὅλες.

Οἱ μάχες στό Καλπάκι καί στὴν Πίνδο κατὰ τοὺς ἰθύνοντας, ἐπαῖξαν
σπουδαῖο ρόλο στὴν ἔκβασι τοῦ πολέμου τῆς Ἱταλίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος.
Καί οἱ δύο εἶχον ἀλληλοεξάρτησιν. Ἡ δυσμενὴς ἐκβασίς τῆς μιᾶς θά εἶχεν
δυσμενὴ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἄλλης.

Ἐμπρὸς στὴν κατεῦθυνσιν τοῦ 2/39 Συντάγματος πρόβαλλε τὸ ὕψωμα
Γκραμπάλα, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀποτελέσει θέατρο αἱματηροτάτων μαχῶν. Σ'
αὐτὸ τὸ ὕψωμα οἱ θρυλικοὶ τσολιάδες πῆραν τὸ πρῶτον βάπτισμα τοῦ πυρὸς
καί πολέμησαν, μαζί μέ ἄλλες μονάδες, μέ λύσσα καί καρδιά, ὅπως θά ἴδω-
μεν ἀμέσως κατωτέρω καί ἔγραψαν μέ τὴν ξιφολόγχη καί τὸ αἷμα, πού χύθη-
κε ἄφθονο τὴν ἀθάνατη ἱστορία τοῦ Καλπακίου, πού μαζί μέ τὴν μάχη τῆς
Πίνδου, θ' ἀποτελέσουν ξεχωριστὸ κεφάλαιο στὴν Νεοελληνικὴ Ἱστορία.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΣΤ' ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΟ 2/39 ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Ὡς γνωστόν ἡ περίοδος τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ στὴν παραμεθόριο περιοχὴ ὑπῆρξεν κρίσιμος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἰταλία διαθέτουσα συντριπτικὴν ἀεροπορικὴν ὑπεροχὴν καὶ δυναμένη ἐκ τῶν πολυαρίθμων βάσεων τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Δωδεκανήσῳ νὰ ἐνεργήσῃ δραστηρίως, θὰ ἠδύνατο ἂν ὅχι νὰ ἐξαρθρώσῃ τὴν ἐπιστράτευσιν νὰ ἐπιβραδύνῃ αὐτήν. Παρ' ὅλ' αὐτὰ δὲν ἐπέτυχεν οὐσιαστικά ἀποτελέσματα καὶ ἡ ἐπιστράτευσις ἐπραγματοποιήθη καὶ ἡ συγκέντρωσις ἐγένετο στὰ στρατηγικά σημεῖα ὅπου ἀπαιτεῖτο αὕτη.

Ὅλαι αἱ προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι ἐγένοντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν μονάδων προκαλύψεως, αἱ ὁποῖαι προσεπάθουν νὰ συγκρατήσουν τὰς ἐχθρικὰς ἐπιθέσεις εἰς τὴν παραμεθόριον περιοχὴν.

«Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω ἔδωσαν τὴν δυνατότητα στό Ἑλληνικὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ ν' ἀναλάβῃ γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἰταλικῶν δυνάμεων.

Ἡ VIII Μεραρχία ἀνέλαβεν τὴν ἐπίθεσιν στίς 14 Νοεμβρίου. Ὁ στρατηγὸς Κατσιμήτρος δι' ἡμερησίας του διαταγῆς πρὸς τοὺς Ἀξιωματικούς καὶ Ὀπλίτας ἐτόνισεν· «Ἦλθεν ἡ εὐλογημένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐκδιώξωμεν τὸν ἐχθρόν ἐκ τοῦ πατρίου ἐδάφους, εἰς τό ὅποιον εἰσῆλθεν οὗτος ἄνευ κηρύξεως πολέμου».

Ἐν συνεχείᾳ ἀφοῦ ἀνεμνήσθη ὅτι διὰ τῆς ἀκαμάτου καὶ ἰσχυρᾶς θελήσεώς των ἀπέκρουσαν τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἐχρησιμοποίησε ἐπιλεκτά τμήματα τὰ λεγόμενα «τάγματα θανάτου» καὶ διέθετε ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν καὶ μέγαν ὄγκον πυροβολικοῦ, ἁρμάτων μάχης καὶ ἀεροπλάνων, καλοῦσε ἅπαντας ὅπως, κατόπιν τῆς ἀναληφθείσης γενικῆς ἐπιθέσεως, καταδιώξωσιν ἀπηνῶς τὸν ἐχθρόν κατὰ πόδας καὶ συντρίψωσιν τοῦτον μέ ἀμείλικτα κτυπήματα.

«Ἡ πατρίς, κατέληγεν, παρακολουθεῖ ὑπερήφανος τὸν ἐπικόν ἀγῶνα σας καὶ τὴν περιλάμπρον δρᾶσιν σας».

Τό 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων μετά σύντονον πορείαν 21 ἡμερῶν ἐφθάσε ἐπιτέλους στό μέτωπο.

Ἐνταῦθα πρέπει νά σημειωθῇ, πρὸς ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστη, ὅτι τὸ πρῶτον τάγμα ὀλίγον πρὶν φθάσωμεν στό μέτωπο ἀπεσπάσθη τοῦ Συντάγματος καί ἠκολούθησεν τόν παραλιακόν τομέαν τῆς Χειμάρρας. Συνεπῶς γράφοντας ἐφ' ἑξῆς περὶ τοῦ 2/39 Συντάγματος πρέπει νά ἐννοοῦμεν τὰ Τάγματα, τὸ δεύτερον καί τρίτον ἀντιστοίχως ὑπὸ τοὺς ταγματάρχας Καρφέλην καί Τσουκαλᾶν, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλεται ἡ ὅλη δρᾶσις, τὴν ὁποία θά ἐξιστορήσωμεν μέχρι τῆς προσπελάσεώς μας πρὸ τοῦ Τεπελενίου, ὅπου ἐπανῆλθεν καί τὸ ἀποσπασθέν πρῶτον τάγμα καί ἐπανετάγη εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Συντάγματος.

Ἦταν 16 Νοεμβρίου ἀπόγευμα ὅταν ἐφθάσαμε στό μέτωπο. Στὴν ἡμερομηνία δέν νομίζω νά πέφτω ἔξω. Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι στίς 27/10/40 ξεκινήσαμε ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, γιὰ νά φθάσωμεν στό μέτωπο κάναμε 21 ἡμέρες, συνεπῶς ἡ ἀνωτέρω ἡμερομηνία πρέπει νά εἶναι ἀκριβής. Ἀπὸ τὴν βροχὴ πού ἐπιπτε συνεχῶς τὸ ἔδαφος ἦταν ἀρκετὰ λασπῶδες, μάλιστα σέ σημεῖο πού δύσκολα μποροῦσαν οἱ Εὐζῶνες νά βαδίσουν, γιατί κολλοῦσαν τὰ ἄρβηλα, ὅσων φυσικά δέν κατεστράφησαν ἐντελῶς. Πολλοὶ στρατιῶτες στὴν προσπάθειά τους νά ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν λάσπη τ' ἄφηναν σ' αὐτὴν καί βάδιζαν ξυπόλυτοι σάν τὰ βόδια ἢ ἔδεναν πανιὰ στὰ πόδια των.

Μαῦρα σύννεφα ἐκάλυπτον τὸν οὐρανόν, προμήνυμα πὼς ὁ καιρὸς θά συνεχίζετο βροχερός. Ὡς γνωστόν στὴν Ἠπειρὸ ὁ χειμώνας ἔρχεται νωρὶς κι ἀνυπόμονος. Κάθε τόσο ὕστερα ἀπὸ συνεχεῖς βροντές, ἀστραπές κι ἀστροπελέκια, ξεσποῦσαν καταιγίδες κι οἱ λαγκαδιές γινόντουσαν ἀδιάβατες. Τὰ βουνὰ ἀπὸ τὴν πυκνὴ ὀμίχλη δέν διεκρίνοντο. Ὅλα ἦσαν πένθιμα κι αὐτὴ ἀκόμη ἡ φύσις πενθοῦσε. Τίς ἀδιάκοπες βροντές συνόδευαν οἱ ἐκρήξεις τῶν ὀβίδων καί ἐν συνεχείᾳ θεόρατοι καπνοὶ ὑψώνοντο πρὸς τὸν οὐρανόν.

* * *

Οἱ Εὐζῶνοι τοῦ 2/39 Συντάγματος Εὐζώνων, κατάκοποι, βρεγμένοι, ξυπόλυτοι οἱ περισσότεροι, πρὶν πάρουν ἀνάσα, ὕστερα ἀπὸ τόση πορεία διετάχθησαν ἀπὸ τὴν VIII Μεραρχία στίς διαταγές τῆς ὁποίας ὑπήχθησαν κατὰ πρῶτον, νά ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ πρὸ αὐτῶν ὄχυροῦ Γκραμπάλα καί ν' ἀπωθήσουν τὸν ἐχθρὸ ἀπὸ τὰ ὄχυρά του.

Ἡ Γκραμπάλα ἦταν φρούριο ἀπόρθητο, ὕψους 1.200 μέτρων καί ἐδέσποζεν τοῦ κάτωθι αὐτοῦ χωρίου Ἀρίστη. Οἱ Ἴταλοί ἀπέδιδον ἰδιαίτερη σημασία στὴ διατήρησιν τοῦ ὄχυροῦ αὐτοῦ, γι' αὐτὸ καί ἐφρουρεῖτο ἀπὸ ἓνα ἐπίλεκτο Ἰταλικὸ Τάγμα, τὸ «Τάγμα Θανάτου» μαζί μέ Ἀλβανούς.

Τὴν ἐπίθεσιν διετάχθη νά ἐνεργήσῃ τὸ τάγμα Τσουκαλᾶ.

Ήταν ή ώρα 5 απόγευμα. Κατ' αρχήν ή επίθεσις είχεν προετοιμασθί με βολή πυροβολικού., Ή Γκραμπάλα σέ λίγο καιγόταν από τήν ρίζα έως τήν κορυφή, επάνω στίς πλαγιές άναβαν άστραπές πού φεγγοβολούσαν τό βουνό από τήν πυκνή όμίχλη. Έδώ οί Ευζωνοί για πρώτη φορά, έβλεπαν τά τροχιοδεικτικά βλήματα, τά όποία έχρησιμοποiei ό έχθρός κατά στόχον τήν νύκτα. Τά βλήματα αυτά έξεπέμποντο από ταχυβόλα όπλα και στήν ατμόσφαιρα διακρινόταν ή τροχιά του προς τόν στόχο, ώστε αναλόγως ό σκοπευτής νά μεταβάλλη τήν βολή του.

Οί στιγμές για τούς Ευζώνους, πού για πρώτη φορά επρόκειτο νά λάβουν τό βάπτισμα του πυρός, ήσαν μνημειώδεις και πρέπει ν' αποτελέσουν ξεχωριστό παράδειγμα στήν πολεμική τους άρετή. Πετώντας τίς κουβέρτες και τά άλλα άτομικά τους είδη, διότι τούς γυλιούς τούς είχαν εγκαταλείψει πρό πολλού, ώρμησαν άκάθεκτοι κατά τών όχυρών του έχθρου και με τήν ιαχή «άέρα», χρησιμοποιημένη ίσως για πρώτη φορά μέχρι τότε, έδιωξαν με τήν λόγχη τούς Ίταλούς από τίς θέσεις του.

Σέ λίγο πριν προλάβουν οί Ευζωνοί νά όχυρωθούν επί τών νέων θέσεων των και νά συνέλθουν από τήν κόπωση και τίς δυσάρεστες έντυπώσεις της πρώτης μάχης, συνέβη κάτι τό άπροσδόκητο, τουλάχιστον για εκείνη τήν ώρα. Οί Ίταλοί, βαρέως φέροντες τήν άπώλειαν του όχυρου και επωφελοόμενοι του σκότους λόγω της επελθούσης νύκτας, άντεπιτίθενται κατά τούτου, με αποτέλεσμα νά τό ανακαταλάβουν, με βαρείας άπώλειας δι' αυτούς και τούς Ευζώνους, οί όποιοί μή κατατοπισμένοι επί της διαμορφώσεως του εδάφους και λόγω της επικρατούσης κακοκαιρίας, του σκότους, της συγχύσεως, υπέστησαν σοβαράς άπώλειας. Κατά μίαν πληροφορίαν, τήν όποίαν είχον τότε, αί άπώλειαι του Συντάγματος κατά τήν πρώτη μάχην ανήλθον εις 150 νεκρούς και τραυματίας άξιωματικούς, ύπαξιωματικούς και στρατιώτας. Στή μάχη αυτή έφονεύθη και ό Διοικητής του 10ου λόχου Ύπολοχαγός Χορμόβας Νικ. από ριπή πολυβόλου, καθ' όν χρόνον φρόντιζε νά διορθώση, μέσα στό σκοτάδι, έμπλοκή όπλοπολυβόλου. Στή μάχη αυτή επίσης σκοτώθηκε και ό άγαπητός φίλος και πατριώτης Χαρίλαος Κ. Γιωργόπουλος, όστις είναι θαμμένος στήν «παληοκκλησιά» ακριβώς άπέναντι. Γνωρίζω διά τουτο έξ ιδίας άντιλήψεως, διότι τήν έπομένη του ήρωϊκού του θανάτου μαζί με τόν Παύλο Σπυρόπουλο, έπεσκέφθημεν τόν τόπο όπου έπесεν και μάλιστα έπειδή ή σορός του δέν έκαλύπτετο όλόκληρος από χῶμα, έκαλύψαμεν ταύτην έξολοκλήρου με τήν βοήθεια του σκαπτικού εργαλείου πού βρισκόταν δίπλα του με τό φάριο και τό σπαθί του*. Τό γεγονός αυτό

* Στήν περιγραφή μου αναφέρω μόνον όνόματα φονευθέντων φίλων και πατριωτών καθώς και όνόματα προσφιλών προσώπων πού συνήντησα στό μέτωπο.

καί κάτι άλλα χαρακτηριστικά πού θ' αναφέρω κατωτέρω θά μοῦ μέινουν ἀξέχαστα ὅσον ζῶ, γιατί μοῦ προξένησαν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν.

* * *

Τήν ἐπομένη 17/11 πρωί πρωί, μετά ἀπό ὁλονύκτιο προετοιμασία, οἱ κατακουρασμένοι ἄξονες τοῦ τάγματος Καλφάλη ἀντεπιτίθενται κατά τοῦ ὄχυροῦ Γκραμπάλα καί μετά ἀπό ἓνα γερό σφυροκόπημα τοῦ πυροβολικοῦ μας ἀνακαταλαμβάνουν τό ὄχυρό καί ἀπωθοῦν τοὺς Ἴταλούς πρὸς Τζόν Φαράλη καί ἐκεῖθεν πρὸς Γεροπλάτανο - Χάνι Καλλιθέας, τό λεγόμενο καί Χάνι Γαϊδάρου - Χάνι Δέμα. Οἱ Τσολιάδες μέ τήν λόγχη στό χέρι καί οἱ ἀξιωματικοί μέ τίς χειροβομβίδες ξεφώλησαν τοὺς πορθητάς τῆς νύκτας Ἴταλούς ἀπό τοὺς βράχους. Οἱ Ἴταλοί ἀφοῦ πάλαιψαν γιά λίγο δείλιασαν καί ὅπως ἦταν κι αὐτοί κατατσακισμένοι πῆραν τόν κατήφορο ἀφήσαντες πολλοὺς νεκροὺς καί λάφυρα.

Μέ τήν κατάληψιν τοῦ ὄχυροῦ Γκραμπάλα αὐτομάτως ἐγκατελείφθη ἀπό τοὺς Ἴταλούς καί τό κάτωθι τούτου χωριό Ἀρίστη. Οἱ Ἴταλοί ἀμέσως τό βομβάρδισαν μέ ἐμπρηστικές ὀβίδες καί σέ λίγο τό ὠραῖο χωριουδάκι ἄρχισε νά καίγεται ἀπ' ἄκρου σ' ἄκρον. Ἀπό τό κάψιμο τῶν σπιτιῶν, τῶν σκοτωμένων ἀλόγων καί φονευθέντων στρατιωτῶν, ἐξαπλώθη σέ ὅλη τήν περιοχή μιὰ ἀποπνικτική δυσσομία ἀνυπόφορος, σέ τέτοιο βαθμό, πού ὁ καθένας ἐφρόντιζε νά ἀπομακρυνθῇ τό γρηγορότερο ἀπ' αὐτή, χαρακτηρισθεῖσα ὡς ἐπικίνδυνη ζώνη.

Σφοδρές συμπλοκές διεξήχθησαν εἰς τά πέριξ τοῦ Χάνι Καλλιθέας ὑψώματα. Ὁ ἐχθρός ἀγωνιζόμενος νά κρατήσῃ τίς θέσεις του χρησιμοποίησε ἐκτός ἀπό τό βαρύ πυροβολικό, τοὺς ὄλμους, καί τροχιοδεικτικά βλήματα. Κόκκινες γραμμές πρὸς ὅλες τίς διευθύνσεις διαγράφονταν τῇ νύχτα στὸν αἰθέρα ἀπό τά τροχιοδεικτικά βλήματα.

* * *

Τό Χάνι Καλλιθέας ἦταν ἓνα παλιό κτίριο πού χρησιμοποιοῦσαν γιά πανδοχεῖο. Σ' αὐτό οἱ Ἡπειῶτες εὑρίσκαν τροφή καί ἀνάπαυσιν. Ἀπό τοὺς Ἴταλούς χρησιμοποιήθηκε γιά κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ φεύγοντας δέ μετά τίς μάχες πού ἔγιναν στά τριγύρω ὑψώματα τό ἐγκατέλειψαν γεμάτο τρόφιμα. Ἀπ' ἐκεῖ φορτώσαμε τά μεταγωγικά, μέ τσουβάλια ρύζι, κιβώτια μακαρόνια, στίβες κεφαλοτύρι καί ἄλλα πολλά καί τά μεταφέραμε στά μαχόμενα τμήματα. Οἱ Ἴταλοί φεύγοντας βιαστικά δέν πρόλαβαν ὄχι μόνο τοὺς νεκροὺς τῶν νά θάψουν, ἀλλά οὔτε καί τό ὑλικό τους νά σηκώσουν, καί αὐτό τό καζάνι μέ τό συσσίτιό τους ν' ἀναποδογυρίσουν, κι ἔτσι τά πρῶτα τμήματά μας βρῆκαν καί τό φαί στή φωτιά.

Ὁ ἀξιωματικός Κ. Μπαλτᾶς σέ χωριό τῆς Ἠλείου

Τά ἔχνη τῆς φοβερῆς μάχης ἦσαν ἀκόμη νωπά. Ἔβλεπες τραυματίες, ἄλλους μέ ἀνοιγμένες πληγές νά σέρνονται στή γῆ καί νά βογοῦν ἀπό τούς πόνους καί ἄλλοι ξαπλωμένοι νά ξεψυχοῦν. Τά πτώματα τῶν μουλαριῶν καί τῶν ἀλόγων γέμισαν τήν περιοχή. Ἡ ὁσμὴ τῶν σκοτωμένων μαυρισμένων πτωμάτων μᾶς ἀνάγκαζε νά φράζουμε τίς μύτες. Τά ὑποζύγια μας ἀντικρύζοντας τά πτώματα ἀφινίαζαν καί πετοῦσαν τό φορτίο τους. Ἡ ἴδια κατάστασι ἐπικρατοῦσε στό Γεροπλάτανο*. Ἄλλες καταστροφές, ἄλλα πτώματα, ἄλλα αἵματα. Ὁ ἐχθρός στό Γεροπλάτανο εἶχε προβάλλει ἀντίστασιν καί φοβερή μάχη ἔγινε στά γύρω ὑψώματα.

* * *

Μνημειώδης ὑπῆρξεν ἡ μάχη στό ὕψωμα Βίγλα παρά τό χωρίον Γεροπλάτανος. Αἱ δρῶσαι μονάδες τῆς Ἱταλικῆς Μεραρχίας Φερράρα εἰς τό τμήμα αὐτό, κατεῖχον ὡς κυρίαν ἀμυντικὴν γραμμὴν τήν τοποθεσίαν Ντούσκα (ὕψ. 1236) μέ προκεχωρημένην θέσιν τό ὕψωμα Βίγλα. Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς θέσεως Βίγλα ἐγένετο ἀπὸ τούς Εὐζώνους στίς 18 Νοεμβρίου, κατόπιν δέ σκληροτάτου ἀγῶνος καί διὰ τῆς λόγχης κατελήφθη αὕτη καί ὑπεχώρησαν τά ὑποστηρίζονταν ταύτην Ἱταλικά τμήματα πρὸς τήν κυρίαν ἀμυντικὴν γραμμὴν.

Ἡ τοποθεσία αὕτη ἦτο ὀχυρό καί εἶχεν ἐνισχυθῇ δι' ἔργων ἐκστρατείας κατείχοντο δέ ὑπὸ ἐνός Συντάγματος πεζικοῦ καί ἐνός Συντάγματος Βερσαλλιέρων, τά ὅποια ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ δύο βαρέων πυροβολαρχιῶν καί εἰκοσι ἀρμάτων μάχης. Τά δικά μας τμήματα ἀποτελοῦντο ἀπὸ δύο τάγματα πεζικοῦ, ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ.

Τίς ἐπιχειρήσεις διηύθυνε ὁ Συνταγματάρχης Γ. Τζουμέρκας.

1. Τό 2/39 ὑπὸ τὴν II Μεραρχίαν

Στό μεταξύ, στό μέτωπο ἔφθασε καί ἡ II Μεραρχία ὑπὸ τόν Στρατηγὸ Λάβδα, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ὁποίας ὑπῆχθη καί τό 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων.

Αἱ δυνάμεις τῆς σύμφωνα πρὸς τὴ διαταγὴ τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ ἔπρεπε νά ἐνεργήσουν εἰς τὰς περιοχὰς Βασιλικό - Βίγλα - Λάμαρι - ὁρος

* Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Γεροπλάτανου ἐφονεύθη καί ὁ ἐκ Προυσοῦ Εὐρυτανίας, ἀγαπητὸς συνάδελφος, ἐφεδρὸς ἀνθυπολοχαγὸς Εὐθύμιος Στεργιάκης. Τό πτώμα του ἐτάφη σέ μιά λάκκα πού δεσπόζει τοῦ χωρίου καί περιβάλλεται ἀπὸ ἄφθονα σχίνα. Τὴν ἴδια μέρα ἐφονεύθη καί ὁ ἐφεδρὸς ἀνθυπολοχαγὸς ἀπὸ τό Παναιτώλιο Τριχωνίδος, Ἀνδ. Τσίγκας, συμμαθητὴς μου στό Γυμνάσιο Ἀργινίου.

Ντοϋσκα (1236) - Μέρτζανη. Ἡ τοποθεσία Βίγλα κατελήφθη, ὅπως εἶδαμε ἀνωτέρω, κατόπιν σκληροτάτου ἀγῶνος στίς 18/11.

Στίς 20/11 ἐξαπολύθηκε ἐπίθεσις μέ ἀντικειμενικό σκοπό τήν διάσπα-σιν τῆς γραμμῆς πρός τήν κατεύθυνσιν Ντοϋσκα Ἀηδονοχώρι. Τήν ἐξόρμη-σιν ἔκανε τό 2/39 Σύνταγμα μέ τέσσαρες ὀρειβατικές πυροβολαρχίες. Οἱ τσολιάδες ὕστερα ἀπό πάλι σῶμα πρός σῶμα σκαρφάλωσαν στά ὑψώματα τοῦ Βασιλικοῦ κι ἐδίωξαν ἀπό τίς ἐστίες ἀντιστάσεως τόν ἐχθρό.

Τήν ἐπομένη ἡμέρα 21/11 συνεχίσθηκε ὁ ἀγών στά μετά τό Βασιλικό ὑψίπεδα καί πρός τό Μαλυβδοσκέπαστο - Δρυμάδες - Ἀηδονοχώρι. Τελι-κῶς αἱ Ἱταλικαί δυνάμεις ἐκάμφθησαν καί ὑπεχώρησαν ἀπό τά χωρία Λαχα-νόμαυρο, Βήσανη, Πωγωνιανή, Σκουριάδες, Σταυροσκιάδες, Δρυμάδες καί εἰσῆλθον ἐντός τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους.

2. Ἡ Ἥπειρος ἀπελευθερώνει τό ἐδαφός της

Οἱ Ἱταλοί στά ἀνωτέρω χωρία προέβαλον πείσμονα ἀντίστασιν. Στό χωρίο Βήσανη ὀχυρωμένοι μέσα στά σπίτια, μετά τήν κατάληψιν τοῦ προ-φήτη Ἡλία, ὑψώματος πού ἐδέσποζε τοῦ χωρίου, προσεπάθησαν μέ λύσσα νά κρατηθοῦν, τελικά ὅμως δέν κατόρθωσαν, κι ἔτσι ἐλευθερώθηκε ἡ ἀμα-ξητή ὁδός πρός Πωγῶνι. Οἱ Βερσαλλιέροι πού ὑπεράσπιζαν τήν περιοχὴ φεύγοντας ἄφησαν ἄφθονο πολεμικό ὑλικό, ἀσυρμάτους, αὐτοκίνητα, ποδή-λατα καί πολλά πυρομαχικά.

Οἱ Ἱταλοί καλοπερνοῦσαν, ἀπ' ὅπου ἔφευγαν, ἐκτός ἀπό τό πολεμικό ὑλικό, ἄφηναν καί φαγητό, ζεστά ψωμάκια, κιθάρες καί ἄλλα μουσικά ὄργα-να, πράγματα πού μαρτυροῦσαν πόσο ἐλαφρά πῆραν τόν πόλεμο κατά τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἥπειρωτική μοῦσα τήν μάχη τῆς Βήσανης ἀπαθανάτισε ὡς κατω-τέρω:

*Σηκωθῆτε τοιμασθῆτε
τῆς Ἥπειρου τά παιδιά.
Σύρτε, πιᾶστε τό Καλπάκι
Κόνιτσα καί Τσαμουριά.*

Κι ὁ Ἀλεβιζᾶτος τρέχει
μ' ἓνα τάγμα πάει μπροστά.
Μέ τά ὅπλα τους στά χέρια
τούς ἐχθρούς νά κἀνη πέρα.*

* Ταγματάρχης Τζανετῆς Ἀλεβιζᾶτος. Ἡγεῖτο τοῦ Τάγματος Δελβινακίου, τό ὁποῖον ἄνευ ὑποστηρίξεως πυροβολικοῦ κατόπιν ἐφόδου κατέλαβε τήν Βήσανη, ἐνθα ὁ ἐχθρός, ὀχυρωμέ-νος ἐντός τῶν οἰκίων, προέβαλλε λυσσώδη ἀντίστασιν. Κατά τήν ἐφοδο ἐφονεύθη οὗτος καί πολλοί ἀξιωματικοί καί ὀπλίται. Ἐκ τῶν Ἱταλῶν συνεληφθησαν αἰχμάλωτοι 4 ἀξιωματικοί καί 101 ὀπλίται καί ἐκυριεύθη μεγάλη ποσότης ὑλικοῦ.

Μέσ' τῇ Βήσσανη στή ράχη
ἔγινε μεγάλη μάχη.
Καί κατὰ τό μεσημέρι
μᾶς σκοτώσαν τό λεβέντη.

Ἡ Ἑλλάς παντοῦ φωνάζει
θέλει τήν Ἑλευθεριά.
Ὅλοι μας ὄχι θά ποῦμε
τήν Ἑλευθεριά ζητοῦμε.

Στῇ Βήσσανη σ' ἓνα σφοδρό βομβαρδισμό τῆς ἐχθρικής ἀεροπορίας σκοτώθηκαν καί οἱ τρεῖς ἀχώριστοι φίλοι καί πατριῶτες Δημητράκης Παπαλουκάς καί Χρῆστος Θανασοῦλης ἀπό τόν Προυσσό Εὐρυτανίας, καί Βασίλης Κωνσταντόπουλος ἀπό τόν Τόρνο Εὐρυτανίας. Ἀπομακρύνθησαν κι οἱ τρεῖς ἀπό τό χωριό γιά νά προφυλαχθοῦν ἀπό τήν ἀεροπορία, πλὴν ὅμως κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν μιά βόμβα, ἀπ' τίς πολλές πού ἔρριξαν οἱ Ἴταλοί, ἔπεσε ἔξω ἀπό τό χωριό, πολύ πλησίον στοῦ μέρους πού βρισκόνταν οἱ τρεῖς φίλοι, μέ ἀποτέλεσμα νά σκάσουν ὅλοι ἀπό τήν πίεσι τῶν ἀερίων, γιὰτί ὅπως διαπιστώθηκε κανένας δέν ἔφερε οὐδέ ἓνα ἴχνος τραύματος.

Τόν θάνατο τοῦ Βασίλη Κωνσταντόπουλου πληροφορήθηκε, ὁ ὑπηρετῶν στόν 11ον λόχο τοῦ Συντάγματος, ἀδελφός του Χαράλαμπος Ἀθαν. Κωνσταντόπουλος κι ἔσπευσε καί μέ συνήντησε στήν Πολίτσανη γιά νά μάθῃ λεπτομέρειες γιά τό φόνο τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἀφοῦ τόν ἐνημέρωσα σέ ὅ,τι ἐγνώριζα, γιὰτί ὁ ἀδελφός του ὑπηρετοῦσε ὑπό τās διαταγὰς μου στό λόχο μεταγωγικῶν τοῦ Συντάγματος, μέ ἀποχαιρέτισεν καί μοῦ εἶπεν πῶς θά ἔφευγε γιά τὰ μετόπισθεν ὡς ἔχων ἀδελφόν φονευθέντα ἐν πολέμῳ.

3. Ἡ προσφορά τῶν μεταγωγικῶν τοῦ 2/39 Συντάγματος

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἀναφέρω ὅτι ἀπό τήν ἡμέραν πού σκοτώθηκαν οἱ ἀνωτέρω, ὁ λόχος τῶν μεταγωγικῶν τοῦ Συντάγματος ὑπέστη συνεχεῖς σφοδρούς βομβαρδισμούς καί μυδραλλιοβολισμούς, τόν ἓνα κατόπιν τοῦ ἄλλου μέ ἀποτέλεσμα ὁ λόχος νά ἔχῃ πολλά θύματα σέ ὑποζύγια καί ἄνδρες. Ἦσαν ἀναπόφευκτοί ὁ βομβαρδισμοί, διότι τὰ μεταγωγικά ἔπρεπε νά κινοῦνται νυχθημερόν γιά νά ἐφοδιάσουν τὰ πεινῶντα προκεχωρημένα τμήματα τοῦ Συντάγματος.

Τὰ μεταγωγικά τοῦ Συντάγματος πάλαιψαν σκληρά γιά νά φέρουν εἰς πέρας τήν ἀποστολή τους. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νά βαδίζουν συνεχῶς, νύχτα καί ἡμέρα, χωρίς ἀνάπαυλα, μέσα στίς βροχές καί στίς ἀνεμοζάλες, σέ δρόμους λασπώδεις, σέ ἀτραπούς, σέ χαράδρες πλημμυρισμένες καί σέ μέρη ἄγνωστα. Ἐπρεπε νά υπερβαίνουν κάθε ἐμπόδιο γιά νά φθάσουν στόν προορισμό τους, νά μεταφέρουν τρόφιμα καί πυρομαχικά στά τμήματα πού πολε-

μοῦσαν. Γιά νά φέρουν εἰς πέρας τήν ἀποστολή τους ὑπέστησαν τρομακτικές καταστροφές σέ ἄνδρες καί ὑποζύγια. Καθημερινῶς ἐφθείροντο, διά ἄλλους ἦταν ἀδύνατον νά ἐπιτύχουν στήν ἀποστολήν τους. Ὅταν τά μεταγωγικά δέν ἀψηφοῦσαν κάθε κίνδυνον, θά ἦταν φύσει ἀδύνατος ὁ ἀνεφοδιασμός τῶν προκεχωρημένων τμημάτων καί μάλιστα στίς ἀρχές τῶν ἐπιχειρήσεων μετά τήν ἀντεπίθεσιν καί τήν ἀκάθεκτο προέλασιν τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων πρὸς καταδίωξιν τοῦ εἰσβολέως ἐκ τοῦ πατρίου ἐδάφους καί ἐν συνεχείᾳ ἐντός τοῦ Ἀλβανικοῦ τοιούτου.

* * *

Ἡ ἐπιτυχὴς ἐκβασίς τῆς μάχης τοῦ Γεροπλατάνου εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἐγκατάλειψιν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς τοῦ κάτωθι αὐτοῦ χωρίου Βασιλικό, ἰδιαίτερα πατρίς τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀθηναγόρα.

Ἀπὸ τήν κατάληψιν τοῦ Βασιλικοῦ περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἐκτός τῶν συλληφθέντων αἰχμαλώτων, ἄφθονο καί παντοειδές πολεμικὸ ὕλικόν, αὐτοκίνητα, μοτοσυκλέτες, τρόφιμα καί εἶδη ἱματισμοῦ. Ἐγκατελείφθησαν 7 βάρεια πυροβόλα, 250 φορτηγά αὐτοκίνητα, 100 ποδήλατα καί 300 δίκυκλα.

Τὸ Βασιλικόν συνεδέετο δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ καί οἱ Ἰταλοὶ εἶχον συγκεντρώσει ἐκεῖ τοὺς σταθμούς ἀνεφοδιασμοῦ. Μὲ τήν κατάληψιν τοῦ Γεροπλατάνου κατελήφθη αὐτομάτως καί ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα ἀπὸ Γιάννινα πρὸς Βασιλικό. Ἀλλῇ ἀμαξιτῇ ὁδῷ ἀπὸ Βασιλικόν πρὸς Ἀλβανίαν, κατεύθυνσιν τήν ὁποίαν ἠκολούθησαν οἱ Ἰταλοὶ ὀπισθοχωροῦντες, δέν ὑπῆρχεν καί κατὰ συνέπειαν ὅ,τι εἶχεν συγκεντρωθῇ ἐκεῖ περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Ἰταλοὶ ὑπέστησαν τέτοιον πανικὸν στό Βασιλικό, πού ἔφευγαν σάν λαοί, μάλιστα μερικοὶ γιὰ νά φύγουν τό συντομώτερον καί νά μὴ συλληφθοῦν αἰχμάλωτοι πῆραν μαζί τους καί τίς μοτοσυκλέτες τους, τίς ὁποῖες προσπαθοῦσαν νά περάσουν, γιατί ὅπως ἀναφέραμε, δέν ὑπῆρχε ἀμαξιτῇ ὁδός, ἀπὸ τὰ μονοπάτια καί τὰ χωράφια, εἰς μάτην ὅμως, μετὰ ἓνα φοβερό βούισμα τῶν μηχανῶν, τίς ἐγκατέλειπαν.

4. Τὰ ὄπλα τῶν Ἰταλῶν καί ἡ πανουργία τῶν Ἑλλήνων

Ὅπως διαπιστώθηκε ἀπὸ τήν κατάληψιν τοῦ Βασιλικοῦ καί ἀπὸ τίς μάχες πού ἔγιναν μέχρι τότε, οἱ Ἰταλοὶ γιὰ νά διασπᾶσουν τήν ἀμυντικὴ γραμμή τῶν Ἑλλήνων καί γιὰ νά ἐπιτύχουν μίαν κεραυνοβόλον νίκη, ὅπως τήν ὠνόμασαν, εἶχον συγκεντρώσει στό μέτωπον ἰσχυρὸ πυροβολικὸ ὄλων τῶν διαμετρημάτων, ἄφθονα αὐτόματα ὄπλα, ὄλμους καί ὀλμίσκους καί ἄρματα μά-

χης, άγνωστα ως επί τό πλεϊστον στόν Έλληνικό στρατό. Τά όπλα ταύτα συνώδευον άφθονα πυρομαχικά. Η Ίταλική άεροπορία ήταν άσυγκρίτως ισχυροτέρα της Έλληνικής, γιά νά μή είπωμεν, όπως ταίριαζε, ότι ή δική μας ύποτυπώδης μπροστά στη δική τους.

Τά άνωτέρω όπλα έκαλοῦντο ν' άντιμετωπίσουν οι Έλληνες σ' ένα μέτωπο 240 χιλιομέτρων, μέ τό θάρρος, τήν μαχητικότητα, τήν άνδρεία, τήν καρτερία, πού τούς διέκρινον, μέ άκατονομάστους πράξεις ήρωισμού καί αυτοθυσίας. Τήν κατωτερότητα τών όπλων των συνεπλήρωνεν ή πολεμική άνωτερότης των. Σέ όλα αυτά προσετίθετο καί ή Έλληνική πονηριά, τήν όποίαν οι Ίταλοί διεπίστωσαν από τήν πρώτη στιγμή της συρράξεως. Οι Έλληνες στρατιώτες κάτι καί θά έμχανεύοντο γιά νά πετύχουν τόν σκοπό τους· κάποιος πανούργος Όδυσσεύς θά εύρίσκετο νά διευκολύνη τήν όποιαδήποτε δύσκολη κατάστασιν γιά νά νικήσουν τά μαχόμενα Έλληνόπουλα καί κάποιος ήρώας Θησεύς γιά νά σώση σέ κάθε δύσκολη περίπτωσιν. Τούτο μαρτυρεϊ καί τό άκόλουθο ραδιογράφημα Διοικητού Τεθωρακισμένου Ίταλικού Τμήματος πού έστειλε προς τήν μονάδα του καί τό όποϊον υπέκλεψαν οι Έλληνικοί Σταθμοί, έχον ως άκολουθως:

«Φθάσας εις τόν λόφον του Καλπακίου, βάλλομαι πανταχόθεν υπό σφοδρού πυρός του έχθρικού πυροβολικού μικρού καί μέσου διαμετρήματος, τό όποϊον οι προνοητικοί καί πονηροί Έλληνες έχουσι τάξει καταλλήλως καί εϊναι άθέατον. Τό πυρ του πυροβολικού τούτου προκαλεί φοβερόν στρόβιλον καί δέος διά της εύστόχου καί συντριπτικής βολής του επί τών άρμάτων...».

Οι Έλληνες από τά λάφυρα του Βασιλικού άντικατέστησαν τά έφθαρμένα ειδη ιματισμού καί ύποδήσεως κι επήραν μαζί των άφθονα τρόφιμα σέ κονσέρβες. Οι Ίταλοί έγκλωβισθέντες δέν επρόλαβαν νά τά καταστρέψουν, τυχόν κίνδυνος δηλητηριάσεως εκ των τροφίμων, από πρόχειρον εξέτασιν πού έγινε, δέν ύφίστατο.

Οι Ίταλοί αναλογιζόμενοι τί εγκατέλειψαν στους Έλληνες στό Βασιλικό έβομβάρδισαν τούτο κατ' επανάληψιν. Λύσσαξαν κυριολεκτικώς, ό εις βομβαρδισμός διεδέχετο τόν άλλον.

Ό έχθρός μνησικακών καί εκδικούμενος επυρπόλει τά χωρία εκ τών όποιων εξεδιώκετο, θέλων ν' αφήση τά στυγερά δείγματα του πολιτισμού του.

Στό Βασιλικό συνήντησα τούς αγαπητούς φίλους καί πατριώτας Έλευθέριο Άνδ. Δεληγιάννη καί τούς άδελφούς Έλευθέριον καί Μενέλαον Δεληγιάννην του Φιλίππου. Ό Έλευθέριος Άνδ. Δεληγιάννης είχεν πληγωθῇ απ' τήν άρβύλα στην πτέρνα του ποδιού του κι έφευγε γιά τά μετόπισθεν προς νοσηλεία. Ήταν καί οι τρεϊς σέ άθλία κατάστασι από τόν κάματο καί τόν ύποσιτισμό.

5. Ἡ προέλασις τῶν Ἑλλήνων καί ὁ ἠθικός κλονισμός τῶν Ἰταλῶν

Ὁ Ἑλληνικός στρατός, πλήρης ἠθικοῦ, πολεμῶν ὑπέρ βωμῶν καί ἐστιῶν, ἐπετίθετο καί ἐπροχώρει ἀκάθεκτος ἐκδιώκων τοὺς εἰσβολεῖς διαδοχικῶς ἐκ τῶν διὰ δόλου καί αἰφνιδιαστικῶς καταληφθεισῶν θέσεων καί χωρίων.

Οἱ Ἰταλοί ὀπισθοχωροῦντες φρόντιζαν νά ὀργανώσουν θέσεις ἀμύνης, ἄνευ ὅμως θετικοῦ ἀποτελέσματος, γιατί οἱ Εὐζωνοὶ ἀκάθεκτοι τοὺς κυνηγοῦσαν συνεχῶς ὥστε νά μή τοὺς δίδεται ἡ εὐκαιρία νά σταματήσουν καί νά ὀχυρωθοῦν.

Στίς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, ὕστερα ἀπὸ τίς ἀλλεπάλληλες ἥττες εἶχον σημειωθῇ σοβαρά συμπτώματα ἠθικοῦ κλονισμοῦ. Πολύ ἀργά εἶχον ἀντιληφθῇ τήν πλάνη τους οἱ Ἰταλοί γιά τήν ὑποτίμησιν τοῦ ἀντιπάλου. Ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας ἦταν πολὺ σκληρὴ καί τήν ἐπλήρωναν ἀκριβὰ καί οἱ ὑπεύθυνοι καί οἱ ἀνεύθυνοι.

6. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Ἑλλήνων στό ἐξωτερικό

Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ μετόπισθεν, πληροφοροῦμενοι ἀπὸ τὸν ἡμερήσιον τύπον τίς πρῶτες ἐπιτυχίες τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἦταν ἀπερίγραπτος. Ὅλοι οἱ Ἑλληνες, διανοοῦμενοι καί ἀμαθεῖς, πλούσιοι καί πτωχοί, ἀγρότες κι ἐπαγγελματίαι, πληροφοροῦμενοι ὅτι τὰ παιδιά των ἐφονεύθησαν μαχόμενα στό μέτωπο κατὰ τοῦ ἐπιδραμόντος, εἰς τό ἐθνικόν ἔδαφος, ἐχθροῦ, ἀπέστειλον γράμματα στόν Μεταξᾶ, διαδηλοῦντες τήν ὑπερηφάνειά των, διότι τὰ ἐθυσίασαν εἰς τὸν βωμόν τῆς ἐλευθερίας. Ὁλος ὁ Ἑλληνικός κόσμος εἶχεν ἀγκαλιάσει τήν Ἑλλάδα καί τίποτα δέν λογάριαζε μπροστά στή σωτηρίᾳ της, οὔτε παιδιά, οὔτε ἄνδρες, οὔτε προσφιλῆ πρόσωπα, τὰ πάντα διετίθεντο γι' αὐτή καί μόνο γι' αὐτή. Οὐδέποτε ὁ Ἑλληνικός λαός εὐρέθη τόσον ἠνωμένος καί διακατείχετο τόσον ἀπὸ τό αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας.

Ἀπὸ τίς χιλιάδες ἐπιστολές πού ἀπεστέλλοντο, τήν ἐποχὴ ἐκείνη, πρὸς τὸν κυβερνήτη τῆς χώρας καί τοὺς Διοικητὰς τῶν μεγάλων καί τῶν μικρῶν μονάδων, πού ἔχασαν στόν πόλεμο προσφιλῆ των πρόσωπα καί ἐδημοσιεύοντο στόν τότε ἡμερήσιο τύπο, ἀναφέρω χαρακτηριστικῶς μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ δασκάλου μου, μακαρίτη σήμερα, Γιάννη Χατζῆ ἀπὸ τὸν Προυσσό, πού

ἔστειλε στὸν πρωθυπουργό καί στήν ὁποία ἐξέφραζε τήν ὑπερηφάνειά του γιατί ὁ γαμβρός του καί φίλος μου Ὑφεδρος ἀνθυπολοχαγός Θύμιος Στεργιάνης, ὅπως ἀνέφερα παραπάνω, στή μάχη τοῦ Γεροπλατάνου ἔπεσε ἥρωι κῶς μαχόμενος.

Ἐπίσης κατωτέρω ἀναφέρω ἀποσπάσματα ἐπιστολῶν Ἑλλήνων, ἄψευδεῖς μάρτυρες τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καί τῆς ἐνότητος πού ἐπικρατοῦσε τήν ἐποχή ἐκείνη τοῦ 1940 - 41 ἀνάμεσα στοὺς Ἑλληνες γύρω ἀπὸ τὸν ἀγῶνα πού μᾶς ἐπέβαλεν ἡ Ἰταλία.

7. Τά γράμματα

ΕΝΑΣ ΘΕΙΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΕΨΙΟΝ

«Ἐρωτᾷς ἂν μᾶς πῆραν τὰ μουλάρια. Ὅχι δά μᾶς τὰ πῆραν. Τά δώσαμε εὐχαρίστως γιὰ νά νικήσουμε τοὺς ἄτιμους μακαρονάδες. Ξέρεις ὅτι οἱ πρόγονοί μας ἔλεγαν: «Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά καί φυλακὴ». Τράβα μπροστά μέ καλὴ καρδιά. Ἡ Παναγία εἶναι μαζί σου καί ἡ δόξα τῆς πατρίδος μας εἶναι μεγάλη. Μὴ σκέπτεσαι τί ἀφίνεις πίσω: Γονεῖς, πρόβατα, χωράφια, ἀμπέλια καί ὅ,τι ἄλλο. Σκέψου τὴ δόξα τῆς πατρίδος σου καί βάλε τό φέσι σου στραβά. Ἀγαπητέ ἀνεψιέ, ὅλοι δεόμεθα στὸν Παντοδύναμο νά εἶναι μαζί σας».

ΕΝΑΣ ΠΑΤΕΡΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΥ

«Ἡ πατρίδα σου ἔχει μεγάλη ἱστορία. Ὁ κλῆρος σου εἶναι νά συνεχίσῃς τὴν συγγραφὴν αὐτῆς τῆς ἱστορίας χρυσοῖς γράμμασι. Τραγουδάτε καί πολεμάτε καί νά λέτε μέσα σας ὅτι στή στεριά δὲν ζῇ τό ψάρι οὔτε ἀνθός στήν ἀμμουδιά. Κι ἡ Ἑλλάδα μας δὲν ζῇ δίχως τὴν Ἐλευθεριά».

Ο ΑΠΟΔΗΜΟΣ

«Ἄν τυχόν διὰ λόγους εὐνοήτους ἀποκλεισθῶ, θά δοκιμάσω νά ἐπιστρέψω μέσω Ἰσπανίας ἢ Πορτογαλίας ἢ ἀπὸ ὅπου εἶναι δυνατόν. Ἐάν ἡ Ἑλλάς ἐξακολουθήσῃ νά πολεμᾷ ὅπουδήποτε, ἔστω καί στό μικρότερο νησί, θά χαλάσω τὸν κόσμον ἀλλὰ στό τέλος θά καταφέρω νά τὴν συναντήσω καί νά προσφέρω ὅ,τι μπορῶ καί ὅσες δυνάμεις ἔχω».

ΠΡΟΣ ΑΠΟΜΑΧΟΝ

«Ὅταν ἦσουν νέος ὑπερήσπισες τὴν μεγάλην μητέρα μας Ἑλλάδα εἰς τό πεδῖον τῆς μάχης. Σήμερον τὴν πατρίδα τὴν ὑπερασπίζον τ' ἀνήψια μας. Λοιπόν, ὁ ἐθελοντής καί ἥρωας τοῦ 1912 δὲν πρέπει νά μεταβληθῇ εἰς φιλάργυρον

καί μισάνθρωπο γεροντάκι. Ἐπέρασε πιά ὁ καιρός νά πιάσουμε ντουφέκι, ἀλλά ἡμποροῦμε νά βοηθήσουμε τήν πατρίδα καί τούς συγγενεῖς μας ἀναλόγως τῆς ὑλικῆς μας καταστάσεως».

Ο ΜΙΣΘΟΣΥΝΤΗΡΗΤΟΣ

«Στενοχωροῦμαι πού εἶμαι μακριά καί δέν μπορῶ νά πάω νά πολεμήσω ἀκόμη μιᾶ φορά γιά τήν ἀγαπητή μας μικράν μά ἔνδοξον πατρίδα. Θέλω ὅμως ἀπό σένα ὅ,τι μπορεῖς νά προσφέρεις γιά τήν πατρίδα. Ἀπό τό γραφεῖο τοῦ Τ. ἔχω νά λάβω ἕνα ἐπίδομα 20 ἡμερῶν καί νά τούς πῆς ὅτι θέλω νά τά καταθέσουν ἐπ' ὀνόματί σου ὑπέρ ἐνισχύσεως τοῦ ἱεροῦ ἀγώνος τῆς πατρίδος».

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΩΝ ΜΕΤΟΠΙΣΘΕΝ

«Ὅσο ἀπό διασκεδάσεις, θά ἦτο ἐγκληματικό νά μιᾶ κανεῖς τήν στιγμὴν αὐτὴ πού τόσα ἀδέλφια μας χύνουν τό αἷμα τους πάνω στά ψηλά βουνά γιά τήν τιμὴ καί τήν ἀνεξαρτησία τῆς γλυκιᾶς μας πατρίδος. Προτιμοῦμε νά βοηθοῦμε καί νά προσφέρουμε κάτι καί ἐμεῖς γιά τήν πατρίδα. Ἄν καί πλέκαμε καί πρίν ἀπό τόν πόλεμο γιά τούς ἀκρίτας μας, τώρα ἡ μόνη μας ἀσχολία εἶναι τό πλεκτό, μέρα νύχτα, στάς ἐπισκεψεῖς, στά καταφύγια, ὅλες μέ τά πλεκτά· ἔχουμε πλέξει ἀπειρα πουλόβερ, γάντια, κάλτσες, κουκουλές –κάθε βελονιά καί μιᾶ εὐχή γιά τά γεन्ναῖα μας παληκάρια».

Ο ΞΩΜΑΧΟΣ

«Εἶχα πάρει κι ἐγώ ἕνα ζωὸ διὰ μέσου Ἀγροτικῆς Τραπεζίης καί ἐπρόκειτο πλέον νά ζήσω καί ἐγώ ὅπως ὁλος ὁ κόσμος. Ἀλλά ἔτυχε κακὴ σύμπτωσης. Ἦλθε ἡ ἐπίταξις ζωὸν εἰς τό χωριό καί τό διέθεσα πανηγυρικώτατα τό μουλάρι πρὸς καταδίωξη τοῦ ἀνάνδρου εἰσβολέως, ὁ ὁποῖος ἤθελε νά εἰσβάλῃ εἰς τό πεπολιτισμένον Κράτος τῆς Ἑλλάδος, τό φῶς τῶν Γραμμάτων ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης καί τοῦ πολιτισμένου κόσμου».

ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΤΟΠΙΣΘΕΝ

«Ζῶ τίς πιό παράξενες παραμονές Χριστουγέννων. Τό κάθε τι περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τό στρατό μας. Φροντίζουμε, ἐργαζόμεθα, ξευχαῖμε, πονοῦμε... τό πᾶν γι' αὐτούς ποῦφυγαν καί πού πολλοὶ δέν θά γυρίσουν... Ἡ Ἑλλάδα ὅμως θά ζήσει... Ἄς μάθουν ὅτι ἡ Ἑλλάδα δέν θά πεθάνῃ ἔστω κι ἂν πεθάνουν τά παιδιά της».

ΜΙΑ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΗ ΣΥΝΤΑΓΗ

«Κάποιος Ἀμερικάνος μέ ρώτησε: Ἄνθρωποι ἢ λιοντάρια εἶναι αὐτοὶ οἱ εὐζῶνοι; τί τρῶνε; Τοῦ λέω: Κάτσε νά σοῦ δώσω. Καί τοῦ βγάζω ἐλιές, σκόρδο καί κρασί, καί τοῦ λέω: Φάτα αὐτά ἂν θέλῃς νά γίνῃς εὐζῶνος. Πρέπει νά τά φᾶς».

ΜΙΑ ΜΑΝΑ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΗΣ

«Πότε θά ζητήσης νά πᾶς στό μέτωπο; Ἐκεῖ εἶναι ἡ θέση σου».

ΟΙ ΤΡΑΥΜΑΤΙΕΣ

«Οἱ τραυματίες μου τοῦ θαλάμου, ὅλοι μέ κρυπαγήματα καί κομμένα πόδια καί δάχτυλα, πιασμένοι, καθιστοί στά κρεβάτια τους μέ μαντήλια χέρι - χέρι χορεύουνε... Καλαματιανό».

ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

«Ἐβομβάρδισαν προχθές τόν Πειραιᾶ καί οἱ ἄνθρωποι πού γκρεμίσθηκαν τά σπίτια των ἄρχισαν νά τά ξαναφτιάχνουν ψάλλοντας τόν ἐθνικό ὕμνο».

ΜΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΟΝ ΑΝΤΡΑ ΤΗΣ

«Βαφτίσαμε τό παιδάκι μας καί τοῦ δώσαμε τό ὄνομα: Στράτος - Νικηφόρος».

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀκολούθησαν τό παράδειγμα τῶν Ἀρχαίων Σπαρτιατῶν: «Ἦ τάν ἢ ἐπὶ τᾶς».

8. Ἐνθουσιασμός καί εἰς τό Ἐξωτερικόν

Μέ τόν ἴδιο ἐνθουσιασμό μιλοῦσαν ὅλα τά Ἕθνη. Ἡ Γαλλία, φημιμένη ἀπό τή γερμανική κατοχή, μιλοῦσε ἀπό τόν ραδιοφωνικό σταθμό τῆς Ἀφρικῆς πῶς ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ Γάλλοι βρίσκονται παρά τό πλευρό τῶν Ἑλλήνων καί δέν ἀδιαφοροῦν γιά τήν τύχη τῆς πατρίδος των. Ἡ Τουρκία μέ σύσσωμο τόν τύπο της πανηγυρίζει γιά τίς Ἑλληνικές νίκες καί αἰσθάνεται ὑπερήφανη, διότι συνδέεται διά συμμαχίας μέ ἓνα τέτοιο Ἕθνος. Τό ἀλησιμόνητον παράδειγμα γενναιότητος δι' ὅλον τόν κόσμον βρίσκει ἀπῆχηση καί στήν Ἀπὸ Ἀνατολήν. Οἱ Ἰνδίες κρίνουν τό μέλλον τῶν Βαλκανίων ἀπό τήν τύχη τῆς Ἑλλάδος. Στήν ἀξονική Ἰαπωνία φαίνεται τόσο ἀπίστευτο τό γεγονός πού καταγγέλλει ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐπετέθη κατά τῆς Ἰταλίας. Στήν Λισσαβῶνα τῆς Πορτογαλίας καί σέ διάφορες πόλεις τῆς Ἀργεντινῆς ἐγιναν ζωηρές ἐκδηλώσεις ὑπέρ τῆς Ἑλλάδος καί τοῦ ἡρωικοῦ στρατοῦ της.

Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ἐπισήμων εἶναι ἀπερίγραπτος. «Ὁ Τσῶρτσιλ σέ τηλεγράφημά του πρὸς τόν Ἰωάννη Μεταξᾶ ἐκφράζει τά θερμά του συγχαρητήρια γιά τίς Ἑλληνικές νίκες καί καταλήγει: «τά κατορθώματα τῆς Ἑλ-

λάδος θυμίζουν τὰ Ἑλληνικά τρόπαια τῆς κλασικῆς ἐποχῆς». Ὁ λόρδος Χάλιφαξ, Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, μιλώντας στή βουλή τῶν λόρδων εἶπε· «Τρεῖς ἐβδομάδες πολέμου ὑπῆρξαν ἀρκετές γιὰ νά ἐπίσφραγισθῇ ὁ θαυμασμός, πού ὅλοι μας αἰσθανόμαστε, ὅταν τήν πρώτη ἡμέρα οἱ Ἑλληνες ἀπέρριψαν τό Ἰταλικό τελεσίγραφο...».

9. Πῶς οἱ ξένοι δημοσιογράφοι καί ὁ τύπος ὕμνουσαν τόν Ἑλληνα στρατιῶτη

Ὁ Κ. Λέλαντ Στόουν ἀπεσταλμένος τῶν «Νέων τοῦ Σικάγου» τηλεγραφοῦσε ἀπό τό Ἀλβανικό μέτωπο μεταξύ τῶν ἄλλων· «πῶς οἱ μικρόσωμοι Ἑλληνες εἶναι οἱ πιό πρόσχαροι μαχηταί πού εἶναι δυνατόν νά φαντασθῇτε. Ποτέ δέν εἶδα στρατιῶτες νά «γλεντοῦν» τόν πόλεμο καί τās κακουχίας, ὅσον οἱ μικροκαμωμένοι Ἑλληνες. Καί κατέληγεν ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνο νά περιφρονῇ κανεῖς στρατιώτας σάν τούς Φιλλανδούς* καί τούς Ἑλλήνας».

Ἡ «Νταίηλ Μαίηλ» τοῦ Λονδίνου ἔγραφε· «Ὁ κόσμος ὁλόκληρος χρεωστεῖ συγχαρητήρια στήν Ἑλλάδα. Πραγματικά ὁ λαός αὐτός ἀξίζει κάθε βοήθεια. Ποτέ τό γόητρο τῆς Ἰταλίας δέν ἔχει τόσο πολύ καταπέσει...».

Ὁ διπλωματικός συνεργάτης τῆς «Ἐσπερινῆς Σημαίας» τοῦ Λονδίνου μετέδιδε τήν πληροφορία ὅτι οἱ ἀποτυχίες τῶν Ἰταλῶν στήν Ἀλβανία εἶχαν σοβαρό ἀντίκτυπο στό ἐσωτερικό τῆς Ἰταλίας... Ἦταν φανερό πῶς οἱ Ἰταλοί δέν περίμεναν ἀντίστασιν. Καί οἱ Γερμανοί θεωροῦσαν βέβαια πῶς οἱ Ἰταλοί θά ὑφίσταντο καί ἄλλες συμφορές...».

Ὁ «Ἡμερήσιος Τηλέγραφος» ἔγραφε «πῶς ὁ Ἰταλικός στρατός ὑπέστη μία ταπείνωσιν... Οἱ Ἑλληνες ἀγωνίσθηκαν σάν ἄνδρες ἐλεύθεροι, ἀντάξιοι τῆς ἐλευθερίας των καί τῆς ωραίας κληρονομίας των».

Ἡ «Νταίηλ Ἐξπρές» τοῦ Λονδίνου ἐτόνιζε· «πῶς ἡ ἐπιτυχία ὀφείλεται στήν ἐνότητα σκέψεως καί δράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους...».

Ἡ ἐφημερίς «Κῆρυξ - Βῆμα» τῆς Νέας Ὑόρκης ἔγραφε «πῶς οἱ νίκες τῆς Ἑλλάδος θ' ἀποτελέσουν ἀποφασιστική τροπή στόν πόλεμο αὐτό...».

Ἡ ἐφημερίς «Ἥλιος» τῆς Νέας Ὑόρκης ἐξεδήλωνε περισσότερο ἐνθουσιασμό· «Ἑλληνικό πεζικό καί τό Ἑλληνικό πυροβολικό –ἔγραφε– ἔθε-

* Εὐθέως ἀναγνώριζεν τό θάρρος καί τήν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων.

σαν ύστερόγραφο στό λόγο τοῦ Μουσολίνι... Καμμιά ρητορική ἀπό τό Παλάτσιο - Βενέτσια μπορεῖ νά ἀλλοιώσῃ ὅτι ἡ Ἰταλία ὑπέστη μεγάλη συμφορά...».

Ὁ διπλωματικός συνεργάτης τοῦ Ρώυτερ διατύπωνε τή γνώμη· «πώς οἱ νίκες τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐτόνωσαν σέ μεγάλο βαθμό τό ἠθικό τῶν ἄλλων μικρῶν ἐθνῶν...».

Ὁλος ὁ κόσμος ἤσχολεῖτο μέ τήν μεγάλην ἠθικήν ἀξίαν τῶν Ἑλλήνων.

10. Οἱ διανοούμενοι γιά τόν ἀγῶνα

Στίς 9 Νοεμβρίου 1940 οἱ Ἕλληνες διανοούμενοι Κωστής Παλαμᾶς, Σπύρος Μεῆς, Ἀγγελος Σικελιανός καί ἄλλοι ἀπηύθυναν ἐκκλησίαν πρός τοὺς ἐργάτας τοῦ πνεύματος στήν ὁποία μεταξύ ἄλλων ἔλεγαν·

Εἶναι δύο βδομάδες τώρα πού μ' ἔνα τελεσίγραφο, μοναδικό στά διπλωματικά χρονικά τῶν Ἐθνῶν γιά τό περιεχόμενο, τήν ὥρα καί τόν τρόπο πού τό παρούσαθεν ἡ Ἰταλία. Μ' αὐτό κάλεσε τήν Ἑλλάδα νά τῆς παραδῶσῃ τό ἔδαφός της, νά ἀρνηθῇ τήν ἐλευθερία της καί νά κατασιλώσῃ τήν τιμή της. Οἱ Ἕλληνες δῶσανε στήν ἰταμή αὐτή ἀξίωσιν τῆς φασιστικῆς βίας τήν ἀπάντησιν πού ἐπέβαλαν τριῶν χιλιάδων ἐτῶν παραδόσεις, χαραγμένες βαθειά στήν ψυχή μας, ἀλλά καί γραμμένες στήν τελευταία γωνία τῆς ἱερῆς γῆς, μέ τό αἷμα τῶν μεγαλυτέρων ἡρώων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Κι αὐτή τή στιγμή κοντά στό ρεῦμα τοῦ Θυάμιδος καί στίς χιονισμένες πλαγιές τῆς Πίνδου καί τῶν Μακεδονικῶν βουνῶν πολεμοῦμε, τίς περισσότερες φορές μέ τή λόγχη, ἀποφασισμένοι νά νικήσουμε ἢ νά πεθάνουμε μέχρις ἐνός. Καί συνεχίζοντες κατέληγον πώς «μέ τή μεγάλη ἐλπίδα τῆς νίκης, σᾶς στέλνουμε τόν ἀδελφικό μας χαιρετισμό».

Ζ' ΟΙ ΙΤΑΛΟΙ ΥΠΟΧΩΡΟΥΝ ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Τά Ἰταλικά τμήματα στὸν τομέα εὐθύνης τοῦ 2/39 Συντάγματος, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ χωρία Σταροσκιάδες, Σκουριάδες, Δρυμάδες εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους.

Τὴν 22αν Νοεμβρίου αἱ Ἰταλικαὶ δυνάμεις ἀποσύρθηκαν ἐκεῖθεν τῆς παραμεθορίου περιοχῆς καὶ οὕτω ἀπεκατεστάθη ἡ ἀκεραιότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους στὸν ἀναφερθέντα τομέα.

Μετὰ ταῦτα ἡ II Μεραρχία ἐνήργησε ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις πρὸς Δυτικὰς κλιτῦς τοῦ ὄρους Νεμέρτσκα καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Σούχου.

Οἱ Ἰταλοὶ κυνηγημένοι ἀπὸ τοὺς Εὐζώνους ὀπισθοχωροῦσαν συνεχῶς.

Ἀφταστοι σέ ἀντοχή οἱ Τσολιάδες, σέ ἥρωισμούς καὶ αὐτοθυσίε μετεβλήθησαν σέ πραγματικὴ θύελλα. Ἐκαναν ἀτσάλι στῆθος καὶ χέρια καὶ ὠπλίσθησαν μέ κεραυνούς. Ἐγιναν σίφουνας, λαίλαπες καὶ σάρωσαν τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ὑπερήφανοι, μέ τό κεφάλι ψηλά, βάδιζαν πρὸς τὴ Νίκη. Ἐθαυματούργησαν γιά μιὰ ἀκόμη φορά κι ἔδειξαν πῶς ζεῖ μέσα τους ἡ ψυχὴ τῶν προγόνων των. Τά πολεμικά μέσα τοῦ ἐχθροῦ δέν κατόρθωσαν νά δαμάσουν τό Ἑλληνικό θάρρος, ὅπως ἤλπιζεν ὁ ἐχθρὸς καὶ περὶ τούτου ἀψευδῆς μάρτυς εἶναι ἡ κατωτέρω ἡμερησία Διαταγὴ τοῦ Σοντοῦ, ὅστις ἀντικατέστησεν τὸν Πράσκα στὴν ἀρχηγία τῶν Ἰταλικῶν δυνάμεων στὴν Ἀλβανία: «Ἡ ἀποστολὴ μας –ἔλεγε στὴ διαταγὴ του– εἶναι σαφεστάτη. Ὀφείλομεν νά δώσωμεν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν τό μάθημα τό ὅποιον τοῦ ἀξίζει. Ὀφείλομεν νά καταδείξωμεν εἰς αὐτόν ὅτι παρὰ τό θάρρος του εἶναι προωρισμένος νά ὑποκύψῃ ἐνώπιον τῆς ἀδυσωπῆτου θελήσεως καὶ ἰσχύος τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς Φασιστικῆς Ἰταλίας».

* * *

Εὐθύς ὡς τὰ ἑλληνικά τμήματα διέβησαν τὰ σύνορα συνήντησαν, ἐντὸς τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους πλέον, τὰ Ἑλληνικότερα χωρία Σωσεκὴ καὶ Πολίτσανη. Τό χωρίον Πολίτσανη κατείχετο ὑπὸ Ἀλβανικοῦ τάγματος. Ἐκτὸς ὅτι ἦτο φυσικὸν ὄχυρόν, τοῦτο ἐνισχύθη καὶ δι' ἔργων ἐκστρατείας.

1. Ἡ ἱΙ Μεραρχία τό πρῶτον διετάχθη νά καταλάβῃ τό χωρίον Πολίτσανη

Ἐδῶ πρέπει ν' ἀναφέρωμεν πῶς τήν διεύθυνσι τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ 2/39 Συντάγματος ἀνέλαβεν ὁ ἀντισυνταγματάρχης Πανσανίας Κατσώτας. Τό πρῶτον τόν συνήντησα στό χωριό Ἀρίστη καί μετά μία ὀλιγόλεπτο συζήτησιν πού εἶχαμε, μοῦ ὑπεσχέθη πῶς θά μέ ἐπαιρνε μαζί του, ὅπως καί ἐγινε, ὡς θά ἴδωμεν κατωτέρω.

Ἐπίσης πρέπει νά σημειώσω καί πάλι, γιά νά ὑπενθυμίσω στόν ἀναγνώστη, ὅτι τά ὅσα χωρία ἀνωτέρω ἀναφέραμεν εὐρίσκοντο στήν κατεύθυνσιν πού ἠκολούθησεν ἡ μονάδα πού ὑπηρετήσαμεν, δηλαδή τό 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων, ἥ τό ἀπόσπασμα Κατσώτα, ὡς μετωνομάσθη, ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε τήν διεύθυνσι τῶν ἐπιχειρήσεών του, αὐτός. Πρέπει νά ἐπαναλάβωμεν τοῦτο, γιατί ἡ ὅλη ἀφήγησίς μας περιορίζετο μόνον στήν πορεία καί ἐν μέρει στή δρᾶσιν τοῦ 2/39 Συντάγματος εἰς τό ὅποϊον ὑπηρετήσα. Λέγομεν δέ ἐν μέρει, διότι τό 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων ἐσημείωσεν μίαν πλουσίαν δρᾶσιν τήν ὅποιαν ἐγώ ἀγνοῶ σέ κάθε λεπτομέρειάν της καί κατά συνέπειαν περιορίζομαι ἐπὶ γεγονότων πού ἔχω ἄμεσο ἀντίληψιν καί διέσωσε ἡ μνήμη μου.

2. Τά μαρτύρια τῶν ἀμάχων ἀπό τοὺς εἰσβολεῖς

Ἡ Ἱταλική ἀεροπορία γιά νά ἀνακόψῃ τήν προέλασιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐπιτίθετο συνεχῶς κατά τῶν χωρίων πού πρὶν ὀλίγον εἶχον ἐγκαταλείψει τά Ἱταλικά στρατεύματα. Οἱ κάτοικοι γιά νά γλιτώσουν «ἀπό τά κοράκια, νά μή τοὺς βγάλουν τά μάτια» ὅπως μᾶς ἔλεγον, ἀπό βαθειά χαράματα κατέφευγον στά σπήλαια, κι ἐπέστρεφαν τά βράδια ἀργά νά παρασκευάσουν φαγητό καί ψωμί. Ὅλα τά προαναφερθέντα χωρία εἶχον καταστραφῇ ἀπό τοὺς βομβαρδισμούς κι ἔμειναν ἔρημα ἀπὸ κατοίκους. Ὅλος ὁ κόσμος βασανιζόταν ἀπὸ τήν σκέψιν τῆς αὐγῆς, πού πρωὶ πρωὶ θά κατέφθανε ἡ ἐχθρική ἀεροπορία.

Ἐπίσης ἀπὸ τά χωρία πού ἐγκατέλειπεν ἀπὸ τήν κατοχή του ὁ ἐχθρὸς καί εἰσήρχοντο Ἑλληνικά τμήματα περιήρχοντο τραγικαὶ πληροφορίες. Οἱ Ἱταλοὶ στρατιῶται καί Ἀλβανοὶ ἄτακτοι, πού ἀκολούθησαν τά Ἱταλικά στρατεύματα, ἐπεδίδοντο σέ ἀκατονόμαστα ὄργια εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καί εἰς λεηλασίαν τῶν οἰκιῶν των. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπόρρητος διαταγὴ τῆς Διοικήσεως τῆς Μεραρχίας Σιένα πρὸς τὰς ὑπ' αὐτῆς Μονάδας, πού βρέθηκε ἐπὶ Ἱταλοῦ αἰχμαλώτου.

Μεταξύ τῶν ἄλλων ἔλεγε· «πῶς εἶναι ἀνάγκη νά κατασταλοῦν ἀμέσως πολλαί καταχρήσεις καί σοβαρά ἔκτροπα. Οἱ Διοικηταί τῶν Μονάδων νά ἐπέμβουν μέ τήν μεγίστην αὐστηρότητα. Στρατιῶται κατέλυσαν εἰς οἰκίας Φιλιατῶν κακῶς ἐνδεδυμένοι, ἀπειθάρχητοι καί μέ στολή παντός ἄλλου ἢ στρατιώτου.

Οἰκίαι ἀπεγυμνώθησαν καί ἀντικείμενα ἐκλάπησαν ἄνευ λόγου καί μέ χαμηλοτάτην ἀντίληψιν πολιτισμοῦ, ἀναξίαν τῆς χώρας μας.

Πυροβολισμοί ρίπτονται κατά τήν νύκτα ἀπερισκέπτως συνεπείᾳ φαντασιώσεων καί ὑποθετικῶν κινδύνων.

Χθές τό ἑσπέρας εἰς κακοῦργος ἐτραυμάτισε μέ ὄπλον διαμετρήματος 6,5 μίαν πτωχήν γυναῖκα, ἡ ὁποία μέ τά μικρά της παιδιά ἦτο κεκλεισμένη εἰς τό σπίτι της.

Αὐτοκίνητα φορτηγά, ὑποζύγια, εἶναι διασκορπισμένα εἰς ὁλόκληρον τόν τόπον. Καί κατέληγεν «Ἀκαθαρσίαι παντοῦ».

3. Ὁ ἀνεφοδιασμός

Ἡ ταχεία προέλασις τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐντός τῆς Ἀλβανίας, αἱ συνεχεῖς ἀεροπορिकाί ἐπιδρομαί τῶν Ἰταλῶν καί ἡ ἔλλειψις ὑποζυγίων, λόγῳ τῶν πολλῶν ἀπωλειῶν κατέστησαν τόν ἀνεφοδιασμόν τοῦ Συντάγματος πολὺ δυσχερῆ. Οἱ Εὐζωνοὶ ἐπὶ ἡμέρας δέν εἶχον οὔτε μία γαλέτα νά φᾶνε. Παρά τὰς φιλοτίμους προσπάθειάς τῶν μεταγωγικῶν τοῦ Συντάγματος, ὅπως τοὺς ἐφοδιάσουν, ἦταν ἀνθρωπίνως ἀδύνατον. Τά μεταγωγικά ἐκινοῦντο τήν νύκτα, πλὴν ὅμως δέν ἐπαρκοῦσε ὁ χρόνος νά ὑπάγουν στό κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ καί νά ἐπιστρέψουν τήν ἴδια νύκτα, λόγῳ τῶν μεγάλων ἀποστάσεων τοῦ Σταθμοῦ ἀνεφοδιασμοῦ ἀπὸ τά τμήματα, κι ἔτσι ἠναγκάζοντο νά βαδίσουν καί τήν ἡμέραν, ὅτε τά ἀεροπλάνα πού, ἀπὸ πολὺ πρωΐ, περιφέρονταν στόν αἰθέρα, τά ἀνεγνώριζον εὐκόλως καί ἀκινδύνως τοὺς ἐπετίθεντο ἀπὸ χαμηλά ὕψη μέ τά μυδραλλιοβόλα. Τά καυμένα τά ζῶα στερούμενα τοῦ αἰσθήματος τῆς λογικῆς νά προφυλαχθοῦν, ὅπως ἦταν φορτωμένα πυρομαχικά καί τρόφιμα ἐδέχοντο ἀδιαμαρτυρήτως τόν θάνατον. Στό γάζωμα τῶν μυδραλλιοβόλων γονάτιζαν καί ψοφοῦσαν.

Μεγάλο καῦμό τό εἶχαμε, πού δέν βλέπαμε μιά ἠθική ἀνακούφισιν, νά ἴδωμε τά δικά μας ἀεροπλάνα νά μᾶς προστατεύουν. Ὅπως ἀναφέραμεν ἦταν λίγα καί δέν προλάβαιναν νά μᾶς ἐνισχύσουν σέ ὅλο τό μέτωπο.

4. Οί Ἴταλοί παραδίδονται - Τό 2/39 Σύνταγμα προχωρεῖ ἐντός τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους

Παρά τίς λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῆς Ἰταλικῆς ἀεροπορίας, τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα προχωροῦσαν ἐντός τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους. Οἱ Ἴταλοί στρατιῶτες ἀγανακτισμένοι ἀπό τόν ἄδικο πόλεμο πού τούς ὑποχρέωσαν οἱ ἡγήτορες των παρεδίδοντο ὁμαδικῶς στά προελαύνοντα Ἑλληνικά στρατεύματα.

Ἀτέλειωτες φάλαγγες ἀπό Ἰταλούς αἰχμαλώτους ὁδηγοῦντο εἰς τό ἐσωτερικόν τῆς χώρας, στά στρατόπεδα συγκεντρώσεως αἰχμαλώτων. Γί' αὐτούς εἶχεν τελειώσει ὁ πόλεμος. Οἱ Ἴταλοί ἀπεσταλμένοι τῆς νέας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας παρεδίδοντο στά πεδία τῶν μαχῶν περίτρομοι κατὰ μπουλούκια. Γιά νά ἐξευμενίσουν τόν λογχοφόρο φαντάρο, σηκώνοντας ψηλά τὰ χέρια ἐφώναζαν: «Μπέλλα Γκρέτσια - Ὠραία Ἑλλάς!» Τούς ἐβλεπον μέ συμπάθεια καί τούς ἐπεριποιοῦντο. Ἐκεῖνο τό ἐλάχιστον πού εἶχον προτιμοῦσαν νά μένουν αὐτοί νηστικοί καί νά τό μοιράσουν μέ τὰ πλάσματα αὐτά τοῦ Θεοῦ, τούς συνανθρώπους των. Εἶχον ἀντιστραφῇ οἱ ὄροι σέ σημεῖο νά μεταφέρουν Ἑλληνες στρατιῶτες στό ὦμο λαβωμένους Ἰταλούς πού τή δουλειά αὐτή μπορούσαν νά τήν κάνουν Ἰταλοί αἰχμαλῶτοι.

Οἱ πολεμικές ἐπιχειρήσεις ἔπαιρναν διαφορετική τροπή, ἀπό ἐκείνην πού προέβλεπε ὁ Μουσολίνι. Μέσα σ' ἓνα 15/νθήμερο ἡ Ἡπειρος καί ἡ Πίνδος τοῦ εἶχον δώσει μιὰ ἀποστομωτική ἀπάντησι· Ἀπό τοῦ Ἰονίου Πελάγους μέχρι Γράμμου - Γιογκοσλαβικά σύνορα οἱ Ἰταλοί ὀπισθοχωροῦσαν συνεχῶς. Ἡ Ἰταλία τῶν Καισάρων γονάτισε.

Καί ὁ ἐπίλογος. Τέλη Νοεμβρίου ὁ Μουσολίνι, κάλεσε τόν Μαντόλιο καί τόν Ροάτα καί τούς παρεπονέθη γιά τίς ἀποτυχίες τῶν στρατευμάτων του. Νά πῶς περιγράφει ὁ στρατάρχης Μπαντόλιο τή σκηνή στά ἀπομνημονεύματά του:

«Εἰς τό σημεῖον αὐτό δέν ἐκρατήθην καί εἶπα. Σεῖς εἰσθε ὁ Κυβερνήτης. Εἰς ὑμᾶς ὑπεβλήθησαν τὰ δύο σχέδια, τό ἓν ὑπό τοῦ στρατηγοῦ Πράσκα προπαρασκευασθέν βάσει πολιτικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Τσιάνο καί τοῦ Τζιακομίνι, τό δέ ἕτερον προπαρασκευασθέν ὑπό τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Στρατοῦ, τό ὁποῖον ἐβασίζετο εἰς τήν συμμετοχήν καί τῆς Βουλγαρίας εἰς τόν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Σεῖς προτιμήσατε τό πρῶτον, κατὰ συνέπειαν οὐδεμία μομφήν δέχε-*

* Τό Ἰταλικό Γενικό Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ Μπαντόλιο εἶχεν ἐκδηλωθῇ ἐναντίον τῆς ἐσπευσμένης ἐνεργείας κατὰ τῆς Ἑλλάδος (Πολεμικόν Ἡμερολόγιον Ἀρμελίνι, «Φαίνεται ὅτι ὁ Ντοῦτσε ἀντελήφθη τούς κινδύνους τῆς ὑποθέσεως»).

*Ἡμιονηγοὶ στὶς ἀπότομες κορυφές μεταφέρουν ἐφόδια
στὰ προκεχωρημένα τμήματα*

ται τό Γενικόν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ ἐπὶ τῶν ἀτυχημάτων. Ὁ Μουσολίνι εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην οὐδόλως ἀπήντησε. Κατὰ τὴν ἐξοδόν μας ὁ Ροάτα μέ συνεχάρη θερμῶς διὰ τὴν πρὸς τὸν Μουσολίνι ἀπάντησίν μου. Τὴν ἐπομένην, ὁ συνταγματάρχης Σορίτσε, μοῦ διεβίβασε τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ Μουσολίνι ἦτο σφοδρὰ ἡγανακτισμένος ἐναντίον μου δι' ὅσα ἐδήλωσα ἐνώπιον τοῦ στρατηγοῦ Ροάτα. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐδημοσιεύθη εἰς ἐφημερίδα τῆς Κρεμόντο διευθυνομένην ὑπὸ τοῦ Φαρινάτσι, βιαία ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου. Μετέβην ἀμέσως παρὰ τῷ Μουσολίνι καὶ παρακάλεσα αὐτόν ὥπως ὁ ἴδιος διαφεύσῃ τὰ ὅσα ὁ Φαρινάτσι ἔγραψεν ἐναντίον τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου. Ὁ Μουσολίνι μέ ἐβεβαίωσεν ὅτι ὅσα ἔγραψε ὁ Φαρινάτσι τὰ ἔγραψε ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας. Πάντως μοῦ ἀπήντησεν ὅτι θὰ τόν καλέσῃ εἰς Ρώμην ἵνα δώσῃ ἐξηγήσεις.

Ἀντελήφθην ἀμέσως ὅτι ὁ Μουσολίνι ἐνώπιον ὠρισμένων εὐθυνῶν ἦτο περὶτρομος. Ἐξήτει ἤδη νὰ ἐπιρρίψῃ τὰ λάθη εἰς ἄλλους. Ἐζήτησα τότε τετραήμερον ἄδειαν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγὼ καὶ αὐτός θὰ ἐλαμβάνομεν τὰς ἀποφάσεις μας. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου, ὁ Μουσολίνι μέ ἀπληροφόρησεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ μέ ἀντικαταστήσῃ διὰ τοῦ στρατηγοῦ Καβαλλέρο. Ἐλαβε χώραν βιαία σκηνή. Ἐπειδὴ οὗτος προσεπάθει νὰ ρίψῃ ἐπάνω μου τὴν εὐθύνην τῆς ἀποδοχῆς τοῦ σχεδίου Πράσκα, τοῦ ἀπήντησα ὅτι αὕτη βαρύνει πάντοτε τοὺς διοικοῦντας καὶ εἰδικῶς αὐτόν τόν ἴδιον καὶ ὅτι ἐπειδὴ δέν εἶχε τό θάρρος νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῆς ἰδικῆς του ἀποφάσεως, ἐξήτει τό ἐξιλαστήριον θῦμα. Τοῦ ἐδήλωσα ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐννοοῦσα νὰ συνεργασθῶ μαζί του καὶ ἀπεχώρησα. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἤρchiσε διὰ τοῦ Τύπου εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν διὰ τοῦ Γραμματέως Φενπεράλι, μία βιαία ἐκστρατεία ἐναντίον μου, αἱ δὲ προσβολαὶ διὰ τό πρόσιπον μου δέν εἶχον ὅρια. Ἐζήτησα ἀκρόασιν ἀπὸ τόν δικτάτορα καὶ τοῦ ἐζήτησα ἐξηγήσεις διὰ τὴν τοιαύτην δυσφήμησίν μου. Οὗτος ἀπήντησε ὅτι τὰ ἐναντίον μου γραφόμενα ὀφείλονται εἰς πρωτοβουλίαν τοῦ κόμητος Σερόνα, καὶ ὅτι οὗτος τὰ ἀπεδοκίμαζε καὶ ὅτι ἔδωσεν ἐντολήν νὰ σταματήσῃ ἡ ἐναντίον μου πολεμική. Ἦτο ἡ συνήθης του τακτική. Ἀπήντησα ὅτι ἐθεώρουν τόν Σερόνα πολὺ ἡλίθιον νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τοιαύτης σοβαρᾶς ὑποθέσεως, ὅτι οὐδόλως μέ ἐνδιέφερε ἡ ἐπίθεσίς ἐνός προσώπου, γνωρίζων καλῶς ὅτι οὗτος δέν ἠδύνατο οὔτε μίαν λέξιν νὰ γράψῃ ἄνευ τῆς ἰδικῆς του ἐκ τῶν προτέρων ἐγκρίσεως.

Ἀφοῦ ἐλέχθησαν τὰ ἀνωτέρω, ἠγέρθη καὶ ἀνεχώρησα. Ἐκτοτε, δέν ξαναεἶδα τόν Μουσολίνι.

5. Προέλασις γιά τό 'Αργυρόκαστρο

Σύμφωνα πρός τήν Γενική κατεύθυνσιν τῆς II Μεραρχίας, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, τό 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων πού ὑπήγετο σ' αὐτήν, ἔπρεπε νά ἐνεργήσῃ πρός τήν κοιλάδα τοῦ Σούχου ποταμοῦ καί τοῦ ὁμώνυμου χωρίου, τοῦ πλησίον αὐτοῦ τοῦ χωρίου Στεγοπούλι καί ἐν συνεχείᾳ τό χωρίον Λεμπόχοβο, στό ὅποιον οἱ Ἴταλοί εἶχον συγκεντρώσει τίς ἐφεδρεῖες των.

Στίς 23 ἤ 24 Νοεμβρίου τό Σύνταγμα πέρασε τά σύνορα καί στά ριζά τῆς Νεμέρτσκας κατέλαβε τό χωρίον Σωπεκί καί κατευθύνθηκε πρός Πολίτσανη. Ἐπειδή οἱ Ἴταλοί στήν Πολίτσανη προέβαλον μεγάλη ἀντίστασιν καί ἦταν ἀδύνατος ἡ κατά μέτωπον ἐπίθεσις, τό Σύνταγμα ἐνήργησε ἀπό τήν πλαγιά τῆς Νεμέρτσκας ἐλιγμό μέ ἀποτέλεσμα νά κυκλώσῃ ἐν μέρει τοὺς Ἴταλούς καί νά τοὺς αἰφνιδιάσει. Οἱ Ἴταλοί τήν 25/11 παράτησαν τό χωριό στά χέρια τῶν Εὐζώνων μέ πολλοὺς αἰχμαλώτους καί τόν διοικητή τοῦ Τάγματος, ταγματάρχη Ἔρτζικ, πού εἶχε ἀντισταθῇ καί ὁ ὅποιος ἐξέφρασε τήν ἐκπληξίν του διά τόν ἐλληνικό ἐλιγμό, τόν ὅποιον δέν ἠδύνατο νά φαντασθῇ.

Τό ἀπόσπασμα Κατσώτα μέ τοὺς Εὐζώνους τοῦ 2/39 Συντάγματος συνεχῶς προχωροῦσε μέ ἀντικειμενικό σκοπό τήν κατάληψιν τοῦ 'Αργυροκάστρου. Οἱ Ἴταλοί μετά τήν κατάληψιν ἀπό τοὺς Ἑλληνας τῶν χωρίων Σωπεκί - Πολίτσανη - Χλωμό εἶχαν ὀχυρωθῇ στά στενά τῆς Σούχας, θέσιν ἐπονομαζόμενη Γρίκα. Πρόκειται περί μιᾶς σήραγγας, μετά τό χωριό Πολίτσανη, βάθους 9 χιλιομέτρων περίπου. Οἱ Ἴταλοί ἐκεῖ ἐπίστευον ὅτι θά ἦτο ὁ τελευταῖος σταθμός ὑποχωρήσεως. Ἦταν ὁμολογουμένως ἕνα σπάνιο φυσικό ὄχυρό πού δύσκολα μπορούσε νά κυριευθῇ, ἐκτός ἂν στήν πολεμική τέχνη τῶν Ἑλλήνων προσετίθετο καί λίγη πανουργία, ὅπως καί συνέβη. Ὁ Κατσώτας προχώρησε μπροστά στό στενό τῆς Σούχας καί καταυλίσθηκε στό στενό Σέλισκα. Εἶχε ἐντολή νά γίνῃ κύριος τῆς Δυτικῆς ἐξόδου τῆς σήραγγας, νά καταλάβῃ τά χωρία Σούχα - Στεγοπούλι καί ν' ἀπαγορεύσῃ διά πυρῶν τήν ὁδὸν Κακαβιάς - 'Αργυροκάστρου. Πρός τόν σκοπὸν αὐτόν ἔβαλε ἐμπρός τήν πανουργία του.

Τήν νύχτα, ἀφοῦ φόρτωσε τοὺς ντόπιους, γυναῖκες κι ἄνδρες μέ πολυβόλα καί πυρομαχικά, τοὺς πρόσταξε νά ἀνεβοῦν τήν δεξιὰ πλαγιά τοῦ βουνοῦ, πού κοίταζε πρός βορράν, πίσω ἀπὸ τήν πλαγιά πού ἦταν πρός τό μέρος τῆς σήραγγας. Ἡ κορυφή τοῦ βουνοῦ πρῶι-πρῶι, στά γλυκοχαράματα τῆς 1 μέ 2/12, δέν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, εἶχεν καταληφθῇ καί οἱ Ἴταλοί ἐδέχοντο αἰφνιδιαστικά τά πυρά τῶν πολυβόλων ἀπὸ τοὺς Εὐζώνους, ἀπὸ ἐκεῖ πού δέν τό ἐπερίμεναν. Εἶχαν τόσο ἄσχημα αἰφνιδιασθῇ, ὥστε ἡ ὑποχώρησις των

μετεβλήθη σέ πανικό. Μάταια τό 'Ιταλικό πυροβολικό ἀγωνίζεται μέ εκατοντάδες όβίδες ν' ἀναχαιτίσει τήν 'Ελληνική επίθεσιν.

Τά 'Ελληνικά τμήματα βρήκαν στήν μακρύτενη χαράδρα τῆς Σούχας δεξιά κι ἀριστερά σωριασμένα τά πτώματα τῶν 'Ιταλῶν, ἀφθονο σκορπισμένο υλικό, σκοτωμένα ἄλογα καί τοὺς βαρεῖα τρυματίες νά ξεψυχοῦν.

Τήν ἐπομένη καταλαμβάνεται τό Στεγκοπούλι κι ἔτσι ὁλοκληρώθηκε ἡ ἀποστολή τοῦ ἀποσπάσματος.

Ὁ ἐχθρός κατεῖχε τά χωρία Σοῦχα - Σεγκοπούλι προστατευόμενα ἰσχυρῶς διά τῶν ταγμάτων τά ὁποῖα ἐνισχύοντο δι' ἐφεδρειῶν ἀπό Λιμπόχοβο. Πρὸς διατήρησιν ἀντέταξεν ἰσχυράν ἄμυναν, μέ τήν βοήθειαν ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ καί ἀεροπορίας. Ἡ 'Ιταλική ἀεροπορία ἐβομβάρδιζε συνεχῶς τά ἡμέτερα τμήματα, μόνον δέ τήν 4 Δεκεμβρίου ἐπενέβη ἡ 'Αγγλο-Ἑλληνική ἀεροπορία καί κατόπιν ἀερομαχίας κατέρριψε πολλὰ 'Ιταλικά ἀεροπλάνα.

Μετά τό σπάσιμο τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς Σούχας - Στεγκοπούλι (6/12) τό πυροβολικό τῆς Μεραρχίας ἀπέκτησε τήν δυνατότητα νά ἀπαγορεύει διά βολῶν τήν ὁδόν Κακαβιάς - 'Αργυροκάστρου, τοῦ ὁποῖου οἱ 'Ιταλοί ἤρχισαν τήν ἐκκένωσιν ἀπό τῆς 4/12.

Τήν ἐνέργεια τοῦ πυροβολικοῦ στοὺς ἀνωτέρω ἀγῶνας καί στή μάχη τῆς Ντούσκας διηύθυνεν ὁ Συνταγματάρχης πυροβολικοῦ Χρ. Μαντᾶς.

Τό ἀπόσπασμα Κατσῶτα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς II Μεραρχίας συνεχίζει τήν προέλασίν του πρὸς τόν Δρίνο ποταμό. Μετά ἀπό διαδοχικὰς μάχας κατελήφθησαν τό Λιμπόχοβο - Νόκοβο - Ἐφίνδη - Παληόκαστρο - Κάριανη, Χουντεκούντι. Κάτω ἀπὸ Ἄνω Λάμποβο καί ἄλλα χωρία, τῶν ὁποίων μοῦ διαφεύγουν τά ὀνόματα καίτοι οἱ παραστάσεις των περνοῦν ἀπὸ τό μυαλό μου σάν κινηματογραφικὴ ταινία. Τοῦτο συμβαίνει κυρίως, διότι οὐδέν ἐξαιρετικόν γεγονός μᾶς συνέδεσεν μέ τά χωρία αὐτά, διότι οἱ μάχες ἔγιναν στὰ περίξ ὑψώματα καί κατὰ τό πλεῖστον κατελήφθησαν ἀπὸ ὑπερφαλάγγισιν.

'Αξιοσημεῖωτον τυγχάνει τό χωριό Ἐφίνδη, τό ὁποῖον ὑπῆρξεν ἔδρα τῆς II Μεραρχίας ὑπὸ τόν στρατηγὸ Λάβδα. Ἐπίσης τό χωριό Κάριανη ὡς ἔδρα τῶν Μεταγωγικῶν Σώματος 2/39 Συντάγματος, ἀπ' ὅπου στίς 4 'Ιανουαρίου 1941 ὁ γράφων τό ἀνά χεῖρας βιβλιαράκι μετετέθη στὸν 3ο Λόχο τοῦ Συντάγματος ὅπου ὑπῆρέτησε μέχρι τέλους τῆς ἐκστρατείας.

Στή Κάριανη συναντηθήκαμε τέλη Δεκεμβρίου μέ ἀρχές 'Ιανουαρίου 1941' μέ τόν ἀγαπητὸ φίλο ἀπὸ τό χωριό μου, δημοδιδάσκαλο Χριστόφορο Σταθόπουλο. Ὁ ἀνωτέρω ἀφοῦ πῆρε μέρος σ' ὅλες τίς μάχες τοῦ Συντάγματος μέχρι τοῦ Τεπελενίου ὡς λοχίας, ἐπελέγη ὡς ὑποψήφιος ἐφεδρος ἀξιωματικός. Διὰ τό σκοπὸ αὐτὸ ἔφυγε γιὰ νά παρουσιασθῇ στό Οὐλαμό Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν Καβάλας.

6. Ἡ τραγικὴ κατάστασις τῶν Εὐζώνων

Οἱ τσολιάδες ὕστερα ἀπὸ πόλεμο ἑνὸς καὶ πλέον μηνός, μὲ ἐξαντλητικές πορεῖες, μέσα στὰ χιόνια καὶ τίς βροχές, μὲ ἀνύπαρκτη τροφοδοσία, γυμνοὶ καὶ ξυπόλητοι εἶχον μεταβληθῇ σέ φαντάσματα. Μὲ πόδια χωρὶς ἄρβυλα, δεμένα μὲ πανιά, ἐβάδιζαν ἐπάνω στὰ χιόνια, στ' ἀγκάθια καὶ στοὺς κοφτεροὺς βράχους. Τὸ αἷμα ἔτρεχε καὶ ἡ δυσεντερία ἐθέριζε τὰ ἥρωικά παιδιά τῆς Αἰτωλο-Ἀκαρνανίας καὶ Εὐρυτανίας. Τὴν ἡμέραν πολεμοῦσαν καὶ τὸ βράδυ καταλιζόταν σέ ἀπρόσιτες κορυφογραμμές, ἀνάμεσα στὶς χιονοθύελλες καὶ στὶς ἀνεμοζάλες. Μὲ ροῦχα μουσκεμένα ἀπὸ τίς βροχές, κουρελιασμένα ἀπὸ τὰ σκαρφαλώματα στοὺς βράχους, καψαλιασμένα ἀπὸ τὴ φωτιά τῆς μάχης, περνοῦσαν τίς ἀτέλειωτες νύχτες τουρτουρίζοντας καὶ γαυγίζοντας σάν τὰ σκυλιά πού κρύνουν τίς παγερές νύχτες. Ἡ πείνα εἶχεν ὑποσκάψῃ τὰ μάγουλά τους καὶ βαθουλιάνει τὰ μάτια τους. Τοὺς ἐβλεπε κανεὶς καὶ νόμιζε ὅτι ἀτένιζε «πτώματα ἐν κινήσει νεκρά καὶ ἄταφα».

Μόνο μιά δύναμι συμπαρίστατο στὰ μαχόμενα Ἑλληνόπουλα, ἡ θεϊκὴ. Ἀπὸ τὴ γαλανὴ θάλασσα τοῦ Ἰονίου Πεγάλους μέχρι ψηλά στὶς παγωμένες Πρέσπες ὁ Ἑλληνικὸς στρατός ἐβλεπε παντοῦ τὸ ἴδιο ὄραμα. Μιά γυναικεία μορφὴ προβάδιζε σιγά, σιγά κι ἔδινε ἐλπίδα καὶ θάρρος. Ἦταν ἡ Μεγαλόχαρη Μάνα τοῦ πόνου καὶ τῆς δόξης, ἡ λαβωμένη τῆς Τήνου, ἡ Ὑπέρμαχος Στρατηγός.

«Ἀγνωστοὶ ἥρωες» (Α. Αλεξανδράκης, Εθν. Πινakoθήκη).

Ὁ ἀνθυπολοχαγός Κ. Μπαλτάς στὴν Ἀθήνα

Η' Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

Οι Ίταλοί στίς 4 Δεκεμβρίου 1940 ἐγκατέλειψαν τό Ἀργυρόκαστρο καί στίς 8 μπήκαν τά Ἑλληνικά στρατεύματα.

Ἡ εἶδησις πὺς καταλήφθηκε τό Ἀργυρόκαστρο διαδόθηκε ἀνά τό Πανελλήνιο μέ μεγάλο ἐνθουσιασμό. Στὴ δοξολογία πού ἐγινε στήν πόλι τοῦ Ἀργυροκάστρου ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τούτου, χοροστάτησε κι ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Ἰωαννίνων Σπυρίδων. Τό ἐνθυμοῦμαι γιατί παρευρέθην κι ἐγὼ στὴ λειτουργία καί ἤκουσα τὴν ὁμιλία του, ἡ ὁποία ἤρχισεν ὡς ἀκολούθως: «Αὐτοὶ μὲν ἐν ἵπποις καὶ ἄρμασι, ἡμεῖς δέ μέ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ μέ τὴν πίστι τὴν ἀγία...» καὶ τελείωσε «καὶ στὴ Ρώμῃ παιδιά».

Ἡ κατάληψις τοῦ Ἀργυροκάστρου, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων ὑποδουλωμένων Ἑλληνικῶν χωρίων τῆς περιοχῆς, ἦταν ἀπὸ τίς ἀξιωματιμόνευτες ἡμέρες τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Ἀπελευθερώνοντο χῶματα τῆς Βορείου Ἠπείρου, τῆς ἀλύτρωτης, πού οἱ πληθυσμοὶ τῆς κάτω ἀπὸ τὸν Ἀλβανικὸ ζυγὸ δέν ἔχασαν κατὰ τὴν μακράϊωνα ἱστορίαν των τὴν ἐθνικὴ των συνείδησιν, γλῶσσα καὶ μνήμη. Οἱ Βορειοηπειρῶται εἰς τίποτα δέν διέφερον τῶν ἀδελφῶν Ἑλλήνων, ἡκολούθουν τά αὐτὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ ὅλες τίς παραδόσεις τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ Πνεύματος.

Τό Ἀργυρόκαστρον, Ἑλληνικοτάτη πόλις, ὑπεδέχθη τὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ ἐνθουσιωδῶς. Ἡ πόλις πνιγμένη στίς σημαῖες ὑπεδέχθη τοὺς ἐλευθερωτάς της μέσα σέ παραλήρημα. Τό Ἑλληνικὸ Ἀργυρόκαστρο ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια ξανάλθε στὰ Ἑλληνικά χέρια. Ἐξῆσα λίγες ὥρες καὶ νόμισα πὺς βρισκόμουν στήν Ἑλλάδα. Στό ἐμπόριο, στίς τέχνες, στήν πρόοδο, στὰ γράμματα ὑπερεῖχαν τό Ἑλληνικὸ στοιχεῖο.

Οἱ Ίταλοί ὑποχωροῦντες ἐγκατέλειψαν πολλὰ λάφυρα, εἰς πολεμικὸ ὕλικό, μηχανοκίνητα καὶ τρόφιμα.

Πολλοὶ Ἀλβανοὶ ἀξιωματικοί, οἵτινες εἶχον ἐνταχθῇ στίς Ἰταλικές μονάδες, ὡς ἀντελήφθησαν πὺς ὁ Ἰταλικὸς στρατός ἐπρόκειτο νά ἐγκαταλείψῃ τό Ἀργυρόκαστρον, δέν ἡκολούθησαν τοῦτον, ἀλλ' ἀπεκρύβησαν ἐντός

τῆς πόλεως καί εὐθύς ὡς εἰσῆλθον τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα ἠϋτομόλησαν. Δύο τοιούτους ἀξιωματικούς ἀνεύρομεν, μ' ἓνα συνάδελφο, εἰς ἓνα μεγάλο Ξενοδοχεῖον τοῦ Ἀργυροκάστρου, κρυμμένους κάτω ἀπό τὰ κρεβάτια ἐνὸς δωματίου. Εἶχον τὴν ἀνοησία νὰ μᾶς ποῦν πὼς φοβοῦντο ἐκδίκησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

Ἡ κατάληψις τοῦ Ἀργυροκάστρου γιορτάσθηκε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας, μὲ τὴν προσήκουσα μεγαλοπρέπεια. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Β' κι ὁ Μεταξᾶς ἀνήγγειλαν τὴν κατάληψιν μὲ διαγγέλματα ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο. Οἱ ἐφημερίδες κυκλοφόρησαν σὲ ἑκτακτα παραρτήματα. Παντοῦ σημαιοστολισμοί, παντοῦ ἀντιλαλοῦσαν θούρια καὶ φιλαρμονικές. Σὲ κάθε πόλι καὶ χωριὸ οἱ κάτοικοι ξεχύθηκαν στοὺς δρόμους γιὰ νὰ γιορτάσουν τὸ χαρμόσυνο γεγονός. Καὶ ὁ καθένας, πού δέν ἤξευρε ποῦ ἀκριβῶς βρισκόταν καὶ πολεμοῦσε ὁ δικός του ἀδελφός, γιὸς, πατέρας, σύζυγος, ἀνεψιός, ἀναλογιζόταν μὲ βουρκωμένα μάτια πὼς ἀπὸ αὐτὴ τὴ νίκη κάτι ἀνήκει καὶ στὸν ἄνθρωπό του, πὼς ἀπὸ τὴν πράξιν αὐτὴ κάτι χρωσιέται καὶ στὰ σπλάγχνα του καὶ στὰ χέρια πού ἀπεχαιρέτισε τὴν εὐλογημένη ὥρα τοῦ ἀποχωρισμοῦ γιὰ τὸ μέτωπο.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εὐθύς μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ἀργυροκάστρου ἤρχισε ἐφαρμοζούσα τὰ πρῶτα Διοικητικὰ μέτρα. Ἀνώτατος Στρατιωτικὸς Διοικητὴς τοῦ Ἀργυροκάστρου διωρίσθη ὁ ἀντιστράτηγος Β. Μελάς.

1. Ἡ σκληρότης τοῦ ἀγῶνος

Ὅσο κι ἂν οἱ ἐπιτυχίες τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἶχον βαρύνουσιν σημασίαν, ὁ ἀγὼν δέν καθίστατο ὀλιγώτερον σκληρός. Στὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἐχθροῦ, στὴν δύναμιν τοῦ πυρός καὶ στὴν ἀεροπορία, προσετίθετο καὶ ἓνας ἄλλος σπουδαῖος παράγων, ὁ χειμῶνας. Ὅσο προχωρούσαμε πρὸς τὴν καρδιά τοῦ χειμῶνος, τόσο καὶ χειροτέρευε ὁ καιρὸς. Οἱ συνεχεῖς βροχές, οἱ πυκνές καταχνιές παρίσταντο ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια στὴ συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος. Τὸ πυροβολικὸ μας βρισκόταν σὲ ἀδυναμία νὰ κανονίσῃ τὴ βολὴ του. Οἱ μουλάρόδρομοι πού ἠκολούθουν τὰ τμήματά μας ἔγιναν ἀδιάβατοι ἀπὸ τὸ λυωμένο χιόνι καὶ τὴ λάσπη. Τὰ μουλάρια, φορτωμένα, γλύστραγαν στὰ μονοπάτια καὶ γκρεμοτσακίζονταν στίς χαράδρες. Ἡ πείνα εἶχε ὑποσκάψει τὰ μάγουλα τῶν στρατιωτῶν, ρούφιξε τὰ νιάτα τους. Ἡ ἀλλὴ μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὸ ὑπεράνθρωπο τέντωμα, ἡ καθημερινὴ θυσία, ξεπέρασαν κάθε ἀντοχὴ καὶ κάθε φαντασία. Οἱ στρατιῶτες ἔγιναν σάν ψυχές κολασμένες, σάν βαρυποινίτες τοῦ Ἀδῆ. Τούς κοίταζε κανεῖς καὶ νόμιζε πὼς ἔβλεπε λείψανα νὰ πορεύονται.

Ἀναφέροντες γιά συντάγματα, τάγματα, ἀποσπάσματα δέν πρέπει νά φαντάζεται ὁ ἀναγνώστης τίποτα τμήματα στρατοῦ ντυμένα, ποδημένα, ὅπλισμένα μέ στρατιωτική τάξη καί ὁμοιομορφία, ἀλλά ἀγέλες σάν ἐκεῖνες τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821, ἀγρίμια τοῦ λόγγου καί τῆς ζούγκλας.

2. Πῶς ὁ Μουσολίνι δικαιολογοῦσε τίς ἀποτυχίες τῶν στρατευμάτων του

Ὁ Μουσολίνι δικαιολογῶν τίς ἀποτυχίες του, ἔλεγε πῶς τὰ ἄγρια βουνά τῆς Ἠπειροῦ καί οἱ λασπωμένες χαράδρες δέν προσφέρονταν δι' ἓνα ἀστραπιαῖο πόλεμο, ὥς εἶχαν δηλώσει ἐν σχεδίῳ στούς χάρτες οἱ στρατηγοί του, πάντως βεβαίῳ τόν λαόν του ὅτι εἶχε ἀπόλυτο πεποίθησιν πῶς γρήγορα ἢ ἀργά θά ἔσπαγε τά πλευρά τῶν Ἑλλήνων, ὥς ἄλλοτε ἔπραξε τό 1935 κατά τοῦ Νεγκούν στήν Αἰθιοπία. Ἔτσι δικαιολογοῦσε ὁ Μουσολίνι τήν ἀποτυχία του, πού ὀρισμένα κράτη τήν παραλλήλιζαν μέ τόν Ρωσσοφιλανδικό* πόλεμο.

Ὁ Μουσολίνι ἐπίστευε, ὅπως μᾶς τό κατέθεσαν στίς ἀνακρίσεις πού γίνονταν οἱ συλλαμβανόμενοι αἰχμάλωτοι, πῶς δέν θά προέβαλλον ἀντίστασιν οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες, διότι ἔτσι τοῦ εἶχον ὑποσχεθῇ οἱ διπλωμάτες του. Ἀναγνώριζε τήν ἀναποδιά τοῦ χειμῶνος, ἀλλ' ὁ καιρός δέν τόν ἐπαιρνε, δέν εἶχεν περιθώρια γιά τήν ἀνοιξι, ἦταν ἀργά, γιατί οἱ Γερμανοί προχωροῦσαν ἀκάθεκτοι κι ἤθελε κι αὐτός νά δοκιμάσῃ τόν «κεραυνοβόλο πόλεμο» σ' ἓναν ἀντίπαλο πού προσφερόταν, ὅπως τόν εἶχε προδιαθέσει ἡ αἰσιοδοξία τοῦ Πράσκα.

Ἡ Ἠπειρος καί ἡ Πίνδος τοῦ ἔδωσαν ἀποστομωτική ἀπάντησιν, οἱ διαβόλοι οἱ Τσολιάδες, ὅπως τούς ἀποκαλοῦσαν οἱ ἱδιοὶ οἱ Ἰταλοί, κι οἱ φαντάροι τούς ἀνέτρεψαν τά σχέδια κι ἐνῶ εἰσέβαλλον μέ ξεδιπλωμένες σημαῖες μέσα στό Ἑλληνικό ἔδαφος, ἐγύρισαν κυνηγημένοι μέ ἀναδιπλωμένες.

Ὅπως διαπιστώθηκε μετά τόν πόλεμο, ἀπό τά ἀπομνημονεύματα τοῦ Μπαντόλιο, ἡ ἐπίθεσις κατά τῆς Ἑλλάδος εἶχεν γίνῃ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Χίτλερ, ὅστις δέν ἐπιθυμοῦσε νά διαταράξῃ τί κατάσταση γαλήνης στά Βαλκάνια, κι ὅταν ἀργότερα εἶχεν ἀποφασίσει νά ἐπιτεθῇ κι αὐτός κατά τῆς Ἑλλάδος, ἔδωσε τήν ἐξήγησιν πῶς τό ἔκανε ἀπό λόγους συμμαχικοῦ γοήτρου.

* Κάτι παρόμοιον ὑπέστησαν οἱ Ρῶσοι ἐκστρατεύοντες κατά τῆς Φιλανδίας.

3. Ἡ δρᾶσις τῆς ἀεροπορίας στό Ἀργυρόκαστρο

Ἡ Ἰταλική ἀεροπορία, κατά τή συνήθειά της, εὐθύς ὡς ἐγκατελείφθη τό Ἀργυρόκαστρον ἀπό τά Ἰταλικά στρατεύματα, ἤρχισε νά βομβαρδίζει τοῦτο καθημερινῶς. Συνέπεσε νά δοκιμάσω πολλές φορές τή λύσσα τῶν ἀεροπορικῶν ἐπιδρομῶν μέσα στήν πόλιν τοῦ Ἀργυροκάστρου καί καθ' ὁδόν ἀπό τοῦτο μέχρι τοῦ χωρίου Κάριανη, ὅπου ἦταν τό κέντρον τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ 2/39 Συντάγματος Εὐζώνων. Καί γιά νά δώσω νά καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης μας, περί τῆς δράσεως τῆς ἐχθρικής ἀεροπορίας καί τ' ἀεροπλάνα πού διέθετεν ὁ ἐχθρός, ἀναφέρω πῶς ἀπό Ἰανουαρίου ἕως μέσα Φεβρουαρίου 1941 ἑκατόν τεσσαράκοντα δύο βομβαρδισμούς καί μυδραλλιοβολισμούς ὑπέστη, κατά μίαν ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν, τό Ἀργυρόκαστρον. Οἱ ἀεροπορικές αὐτές ἐπιδρομές τοῦ ἐχθροῦ ἐπέφεραν μεγάλες καταστροφές, ἰδίᾳ στό κέντρον τῆς πόλεως καί τῆς Μητροπόλεως, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ. Ἀλλεπάλληλα κύματα ἐχθρικῶν ἀεροπλάνων ἐπύρχοντο καθημερινῶς καί ἰδίως ὅταν καλλιτέρευε ὁ καιρός. Ὅταν ὁ οὐρανός ἦταν ξάστερος, ἀπό βαθειά χαράματα μέχρι τό βράδυ, ἄρχιζε τό μαρτύριο. Οἱ στρατιῶτες παρακαλοῦσαν νά βρέχῃ γιά νά γλυτώσουν ἀπό τά ἀεροπλάνα.

Ὅπως ἀναφέραμε, ἡ κίνησις τῶν μεταγωγικῶν ἐγένετο πάντοτε τήν νύκτα, ἄν ὅμως καμμίᾳ φορά τά μεταγωγικά δέν προλάβαιναν νά φθάσουν νύκτα στό κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ (Κάριανη) εἴτε λόγῳ τῆς κακοκαιρίας ἢ ἀργοῦσαν νά φορτώσουν καί κατελαμβάνοντο καθ' ὁδόν, τουλάχιστον πολλά ἀπό τά ζῶα δέν ἐπρόκειτο νά ἀποφύγουν τό μοιραῖο. Μετά ἀπό τόν βομβαρδισμό στό Ἀργυρόκαστρο ἄρχιζαν τούς μυδραλλιοβολισμούς. Οἱ θρασεῖς Ἰταλοί ἀεροπόροι, μὴ ὑφισταμένου οὐδενός κινδύνου, καθὼς τό ἔδαφος τούς εὐνοοῦσε, διότι ἦταν ἐπίπεδο, κατήρχοντο σέ χαμηλά ὕψη καί γάζωναν τή γῆ. Τά καημένα τά ζῶα, ὅπως ἦταν φορτωμένα, ἐδέχοντο ἀδιαμαρτυρήτως τόν θάνατον καί ἔπεφταν.

Ὁ σφοδρότερος βομβαρδισμός ἐγένετο τήν 27ῃ Ἰανουαρίου 1941, ὅποτε ἐξοντώθησαν 180 κάτοικοι καί ἐτραυματίσθησαν 400.

Τά Ἰταλικά ἀεροπλάνα ἔριπτον βόμβες τῶν 150 καί 300 κιλῶν.

Περί τά μέσα Φεβρουαρίου 1941 ἐστάλῃ μία ἀντιαεροπορική πυροβολαρχία καί δύο ἀντιαεροπορικά πολυβόλα, τά ὅποια τοποθετηθέντα στά δύο ὑψώματα τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἄρχισαν τήν δρᾶσιν τους. Καί τ' ἀποτελέσματα ἦσαν ἀστραπιαῖα. Μέσα σέ λίγες ἡμέρες κατερρίφθησαν πλεῖστα ἐχθρικά ἀεροπλάνα.

Στήν περιοχὴ τοῦ Ἀργυροκάστρου ἔλαβον χώραν πολλές καί συγκλονιστικές ἀερομαχίες.

Ἡ Ἀγγλοελληνική ἀεροπορία ἔσπευδε, λίγες βέβαια φορές, ἀλλ' ἀποτελεσματικές. Οἱ δειλοί καθ' ὅλα Ἴταλοί ἀεροπόροι, εὐθύς ὡς ἀντελαμβάνοντο τοὺς ἀεροπόρους μας ἔφευγαν γιὰ τὴ βάσιν τους, ἀφοῦ ἔρριχναν τίς βόμβες των ἀσχέτως ἂν ὑπῆρχε στόχος.

Ἐκ μέρους τῶν Μεγάλων Μονάδων ἐξεδόθησαν πλεῖσται ὅσαι διαταγαί, ὅπως, ἐν ὄψει τῶν καταστροφῶν πού ὑπέστησαν τὰ μεταγωγικά καὶ τοῦ ἀδυνάτου ἀντικαταστάσεώς των, καλύπτονται σέ μέρη ἀσφαλῆ καὶ ἀπρόσιτα στὴν ἐχθρική ἀεροπορία.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ πὼς τὸ 2/39 Σύνταγμα, ἀπὸ τὸ Λιμπόχοβο μέχρι τὸ Μεγάλο Λάμποβο, συνήντησε μεγάλη ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Ἰταλῶν. Τὸ κάθε βουναλάκι κερδήθηκε μὲ ἐχθροπραξίες ἀφθάστου γενναιότητος. Ἐκτός ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὸ ἀτίθασο ἔδαφος, τὴν ὑπεροπλία τοῦ ἐχθροῦ ἀντιμετώπισε καὶ ἓνα σύστημα πυκνὸ ἀπὸ ἀμυντικά ἔργα, πολυβολεῖα μέσα στοὺς βράχους, πού ἔκαναν κάθε προσέγγισιν θανάσιμη. Οἱ Ἴταλοι ὑποχωροῦσαν στὴν ἐσχάτη ἀνάγκη καὶ πολὺ ἀργά, βῆμα πρὸς βῆμα. Ἡ πάλη μετὰ τὸ Μεγάλο Λάμποβο ἔφθασε σῶμα μὲ σῶμα. Γιὰ νὰ καταληφθοῦν τὰ πρὸ τῆς Χόρμοβας ὑψίπεδα κατεβλήθησαν τιτάνιες προσπάθειες, γιατί οἱ Ἴταλοι βρίσκονταν ταμπουρωμένοι σέ προνομιούχες θέσεις, κάθε δέ ἐπιθετικὴ ἐνέργεια τοῦ Συντάγματος, φοβερίζετο ἀπὸ τὸ πανύψηλο Γκόλικο πού προβαλλόταν στὰ δεξιὰ τῆς κατευθύνσεώς του καὶ κατείχετο ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς. Οἱ Εὐζωνες σκαρφάλωσαν ἐπάνω στοὺς βράχους γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ὑπερφαλλάγγισιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ὀπισθοχωρήσῃ. Τὸ Ὀρειβατικὸ πυροβολικὸ λυνόταν καὶ φορτωνόταν στίς πλάτες τῶν πυροβολιτῶν γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς Εὐζώνους στίς μάχες καὶ στίς ἐφόδους.

Πάμπολα τὰ ὀνόματα στρατιωτῶν καὶ ἡγητόρων πού μὲ τίς διακεκριμένες πράξεις ἥρωισμοῦ καὶ αὐθορμητισμοῦ, ὑπερβαίνοντας καὶ αὐτὸ τὸ παράδοξο, ἔγιναν θρύλλος καὶ ξακουστά γιὰ τὰ κατορθώματά των σέ ὅλες τίς μονάδες, μικρὲς καὶ μεγάλες, καὶ ἡμείφθησαν, κι ἄλλα ἔμειναν στὴν ἀφάνεια στὸ γενικὸ σύνολον τῶν ἀφανῶν ἡρώων.

* * *

Ἡθικά ἡ μάχη δόθηκε καὶ κερδήθηκε. Στόν κόσμο ἴσως ὑπῆρχε δικαιοσύνη. Ἕνα ἐρώτημα διαγραφόταν· τί θά γινόταν μὲ τὴ Γερμανία ὕστερα ἀπὸ τὰ τόσα πλήγματα πού ὑπέστη ἡ σύμμαχός των Ἰταλία. Δέν πρέπει νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητον πὼς οἱ Γερμανοὶ στίς πρῶτες ἐνθουσιαστικές ἐπιτυχίες τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων ἐπέδειξαν ἔναντι τῶν Ἰταλῶν μιὰ στάσιν παθητική. Ἦθελαν νὰ κρατιέται πολὺ χαμηλὸ τὸ ἠθικὸ καὶ τὸ γόητρό των νὰ τραυματίζεται συνεχῶς.

4. Οἱ στρατῶνες τῶν Ἰταλῶν στό Ἀργυρόκαστρο

Οἱ Ἰταλοί σέ μικρά ἀπόστασιν ἀπό τήν πόλιν εἶχον κατασκευάσει τελειοτάτου συστήματος στρατιωτικές ἐγκαταστάσεις, μέ καμουφλισμένη στέγη, γιά νά μή διακρίνονται ἀπό ἀέρος, καί γύρω γύρω εἶχον κατασκευάσει χαρακώματα, πού ἐχρησίμευον ὡς καταφύγια γιά χιλιάδες στρατιῶτες.

Τούς στρατῶνες αὐτούς οἱ Ἑλληνικές δυνάμεις τούς χρησιμοποίησαν ὡς κέντρα ἀνεφοδιασμοῦ. Ἀπ' ἐκεῖ ἀνεφοδιάζοντο τά τμήματα τοῦ Κεντρικοῦ Τομέως. Ἐκεῖ συγκεντρώνονταν τ' αὐτοκίνητα πού ἤρχοντο ἀπ' τά Γιάννινα γιά νά ξεφορτώσουν τρόφιμα καί πάσης φύσεως πολεμοφόδια, πού ἐν συνεχείᾳ θά φόρτωναν τά μουλάρια, πού κατέβαιναν τή νύχτα σέ ὁλόκληρες σειρές, κατά κοπάδια, ἀπό τά γύρω βουνά. Ἐκεῖ ὅλη τή νύκτα μιά ὄχλοβοή ἤκούετο ἀπό τίς φωνές τῶν ἡμιονηγῶν, τίς βλαστήμιες, τά κορναρίσματα τῶν αὐτοκινήτων καί τά σπρωξίματα. Ὅλοι προσπαθοῦσαν νά φορτώσουν μιά ὥρα γρηγορότερα γιά νά φύγουν ἀπό τήν ἐπικίνδυνη ζώνη, πρὶν προλάβῃ ἡ ἐχθρική ἀεροπορία καί τούς εὑρεῖ μέσα ἐκεῖ. Οἱ ἡμιονηγοὶ ἀλαλιασμένοι, τραβοῦσαν μ' ὅλη τους τή δύναμη τά ζῶα, γιά νά περάσουν ἀντίπερα ἀπὸ τή γέφυρα τοῦ Ἀῶου ποταμοῦ, πού βρίσκεται στήν παρυφή τοῦ Ἀργυροκάστρου, γιά νά πάρουν πάλι τά βουνά μιά ὥρα γρηγορότερα.

5. Ἡ προέλασις τοῦ 2/39 Συντάγματος πρὸς τό Τεπελένι

Τό ἀπόσπασμα Κατσῶτα, ἀφήνοντας ἀριστερά του τό Ἀργυρόκαστρον, προχώρησε, ὅπως ἀναφέραμε, πρὸς Ντοσκάτη - Νόκοβο - Μίνγκολι - Ἐρίνδη - Κάριανη - Χουντεκοῦκι - Κάτω καί Ἄνω Λάμποβο, μέ κατεύθυνσιν Χόρμοβα - Λέκλι - Τεπελένι, ὅπου καί τό τελευταῖο σημεῖο τῆς Ἑλληνικῆς ὁρμῆς. Τά λόγια αὐτά τά γράφω μέ ἰδιαιτέρη συγκίνησι. Δυστυχῶς στό Τεπελένι οἱ Ἰταλοί εἶχον ὀχυρωθῇ καί παρά τίς ἥρωικές προσπάθειες τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων δέν κατόρθωσαν νά τό καταλάβουν καί ὀχι μόνον αὐτό, ἀλλ' ἀκόμη πρέπει νά γίνη γνωστό πῶς γιά τήν κατάληψίν του, πού δέν πραγματοποιήθηκε, ἐθυσιάσθησαν, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω, πολλαπλάσιοι Ἑλληνες ἀπὸ κείνους πού σκοτώθησαν σέ ὅλες τίς προηγηθεῖσες νικηφόρες μάχες.

* * *

Ἐπειδὴ παραπάνω ἀναφέραμε γιά τό Λάμποβο, σκόπιμον εἶναι νά σημειώσουμε πῶς πρόκειται γιά τήν ἰδιαιτέρη πατρίδα τοῦ Ἐθνικοῦ Εὐεργέτου τῆς Ἑλλάδος Εὐαγγέλου Ζάππα, μάλιστα στό πανύψηλο σπίτι του, πού

διατηρείται σέ άρίστη κατάστασιν, έγκατεστάθη ό σταθμός Διοικήσεως του 2/39 Συντάγματος. Έπίσης τό Τεπελένι ύπήρξεν ή πατρίς του 'Αλή Πασά των 'Ιωαννίνων, του όνομαζομένου καί Τεπελενλή.

6. Τό 2/39 Σύνταγμα μετά τό 'Αργυρόκαστρο

Ήταν τό δεύτερο 10ήμερο μηνός Δεκεμβρίου 1940. Στίς έπιχειρήσεις τώρα έλάμβανε μέρος καί τό πρώτον τάγμα, τό όποιον έπανετάγη είς τήν δύναμιν του Συντάγματος, έпанελθόν από τόν παραλιακό τομέα της Χειμάρας, όπου είχε άποσπασθί, ως ίδωμεν άνωτέρω, πρό της είσόδου του Συντάγματος είς τό θέατρον των έπιχειρήσεων.

Τό άπόσπασμα Κατσώτα, μετά σκληρό άγώνα, καταλαμβάνει τήν 18/12 τήν Χόρμοβα καί είς τά πρό τούτου άντερέσματα όχυροΰται μέ έπόμενο άντικειμενικό σκοπό τό Λέκλι, πού κεΐται κάτω από από τό πανύψηλο Γκόλικο, ή κατάληψις του όποιου εκόστισε εκατοντάδες Έλληνικά κορμιά, όπως θά ίδωμεν κατωτέρω.

Ή έπίθεσις κατά του χωρίου Χόρμοβα έγίνετο υπό άθλιώτατον καιρόν από τό τάγμα Καλφέλη, υπό τάς διαταγάς του Κατσώτα. Έκ των κατεχόντων τουτο 'Ιταλών συνελήφθησαν 200 αιχμάλωτοι. Τό τάγμα ύπεστηρίχθη υπό της ομάδος βαρέος πυροβολικού του άντισυνταγματάρχου 'Ιατροΰ. Ή ομάς αύτη ήτο τεταγμένη δυτικώς του Δρίνου ποταμού καί ύπήγετο είς τό πυροβολικόν της II Μεραρχίας, του όποιου τήν άρχηγίαν ανέλαβεν ό Συνταγματάρχης Χρ. Μαντάς.

* * *

Ό άντισυνταγματάρχης Π. Κατσώτας, μετά τήν κατάληψι της Χόρμοβας διατάσσεται τήν 20/12 όπως μεταβί καί αναλάβη τήν Διοίκησι των προς Σεφέρ 'Αγαΐτ δρώντων δυνάμεων της II Μεραρχίας. Ήταν τό άριστερό συγκρότημα της II Μεραρχίας, πού δροΰσε δυτικώς του Δρίνου ποταμού, ένω τό δεξιό δροΰσε προς Χόρμοβα - Λέκλι, ανατολικώς του Δρίνου. Τό Σεφέρ 'Αγαΐτ είναι άντίκρυ προς τό Γκόλικο, χαμηλότερο όμως τούτου, άνάμεσα δέ των δύο βουνών σχηματίζεται μιά κοιλάδα στήν όποία τρέχει ό Δρίνος ποταμός.

Ή ένέργεια προς Σεφέρ - 'Αγαΐτ - Τεπελένι καί Μάλι - Σπάτ - Σαλούρια, άριστερά του Δρίνου, άποσκοπούσε στήν κατάληψιν της όδοϋ Τεπελενίου - Αϋλώνος για ν' άποκλείσει τά είς Τεπελένιον δρώντα 'Ιταλικά τμήματα.

Γιά τό Σεφέρ - 'Αγαΐτ πολλές φορές μου μίλησε ό Κατσώτας μετά τήν έπιστροφή του «πώς πολλά ύπέφερε, αλλά κι οι 'Ιταλοί όχι λιγότερα».

Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Λέκλι γίνεται στίς 19 Δεκεμβρίου 1940 ὑπὸ δριμύ ψύχος καὶ χιονόνερο καὶ διήρκεσε 15 ὥρες. Παρὰ τὴν ἥρωικὴν προσπάθειαν τῶν Εὐζώνων εἰς μάτην καταλήγει ἡ κατάληψις του, διότι ἡ τοποθεσία μεταξὺ Λέκλι - Χόρμοβας ἦταν καλῶς ὀχυρωμένη ἀμυντικῶς, μέ διπλὴ σειρὰ συρματοπλεγμάτων. Ἐξάλλου αὕτη ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ ὁρος Γκόλικο πού ἐδέσποζε τοῦτου.

Τὸ κρῦο εἶχε γίνει ἀφόρητο καὶ τὸ χιόνι ἔφθασε τὸ ἓνα μέτρο. Οἱ Τσο-λιάδες δὲν μποροῦσαν ν' ἀνθέξουν, εἶχον κρουσταλλιάσει καὶ τοὺς κατέβα-ζαν ἀπὸ τὰ κορφοβούνια μισοπεθαμένους.

Καὶ ἡ ἐπίθεσις αὕτη διηθύνετο ἀπὸ τὸν ταγματάρχη Καλφῆλη, ἀσθε-νοῦντος τοῦ Διοικητοῦ, Συνταγματάρχου Γ. Τζουμέρκα.

Δευτέρα ἐπίθεσις ὁργανώθη διὰ τὴν 28 Δεκεμβρίου*, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπέτυχε ἐν τῇ γενέσει της, διότι τὸ πυροβολικὸν δὲν μπόρεσε ν' ἀνοίξῃ ῥήγματα εἰς τὰ ἐχθρικά συρματοπλέγματα καὶ οὕτω τὸ πεζικὸν ἐκαλεῖτο ὅπως ἐπιτεθῇ κατ' ἀθήκτου δικτύου συρματοπλεγμάτων.

* * *

Ἡ συνέχισις τοῦ ἀγῶνος γινόταν κατόπιν ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν ἐκ μέρους τῶν Εὐζώνων, ὥστόσο ὅμως ἡ ἔντασις του λιγότενε. Ἡ χιονοθύ-ελλα πού ἐμαίνετο ἀπὸ τίς 11 Δεκεμβρίου, μαζί μέ τὸν βορρῆά, πού φυσοῦσε καὶ πάγωνε τὰ πάντα καὶ τὴν ὁρατότητα πού εἶχε μηδενισθῇ, παρέλυσαν κάθε ἐνέργεια. Καὶ σάν νά μὴ ἔφθαναν αὐτά, ἓνας ἄλλος ἐχθρὸς προσετέθη στὴν παράταξι τῶν στοιχείων τῆς φύσεως· ἄρχισαν νά ἐμφανίζονται κρού-σματα παγοπληξίας. Κρυοπαγημένοι ἄνδρες κατέβαιναν ἀθρόοι στοὺς σταθ-μούς ἐπιδέσεων κι ἀπὸ ἐκεῖ διακομίζονταν στὰ χειρουργεῖα καὶ ἄλλοι, παρὰ τὸν κίνδυνον νά χάσουν τὰ πόδια τους, σύρονταν στὰ χιόνια καὶ πολεμοῦσαν.

Πολλοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι πού ἀπὸ φιλότιμο δὲν παρουσιάζονταν στοῖς γιατροὺ νά πάρουν σημείωμα. Πολλοὶ ἐπίσης δὲν μποροῦσαν νά φορέσουν παπού-τσια, διότι ἦταν πρισμένα τὰ πόδια τους καὶ βάδιζαν ἐπάνω στὰ χιόνια ξυπό-λητοι. Ἡ κατάστασις ἡμέρα μέ τὴν ἡμέρα γινόταν ἀπελπιστικὴ καὶ ἀνεπα-νόρθωτη.

* Τὸ σχέδιον ἐπιθέσεως κατήρτισαν στοῖς σταθμοὺς Διοικήσεως τοῦ 2/39 Συντάγματος ὁ Διοι-κητὴς πυροβολικοῦ τῆς II Μεραρχίας, ὁ ἐπιτελάρχης τῆς Μεραρχίας, Συνταγματάρχης Χριστο-δουλίδης, ὁ ἐπιτελὴς Ταγματάρχης τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ Ταγματάρχης Λασιπιάς κι ὁ Διοικη-τὴς τοῦ Συντάγματος Συνταγματάρχης Τζουμέρκας. Σχετικὴ ἀναγνώρισις εἶχεν προηγηθῇ ὑπὸ τοῦ Ταγματάρχου Λασιπιά.

7. Οί ἐπιτυχίες τῶν Ἑλλήνων

Σέ ὅλους τούς τομεῖς τοῦ μετώπου οἱ Ἑλληνικές δυνάμεις προήλανον νικηφόρως. Ἡ μία νίκη διεδέχετο τήν ἄλλη. Τίς μεγάλες ἐπιτυχίες τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ στήν ξηρά καί στή θάλασσα μαθαίναμε τακτικά. Τήν ἐποχή ἐκείνη ἐπληροφορήθημεν πῶς στίς 24/12/40 τό ὑποβρύχιο «Παπανικολῆς», μέ κυβερνήτη τόν πλωτάρχη Ἰατρίδη, εἶχε μιᾶ σημαντική νίκη ἐξω ἀπό τήν Αὐλώνα, βούλιαξε τρία (3) μεταγωγικά τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου. Ἐπίσης μαθαίναμε πῶς μέ ἀπερίγραφτον συγκίνησιν ὁ ἐλεύθερος κόσμος ἐπληροφορεῖτο τήν εἵσοδο τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων στίς Ἑλληνικές πόλεις τῆς Κορυτσᾶς (2/11/40), Ἀγίων Σαράντα (6/12/40), Ἀργυροκάστρου (8/12/40), τῆς Χειμάρας (22/12/40) κ.λ.π. Καί πῶς ὁ ξένος τύπος μέ ἐντυπωσιακοῦς τίτλους καί ὠραῖες περιγραφές πανηγύριζε τίς «συμμαχικές» νίκες, ὅπως ἀπεκάλει τήν κάθε μιᾶ νίκη τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

8. Ἰταλική κρίσις

Οἱ ἀλλεπάλληλες ἤττες τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων εἶχον σάν συνέπεια νά ξεσπάσῃ ἔντονη κρίσις στήν Ἰταλική ἡγεσία. Ὁ Μπαντόλιο ἔδωσε τήν παραίτησίν του. Ἀνεγνωρίζετο ἀπό τήν πολιτικήν ἡγεσίαν πῶς ἡ κατάστασις τῶν Ἰταλικῶν στρατιῶν στήν Ἀλβανία ἦταν τραγική, ὥστε νά σκέπτεται διευθέτησιν, μή ἀποκλεισμένης καί αὐτῆς τῆς ἀνακωχῆς. Αὐτά τά μαθαίναμε στό μέτωπο ἀπό διάφορες πηγές (αἰχμαλώτους*, δελτία πληροφοριῶν τῶν μεγάλων μονάδων κ.λ.π.), ἤλθον ὅμως νά ἐπιβεβαιωθοῦν μεταπολεμικῶς ἀπό τά ἀπομνημονεύματα τῶν διαφόρων πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν τῆς Ἰταλίας τήν ἐποχή ἐκείνη καί ἄλλα ἐπίσημα στοιχεῖα πού ἤλθον εἰς φῶς. Ὁ Τσιᾶνο, Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας, γράφει στά ἀπομνημονεύματά του, πῶς σέ μιᾶ ἐπίσκεψίν του, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Μουσολίνι, τόν βρίσκει πολύ ἀποθαρρημένον. «Δέν ὑπάρχει, τοῦ λέει, ἄλλη διέξοδος. Εἶναι γελοῖο καί παράδοξο, ἀλλά γεγονός, πῶς πρέπει νά παρακαλέσῃ τόν Χίτλερ νά γίνῃ ἀνακωχή». Ὁ Τσιᾶνο πάλι, ἰσχυρίζεται ὅτι τοῦ ἀπήντησε πῶς τέτοιο πράγμα ἦταν ἀδύνατο. «Τοῦ ἀνέπτυξε πῶς οἱ Ἑλληνες

* Οἱ Ἰταλοὶ αἰχμάλωτοι κατέθετον πῶς ὦρα τήν ὦρα περίμενε ὁ Ἰταλικός στρατός τήν ἀνακωχήν. Στά πρόσωπά των ἐφαίνετο ὁ διακαής πόθος των νά τελειώσῃ μιᾶ ὦρα γρηγορότερα ὁ πόλεμος μέ τήν Ἑλλάδα.

θά ζητούσαν ως πρώτο ὄρο τὴν ἐγγύησι τοῦ Φύρερ ὅτι δέν θά ξαναγινόταν ἀπόπειρα ἐναντίον τους, θά προτιμοῦσε δέ νά φυτεύσῃ μιὰ σφαῖρα στό κεφάλι του παρά νά τηλεφωνήσῃ στό νίμπετροπ* (τῆς Γερμανίας) γιά ἀνακωχή». Τέλος τοῦ ὑπεδείκνυε: «πῶς θά ἔπρεπε πάσῃ θυσίᾳ νά μείνουν στήν Ἀλβανία».

Ὅλοι προσπαθοῦσαν νά πείσουν τόν Μουσολίни νά μή ζητήσουν ἀνακωχή, ἔφθασαν δέ μέχρι τοῦ σημείου νά τοῦ εἶπουν, πῶς ἦταν προτιμώτερο νά φύγουν ὅλοι τους γιά τήν Ἀλβανία καί νά σκοτωθοῦν ἐπὶ τόπου παρά νά ζητήσουν τέτοιο πρᾶγμα.

Ὁ Μουσολίни ἀνεγνώρισε τό μοιραῖο λάθος του νά πιστέψῃ τόν Πράσκα καί ἀκόμη πῶς τό ὑλικό πού εἶχε στή διάθεσίν του ἦταν ἄχρηστο καί ἀνάξιο καί τέλος ἐπέισθη κι ἀποφάσισε νά κάμῃ μιὰ ἀκόμη προσπάθεια, στέλνοντας στό μέτωπο τόν στρατηγό Καβαλλέρο, πού εἶχεν ἀντικαταστήσει στό Γενικό Ἐπιτελεῖο τόν Μπαντόλιο.

Τὴν σοβαρότητα τῆς στρατιωτικῆς κρίσεως πού ἐπεκράτει στήν Ἰταλία μᾶς ἐπιβεβαίωσαν στό μέτωπο καί ἄλλα γεγονότα. Ἐπάνω σέ αἰχμαλώτους Ἰταλούς ἀξιωματικούς εἶχεν βρεθῇ μιὰ διαταγή, ἡ ὁποία ἔγραφεν: «Νά κυκλοφορήσῃ εὐρέως μεταξύ τῶν διοικητῶν τῶν λόχων. Νά λάβωσι γνῶσιν μόνον οἱ ἀξιωματικοί. Παρέπεμψα εἰς τό στρατοδικεῖον πέντε ἀξιωματικούς, διότι ἐγκατέλειψαν σήμερον τήν θέσιν των εἰς τήν μάχην. Ὡς τό γνωρίζουν οἱ Ἀξιωματικοί ὅτι ἔχουν καθῆκον νά δίδουν τό παράδειγμα καί ὅτι τοῦτο συνίσταται εἰς τό νά μή ὑποχωροῦν οὔτε κατά ἓνα βῆμα, παραμένοντας εἰς τὰς θέσεις μαζί μέ τούς στρατιώτας τους. Δέν θά διστάσω, ἂν παραστῇ ἀνάγκη, νά προσφύγω εἰς τήν ἐσχάτην πρᾶξιν τοῦ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τυφεκισμοῦ».

Οἱ συλλαμβανόμενοι αἰχμάλωτοι ἔλεγον πῶς τοὺς εἶχεν δοθῇ ἐντολή νά μή κάνουν σπιθαμὴ πίσω καί πῶς εἰδικὰ τάγματα ἀπὸ φασίστες στεκόταν πιὸ πίσω γιά νά ρίχνουν σ' ὅποιον ὑποχωροῦσε.

Διαφωτιστικόν τῆς τραγικῆς καταστάσεως πού ἐπικρατοῦσε στὸν Ἰταλικὸ Στρατὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶναι τό ἔργο τοῦ Κάρλο Καβαλλέρο, συνταγματάρχου τοῦ Ἰταλικοῦ Στρατοῦ καί υἱοῦ τοῦ Στρατάρχου Οὐγκο Καβαλλέρο, ὅστις διετάχθη ἀπὸ τόν Μουσολίни ὅπως ἐντός 10 λεπτῶν μεταβῇ στήν Ἀλβανία καί ἀναλάβῃ τὴν Διοίκησιν τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ Ἰταλικῆς Στρατιᾶς, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ στρατηγοῦ Σοντού. Ὁ Οὐγὸ Καβαλλέρο, ὅπως ἀναφέρεται στό βιβλίον τοῦ υἱοῦ του, ἐκλήθη νά διορθώσῃ τὰ σφάλματα τοῦ Μπαν-

* Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανίας στό Β' Παγκόσμιον Πόλεμον.

τόλιο, γιατί τόσοσ αὐτός ὅσον καί ὁ στρατηγός Ροάττα, στό Συμβούλιον τοῦ Παλάτσιο Βενέτσια τῆς 15/10/40 ζήτησαν τήν κατάληψιν ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τήν ἄλλη ἄποψι νά καταληφθῇ ἡ Τσαμουριά, μέρος τῆς Ἡπείρου, τό ὅποϊον προεβάλετο ὡς διεκδίκησις τῶν Ἀλβανῶν. Αἱ πρῶται σκέψεις τοῦ Καβαλλέρο στήν Ἀλβανία ἦσαν ἡ γενική σύμπτυξις τῶν Ἰταλικῶν δυνάμεων καί ἡ δημιουργία δύο προγεφυρωμάτων στήν Αὐλώνα καί Δυρράχιον, πράγμα πού μαρτυρεῖ πόσο δυσχερῆ καί ἀπελπιστική ἐθεώρει τήν κατάστασιν στό ἑλληνοαλβανικό μέτωπο.

9. Μικρά κάμψις ἐπιχειρήσεων

Αἱ δυσμενεῖς καιρिकाί συνθήκαι, αἱ δυσχέρειαι εἰς τόν ἀνεφοδιασμόν καί μεταφοράς δέν ἐπέτρεπαν τήν ἐνέργειαν ἰσχυρῶν ἐπιθετικῶν ἀγώνων. Κι ἔτσι, κατά τό τέλος τοῦ τρίτου δεκαημέρου τοῦ μηνός Δεκεμβρίου, ἀνεστάλησαν αἱ φασιστικά ἐπιχειρήσεις.

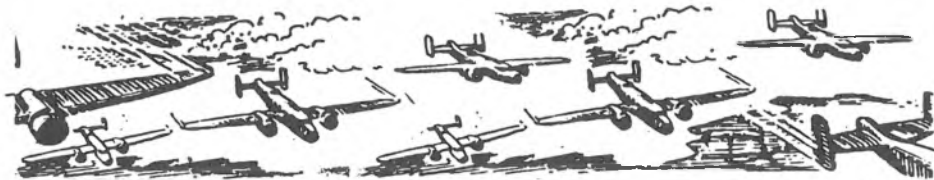
Κατά τό ἀνωτέρω χρονικόν διάστημα αἱ Μεγάλαι Μονάδες κυρίως ἀπέβλεψαν εἰς τήν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν ἀνεφοδιασμοῦ καί μεταφορῶν καί στήν συμπλήρωσιν τῶν ἐλλείψεων εἰς κτήνη καί ὑλικά, τά ὅποια προέκυψαν κατά τό διάστημα τῆς διμήνου ἐκστρατείας.

Ὁ νέος ἀρχιστράτηγος (Καβαλλέρο), τονίζων τήν σημασίαν τῆς διατηρήσεως τῆς γραμμῆς Τεπελένι - Κλεισούρα, ἀπηύθυνε ἐκκλησι πρὸς τόν Μέγαρχο τῆς Τζούλια, διά τῆς ὁποίας τοῦ ἔλεγε πῶς ἦταν ἀνάγκη νά διατηρηθῇ αὐτή πάση θυσίᾳ, στήν ἀνάγκη δέ, τοῦ ἔλεγε, νά θυσιασθῇ καί ὁ ἴδιος. Τό ζητοῦσε ὡς χάριν, καί ἂν ἐπρόκειτο νά πεθάνῃ θά ἔσπευδε κι αὐτός νά πεθάνῃ μαζί του.

Κατάληψις ἐχθρικών θέσεων: τοῦ Α. Ἀλεξανδράκη ("Ἐτσι πολέμουσαμε 1940 - 1941")

Θ' ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

1. 'Απολογισμός

Τό 1940 έπέρασε, ό άπολογισμός ήταν πλούσιος. 'Ο 'Ελληνικός στρατός είχεν προχωρήσει άρκετά επί του 'Αλβανικού εδάφους καί έπέφερεν άρκετά πλήγματα κατά των 'Ιταλικών στρατευμάτων. 'Η λεία του πολέμου υπήρξεν πλουσιωτάτη. Παντοειδές πολεμικόν ύλικόν περιήλθον εις χείρας των 'Ελληνικών στρατευμάτων καί πλείστα όσα κενά άνεπλήρωσεν. "Όπως θ' αναφέρωμεν καί κατωτέρω, οί δαιμόνιοι "Ελληνες από τά λάφυρα δέν άφηναν τίποτα νά πάη χαμένο. Μέ τά τρόφιμα έχόρταιναν τήν πείνα τους, μέ τά είδη ένδύσεως καί ύποδήσεως εκάλυπτον τή γύμνια καί τήν ξυπολησία τους καί μέ τά πολεμοφόδια ένέσπειρον τόν θάνατο σ' αυτούς πού τά έγκατέλειψαν. Οί "Ελληνες στρατιώτες άμέσως εξεπαιδεύοντο στά όπλα του έχθρου, καί μάλιστα έξ ιδίας πρωτοβουλίας πολλές φορές, γιά νά τά χρησιμοποιήσουν έναντίον τους.

Οί Λύκοι τής Τοσκάνης, οί Βερσαλλιέροι, οί 'Αλπινισταί, οί Μελανοχίτωνες, οί Γρεναδιέροι καί άλλοι δέν κατόρθωσαν ν' άναχαιτίσουν τήν 'Ελληνική όρμή. Οί 'Ιταλοί όλονέν καί νέες ξεκούραστες καί άφθαρτες δυνάμεις έρριχναν στό μέτωπο γιά νά συγκρατήσουν τίς 'Ελληνικές δυνάμεις. Στήν ύπεροχή αύτή του Στρατού πρέπει νά προστεθί καί ή άσυναγώνιστος άεροπορία καί τά άφθονα μηχανήματα πυρός καμπύλης τροχιάς. Δέν ήξευραν τί έπρεπε νά κάνουν γιά νά σταματήσουν τίς συνεχείς ήττες τους. Οί στρατηγοί, ό ένας μετά τόν άλλον, άντικαθίσταντο. Τόν Πράσκα άντικατέστησε ό Σοντου καί τουτον ό Καβαλλέρο (24 Δεκεμβρίου 1940).

Αί έλληνικές δυνάμεις χωρίς άντικατάστασιν, μέ δραματικό άνεφοδιασμό, ή κουραμάνα είχεν περιορισθί στό όγδοο τής κανονικής μερίδος καί πολλές φορές δέν έχορηγείτο καθόλου, συνέχιζον τόν άνισον άγώνα. Πέρασαν τά Χριστούγεννα όχι μόνον χωρίς καμμία ιδιαίτερη περιποίησι αλλά καί πολλοί ήσαν τελείως νηστικοί. Τό συσσίτιον περιοριζόταν σέ λίγη στα-

φίδα, λίγο κεφαλοτύρι ή καμμιά κονσέρβα και λίγο κονιάκ. Τά ζῶα εἶχον ἀποδεκατισθῇ, καί αὐτά πού εἶχαμε συγκεντρώσει ἀπό τά χωριά τῆς Ἀλβανίας ψοφοῦσαν ἀπό τήν πείνα ἢ κοκάλωναν ἐκεῖ πού ἦσαν σταματημένα. Οἱ ἀνεμοθύελλες ἔδερναν τά ὑψώματα, ἄρπαζαν τ' ἀντίσκηνα καί στράβωναν τοὺς ἄνδρες. Κάθε πρωὶ ἐβλεπες κοκαλιασμένους στρατιῶτες, τυλιγμένους μέσα στ' ἀντίσκηνα. Τοὺς φώναζες, τοὺς κουνουδες, δυστυχῶς τίποτα, δέν ἀπαντοῦσαν, εἶχον ξεπαγιάσει κατὰ τὴν διάρκεια τῆς παγερῆς νύκτας. Τά φοβερά στοιχεῖα τῆς φύσεως παρίσταντο ἀνυπέρβλητο ἐμπόδιο στὴν διεξαγωγή τοῦ ἀγῶνος. Τραγικὴ ἡ κατάστασις, διὰ πρώτην φορά ἴσως στή στρατιωτικὴ ἱστορία νά θάβωνται οἱ στρατιῶτες μέσα στὰ χιόνια. Παρ' ὅλα αὐτά τὸ ἡθικόν ἦταν ἄριστο, γιατί τὸ εἶχαν πάρει ἀπόφασιν πὼς θά πέθαιναν, κανεῖς δέν περίμενε πὼς ἐπρόκειτο νά γυρίσῃ στ' ἀγαπημένα χῶματα ἀπ' ὅπου ξεκίνησε γιὰ τὸν πόλεμο αὐτό. Τρανὴ ἀπόδειξις τῆς ψυχραιμίας τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν πρὸς τὸν θάνατο ἦταν τά γεγονότα. Οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες ποτὲ δέν δεῖλιασαν καί σέ καμμιὰ περίπτωσι δέν ἐσκέφθησαν νά ἐγκαταλείψουν τὰς θέσεις των, οὐδέποτε ἐθεώρησαν μάταιον τὸν ἀγῶνα, τουναντίον ὅταν φυσομανοῦσε ὁ βορηᾶς κι ἐθέριζε τὸ κρῦο αὐτοὶ δέν παρέλειπον νά διαπομπεύουν τοὺς Ἰταλοὺς μέ τὸ κατωτέρω στιχάκι, λέγοντάς τὸ ρυθμικά μέ ἓνα σύγχρονο τρεμουλιασμα τῶν σιαγόνων.

*«Ἐξω βρέχει πολὺ
καί φοβοῦνται οἱ Ἰταλοί
μήπως πάρουν κανένα συνάχι...».*

Καί μέ τά λόγια αὐτά σωριάζονταν νεκροὶ ἐπάνω στοὺς χιόνι, γιατί δέν μπόρεσε ν' ἀνθέξῃ ἡ καρδιά των.

2. Ἐνέργεια τοῦ 2/39 Συντάγματος πρὸς κατάληψιν τοῦ Γκόλικο

Διὰ νά προσεγγίσωμεν πρὸς τὴν πραγματικότητα, κατὰ τὸ δυνατόν, ἅς προχωρήσωμεν ἐπὶ τῶν γεγονότων, ὡς διεδραματίσθησαν.

Ὅπως ἴδωμεν ἀνωτέρω, ἐπόμενος ἀντικειμενικὸς σκοπός, μετὰ τὴ Χόρμоба, ἦταν τὸ Λέκλι - Τεπελένι. Διὰ νά καταληφθῇ ὅμως τὸ Λέκλι ἔπρεπε προηγουμένως νά πέσῃ τὸ Γκόλικο, τὸ ὁποῖον ἐδέσποζεν καί ἀποτελοῦσε τρόπον τινὰ προπύργιον τοῦ Τεπελενίου.

Τό Γκόλικο, πανύψηλο, 1725 μέτρα ὕψος, ὅπως σχεδόν ὅλα τὰ βουνά τῆς Ἀλβανίας, ἔτσι κι αὐτό, ἦταν βραχῶδες, ἀπότομο, ἄχαρες, χωρίς βλάστησιν. Ὡς εἶναι γνωστόν, μετὰ τὰ 1500 μέτρα ἡ βλάστησις καθίσταται ἀδύνατος. Δυστυχῶς ὅμως αὐτό οὔτε καί κάτω ἀπό τὰ 1500 μέτρα εἶχεν τοιαύτην, μόνον κατ' ἀραιά διαστήματα ἐσπάνιζεν ἡ σφένδαμος.

Τό Γκόλικο ἦταν καλῶς ὀχυρωμένο καί ἐφρουρεῖτο ἀπό 200 καί πλέον ἐπιλέκτους Ἰταλούς στρατιῶτες, ὡς ἀπεδείχθη ἀργότερον, μετὰ τὴν πτῶσιν του, διότι οἱ φρουροῦντες αὐτό συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ἀντικειμενικός λοιπὸν σκοπὸς ἡ κατάληψις τοῦ Γκόλικο.

Αὐτὴ ἦταν ἡ πλέον ἐνδεδειγμένη στρατηγικὴ γιὰ μιὰ εὐνοϊκὴ ἐξέλιξι τοῦ ἀρξαμένου ἀγῶνος πρὸς κατάληψιν τῶν Λέκλι - Τεπελένι.

Ἀπόφασις τῆς II Μεραρχίας, στὴν ὁποία ὑπήγετο καί τὸ 2/39 Σύνταγμα, ἦταν νὰ ξεκαθαρισθοῦν οἱ ὄρεινοί της ὄγκοι, τὰ παγόβουνα ὅπως ἐλέγοντο, ἀριστερά τοῦ Δρίνου ποταμοῦ, Μπουζεῖ - Σεφέρ Ἀγάϊτ καί δεξιὰ ἡ κορυφογραμμὴ τοῦ Γκόλικο. Καί οἱ δύο προσπάθειες ἔτεινον πρὸς κατάληψιν τοῦ Τεπελενίου. Τῇ δευτέρῃ προσπάθειᾳ θὰ ἔκανε τὸ 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀνεφέραμε, κατεῖχε θέσεις βορείως τοῦ χωρίου Χόρμποβα. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διετάχθη ὁ 3ος λόχος τοῦ πρώτου τάγματος, στὸν ὁποῖον ὑπηρετοῦσα κι ἐγὼ ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα ὡς διμοιρίτης, ὅπως κινήθῃ εἰς ὕψωμα 1615 ἢ ὕψωμα Παπακώστα, ὅπως ὀνομάζετο, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλλήνος λοχαγοῦ πὺ ἐφονεύθη γιὰ τὴν κατάληψίν του τὴν 28/12/40, καί ἀφοῦ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἐκεῖδε μονάδα, νὰ ἀναμείνῃ νεωτέρας διαταγὰς πρὸς περαιτέρω ἐνεργείας.

* * *

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφέρωμε ὅτι τὴν Διοίκησιν τοῦ ἀποσπάσματος, ἂν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, ἀνέλαβεν ὁ ἀντισυνταγματάρχης Δ. Μπαλαφούτης, διότι ὁ μὲν Συνταγματάρχης Γ. Τζουμέρκας ἀσθενήσας ἀπεχώρησεν τῆς Διοικήσεως τοῦ Συντάγματος, ὁ δὲ Συνταγματάρχης Π. Κατσώτας, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀνέλαβεν τὴν Διοίκησιν τῶν πρὸς Σεφέρ - Ἀγάϊτ δρῶντων δυνάμεων τῆς Μεραρχίας.

* * *

Ἀπὸ τῆς μετακινήσεως τοῦ 3ου λόχου πρὸς τὸ προαναφερθέν ὕψωμα Παπακώστα, τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησίμευε ὡς ὀρμητήριον γιὰ τίς περαιτέρω ἐπιχειρήσεις πρὸς κατάληψιν τοῦ Γκόλικο, ἀρχίζει ἡ δραματικότερη φάσις τοῦ ἀγῶνος τοῦ 2/39 Συντάγματος, λόγῳ τῶν ἐπικρατουσῶν καιρικῶν συνθηκῶν καί τῆς σπουδαιότητος τῶν κατεχομένων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ θέσεων, ἡ κατάληψις τῶν ὁποίων ἴσως θὰ ἔκρινεν τὴν μετέπειτα τύχην τοῦ ἀγῶνος στὸν κεντρικὸ τομέα. Ἡ πρώτη φάσις ἦταν νὰ μὴν ἐπιτραπῇ ἡ διάβασις τοῦ ἐπιδρομέως

πρός τό πάτριον ἔδαφος, ἡ δευτέρα συνίστατο στήν ἀντεπίθεσιν καί καταδίωξιν τοῦ ἐπιδρομέως στό ὄρμητήριό του καί ἡ τρίτη, καί ἡ πλέον τραγικώτερη, ἦταν ἡ συνέχισις καί ὀλοκλήρωσις τῆς καταδιώξεως καί ἡ πάλη μέ τά φοβερά στοιχεῖα τῆς φύσεως, τά ὅποια ἀποτελοῦσαν τό μεγάλο μαρτύριο τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἐπρεπε ὁ,τι κερδίσαμε νά μή χαθῇ καί νά ὀλοκληρωθῇ ἡ ἀνατροπή τοῦ ἀντιπάλου καί ἀπό τίς τελευταῖες ὀχυρωματικές του γραμμές. Δέν ἔπρεπε ἡ βαρυχειμωνιά ν' ἀνακόψῃ τήν ἐπιθετική μας προσπάθεια γιά νά μή λυγίσῃ τό ἐπιθετικό πνεῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καί γιά πολλούς ἄλλους λόγους. Σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες τῆς ἡγεσίας, ἔπρεπε νά συντομευθῇ ὁ πόλεμος, γιατί φθάνοντας ἡ Ἄνοιξις ὁ ἐχθρός ὑπελόγιζε πολλά στά μηχανοκίνητα μέσα πού διέθετε· ἐξ ἄλλου καί διά λόγους οἰκονομικοτεχνικούς ἔπρεπε νά τερματισθῇ μιὰ ὥρα γρηγορότερα.

Ὅπως ἀναφέραμεν, κατεύθυνσίς μας ἦταν τό Τεπελένι καί γιά νά καταληφθῇ τοῦτο, ἔπρεπε νά ὑπερκεράσουμε τούς ὄρεινους ὄγκους πού ἐδέσποζον τούτου καί τελικῶς ἡ κατάληψις τούτων θά ἤνοιγε τόν δρόμον πρός τήν Αὐλώνα. Πρός τόν ἴδιον σκοπόν ἔτεινον αἱ προσπάθειαι τῶν πρός Σεφέρ - Ἀγαίτ δρώντων μονάδων τῆς II Μεραρχίας (ἀριστερό συγκρότημα), τήν διοίκησιν τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναλάβει ὁ ἀντισυνταγματάρχης Πανσανίας Κατσώτας, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω.

* * *

Ὁ λόχος, σύμφωνα μέ τή διαταγή πού εἶχεν πάρει ἀργά τό βράδυ, κινήθηκε ἀπό τά ἀντερείσματα πρό τῆς Χόρμοβας πρός τό ὕψωμα Παπακώστα ἡ δία νά εἴμεθα πιό ἀντικειμενικοί, ὅπως θά μᾶς δικαιολογήσουν παρακάτω τά γεγονότα, πρός τό βουνό τοῦ μαρτυρίου, τόν νέο Γολγοθᾶ.

Ἦταν μιὰ βραδιά στίς 4 ἢ 5 Ἰανουαρίου 1941. Τό χιόνι ἔπεφτε ἀκατάπαυστα. Τῆς πορείας τοῦ λόχου ἠγεῖτο ὁ γράφων, γιατί ὁ Διοικητής τοῦ λόχου, λοχαγός Κωνσταντόπουλος, παρέμεινε στό σταθμό διοικήσεως στά πρό τῆς Χόρμοβας ὑψίπεδα. Ὅλα τά βουνά ἦσαν κατάφορτα ἀπό χιόνι, τίς κορυφές του δέ μιὰ πυκνή ἀντάρα ἐκάλυπτε. Στήν κορυφή τοῦ βουνοῦ πού ἐπρόκειτο νά ἀνεβοῦμεν εἶχε φθάσει στό ἐνάμισυ μέτρο τό χιόνι. Μαζί μας πήραμε καί ἕναν ὁδηγό, ὅστις ὑποτίθετο ὅτι ἐγνώριζε καί στό βαθύ σκοτάδι τό ἔδαφος καί θά μᾶς ὁδηγοῦσε ἐπὶ τοῦ ἀσφαλοῦς στόν προορισμό μας. Ἐδῶ πρέπει νά σημειωθῇ ὅτι τό βουνό πού ἀνεβαίνουμε ἐκτός τοῦ ὅτι ἦταν ψηλό, 1615 μέτρα, ἦταν ἀπότομο καί βραχῶδες, στή δέ μέση σχηματίζετο μιὰ χαράδρα πού ἄρχιζε ἀπό τήν κορυφή καί κατέληγε στούς πρόποδας. Ὅπως διεπιστώσαμε τήν ἐπομένη, ἡ χαράδρα αὕτη ἦταν τόσο ἀπότομη, πού σοῦ προξενοῦσε ἴλιγγο νά τήν βλέπεις μόνον, ἦταν δέ καί ἀδιάβατη καί ἐάν κα-

νείς έπεφτε μέσα σ' αυτή τό σῶμα του, κατακυλώντας, θά κατέληγε στό τέρμα ἄψυχο.

Ὁ βαρὺς χειμῶν, σέ τέτοιες περιπτώσεις βαρυχειμωνιάς, κάποτε επέβαλλεν έκεχειρίαν, δυστυχῶς ὅμως γιά μᾶς δέν μπορούσε νά συμβῇ αὐτό έκείνο τό βράδυ. Ἐπρεπε πάση θυσίᾳ νά φθάσωμεν στόν ἀντικειμενικό μας σκοπό, ἦταν ἀμετάκλητος ἡ διαταγή.

Μέσα σέ σκοτάδι πίσσα, ὅπου ὁ ἕνας στρατιώτης δέν μπορούσε ν' ἀντικρίση τόν προηγούμενό του, μετά πολύωρο πορεία, δημιουργοῦντες σκαλοπάτια μέσα στό χιόνι, ἐφθάσαμε εἰς ἄρκετό ὕψος. Τά χέρια μας εἶχαν ξεπαγιάσει, γιατί κι αὐτά βοηθοῦσαν στό ἀνέβασμα, ἀφοῦ γατζώνονταν στό χιόνι μέ τὰ νύχια. Ἐκεῖ πού προχωρούσαμε, αἴφνης μιά φωνή μᾶς πρόσταξε νά γυρίσωμε πίσω. Τί συνέβη; ὁ ὁδηγός λοξοδρόμησε πρὸς τήν χαράδρα καί φθάνοντας στό χεῖλος κατέπεσε σ' αὐτή. Τοῦτον ἠκολούθησαν κάμποσοι στρατιῶτες, ἄγνωστον πόσοι, μέχρις ὅτου ἕνας ἀντελήφθη τόν κρημνό καί φώναξε «γυρίστε πίσω». Ἀφοῦ γυρίσαμε λίγο πίσω, συνεχίσαμε τή πορεία μας πρὸς τό ἄγνωστο πλεόν, σκαρφαλωτά, ν' ἀνεβαίνουμε τόν ἀπότομο ἀνήφορο, διατηροῦντες τήν ἐπαφή μας μέ ψιθύρους καί πιάνοντας ὁ ἕνας τόν ἄλλον. Ἐτσι σιμά τό πρωῒ καταφέραμε νά φθάσωμε στήν πίσω πρὸς τόν ἐχθρό πλαγιά τοῦ βουνοῦ. Ὅσοι δέν τά κατάφεραν νά φθάσουν βρῆκαν τραγικό θάνατο, πάγωσαν κάτω ἀπό τό χιόνι. Ἡ πορεία μας αὐτή διήρκεσε περίπου τίς δέκα ὥρες. Τά χέρια μας καί τὰ πόδια εἶχαν κοκαλιάσει, τά δέ ρούχα μας μουσκέψει ἀπό τό παχύ στρῶμα τοῦ χιονιοῦ πού μᾶς ἐκάλυπεν.

Ἀφοῦ ἀνεγνωρίσθημεν μέ τήν ὑπάρχουσα ἐκεῖ μονάδα, τήν ὁποίαν ἀντικατέστησαν τά τμήματά μας, φροντίσαμεν κατόπιν νά κάνουμε μερικές σκηνές. Δέν μᾶς βόλευαν οἱ προϋπάρχουσες τοῦ τμήματος πού ἀντικαταστήσαμε. Δυστυχῶς τό ἔδαφος δέν μᾶς βοηθοῦσε, γιατί ἦταν κατωφερές καί ἐλάχιστα ἀπυρόβλητο. Ὅλο σχεδόν ἐβάλλετο ἀπό τό πυροβολικό τοῦ ἐχθροῦ, τό ὁποῖον εἶχεν ἐπισημάνει καλῶς τίς θέσεις μας. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ὀρίσαμε φυλάκια στό ὑψηλότερο σημεῖο, ὑπό τό διαρκές σφυροκόπημα τοῦ ἐχθροῦ εἵμασταν ὑποχρεωμένοι νά παραμένομεν, μέχρι νεωτέρας διαταγῆς. Τά φυλάκια τοῦ ἐχθροῦ, τά ὁποῖα ἦσαν σέ πολύ πλεονεκτική θέση, ἐναντι τῶν ιδικῶν μας, γιατί ἦσαν σέ ὑψηλότερο σημεῖο, ἀπεῖχον μόλις τά 100 μέτρα.

Στίς νέες μας θέσεις ὑποφέραμε πολύ ἀπό νερό, δέν ὑπῆρχεν πουθενά. Ἐβάζαμε τίς караβάνες στίς ἄκρες τοῦ ἀντισκήνου γιά νά συλλάβωμεν λίγες σταγόνες, πού ἐδημιουργοῦντο ἀπό τό λυώσιμο τοῦ χιονιοῦ, πού βρισκόταν ἐπάνω στό ἀντίσκηνο, ἀπό τήν θερμότητα τῆς ἀναπνοῆς μας. Δηλαδή περιμέναμε νά βρέξωμε τήν γλῶσσα μας ἀπό τό χιόνι πού θά ἔλυωνε ἀπό τά «χνῶτα μας».

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΚΟΝ ΓΡΑΦΕΙΟΝ

№ 51356

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟΝ

ΤΥΠΟΥ Α'

(Πρός κατάταξιν εἰς τὰ Σώματα Ἀσφαλείας-κατάληψιν Δημοσίας ἢ Ἰδιωτικῆς θέσεως-παροχὴν εὐεργετημάτων ἐκ τοῦ Νόμου).

ΕΠΕΧΕΙ ΚΑΙ ΘΕΣΙΝ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΥ ΦΥΛΛΟΥ ΜΗΤΡΩΟΥ (Α.Φ.Μ.)

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ:

ΑΡΘΡΟΝ ΠΥΛΩΣ

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ:

ΔΙΔΑΣΚΑΣ ΝΕΩΤΕΡΩΝ

ΔΙΑΒΩΓΗ ΕΝ ΤΩ ΣΤΡΑΤΩ:

Τὸ - Στρατολογικὸν Γραφεῖον Καρπυσιῶν

Πιστοποιεῖ,

"Ὅτι ὁ ΜΠΑΡΤΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ τοῦ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

(Κεφάλαια: "Εἰς τοῦ τοιζομένου γράμματος τὰ τέτατα τέλει).

καὶ τῆς ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ἔτος γεννῆσεως 1914 κλάσ. 1935 Α.Σ.Μ. 33379

ἐγγεγραμμένος εἰς τὸ Μητρώον Ἀρρένων τοῦ Ἀθηνῶν ἢ τῆς Κοινότητος

ΚΑΘΕΤΩΝ ὁς τῆς Ἐπαρχίας ΚΑΡΠΥΣΙΩΝ τοῦ Νομοῦ

ΕΥΡΥΤΕΛΕΩΣ ὑπέστη ἐν τῷ Στρατῷ τὰς κάτωθι μεταβολάς:

1934-12-5 Ἀφ' ὅν παρὸν ἀποβύττω πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

1935-12-5 Ἀφ' ὅν παρὸν ἀποβύττω πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

1936-17- Ἀφ' ὅν παρὸν ἀποβύττω πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

1936-11- Νικολάου ἀποβύττω πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

1936-16- Ἀφ' ὅν πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

1936-10- Ἀφ' ὅν παρὸν ἀποβύττω πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

1936-10- Ἀφ' ὅν παρὸν ἀποβύττω πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

1937-7- Ἀφ' ὅν παρὸν ἀποβύττω πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

1937-16- Ἀφ' ὅν παρὸν ἀποβύττω πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

16/11/37 Ἀφ' ὅν πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

1939-26- Ἀφ' ὅν παρὸν ἀποβύττω πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

ἢ ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

ἢ ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

τοῦ ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφ' ὅν πρὸς τὴν

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω μεταβολῶν ἐξαγεται, ὅτι ἐξεπλήρωσεν ἢ δὲν ἐξεπλήρωσεν ἀπ' αὐτοῦ τὰς Στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις του καὶ δὲν ὑπέχει σήμερον οὐδεμίαν Στρατιωτικὴν ὑποχρεώσιν ἢ χρηματικὴν ὀφειλὴν ἢ ὑπέχει Στρατιωτικὴν ὑποχρεώσιν.

Τὸ παρὸν ἐκδίδεται τῇ αἰτήσεϊ του, ἵνα τῷ χρησιμεύσῃ.

Ἡ δίψα μας ἦταν μεγάλη, μᾶς τή δημιουργοῦσε δέ τό κονιάκ πού ἦταν χειρίστης ποιότητος. Ὅσον ἀφορᾷ τήν τροφοδοσία μας ἦταν ὑποτυπώδης. Μιά φορά τήν ἡμέρα, καί αὕτῃ περιορίζετο σέ λίγο ψωμί καί τυρί ἢ καί μιά κονσέρβα.

Φαγητό μέ κουτάλι εἶχαμε νά φᾶμε πολύ καιρό, ἐθεωρεῖτο πρᾶγμα πολυτελείας κεῖ πού βρισκόμασταν.

Ἐνθυμοῦμαι πῶς κάποτε θέλησαν νά μᾶς φέρουν μακαρόνια καί διάλυσαν καθ' ὁδόν μέσα στόν ντενεκέ. Ὁ στρατιώτης πού εἶχεν ἀναλάβῃ τή μεταφορά ἀπό τό σταθμό Διοικήσεως τοῦ λόχου, ἐπειδή δέν μπορούσε κατ' ἄλλον τρόπον νά τά διανεῖμῃ, τά ἔκοβε κομμάτια μέ μιά χατζάρα, πού τήν κτυποῦσε σέ μιά πέτρα, κι ὕστερα μέ τά βρώμικα χέρια του ἔπερνε τό κομμάτι καί τό ἔβαζε στήν караβάνα γιά νά τό φᾶνε τά φαντάσματα... στρατιῶτες κι ἀξιωματικοί. Ἐσκέφθημεν, τή μοναδική αὐτῇ φορά πού μᾶς ἔφεραν μακαρόνια, νά τά ζεστάνουμε κάπου, γιά ν' ἀλλάξουμε μενού, ἀλλά σῶφρωνα σκεφθέντες τό μετανοιώσαμε, γιατί ἂν ἀνάβαμε φωτιά, θά προκαλούσαμε ἀσφαλῶς τό ἐχθρικό πυροβολικό νά ἐπέμβῃ δραστηρίως καί ὁ Θεός ἐγνώριζε πόσα θύματα θά ἐκόστιζαν τά μακαρόνια. Κι ἔτσι ἀποφασίσαμε νά τά πετάξουμε καλύτερα. Ἡ ἀπόφασις ἐλήφθη ὁμόφωνα. Οἱ Ἴταλοί καιροφυλακτοῦσαν, κι ὅταν διαπίστωναν μέ τίς διόπτρες τόν καπνό, ἦσαν διατιθεμένοι νά μᾶς στείλουν ἑκατοντάδες βλήματα.

Ι' ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΓΚΟΛΙΚΟ ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΚΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 2/39 ΣΥΝ/ΤΟΣ

“Υστερα από παραμονή μερικῶν ἡμερῶν στό «ὕψωμα - Παπακώστα», ἓνα βράδυ ἀργά, μᾶς ἐκάλεσε στή σκηνή του, ὅλους τοὺς διμοιρίτες, ὁ Διοικητής τοῦ λόχου, λοχαγός Κων/νος Κωνσταντόπουλος, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ εἶχε μεταφέρει τό σταθμό διοικήσεως τοῦ λόχου στό ἐν λόγω ὕψωμα, γιά νά μᾶς κάνη μιᾷ ἐπείγουσα ἀνακοίνωση. Ἀντιλήφθημεν τό εἶδος τῆς ἀνακοινώσεως. Ἀσφαλῶς ἐπρόκειτο περί ἐπιθέσεως τήν ἐπομένη. Ὁ λοχαγός Κωνσταντόπουλος, μέ τό σύνηθες βαρὺ ὕψος του, μᾶς ἀνεκοίνωσεν πῶς αὐριο τό πρωῒ, ὥρα 5.30, ὁ λόχος μας θά ἐνεργοῦσε μετωπική ἐπίθεση κατά τοῦ ἐχθροῦ μέ ἀντικειμενικό σκοπό τήν κατάληψη τοῦ 1725, δηλαδή τοῦ Γκόλικο. Ἐπρόκειτο περί τῆς δραματικότερης ἐπιθετικῆς μας ἐνεργείας, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω, ἀπ’ ὅσες εἶχαμε κάμει μέχρι τότε καί τοῦτο, γιατί ἡ Διοίκησις εἶχεν ὑποτιμήσει τοὺς ὑπέρ τοῦ ἐχθροῦ παράγοντας, ὅστις βρισκόταν σέ πολύ πλεονεκτική θέση ἐναντι ἡμῶν· ἦταν καλῶς ὀχυρωμένος, διέθετε ἄφθονα καί τελειοτάτου συστήματος πολεμικά μέσα, εἶχεν ἀπό πολλοῦ στοχεύσει μέ τίς μποῦκες τῶν πυροβόλων καί πολυβόλων του τίς θέσεις μας καί τό σπουδαιότερον δέν ἐξετίμησεν τό φυσικό ὄχυρό Γκόλικο, γιά τήν διατήρησιν τοῦ ὁποίου οἱ Ἰταλοί ἀπέδιδον ἰδιαίτερη σημασία, γι’ αὐτό καί τό εἶχον ὀχυρώσει σάν ἀστακό, διότι τυχόν πτώσις του θά ἔκρινεν τήν περαιτέρω τύχη τῶν κατεχομένων ὑπὸ τούτων θέσεων Λέκλι καί Τεπελένι.

* * *

“Ἀς προχωρήσωμεν ὁμῶς ἐπὶ τῶν γεγονότων, ὅπως ἔλαβον χώραν:

Ἀπὸ τό Σταθμό Διοικήσεως τοῦ λόχου, μετὰ ἀπὸ τήν ἀνακοίνωσιν τοῦ λοχαγοῦ, καί ἀφοῦ κάναμε μιᾷ σύντομο ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων, σχετικῶς μέ τὸν τρόπο τῆς ἐπιθέσεως καί τὰ διατιθέμενα μέσα, φύγαμε μετὰ τῶν ἄλλων συναδέλφων γιά τίς διμοιρίες μας. Ἡ διμοιρία μου θά ἐνεργοῦσε ἀριστερά καί εἰς τό πρῶτον κλιμάκιον. Μια ἄλλη στό δεξιό καί οἱ ἄλλες δύο θά ἐνεργοῦσαν στό δεύτερο κλιμάκιο. Ὑποστήριξις πυροβολικοῦ δέν μᾶς ἀνεκοι-

νώθη. Μόλις ἔφθασα στή σκηνή μου, ἐκάλεσα τοὺς ὁμαδάρχας καί, χωρίς νά τοὺς ὑποψιάσω τί θά ἐλάμβανε χώραν τήν ἐπομένη ἡμέρα, τοὺς εἶπον πῶς οἱ στρατιῶτες ἔπρεπε νά ἐνισχύσουν τά πυρομαχικά των καί νά καταγίνωνται στόν καθαρισμό τῶν ὄπλων των, πράγμα πού σπανίως συνέβαινε. Μετά τήν ἀπομάκρυσιν τῶν ὁμαδάρχων, ὁ εἰς τήν διμοιρίαν μου ὑπηρετῶν λοχίας Ἀνδρέας Γουβέλης, ἐξάδελφός μου ἐκ Προυσσοῦ, ἐπιστρέψας εἰς τήν σκηνήν μου μοῦ εἶπεν: «Ὡστε αὔριον ἔχομεν ἐπίθεσιν». Ὁχι, τοῦ εἶπον, ἀπλῶς αὐτά γίνονται ὡς προκαταρκτικά, ἐξάλλου δέν πρέπει τά ὄπλα τῶν στρατιωτῶν νά εἶναι ἀκάθαρτα καί νά μήν ἔχουν οὔτοι ἀρκετά φυσίγγια. Ἐν πάσῃ περιπτώσει μοῦ λέγει, «ἐγώ αὔριον θά σηκωθῶ ὀρθίος κι ἔτσι θά πολεμήσω, βαρέθηκα πιά τή ζωή...». Δέν τοῦ ἀπήντησα, διότι ἂν τοῦ ἔλεγον ὄχι, θά τόν ὑποψίαζα περισσότερο, ἦταν σάν νά τοῦ ἐπιβεβαίωνα τήν αὐριανή ἐπίθεσιν, πράγμα πού θά ἐσήμαινε διαρροή τοῦ ἀπορρήτου καί θά εἶχεν συνέπειες εἰς βάρος μου καί εἰς βάρος τοῦ ἠθικοῦ τῶν στρατιωτῶν, οἵτινες θά ὑπέφερον ἀπό τήν ὀλονύκτιο ἀγωνία. Τόν ἄφησα λοιπόν νά φύγῃ μέ τήν ἐντύπωσιν πῶς τίποτα δέν ἐπρόκειτο νά συμβῇ.

Ἡ νύχτα ἦταν παγερή κι ὁ οὐρανός καθαρός. Ὅταν ἐπικρατοῦσε ὁ βορρῆς, σταματοῦσαν οἱ ἀνεμοθύελλες, ἀλλ' ἔκανε φοβερό κρύο καί τό χιόνι πάγωνε. Μέσα στή σκηνή μου στριφογυρίζοντας, προσπαθοῦσα νά ζεσταθῶ, γιά νά μέ πάρῃ ὁ ὕπνος. Δυστυχῶς οἱ σκέψεις διά τήν ἐπίθεσιν τῆς ἐπομένης, τό τσουχερό κρύο κι οἱ ἐκρήξεις τῶν ὀβίδων τοῦ ἐχθροῦ κατ' ἀραιά διαστήματα, μπού-μπου, μπού-μπου ου-ου... δέν μέ ἄφησαν νά κλείσω μάτι.

Βρισκόμασταν στή καρδιά τοῦ Χειμῶνα, ὁ καιρός δέν ἦταν κατάλληλος γιά ἐχθροπραξίες, ἔπρεπε ὅμως νά ἐπιτεθοῦμε, γιατί ὁ ἐχθρός ὅλο κι ἐρίζωνε κι αὐτό τόν ηὐνόησε πολύ. Κατά τό διάστημα ἀπό 26/12/40-6/1/41 αἱ ἐπιθετικές ἐνέργειες τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὅπως παραπάνω ἀναφέραμεν, εἶχον σχεδόν ἀνασταλῇ. Μόνον ὁ διάλογος τοῦ πυροβολικοῦ καί τῶν ὀλμων δέν εἶχεν σταματήσει. Ὁ ἐχθρός ἐβαλλεν συνεχῶς κατά τῶν θέσεών μας καί πρὸς ὅλες τίς διαβάσεις μας, πού εἶχεν ἐπισημάνει.

* * *

Θά ἦταν ἡ ὥρα 4.30 πρωῒνῃ, δυόμισυ ὥρες τουλάχιστον νύκτα ἀκόμη, ὅταν εἰδοποιήθηκαν οἱ στρατιῶτες νά ἐτοιμασθοῦν. Σέ λίγο ὅλοι σέ φάλαγγα κατ' ἄνδρα, ἀκροποδητί, ξεκινήσαμε γιά τίς ὑποδειχθεῖσες θέσεις. Οἱ στρατιῶτες ἐξοικειωμένοι πρὸς τήν κατάστασιν, ἐβάδιζαν σιγά-σιγά γιά νά μή δώσουν ἀφορμή στά πυροβόλα τοῦ ἐχθροῦ κι ἀρχίσουν τά καταιγιστικά πυρά τους, πρὶν καταλάβουμε θέσεις καί γιά νά κατορθώσωμεν νά αἰφνιδιάσωμεν τά ἐχθρικά φυλάκια. Στίς 5.30 τό πρωῒ, οἱ διμοιρίες κατέλαβαν, σύμφωνα πρὸς τή διαταγή, τὰς θέσεις των. Ὁ οὐρανός ἦταν ξάστερος, τό χιόνι

ἦταν παγωμένο καί τό κρύο διαπεραστικό. Ἐπάνω σ' αὐτό τό χιόνι οἱ στρατιῶτες ἔλαβαν θέσεις μάχης, σέ θέση πρυνηδόν, ὁ ἕνας δίπλα στόν ἄλλο καί κατ' ἀραιά διαστήματα μέ τό ὅπλο ἐπί σκοπόν καί περίμεναν τό παράγγελμα τῆς ἐπιθέσεως. Μόλις φάνηκε ὁ αὐγερινός, ἅμα τῷ ἔφ, κατά τήν στρατιωτική διάλεκτο, ἄρχισαν οἱ πρῶτες ριπές τῶν ὀπλοπολυβόλων μας γιά νά προστατεύσουν τοὺς ἀκροβολιστάς νά προχωρήσουν. Στίς πρῶτες ριπές τίς δικές μας οἱ Ἴταλοί ἀπάντησαν μέ καταιγιστικά πυρά, μέ τὰ πάσης φύσεως ὅπλα τους. Λές καί βρίσκονταν μέ τό χέρι στήν σκανδάλη ὅλη τήν νύχτα καί συγχρόνως βαρύ, πεδινό κι ὀρειβατικό πυροβολικό, ὄλμοι, ὀλμίσκοι, ἀντιαρματικά πυροβόλα, πολυβόλα μέ τροchioδεικτικά βλήματα ξέσπασαν ὅλα στίς γραμμές μας. Πραγματική κόλαση πυρός καί σιδήρου. Οἱ γραμμές μας ἀπό τό Σεφέρ-Ἀγάϊτ μέχρι τό ὕψωμα Παπακώστα, ὅσο ἔβλεπε τό μάτι μας, ἐφλέγοντο. Τό πρωϊνό σκοτάδι λούσθηκε μέ ἄπλετο φῶς, λές καί χιλιάδες προβολεῖς σκόρπισαν τό φῶς των. Ἡ νύκτα ἔλαψε σάν ἡμέρα. Αἱ ἐκρήξεις τῶν ὀβίδων μέ τὰ πύρινα ἄνθη ἐφώτισαν ὅλη τήν ἀπέραντο ἔκτασιν ἀπό τό Ἀργυρόκαστρο μέχρι τό Τεπελένι. Ἡ κοιλάδα πού σχηματίζεται ἀνάμεσα στά βουνά Παπακώστα - Σεφέρ - Ἀγάϊτ, ἐντός τῆς ὁποίας κυλᾷ καί ὁ Δρίνος ποταμός, ἀποτελοῦσε ἕνα πύρινο μισοφέγγαρο, στολισμένο ἀπό ἄνθη λογιῆς-λογῆς χρωμάτων. Ἀπό τίς ὁμοβροντίες τῶν κανονιῶν τά βουνά ἐσειόντο, οἱ βράχοι κατακυλοῦσαν καί τά νερά τοῦ Δρίνου δέν θόλωσαν. Πύρινες γλῶσσες ἀπλώνοντο στίς γραμμές μας γιά νά μᾶς καταβροχθίσουν. Σκελετωμένα κουφάρια ἀνετινάσσοντο στόν ἀέρα καί μαῦροι καπνοί ἀνέβαιναν στόν οὐρανό. Μοῦ εἶναι ἀδύνατο νά συλλάβω μέ λόγια τό ἄφθαστο καί συναρπαστικό ἐκεῖνο φονικό μεγαλεῖο. Δέν ὑπάρχουν χρώματα νά τά συνδυάσω γιά νά ἀπεικονίσω τήν φαντασμαγορική ἐκείνη ἄποψη. Οἱ Ἴταλικές δυνάμεις διέθεσαν ὅλο τό συγκεντρωμένο ἄψυχο ὕλικό γιά ν' ἀναχαιτίσουν τήν Ἑλληνική ὁρμή, λές κι ἔπαιζαν τό τελευταῖο τους ἀτού. Ξεχάσθηκα γιά λίγο, πίσω ἀπό μιά μεγάλη πέτρα, παρακολουθώντας τό ἀπερίγραπτο ἐκεῖνο θέαμα, πού δέν θά ξεχάσω ὅσο ζῶ, ὅταν αἴφνης ἤκουσα τήν σάλπιγγα νά κτυπή ρυθμικά «προχωρήστε - προχωρήστε». Γυρίζοντας, γιά νά δώσω τό σύνθημα τῆς ἐξορμήσεως, βλέπω τόν πανύψηλο λοχία Ἀνδρέα Γουβέλη νά προχωρεῖ ὀρθιος. Δέν ἐπρόλαβα νά τοῦ πῶ «κάθισε κάτω Ἀνδρέα» καί μιά ριπή πολυβόλων τόν λύγισε πρὸς τά πίσω. Ὁ Ἀνδρέας τό εἶπε καί τό ἔκανε*. Ἀμέσως ἐγκατάλειψα τόν ἀγκαλιασμένο ὀγκόλιθο καί μέ ὁρμή, κι ὅση δύναμη εἶχα, κινήθηκα πρὸς τά ἐμπρός. Συγκέντρωσα ὅλες τίς ἐναπομείνουσες δυνάμεις μου γιά ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπό τήν βληματοδόχο τοῦ ἐχθροῦ, κι ἀπ' ὅσους μέ ἠκολούθησαν πολλοί ζοῦν σήμερα.

* Ἀναπολώντας τίς τραγικές αὐτές στιγμές αἰσθάνθηκα ἰδιαίτερη συγκίνηση.

Στίς επιθέσεις ή κυρία προσπάθεια του πολεμιστή δέν ἔγκειται μόνον στην χρησιμοποίησιν του ἐδάφους γιά νά γλυτώσει, ἀλλά καί στην ἀπομάκρυνσίν του ἀπό τή γραμμή ἐξορμήσεως, διότι ὁ ἐχθρός ἐκεῖ ἔχει συγκεντρώσει τά πυρά του καί τήν σφυροκοπεῖ, ὥστε νά καθηλώσῃ τήν προσπέλασιν του ἀντιπάλου πρὸς τά φυλάκιά του. Μέ δύο ἄλματα, καί μέ λίγους ἀπο τοὺς ἄνδρες μου, ἔφθασα μπροστά στό πρῶτο Ἰταλικό φυλάκιο, τό ὁποῖον εὐρίσκόμενο σέ ὑψηλότερο σημεῖο ἀπό τή δική μας γραμμή, ἦτο σέ πλεονεκτικό σημεῖο. Ἦταν κυκλικό, κατασκευασμένο μέ πέτρες καί ἐντός εὐρίσκετο ἓνα βαρὺ πολυβόλο, ἔχοντας μία μεσοτελειωμένη ταινία καί δίπλα του ἓνας μαῦρος σκοπευτής μέ μία σφαῖρα σφηνωμένη στό ἀριστερό μάτι.

* * *

Μετά τό φυλάκιο ἐκεῖνο ἀπλώνετο ἓνα ὁροπέδιο, ἄγνωστο σέ μᾶς, τό ὁποῖον ἐδεσπόζετο ἀπό τό πανύψηλο Γκόλικο, ή κατάληψις του ὁποῖου, ἐπαναλαμβάνομε, ἐστοίχισεν τή ζωή ἐκατοντάδων Ἑλλήνων στρατιωτῶν. Στό βάθος του ὁροπεδίου βλέπω περίπου ἑκατό Ἰταλοὺς νά φεύγουν τροχάδην πρὸς τό Λέκλι.

Ἀμέσως ἐκάλεσα ἓναν ἀπό τοὺς ὅπλοπολυβολητάς μου νά μοῦ φέρῃ γρήγορα τό ὅπλοπολυβόλο γιά νά μή χάσωμε τήν εὐκαιρία, ὅπως κι ἔγινε καί μέ μερικές ριπές πού τοὺς ἔστειλα, θερίσαμε καμπόσους Ἰταλοὺς πού ἔφεγγαν σάν ἡαγοί, καί θά σκοτώναμε κι ἄλλους, ἀλλά, ὡς συνήθως σέ τέτοιες περιπτώσεις, μᾶς ἔπαθε ἐμπλοκή τό ὅπλοπολυβόλο.

* * *

Τέλος, ὁ πρῶτος ἀντικειμενικός σκοπὸς του λόχου ἐπετεύχθη. Τό γεγονός ἀναφέραμε διά συνδέσμου στό διοικητὴ του λόχου, ὅστις δέν μᾶς ἠκούθησε στό ὁροπέδιο καί συγχρόνως ἀναφέραμε πῶς παρουσιάζετο ή κατάσταση μέ τήν κατάληψίν του γιά περαιτέρω ἐνεργείας. Μαζί μέ τόν σύνδεσμο ἔστειλα καί μερικούς αἰχμαλώτους πού δέν πρόλαβαν νά φύγουν.

Ἐπὶ του ὁροπεδίου οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἐγκαταστημένη μία πελώρια σκηνή, ἐντός τῆς ὁποίας εὐρίσκοντο πολεμοφόδια, λίγα τρόφιμα καί εἶδη ἱματισμοῦ καί ὑποδήσεως. Ὑπῆρχον καινουργεῖς χλένες, περικεφαλίδες, ἄρβυλα, κάλτσες, πουλόβερ καί πολλά ἄλλα, πού ἡμεῖς δέν εἶχαμε τίποτ' ἄλλο ἀπό ἐκεῖνα πού ντυθήκαμε ὅταν κατετάγημεν. Ὅσοι ἀπό τοὺς στρατιῶτες ἐπρόλαβαν πῆραν κι ἀντικατέστησαν τά δικά τους κουρέλια. Ἐδῶ πρέπει νά σημειωθεῖ πῶς οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες φοροῦντες ὅτι εὐρίσκαν, κι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς σκοτωμένους Ἰταλοὺς ἔβγαζαν τ' ἄρβυλα καί τόν ἱματισμό καί τόν φοροῦσαν, ἔγιναν σωστό μωσαϊκό, κι ὅπως ἦταν ἔτσι ποικιλομόρφως ἐνδεδυμένοι, πολλές φορές δέν διεκρίνοντο ἂν ἦταν Ἕλληνες ἢ Ἰταλοὶ καί μάλι-

στα όταν άνεμιγνύοντο μέ 'Ιταλούς αίχμαλώτους πού τούς συνώδευαν πρός τά μετόπισθεν.

* * *

Στή σκηνή πού έγκατέλειψαν οί 'Ιταλοί μπορούσαμε νά περάσωμε τήν νύχτα ευχάριστα, αλλά δυστυχώς οί 'Ιταλοί, μετά τήν όπισθοχώρησιν τών φυλακίων τους, μετέφεραν τά πυρά τους επί του όροπεδίου καί κυρίως επάνω στή σκηνή. Πολλοί από τούς στρατιώτες, εκεί πού έφρόντιζαν νά προμηθευτούν μέσα στή σκηνή κάτι από τά εγκαταλειφθέντά, βρήκαν τόν θάνατο. Έκατοντάδες βλήματα όλμων έπεφταν καθ' όλη τήν έκτασιν του όροπεδίου. Οί έναπομείναντες 100 περίπου στρατιώτες από τούς 160, πού αρχικώς είχαμε λάβει μέρος στήν επίθεσιν όλο καί λιγοστεύουν, άλλοι σκοτώνονταν κι άλλοι τραυματίζονταν.

Έπί του όροπεδίου δέν ύπηρχεν άπυρόβλητον μέρος νά ταμπουρωθοῦμε, κι έτσι είμασταν έκτεθιμένοι στά πυρά του έχθρου καί κυρίως τών όλμων, πού γι' αὐτούς, όσοι γνωρίζουν, δέν ύπάρχει άπυρόβλητο γιατί είναι μεγάλης καμπύλης τροχιᾶς, έν άντιθέσει πρός τό πυροβολικό πού είναι κατά τό μάλλον ευθυτενοῦς. Ός νά μή έφθαναν τά βλήματα τών όλμων, μάς έβαλαν συνεχώς κι από τήν ψηλή κορυφή του Γκόλικο, μέ τά πολυβόλα. Οί φρουροῦντες τό Γκόλικο 'Ιταλοί δέν ίδρωσε τό αὐτί τους, όπως κοινῶς λέγεται, από τήν παρουσία μας στό κάτωθι του όροπέδιου.

Βράδιασε, ό λοχαγός δέν φάνηκε, διαταγή πρός περαιτέρω ενεργείας δέν έλήφθη. Από τούς αξιωματικούς του λόχου, πού λάβαμε μέρος στήν επίθεση δέν έμεινεν άλλος, εκτός έμοῦ· άλλοι έτραυματίσθησαν κι άλλοι έφονεύθησαν. Μεταξύ τών τραυματισθέντων ένθυμοῦμαι τόν άνθ/γό Βαρβαρίγο. Μετά ταῦτα έδωσα έντολή στους στρατιώτες νά σκορπίσουν επί του όροπεδίου κι όπως μπορούσε έκαστος νά περάση τήν νύχτα. Τούς είπον όσο μπορούν άραιά γιά νά μή δίνωμε μεγάλο στόχο, ώστε τά θύματα νά είναι, όσον τό δυνατόν, λιγώτερα. "Όταν είναι πολλοί συγκεντρωμένοι σ' ένα μέρος, από ένα βλήμα κινδυνεύουν όλοι νά σκοτωθοῦν, ένῶ όταν ήταν όλίγοι καί τά θύματα άσφαλῶς θά ήσαν λιγώτερα.

Φυλάκια κι άναγνωριστικές περιπόλους δέν βγάλαμε εκείνο τό βράδυ. Είμασταν όμως βέβαιοι πώς καί οί 'Ιταλοί θά έκαναν τό ίδιο, λές καί είχαμε κάνει σιωπηρά έκεχειρία. Η κόπωση, ό φόβος καί τό άδύνατον νά παραμείνη κανείς σκοπός στίς δυό πλευρές, στά δικά μας τά τμήματα καί του αντίπαλου, μάς έκαναν νά μή φροντίσουμε γιά τέτοια πράγματα.

Έτσι παραμείναμε μέσα στό χιόνι, σάν τούς Έσκιμώους στό Βόρειο Πόλο, χωρίς καμμιά φροντίδα. Γιά φαγητό οὔδέ σκέψις έγένητο, γιατί όλοι μας γνωρίζαμε πώς δέν ύπηρχε τίποτα, οὔτε προοπτική ύφίστατο νά μάς φέ-

ρουν στο μέρος που βρισκόμασταν, έξ' αλλου δέν ήταν ή πρώτη φορά, μάλιστα αυτή τή μέρα χορτάσαμε από πόλεμο. Τό μόνο που είχαμε άφθονο, κι είχαμε στερηθῆ πολύ καιρό, ήταν τό νερό. 'Επί του ὅρους ύφίστατο μιά πηγή μέ άφθονο καί χωνευτικό νερό, άσχέτως άν δέν είχε τίποτα νά χωνέψη τό καυμένο τό στομάχι, γι' αυτό καί πολλοί στρατιῶτες πίνοντας από αυτό τό νερό τούς πείραξε ευκοίλια καί δυσεντερία ακατάσχετη.

* * *

Ἡ νύχτα κυλοῦσε άργά, τό σκοτάδι ήταν βαθύ, πυκνά νέφη εκάλυπταν τόν ουρανό καί τά βουνά πυκνή ὁμίχλη. 'Αργά τήν νύχτα άρχισε νά χιονίζει. Νέο χιόνι στιβάζετο επάνω στο παλαιό κι έθαβε πεθαμένους καί ζωντανούς. Τό τερτέρισμα τῶν στρατιωτῶν, από τό φοβερό κρύο, διέκοπτον οί εκρήξεις τῶν ὀβίδων τῶν πυροβολικῶν καί τῶν ὀλμων. Τίς ακούγαμε νά φυσάνε επάνω στά κεφάλια μας καί νά χώνονται μέσα στο χιόνι μ' ένα δυνατό φλούπ. Πολλές άπ' αυτές δέν έσκαζαν, γιατί συναντοῦσαν παχύ στρώμα από χιόνι καί δέν εύρισκαν τήν ανάλογη αντίσταση γιά νά συσπειρωθῇ τό ελατήριο καί νά επιφέρῃ τήν εκपुरσοκρότησιν. Λίγοι στρατιῶτες εκείνο τό βράδυ, εύτυχῶς επαναλαμβάνω, εξαντλήσαντες κάθε ὀριο ύπομονῆς καί άντοχῆς έχασαν τήν ψυχραιμία τους καί παρακαλοῦσαν τήν Παναγία νά τούς λυτρώσῃ, στέλνοντας μιά ὀβίδα, γιά νά γλυτώσουν από τό φοβερό μαρτύριο...

* * *

'Αργά τή νύχτα κάτι φωνές διέκοψαν τήν μονοτονία. Ήταν οί φωνές του συνδέσμου, ὅστις άναζητοῦσε τό λόχο μας. "Ἦθελε νά μᾶς δώσῃ μιά διαταγή· «'Όπως άμα λήψεως παρούσης κινηθῶμεν προς κατάληψιν θέσεων εναντι του Γκόλικο, ίνα τήν επομένη τό πρωῒ επιτεθέμενοι καταλάβωμεν τοῦτο». Κατ' άρχήν μᾶς δημιουργήθηκε ζήτημα πῶς νά τή διαβάσουμε. Εύτυχῶς ὁμως που ὁ κομιστής διέθετε στεγνά σπίρτα καί μᾶς διηυκόλυνε στήν άνάγνωση, μέ πολλές προφυλάξεις νά μή φανῇ τό φῶς από τόν έχθρό. 'Η διαταγή στερεοτύπως, ὅπως ήταν γραμμένη «λακωνικά», επρεπε νά εκτελεσθῇ πάση θυσία καί τό συντομότερον. Δέν μπορούσε νά γίνῃ άλλως, δέν υπήρχον διαβιβάσεις (τηλέφωνο κ.λ.π.) γιά ν' αναφέρουμε στο Σταθμό Διοικήσεως του τάγματος τίς δυσκολίες που συναντούσαμε. Σύνδεσμο ήταν δύσκολο γιά νά στείλουμε, γιατί δέν μᾶς επαιρνε ὁ χρόνος. 'Ο Σταθμός Διοικήσεως του τάγματος, ήταν μακράν πολύ από του λόχου. Κι έτσι μή υπάρχοντος τρόπου επικοινωνίας επρεπε τά αδύνατα νά γίνουν δυνατά. 'Εξάλλου μή λησμονοῦμε, πῶς οί διαταγές στο στρατό ὁσονδήποτε υπερβολικές καί άν εῖναι, ὅσον άφορᾷ τήν εκτέλεσιν, πρέπει νά εκτελοῦνται. Προς τοῦτο, ὕστερα από πολλές προσπάθειες στο βαθύ σκοτάδι, συνεκέντρωσα μερικά ράκη -

στρατιῶτες καί κατά τά μεσάνυχτα, ἴσως κι ἀργότερα, ἐτοιμαστήκαμε γιά τόν νέο ἀντικειμενικό σκοπό.

1. Καί μία παρέμβασις

Ἐπειδή ὁ λόχος μας διαδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλο στή κατάληψιν τοῦ Γκόλικο, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω, καί συνεπῶς ὑπῆρξα μάρτυς τῶν ὧσων συνέβησαν εἰς βάρος τῆς μονάδος πού ὑπηρέτησα, ἐπιβάλλεται, πρὶν προχωρήσουμε στήν ἐκτέλεσιν τῆς ἐν λόγῳ διαταγῆς, χωρίς ν' ἀποβλέπουμε σέ κριτική, νά σημειώσουμε πῶς ἡ Διοίκησις, διατάξασα τ' ἀνωτέρω, εὐρίσκετο ἐκτός πραγματικότητος. Εἰς τοῦτο πιθανόν νά συνετέλεσεν ἡ ἀλλοίωσις ἢ ἐσφαλμένη διαβίβασις τῶν ὧσων ἀναφέραμε διὰ τοῦ συνδέσμου μετά τήν κατάληψιν τοῦ πρώτου ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ. Πάντως καί τά δύο, μετακινήσεις πρὸς Γκόλικο ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ὡς ἀνωτέρω περιγράψαμεν, κατάληψις θέσεων ἔναντι αὐτοῦ καί ἐν συνεχείᾳ ἐπιθέσεις κατά τῶν φρουρῶν τοῦτο Ἰταλικῶν δυνάμεων ἀπεφασίσθησαν καί διατάχθησαν ἐκ τοῦ προχείρου, ἄνευ προηγουμένης μελέτης. Ταῦτα θ' ἀντιληφθεῖ ὁ ἀναγνώστης μας καλύτερα καί ἀπὸ τά κατωτέρω· ἀπὸ τά ἐπακολουθήσαντα πολὺ δυσάρεστα γεγονότα γιά τίς ἐλληνικές δυνάμεις πού πῆραν μέρος στίς πρῶτες ἐπιθετικές ἐνέργειες, οἱ ὁποῖες δυστυχῶς ἀπέβησαν ἄνευ ἀποτελέσματος καί συνεχίσθησαν μέχρις ὅτου, ἔστω καί ἀργά, ἡ Διοίκησις ἀντελήφθη τήν πραγματικότητα καί ἀναθεώρησεν τόν τρόπον ἐνεργείας.

Διὰ τήν κατάληψιν τοῦ Γκόλικο ἔπρεπε νά ἐφαρμοσθῇ, ὅπως ἀπέδειξαν τά γεγονότα, διάφορος στρατηγική. Ἡ ὑπερφαλάγγισις ἦταν πῶς ἐνδεδειγμένη ἐνέργεια ἀπὸ τήν μετωπική.

Ἐπεξηγοῦντες τ' ἀνωτέρω καί ὑπενθυμίζοντες τά ὅσα σέ προηγούμενη σελίδα ἀνεφέραμεν, σημειοῦμεν καί πάλιν πῶς τό Γκόλικο δέν ἦταν κανένα φυλάκιο, τό ὁποῖον μπορούσε νά καμφθῇ σέ μιά μικράν κρουσιν καί μάλιστα ἀπὸ δυνάμεις ἐξησθενισμένες σάν αὐτές πού θά λάβαιναν μέρος, ἀλλά φυσικό ὄχυρό ἀπόρρητο, μέ πολλά πλεονεκτήματα γιά τόν ἐχθρό πού τό κατεῖχε. Κατ' ἀρχήν ἡ κορυφή του, σέ ὑψόμετρο 1.125 μέτρα, ἐδέσποζε ὅλης τῆς περιοχῆς. Ἐπροστατεῦετο ἀπὸ ἰσχυρές δυνάμεις πού πολεμοῦσαν μέσα σέ βαθειά χαρακώματα καί πολυβολεῖα πού εἶχαν κατασκευάσει ἀπὸ καιρό. Συνεπῶς γιά νά καταληφθῇ ἔπρεπε νά προηγηθῇ ἀναγνώρισις καί μελέτη καί ἡ ἐπιθέσεις νά γίνῃ μέ μεθοδικότητα κι ὄχι μετωπική, καί μέ περισσότερα μέσα. Ὅταν ἐγιναν ὅλα αὐτά τά Γκολικό κατελήφθη. Προηγουμένως ὅλες οἱ ἐπιθέσεις πού ἐγιναν ἦταν μάταιες καί εἶχον σάν ἀποτέλεσμα, ὅπως ἀναφέραμε καί θά ἴδωμεν κατωτέρω, τίς τρομακτικές ἀπώλειες στά δικά μας τμήματα.

2. Διαβιβάσεις

Ἀφοῦ ἀνωτέρω ἔγινε λόγος περὶ διαβιβάσεων, σκόπιμον εἶναι νά ἀναφέρουμε μερικά καί γι' αὐτές πρὸς ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστη καί πρὸς σύγκρισιν μέ τὰ μετέπειτα χρησιμοποιούμενα μέσα τῆς διὰ ἀσύρματου ἐπικοινωνίας.

Λόγω τῶν δυσκόλων συνθηκῶν καί ιδίως λόγῳ τοῦ ἐκτεταμένου καί λίαν ἀνωμάλου ἐδάφους καί ἐλλείψεως ὑλικοῦ (ιδίως καλωδίων ἐκστρατείας) ἡ λειτουργία τῶν διαβιβάσεων καθίστατο δυσχερὴς καί πλημμελής.

Πολλές φορές ἀναφορὲς τῶν μονάδων καί διαταγές, λόγῳ τῶν ἀνωτέρω ἐλλείψεων καί δυσκολιῶν ἐβράδυναν νά περιέλθωσιν εἰς τοὺς παραλήπτας μέ πολὺ δυσαρέστους συνεπείας.

Οἱ ἀγγελιαφόροι, πού συχνά ἐχρησιμοποιοῦντο, δέν ἦτο δυνατόν νά λύσουν τό πρόβλημα ἐπὶ ἀγνώστου ἐδάφους, ἔστω καί ἂν συνοδεύοντο ὑπὸ χωρικῶν. Ἡ τοιαύτη διαβίβασις, ὅσοδήποτε καί ταχεία καί ἂν ἦταν, δέν ἦταν δυνατόν νά ἀντικαταστήσῃ τὴν ἐνσύρματο τοιαύτην.

Δυστυχῶς ἡ ἀσύρματος ἐπικοινωνία δέν ὑπῆρχε τότε στό στρατό, πράγμα τό ὅποιο τὰ μέγιστα θά διηκόλυne τὴν διεξαγωγή τῶν ἐπιχειρήσεων.

3. Κι ἓνα χασμόσυνο ἄγγελμα

Καθ' ὃν χρόνον τό Α' Σῶμα Στρατοῦ διὰ τῶν μονάδων τοῦ (2/39 Συντάγματος) ἠγωνίζετο πρὸς κατάληψιν τοῦ Γκόλικο, αἱ δρῶσαι παραπλευρῶς τούτου δυνάμεις τοῦ Β' Σώματος ἐπάλεον πρὸς ἀπάθησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐκ τῆς Κλεισούρας.

Ἦταν μιά συντονισμένη ἐνέργεια τῶν γειτονικῶν μονάδων τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ, ἡ ὁποία, ὕστερα ἀπὸ πεισματώδη ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ, τὴν 10ῃ Ἰανουαρίου 1941, ἐστέφθη ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Τὰ Ἑλληνικά Τμήματα εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ χωρίου Κλεισούρα.

Τό χαρμόσυνο γεγονός ἔγινε δεκτόν μέ ἐξαλλον ἐνθουσιασμόν ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸ καί λαό. Ἐπηκολούθησαν διαγγέλματα τοῦ πρωθυπουργοῦ Ἰ. Μεταξᾶ καί τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β', καθὼς καί ἄλλαι θερμαὶ ἐκδηλώσεις. Ἐτελέσθησαν δοξολογίαι ἐν Ἀθῆναις στή Μητρόπολιν, χοροστατοῦντος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσάνθου καί στοὺς ἄλλους ἱεροὺς ναοὺς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς.

* * *

Καί τώρα ἄς ἐπανεέλθωμεν στή διαταγή τῆς μετακινήσεως ἔναντι τοῦ Γκόλικο.

Ἐδῶ δέν ὑπάρχουν λόγια γιά νά τήν ἐξιστορήσωμεν. Κατ' ἀρχήν ἦταν ἀνθρωπίνως ἀδύνατον, λόγω τοῦ βαθέως σκότους πού ἐπικρατοῦσε, ὅπως ἀναφέρομεν ἀνωτέρω ἦταν μεσάνυχτα, τῶν καιρικῶν συνθηκῶν (ἐχιόνιζε συνεχῶς) καί τό σπουδαιότερον, ποῖοι θά μετακινοῦντο καί ἐν συνεχείᾳ καί θά ἐπετίθεντο νά καταλάβουν ἓνα ὑψίστης σημασίας ὄχυρό. Τά φαντάσματα; Αὐτά πού ἀπό τό πρωί, χωρίς ἀνάπαυλα, πολεμοῦσαν νηστικά καί ξυπόλυτα; Περιορίζομαι μόνον νά γράψω γιά νά ἐννοήσουν οἱ ἀναγνῶσται τήν δραματικήν κατάστασιν τῶν τμημάτων πού θά ἔκαναν τό ἐγχείρημα αὐτό, πῶς ἀπό τό ὀροπέδριο μέχρι τῆς ὑψηλῆς κορυφῆς τοῦ Γκόλικο ἡ ἀπόστασις ἦταν 250 περίπου μέτρα καί διηνύθη εἰς ἕξ ὥρας, δηλαδή μέ ὠριαίαν ταχύτητα χελώνας συρομένης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἔτσι ἐκινήθησαν οἱ ταλαίπωροι στρατιῶται. Ἕνας ὀπισθεν τοῦ ἄλλου, μέ τή βοήθεια τῶν χειρῶν, ἀνερχοῦντο στόν ἀνήφορο, χωρίς νά βλέπουν καθ' ὅλου μπροστά τους, ἐπὶ στρώματος χιόνος πλεόν τῶν δύο μέτρων.

Στήν προσπάθειά τους νά προχωρήσουν ἔχαναν καί τό τελευταῖο ἴχνος δυνάμεως καί μερικοί πέθαιναν ἐπὶ τόπου ἢ λόγω τοῦ ἀποτόμου ἐδάφους ἐκυλίωντο νεκροί στό σημεῖον ἐκκινήσεως, ἦταν δέ τοιαύτη ἡ ἀδιαφορία πρός τόν θάνατο, πού ἐξέλιπεν κάθε προσπάθεια ἀντιμετωπίσεως ἢ γιά νά εἴμεθα περισσότερο ἀντικειμενικοί, σέ πολλές περιπτώσεις ἦταν καί προσφιλῆς ἐπιθυμία. Ἡ καρδιά μας εἶχεν σκληρύνει τόσο πού ἡ πρός τόν συνάδελφο ἀλληλεγγύη ἐξέλιπε καί ἡ πρός τόν θάνατον ἀδιαφορία εἶχε πρυτανεύσει.

Τέλος ἐφθάσαμεν 20 - 30 ἀπό τοὺς ἐκκινήσαντας ἀπό τό ὀροπέδιο καί οἱ περισσότεροι χωρίς ὄπλα, ἀλλά καί ἂν κανεῖς κατόρθωσεν νά τό φέρει ἦτο ἄχρηστον, χωρίς φυσίγγια καί γεμάτο χιόνι, ἀλλά καί τό σημαντικώτερον, μέ τί χέρια νά τό χρησιμοποιοῖσει, πού ἦσαν πρισμένα ἀπό τά κρυοπαγήματα.

Μᾶς πῆρε ἡ ἡμέρα ξαπλωμένους στό χιόνι, χωρίς νά μπορούμεν νά πράξωμεν τίποτα κατά τοῦ ἐχθροῦ.

Πρό τῆς τοιαύτης καταστάσεως διέταξα, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, ὅπως ἐπιβαλλόταν ἐκ τῶν πραγμάτων, ν' ἀποσυρθοῦμε καί ἀλιν στό ὀροπέδιο. Ἐκεῖ μᾶς ἔφεραν λίγη σταφίδα καί κονιάκ καί ἀπό μιά κουραμάνα. Τήν μέν σταφίδα καί τό κονιάκ εὐχαρίστως τά κατεβάσαμεν, ἐνῶ τήν κουραμάνα δέν μπορούσαμε νά φάγωμε, εἶχεν στενέψει ὁ λάρυξ, αἱ δέ σιαγόνες ἀπό τό φοβερό κρύο δέν μπορούσαν νά κινηθοῦν φυσιολογικῶς γιά νά μασήσουν.

Ἄφοῦ μᾶς ἐτόνωσαν σχετικῶς ἡ σταφίδα καί τό κονιάκ καί ἐπανακτήσαμεν μέρος ἀπό τίς ἀπολεσθεῖσες δυνάμεις μας, ἀμέσως ἀρχίσαμεν τήν ἀνασυγκρότηση τοῦ λόχου πάλι σέ μάχιμο μονάδα. Ὅλοι πῆραμε ὅπλα, ἕκαστος ὅποιο ἤθελε, ἦταν δέ τόσα πολλά τά ἐγκαταλειφθέντα ἀπό τοὺς νεκροὺς καί τραυματίας, πού ἀναλογοῦσαν 3 - 4 στὸν καθ' ἓνα, ὑπολογιζομένων καί τῶν ὄπλων τῶν νεκρῶν καί αἰχμαλώτων Ἰταλῶν.

Ἄφοῦ ὁ λοχαγὸς δέν φάνηκε ἀνέλαβον ἀνεπισήμως τήν Διοίκησι τοῦ λόχου κι ἀναφέρω στήν Διοίκησι τοῦ τάγματος διὰ συνδέσμου ὅσα συνέβησαν καί τήν τραγική κατάστασι τῶν ἀνδρῶν. Πρέπει νά σημειωθῇ πὺς ἡ ἀναφορά ἐγένετο προφορική, ἐπελέγη δέ ὁ πιό ἐξυπνος στρατιώτης νά μεταφέρειν τά ὅσα προφορικῶς τοῦ εἶπον.

Μετά τήν παραλαβή τῶν ὄπλων ὑπὸ τῶν ἀντρῶν, ἄλλη σκέψις μας ἦταν πῶς νά ἀντιμετωπίσωμεν καλλίτερον τίς ἐπερχόμενες νύχτες ἀπὸ τίς ἀνεμοθύελλες, πῶς θά ἀποφύγωμεν ἀφ' ἐνός μὲν τά ἐχθρικά πυρά τῶν πολυβόλων ἀπὸ τό Γκόλικο καί ἀφ' ἐτέρου τῶν ἀπὸ Λέκλι ἐκπεμπομένων κατὰ συχνὰ διαστήματα βλημάτων τῶν ὀλμων καί ν' ἀποβῶμεν χρήσιμοι στήν ἀποστολή μας. Βρισκόμασταν ἀνάμεσα σέ δυὸ πυρά, ἐκ τῶν κάτω ἀπὸ τό Λέκλι καί ἐκ τῶν ἄνω ἀπὸ Γκόλικο. Ὅλα τά ἀντιμετωπίσαμεν κατὰ τρόπο στρατηγικό, μεθοδικό, ὅπως ἐπιβαλλόταν ἐκ τῶν πραγμάτων γιὰ νά μετριάσωμεν τίς ἀπώλειες καί νά φέρωμεν εἰς πέρας τήν ἀποστολή μας καί νά ἀνακτήσωμεν τήν ψυχραιμία μας πού πρὸς στιγμὴν σοβαρῶς ἐπηρέασε ἡ κακοκαιρία. Καί τά μὲν πυρά ἀπὸ Γκόλικο τά ἀντιμετωπίσαμεν διὰ τῆς καταλήψεως θέσεων ἐπὶ τῆς ὀφρύος (χεῖλος) τοῦ ὀροπεδίου, πού μποροῦσαμε κατ' ἀσφαλέστερον τρόπον νά ταμπουρωθοῦμε, τῶν δέ ὀλμων, διὰ τῆς καταλήψεως θέσεων εἰς σημεῖα τά ὁποῖα δέν εἶχον ἐπισημανθῇ. Καί στίς δυὸ περιπτώσεις μᾶς βοηθοῦσεν πολὺ ἡ ὁμίχλη, ἡ ὁποία σπανίως μᾶς ἐγκατέλειπεν, ἂν ὁμως καμμιά φορὰ σηκωνόταν, σκεπαζόμασταν μέ λευκοὺς μανδύας, πού εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ Ἰταλοὶ καί τοὺς ὁποίους εἰδικῶς χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τό καμουφλάρισμα στοῦ χιόνι. Ἦταν μιά θαυμασία ἐπινόησις· μέ τό ἄσπρο πανὶ δέν διακρινόμασταν στοῦ χιόνι. Μέ τοιοῦτου εἶδους μανδύας ἐφοδιάσθησαν ἀργότερα καί τά Ἑλληνικά τμήματα.

4. Οἱ παγόπληκτοι

Μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου μέσα στά παγωμένα χιόνια ὀλονέν καί ηὐξάνοντο τά θύματα ἀπὸ τά κρυοπαγήματα. Ἐβλεπες τά πόδια καί τά χέρια τῶν

στρατιωτῶν νά μελανιάζουν καί βογγόντας ν' ἀργοπεθαίνουν. Καθημερινῶς ὅσοι προλάβαιναν ὀδηγοῦντο στά ὀρεινά χειρουργεῖα γιά νά ἀκροτηριασθοῦν. Ἦταν φοβερό πράγμα νά βλέπεις τό συνάνθρωπό σου νά πεθαίνει καί νά μή μπορῇς νά τοῦ παράσχης μιὰ μικρά βοήθεια. Κάτι ἀλοιφές πού μᾶς ἔστελναν ἀπεδείχθησαν πρακτικῶς ἀνίσχυρες νά μᾶς προστατεύσουν, πολλές δέ φορές δέν ἐχρησιμοποιοῦντο ἀπό τοὺς στρατιῶτες, παρά τίς ὁδηγίες καί τίς συστάσεις τῶν ἀξιωματικῶν των.

Υ.Γ. Τό Α' Σῶμα Στρατοῦ, ἐκτός τῆς ἐξαιρετικῶς ὀρεινῆς περιοχῆς ὅπου ἐμάχετο, ἀντιμετώπισεν καί ἐξαιρετικῶς δυσμενῇ κατάστασιν ἀπό τίς συνεχεῖς χιονοθύελλες, ἀπό τὰς ὁποίας εἶχεν, σύμφωνα μέ μιὰ ἐπίσημο ἀνακοίνωσιν, 96 ἀξιωματικούς καί 7.892 ὀπλίτας παγοπλήκτους. Τά θύματα τῆς παγοπληξίας ὑπερέβησαν κατά πολύ τά θύματα ἀπό τίς μάχες. Ἀπό τά κτήνη περισσότερα ἀπό τά μισά εἶχαν ψοφήσει.

Παρά τά ἀνωτέρω τό ἠθικό τῶν μαχητῶν, ἐκτός μηδαμινῶν ἐξαιρέσεων, διτηρεῖτο ἀμείωτο καί μόνον αὐτό συγκρατοῦσε στίς θέσεις τους ἐκείνους πού δέν ἀχρηστεύθησαν τελείως ἀπό τά κρυοπαγήματα. Ἐπαναλαμβάνομεν πῶς πολλοί ἀπό φιλότιμο δέν παρουσιάζονταν στό γιαντρό γιά νά πάρουν σημεῖωμα γιά τὰ μετόπισθεν κι ἔμειναν ἐκεῖ μαχόμενοι μέχρις ὅτου ἡ κατάσταση γίνεται ἀπελπιστική καί ἀνεπαρόρθωτη.

* * *

Μετά τήν μερικὴν ἀνασυγκρότησίν του ὁ 3ος λόχος, τοῦ ὁποίου, ὡς ἀνωτέρω ἀνέφερον, ἦμουν πλέον διοικητῆς του, ἀνέλαβεν τήν φρουρήσιν τοῦ ὀροπεδίου ἀπό τυχόν ἐπιθέσιν τοῦ ἐχθροῦ ἀπό Λέκλι καί συγχρόνως νά προφυλάξῃ τὰ πλάγια τῶν ἐπιτιθεμένων κατά μέτωπον τοῦ Γκόλικο Ἑλληνικῶν δυνάμεων.

Δυστυχῶς τά σφάλματα συνεχίζοντο. Ἡ Διοίκησις, παρά τίς ἀναφορές μας, δέν ἀντελήφθη τήν πραγματικότητα ἀκόμη καί συνέχιζεν τίς κατά μέτωπον ἐπιθέσεις, ἄνευ βεβαίως ἀποτελέσματος. Τό Γκόλικο ἐπροβάλλετο ψηλά ἀπόρθητο. Τήν ἐπίθεσιν τοῦ πρώτου Τάγματος διεδέχθη τό δεύτερο καί ἐν συνεχείᾳ τό τρίτον. Γέμισε ὁ τόπος ἀπό νεκρούς καί τό χιόνι κατακοκκίνισεν ἀπό αἵματα καί τό Γκόλικο δέν ὑπέκυπτεν. Τίς λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων ἀντιμετώπιζεν ἡ πείσμων ἀντίστασις τοῦ ἐχθροῦ. Τραυματίες δέν ὑπῆρχον· ὅποιος ἐτραυματίζετο ἀργά ἢ γρήγορα ὑπέκυπτεν στά τραύματά του. Φρικτό πράγμα ἀλλ' ἀναπόφευκτο. Ἐβλεπες πληγωμένους συναδέλφους σου καί δέν μποροῦσες νά ἐπιδέσῃς τὰ τραύματά τους, νά σταματήσῃς τό αἷμα. Ἐβλεπες τόν συνάνθρωπό σου νά ψυχορραγῇ καί δέν μποροῦσες νά τοῦ πῇς δυό λόγια πατηγοριᾶς. Εἰς ὅσους τό βόλι τοῦ

έχθρου δέν επέφερε άκαριαίως τόν θάνατο ἦσαν καταδικασμένοι νά ὑποφέρουν τά φρικτά πάθη μέχρις οὔτου επέλθῃ τό μοιραῖο. Παρατηρήσαμεν τέτοια πράγματα πού ανατριχιάζω ὅταν τά γράφω. Στρατιῶτες τραυματισμένοι στήν κοιλιακή χώρα νά μουγκρίζουν καί μέ τά χέρια τους νά βγάζουν τά σπλάγχνα τους ἔξω. Ἡ συνείδησις εἶχε πορωθῇ καί ὁ ἀλτρουισμός ἐξέλιπεν. Ὑφίστατο ἡ μορφή ἀνθρώπων σέ ἡμιαγρία κατάστασιν.

* * *

Οἱ Ἴταλοί ἐπιμένοντες στή διατήρησιν τοῦ Γκόλιμο, τό ὅποιον, ὡς πολλές φορές ἀνεφέραμε, θεωροῦσαν ὡς ὑψίστης σημασίας στρατηγικό σημεῖο, διέθετον τά πάντα εἰς ἔμψυχον καί ἄψυχον ὑλικόν, καί ἀεροπλάνα ἀκόμη. Παρά τό ὑψόμετρον (1725 μέτρα) ἐκτός ἀπό τίς βόμβες πού ἔρριχναν, κατήρχοντο σέ χαμηλά ὕψη καί ἐμυδραλλιοβολοῦσαν.

Ἵσως φανῇ παράξενο, εἶναι ὅμως σωστόν. Κάθε τόσο, ὅταν ὁ οὐρανός ἦτο ξάστερος, ξεχωρίζαμε πότε τρία καί πότε πέντε Ἰταλικά βομβαρδιστικά ἐπάνω ἀπό τό Τεπελένι νά ἔρχονται μέ σχηματισμό «νήσσης» πρὸς τό μέρος μας, πού τό πρασινόγκριζο σκάφος τους λαμποκοποῦσε στόν ἥλιο. Ἀπό τίς ἀδιάκοπες κανονιές δέν ἀκούγαμε τόν κρότο τῶν μοτέρ τους. Ὅποιος τά ἀντιλαμβάνόταν πρῶτος φώναζε «ἀεροπλάνα - ἀκίνητου!»! Κι ἀφοῦ τά λυσσασμένα ὄρνια πετοῦσαν τό φρικτό φορτίο τους, ἐπακολουθοῦσε ἓνα φοβερό σφύριγμα καί σέ λίγο ἓνα βουβός γδοῦπος, πού ἔκανε τή γῆ νά τρέμῃ. Μοῦ εἶναι ἀδύνατο νά περιγράψω τά συναισθήματα πού πλημμυροῦσαν τά στήθια μας ἐκεῖνες τίς φοβερές στιγμές, πού παρακολουθοῦσαμε ἀνίσχυροι τίς δολοφονικές βόμβες τοῦ ἐχθροῦ, σάν δείγματα τῆς κραταιᾶς δυνάμεώς του καί τῆς ἐπιμονῆς του νά μᾶς ἐξοντώσῃ καί νά κάμῃ τήν πατρίδα μας σκλάβα.

Ἐπαναλαμβάνω πῶς ἐκεῖνο πού μᾶς ἔκανε ἱκανούς ν' ἀντιμετωπίσουμε ὅλα τά ἀνωτέρω χωρίς νά τρελλαθοῦμε, ἀλλ' ἀντίθετα μέ τή βεβαιότητα πῶς θά νικήσουμε, ἦταν ἡ βαθειά πίστις μας στή θεία δικαιοσύνη καί εἰδικότερα στήν προστασία τῆς Ὑπερμάχου Στρατηγοῦ τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων, πού σέ κάθε στιγμή ἐπικαλούμεθα.

* * *

Ὁλόκληρον τό 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων εἶχεν ἀποδεκατισθῇ καί τά τρία τάγματα ἔπαυσαν νά ἀποτελοῦν ὑπολογισίμους μονάδας. Μεταξύ τῶν στρατιωτῶν ἐκυκλοφόρησε τότε μία φήμη, πῶς ἡ Αἰτωλοακαρνανία καί Εὐρυτανία πενθοῦσαν τό θάνατο τῶν ἡρωικῶν τῶν τέκνων, οἱ δέ κάτοικοι τῶν πόλεων ὕψωσαν μαῦρες σημαῖες. Αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν τρομακτικές. Μετά τήν κατάληψιν τοῦ Γκόλικο, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω, ζήτησα ἀπό τόν στρατολόγο τοῦ Συντάγματος καί ἀλλαχοῦ, νά μάθω εἰς ποῖον ἀριθμόν ἀνῆλ-

θον αἱ ἀπώλειαι καί ἡ ἀπάντησις ἦταν 1803 νεκροί, τραυματίαι καί παγόπληκτοι εἰς ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς καί στρατιώτας. Βεβαίως στὸν ἀνωτέρω ἀριθμὸ ἦσαν καί στρατιῶτες ἄλλων μονάδων πού ἦλθαν γιὰ ἐνίσχυσιν καί περὶ τῶν ὁποίων οὐδέν ἀναφέρω ἵνα μὴ ἀποστῶ τῆς ἀρχῆς μου.

Τὸ γεγονός εἶναι πῶς τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν θυμάτων ἀνῆκε στοὺς παγοπλήκτους.

5. Τ' ἀκατανίκητα στοιχεῖα τῆς φύσεως

Παρέμεινα στοὺς Γκόλικο, στοὺς ἀφιλόξενο καί κατηραμένο αὐτὸ βουνό τῶν 1725 μέτρων ἐπὶ 56 ἡμέρας, παρακολούθησα ἐκ τοῦ πλησίον τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν πού ἔδρασαν γιὰ τὴν κατάληψίν του, πολέμησα κι ἐγὼ μαζί μ' αὐτοὺς καί γγώρισα πολὺ καλὰ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καί τίς φοβερές συνέπειες τούτων, ἔπραξα δέ ὅ,τι τὸ δυνατόν νὰ τὰ ἀντιμετωπίσω, ἀκόμη καί πτώματα νεκρῶν ἐστίβαξα καί δέν μπόρεσα. Τέλος, ἐπίστευσα πῶς πολλὰ πράγματα δύναται νὰ δαμάσῃ ὁ ἄνθρωπος, δυσκόλως ὅμως αὐτά. Ἐνεθυμήθην κάτι πού λέγουν στοὺς χωριό μου (Καστανέα - Εὐρυτανίας) οἱ πατριῶτες μου σέ εὐρεία ἔκτασιν γι' αὐτά, καί τοὺς ἐδικαίωσα κι ἐπειδὴ νομίζω πῶς πρέπει νὰ τὸ ἀναφέρω, τὸ γράφω.

Κάποτε, λέγουν, εἷς καλόγηρος ἠθέλησεν νὰ δοκιμάσῃ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καί ἀπεφάσισε νὰ ξεχειμάσῃ στοὺς βουνό «Χαλίκι», πού ἔχει τὸ ἴδιο περίπου ὑψόμετρο μέ τὸ Γκόλικο. Ἀφοῦ συγκέντρωσε ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα, σέ τρόφιμα καί γιὰ θέρμανσιν, παρέμεινε ἐκεῖ μονάζων σ' ἓνα οἶκημα, πού λέγεται ὅτι ἦταν μοναστήρι, διαβάζοντας τὴν Ἀγία Γραφή. Τὴν ἀνοιξιν, ὅταν τὸν ἐπισκέφθησαν, γιατί τὸν χειμῶνα εἶναι ἀπροσπέλαστο τὸ βουνό, τὸν βρῆκαν πεθαμένο, πρόλαβε ὅμως κι ἔγραψε «πῶς ὅλα στὸν ἄνθρωπο ὑποφερτά, ἐκτός ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως».

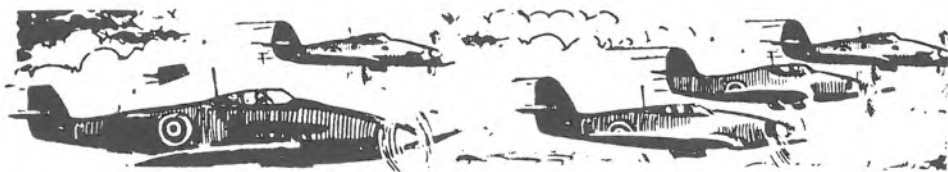
Ἀπ' αὐτά τὰ λίγα μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης μας νὰ διανοηθῇ πολλὰ γιὰ τὰ φοβερά στοιχεῖα τῆς φύσεως.

Παρά ταῦτα, νύχτωνε καί ξημέρωνε κι οἱ θρυλικοὶ Εὐζῶνοι τοῦ 2/39 Συντάγμάτος Εὐζώνων εὐρίσκοντο πάντοτε στίς ἐπάλξεις τοῦ καθηκοντος, ἀκοίμητοι φρουροὶ τοῦ ἀγωνιζομένου Ἑθνους. Τὰ βράδια, γιὰ νὰ περάσουν οἱ παγερές ἀτέλειωτες νύχτες, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τίς ἀνεμοθύελλες, ἐρριχναν ἓνα ἀντίσκηνο ἐπάνω τους ἢ στριμώχνονταν στὰ κουφάρια τῶν νεκρῶν συναδέλφων των καί νηστικοὶ προσπαθοῦσαν νὰ ζεσταθοῦν ἀπὸ τὰ ἴδια τους τὰ «χνῶτα». Κουκουλωμένοι μέσα στ' ἀντίσκηνα, καθήμενοι ἐπάνω στοὺς χιόνι τιτιρίζοντας περιμέναν νὰ ξημερώσῃ. Δέν διαφέρανε ἀπὸ τοὺς πιγγοῦνους, πού βλέπουμε πολλές φορές σὲ μεγάλα κάδρα, στίς στέπες

τοῦ Βόρειου Πόλου. Τά πλάσματα ὅμως αὐτά τά ἔκανε ὁ Δημιουργός γι' αὐ-
τούς τούς τόπους καί τά ἐπροίκισεν μέ ἀνάλογα χαρίσματα ν' ἀντέχουν
στούς πάγους καί στά χιόνια καί σέ ψυχρά κλίματα, ὑπό θερμοκρασίας πολ-
λούς βαθμούς κάτω τοῦ μηδενός, ἐνῶ τόν ἄνθρωπο τόν ἔπλασε γιά εὐκρατα
κλίματα καί ὑπό θερμοκρασίας ὑποφερτάς. Καί ὅμως ζήσανε οἱ Ἕλληνες
στρατιῶτες στά πανήψυλα βουνά τῆς Ἀλβανίας ὑπό συνθήκας πού μόνον
Ἑσκιῶοι καί πιγγοῦνοι θά μπορούσαν νά ζήσουν, διότι ἐκεῖ τούς ἔταξεν τό
πρός τήν πατρίδα καθήκον.

Δέν ἦταν μιά μέρα καί δύο πού ζοῦσε μέσα στά χιόνια ὁ Ἑλληνικός
στρατός. Ἡ μιά ἐβδομάδα διεδέχετο τήν ἄλλη. Μέσα στά χιόνια, στίς ἀνε-
μοθύελλες καί στούς πάγους, μουσκεμένοι καί νηστικοί, χωρίς ζεστασιά οἱ
Ἕλληνες στρατιῶτες παρέμειναν θεματοφύλακες τοῦ καθήκοντος. Εἶχαν
ποτίσει τά κόκαλά τους ἀπό τήν ὑγρασία, τούς ἔφαγε ἡ βρώμα ἀπό τήν ἀπλυ-
σιά καί τό στέγνωμα τῶν ρούχων ἐπάνω τους, καί ὅμως ποτέ δέν ἐσκέφθη-
σαν νά ἐγκαταλείψουν τίς θέσεις των. Πόσες φορές τά πρωινά προσπαθοῦ-
σαν νά σηκωθοῦν ὄρθιοι καί δέν μπορούσαν, εἶχον πιασθῇ τά πόδια κι ἡ
μέση τους. Ἀναζητοῦσαν τούς συναδέλφους των καί τούς εὔρισκαν πεθαμέ-
νους, τούς φώναζαν νά σηκωθοῦν καί δέν ἀπαντοῦσαν, τούς σπρώχνανε μέ
τά πόδια τους κι ἔπεφταν μονοκόμματοι, σάν μιά στήλη πάγου. Οἱ καϋμένοι
ὑπέστησαν ὀλική ψύξιν καί κοκάλιασαν τή νύχτα ἀπό τό φοβερό κρύο κι
ἔμειναν πεθαμένοι ὅπως ἦσαν καθιστοί μέσα στοῖ ἀντίσκηνο κούκουλωμέ-
νοι.

ΙΑ ' Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΓΚΟΛΙΚΟ

Όλοκληρο τό 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων πήρε μέρος στίς μάχες κατά του Γκόλικο κι αυτό παρέμεινε άπόρθητο. Πρό τής τοιαύτης τραγικής καταστάσεως άνεκλήθη άπό τό Σεφέρ - 'Αγάιτ ό Κατσώτας. 'Η Διοίκησης, έστω και άργά, διεπίστωσε τά σφάλματά της και έσκέφθη πώς έπρεπε ν' αλλάξει στρατηγική. 'Η κατά μέτωπον έπίθεσις πρός κατάληψιν του Γκόλικο απέτυχε. Στην περίπτωση αυτή έπese έξω ή Διοίκησης. 'Η άνδρεία, ή γενναιότης, ή καρτερία, ή τόλμη και τά πολεμικά μέσα δέν είναι ικανά σ' όλες τίς περιπτώσεις νά λυγίσουν τήν αντίστασιν του αντίπαλου, χρειάζονται και κάποιο συγκεκριμένο μέ τήν πανουργία και τή στρατηγική. "Έπρεπε συνεπώς νά βρεθί κάποιος Όδυσσεύς νά εφαρμόση τό τέχνασμα του «Δούρειου 'Ιππου», ως άλλοτε έγινε για τήν άλωσιν τής Τροίας.

Στήν προκειμένη περίπτωση ό Δούρειος 'Ιππος ήταν ή υπερφαλάγγις των θέσεων του έχθρου. Αυτό άνέφερον πολλές φορές, αλλά δυστυχώς ίσως λόγω του βαθμού μου (έφεδρος άνθυπολοχαγός) δέν είσηκούσθη και συνέβησαν τά όσα άνωτέρω αναφέραμεν. Ευθύς ως τουτο έγένητο, τό Γκόλικο, όπως θά ιδωμεν κατωτέρω, έπese και οι υπερασπίζοντες τουτο ήχμαλωτίσθησαν.

"Όπως άνέφερον άνωτέρω στην περιοχή αυτή παρέμεινα 56 ήμέρας, υπέφερα πολλά κι έγνώρισα πολλά. "Ημουν γνώστης όλων όλων μεσολάβησαν από τής άρχής μέχρι του τέλους. 'Εγώ και οι έναπομείναντες άνδρες μου, έδοκίμασαμε στο Γκόλικο όλη τή σκληρότητα του πολέμου, κατεβάλλαμεν υπερανθρώπους προσπάθειάς, είδαμε τίς πάσης φύσεως φρικαλεότητες του πολέμου και αυτό τό «Χάρο», πού λέγει ή παροιμία, μέ τά μάτια μας.

Δέν έχω λόγους, δέν έχω τή δύναμιν, δέν έχω τήν ψυχική άντοχή, στην ήλικία πού βρίσκομαι, γράφοντας αυτές τίς λίγες γραμμές, νά περιγράψω τά βάσανα και τά φρικτά μαρτύρια πού υπέφερεν ποτέ στρατός όπως στην 'Αλβανία. 'Επιθυμώ νά μάθουν όσοι δέν έδοκίμασαν τίς περιπέτειες του πολέμου αυτού και οι έπερχόμενες γενιές πώς φθάσαμε, όπως κι άνωτέρω άνέφερον, νά σηκώνωμε τά ιερά λείψανα των 'Ελλήνων στρατιωτών, νά τά βάζου-

με τό ένα επάνω στό άλλο, σχηματίζοντας ένα είδος παλαιστρας γιά ν' αντιμετώπισωμεν τά φοβερά στοιχεΐα τής φύσεως, νά μή μᾶς παρασύρη ὁ ἀέρας τή νύχτα.

Τά βάσανα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ δέν περιγράφονται, τά χέρια τρέμουν, ἡ πέννα ἀτονεῖ, ἡ καρδιά λυγίζει καί τό μυαλό σταματάει γιά ν' ἀναφέρῃ στή μνήμη τίς φρικαλεότητες τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου.

* * *

Καί τώρα ἄς ἐπανεέλθωμεν ἐπὶ τῆς καταλήψεως τοῦ περιβοήτου Γκόλικο. Ὁ Κατσώτας ἦλθεν καί μέ συνήντησεν στό ὁροπέδιο. Τόν κατετόπισα καί τοῦ ἀνέφερον ὅλα τά διαδραματισθέντα ἀπό τῆς πρώτης ἐπιθέσεως. Τά διεπίστωσεν καί μόνος του ἀπό τό ἀπέραντο νεκροταφεῖο πού ἠπλώνετο μπροστά του. Ἡ συνάντησίς μας ἦταν δραματική. Τοῦ εἶπον, ἐδῶ πού μᾶς ἄφησες, ἐδῶ μᾶς βρῆκες. Βλέποντας τίς ἐκατόμβες τῶν νεκρῶν πού ἐκάλυπτον τό ἀπέραντο πεδίο τῶν μαχῶν συνεκινήθη πολύ. Αἰφνης, σέ μιᾷ στιγμή μου λέγει, «δέν πρέπει νά χάνουμε καιρό, ἔλα μαζί μου». Καί ἀφοῦ φορέσαμε ἀπό ἕναν ἄσπρο μανδύα ξεκινήσαμε γιά ἀναγνώρισιν. Μαζί μας πήραμε καί τόν Κοροβέση, τόν Διοικητή τοῦ Ὁρειβατικοῦ Πυροβολικοῦ, ὅστις εἶχεν ἔλθει μαζί μέ τόν Κατσώτα. Ὁ ἀξιωματικός αὐτός εἶχεν ἀκολουθήσει παντοῦ τό Σύνταγμα μας καί ἀναρριχόμενος στούς βράχους μᾶς ἐνίσχυσεν πολλές φορές καί ἀποτελεσματικῶς, ὅπως κατ' ἐπανάληψιν ἀναφέραμεν.

Προχωροῦντες σιγά σιγά ἐπὶ τοῦ ὁροπεδίου, φθάσαμε στό χεῖλος, ἀπ' ὅπου εἶδαμε κάτω τό Τεπελένι. Τό Γκόλικο, πού κατεῖχετο ἀπό τοὺς Ἰταλοὺς, τό ἀφήσαμε πίσω καί δεξιὰ μας. Ἐκεῖ φαίνεται μᾶς ἀντελήφθησαν οἱ Ἰταλοί καί μᾶς ἔρριξαν κάμποσες ὀβίδες, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς.

Ἐδῶ πρέπει ν' ἀναφέρουμε ὅτι τό μέρος πού φθάσαμε κατεῖχετο ἀπό τοὺς Ἰταλοὺς καί ἦτο τό διάβα τους ἀπό Τεπελένι - Λέκλι - Γκόλικο,μποροῦσε δέ καί μιᾷ ὁμάς ἀπ' αὐτοὺς νά μᾶς συλλάβῃ αἰχμαλώτους ὅπως εἶμασταν μέ τά πιστόλια μας μόνον. Τό μεγάλο αὐτό τόλμημα ἀναφέρω γιά νά κατανοήσῃ ὁ ἀναγνώστης μας τό ἀκατάβλητο θάρρος τῶν Ἑλλήνων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν δειλία τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ ἀναγνώρισις ἦταν πλήρης καί πολύ ὠφέλιμος, συνετέλεσε δέ τά μέγιστα στὴν ἄμεσο κατάληψιν τοῦ Γκόλικο χωρίς πολλές περαιτέρω θυσίες. Διαπιστώθηκε πόθεν ἀνεφοδιάζοντο τά Ἰταλικά τμήματα τοῦ Γκόλικο καί ἐπικοινωνοῦσαν μέ τά εὐρισκόμενα στό Λέκλι καί Τεπελένι.

Τό σχέδιο καταστρώθηκε. Ἄν κατελαμβάνετο ἡ διάβασις αὐτὴ, θά ἀπεκλείοντο τά πρὸς τό Γκόλικο τμήματα καί ἔτσι μοιραίως θά κατελαμβάνετο τοῦτο. Τό ὅλο σχέδιο ἐβασίζετο στὴν ὑπερφαλάγγισιν τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ. Τά σφάλματα τῆς Διοικήσεως, πού εἶδαμεν ἀνωτέρω, ἤρχισαν νά

διορθώνονται, φυσικά άργά άν αναλογισθώμεν τίς μεγάλες θυσίες πού έμε-
σολάβησαν.

Μετά τήν άναγνώρισιν ό Κατσώτας έζήτησε νά συνδεθή διά τηλεφώ-
νου, όπως καί έγένετο. Μεταξύ τών τηλεφωνητών πού ήλθαν νά μās συνδέ-
σουν ήσαν καί οί συμπολίτες καί φίλοι Χρίστος Γεωργόπουλος καί Κώστας
Τσιλεμέκης.

Αί άποφάσεις έλήφθησαν. Τήν έπομένη τό πρωί θά έπαναλαμβάνετο ή,
πλείστας φορές άποτυχοῦσα μέχρι τότε, επίθεσις κατά του Γκόλικο. Αυτή
τή φορά όμως όχι μέ κατά μέτωπο επίθεσιν, αλλά μέ υπερκέρασιν.

Τά ύπολείμματα τών λόχων του 2/39 Συντάγματος θά ένήργουν μετωπι-
κώς, άπλως διά νά άποσπάσουν τήν προσοχή τών Ιταλικών τμημάτων του Γκό-
λικο προς αυτά καί συγχρόνως καί τών πυρών τους. Έγώ δέ μετά του 3ου λό-
χου θά έπροχώρουν διά του όροπεδίου, μέχρι του σημείου όπου τήν προη-
γουμένη είχαμεν πάει προς άναγνώρισιν μέ τόν Κατσώτα, για νά καταλάβου-
με τό Δόντι, τή διάβασιν τών Ιταλών προς Λέκλι - Τεπελένι

Συνοψίζοντας τά άνωτέρω, έπαναλαμβάνω πώς τά τμήματα τών λόχων
θά έκαναν μία έλαφρά κρούσιν για νά άπασχολήσουν άπλως τά πυρά του
έχθρου, για νά μήν ένοχλήσουν τόν 3ο λόχο, όστις θά έκανε τήν υπερφαλάγ-
γισιν, τουτέστιν θά έπιχειρούσε τήν κυκλωτική κίνησιν στά όπισθεν του
έχθρου για νά καταλάβη τήν διάβασιν προς Λέκλι - Τεπελένι. Αυτό ήταν τό
όλο σχέδιο πού άνωτέρω έχακτηρίσαμεν ως «πανουργία». Τοιούτου εί-
δους σχέδια είχον έφαρμοσθή μέχρι τότε πολλά, ώστε πολλές φορές ν' άπα-
σχοληθούν οί Ιταλοί μέ τήν πονηράδα τών Έλλήνων. Στην προσπάθειά μας
αυτή θά μās ένίσχυεν καί τό πυροβολικό για νά καθηλώση τά πυρά του
έχθρου από Γκόλικο.

Άφού όλα είχον προετοιμασθή καί ιδιαιτέρως ότι ή επίθεσις θά ένισχύ-
ετο μέ πυροβολικό, πρωί πρωί, σύμφωνα μέ τίς διαταγές είμαστε έτοιμοι.

Η δύναμις του λόχου μου άνήρχετο sé 60 - 70 άνδρες, από τούς 160 πού
έλαβον μέρος στην άρχική επίθεσιν. Οί άλλοι σκοτώθηκαν, πάγωσαν κι
έτραυματίστησαν.

Ό Κοροβέσης μέ τό όρειβατικό του πυροβολικό έβαλλεν κατά τών Ιτα-
λικών χαρακωμάτων στο Γκόλικο. Τήν προσπάθεια τούτου ένίσχυσεν μέ λί-
γες όβίδες καί ό «Γερο-Δήμος», όπως άπεκαλείτο συνήθως τό βαρύ πυροβο-
λικό μας, πού τό άκουσμά του, έστω καί λίγες φορές, μās έδινε θάρρος κι
ανάκούφισιν.

Ευθύς μετά τήν έναρξιν τών πυρών του πυροβολικού ό λόχος μου έτέθη
sé κίνησιν. Πρώτος έβάδιζεν ό Κατσώτας, τόν άκολουθοῦσα έγώ καί έν συ-
νεχεία άκολουθοῦσαν οί στρατιώτες, κατ' άραιά διαστήματα για νά μή έχω-
μεν πολλές άπώλειες.

Οί Ἴταλοί εὐθύς ὥς ἀντελήφθησαν τὴν ἐπίθεσίν μας λύσσαξαν κυριολεκτικῶς, ἑκατοντάδες βλήματα ὀλμων καί πυροβολικοῦ ἔστελναν ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου, ὀργώνοντας τὸ ἔδαφος ἀπὸ σπιθαμὴ σέ σπιθαμὴ. Ἕνας ἀνθυπασπιστής, ὁ μόνος ἀξιωματικός ὅστις ἠκολούθει τὸν Κατσώτα στίς ἐπιχειρήσεις, ἔχασε τὸ κεφάλι του. Εὐρισκόμενος στό τηλέφωνο πρὸς ἐνημέρωσιν τῆς Διοικήσεως τοῦ πυροβολικοῦ ἐπὶ τῶν σημείων πτώσεως τῶν βλήματων, δηλαδὴ ἂν αὐτὰ ἐπιπτον ἐπὶ τοῦ στόχου ἢ ἔπρεπε νὰ μετακινήσουν τὴν βολὴ δεξιὰ, ἀριστερά κ.λ.π., ἀπεκεφαλίσθη ἀπὸ μία ὀβίδα. Παράλληλα πρὸς τὰ πυρά τοῦ πυροβολικοῦ καί τῶν ὀλμων, κατὰ τοῦ λόχου μας ἔβαλλον τὰ πολυβολεῖα τῶν Ἰταλῶν ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Γκόλικο. Κλωστής ἀτσαλωτὲς γάζωναν τὸν ἀέρα. Ἦκούοντο εὐκρινῶς τὰ κακαρίσματα τῶν πολυβόλων καί οἱ σφαῖρες των ἐπεφταν σάν χαλάζι. Ὁ Κατσώτας προχωρῶν ἔλεγε: «Κατ' εὐθεῖαν ἐμπρός, μὴ σᾶς ἀπασχολοῦν οἱ φονευόμενοι...».

Τὰ πυρά τοῦ πυροβολικοῦ μας ἐκαθήλωσαν τὰ πυρά τῶν πολυβόλων τοῦ ἐχθροῦ στό Γκόλικο. Οἱ Ἴταλοί μόλις ἀντελήφθησαν ὅτι κινδυνεύουν ἐκ τῶν ὀπισθεν, ἀπὸ τὴν ὑπερφαλάγγισιν τοῦ 3ου λόχου, ἐγκατέλειψαν τὸ Γκόλικο, κι ὅλο τὸ συγκεντρωθέν ἐκεῖ πολεμικὸ ὑλικὸ καί ἐτράπησαν σέ φυγὴ, συμπτυσσόμενοι πρὸς τὰ ὀπίσω, γιὰ τὸν κύριο ὄγκο πού ἦταν στό Λέκλι καί Τεπελένι, ἦταν ὅμως ἄργά.

Στό δρόμο τους συνήντησαν τὸν 3ο λόχο, ὅστις εἶχεν καταλάβει τὸ Δόντι, τὴν μόνη διάβασιν πρὸς Τεπελένι, κι ἔτσι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑψώσουν τὰ χέρια, τὰ ὄπλα εἶχον πρό πολλοῦ πετάξει, καί νὰ ἀναφωνήσουν τὴν συνηθισμένη γι' αὐτοὺς φράσιν: «Μπέλλα Γκρέτσια» κι ἀντὶ πρὸς τὸ Τεπελένι, 5 - 6 Ἕλληνες στρατιῶτες τοὺς ὀδήγησαν στὴν Ἑλλάδα, στά στρατόπεδα συγκεντρώσεως αἰχμαλῶτων, ἦσαν δέ οἱ ὀχυροῦντες τὸ Γκόλικο περὶ τοὺς διακοσίους ἐκ τῶν ἐπιλέκτων Ἀλпинιστῶν.

* * *

Ἐπαναλαμβάνομεν καί πάλιν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ διακόσιοι αὐτοὶ αἰχμάλωτοι ἐκόστισαν ἑκατοντάδες θύματα στίς Ἑλληνικὲς δυνάμεις, δέν νοιώσαμε οὔτε τὴν παραμικρὴ κακία κι ἐκδίκησιν πρὸς τὰ ἀνεύθυνα ἐκεῖνα πλάσματα. Τοὺς ὑπεδέχθημεν μέ καλωσύνη καί μέ λίγους στρατιῶτες τοὺς στείλαμεν στά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, γιὰ νὰ συνεχίσωμεν ἡμεῖς τὸν ἀδικο πόλεμο πού μᾶς ὑποχρέωσαν οἱ ἡγήτορες των.

Πολλὲς φορές οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες ἐπέδειξαν δείγματα συμπαθείας καί ἀλτρουισμοῦ. Τοὺς συμπεριφερόμεθα μέ στοργή σάν νὰ εἶχεν προηγηθῇ ἀγὼν εὐγενοῦς ἀμίλλης σέ ἀθλητικὸ στίβο.

Εἷς ταγματάρχης, ὀνόματι Γιαννουλάκης*, ἐνθυμοῦμαι πῶς στήν ἀποχώρησιν ἀπό τοῦ Γκόλικο ὑπεχρέωσε Ἕλληνες στρατιῶτες νά παραλάβουν μαζί των Ἱταλὸ τραυματία, καθ' ἣν στιγμὴν στό μέρος ἐκεῖνο ἔκειντο νεκροὶ Ἕλληνες, θύματα τῶν Ἱταλῶν, πού οἱ περισσότεροί ἀπέθαναν ἀπό τὰ τραύματά των.

* * *

Ἔτσι ἔληξεν ἡ κατάληψις τοῦ Γκόλικο, μέ τίμημα τόν θάνατο ἑκατοντάδων Ἑλλήνων στρατιωτῶν. Ἡράκλειες προσπάθειες κατεβλήθησαν καί χιλιάδες μανοῦλες καί γυναικόπαιδα ἔκλαυσαν τήν κατάληψίν του. Δικαιολογημένα κάποτε ὁ Κατσώτας εἶπεν: «ὅποιος δέν πολέμησε στό Γκόλικο, σ' αὐτόν τόν πόλεμο δέν πολέμησε». Μέ τὰ λόγια αὐτά ὁ Κατσώτας δέν ἤθελεν νά περιορίσῃ τόν πόλεμο στό Γκόλικο, ἀλλά ἠθέλησεν νά ἐξάρῃ ἰδιαίτερως τήν σκληρότητα τῶν ἐπιχειρήσεων σ' αὐτό, λόγω τῆς ἰδιαίτερας ἰδιομορφίας του εἰς ἀπωλείας ἀπό τὰ ἀναρίθμητα πυρά τοῦ ἐχθροῦ καί τὰ ἀνυπέρβλητα στοιχεῖα τῆς φύσεως καί τῆς ἰδιαίτερας σημασίας πού ἀπέδιδον οἱ Ἱταλοί, ἐπὶ τοῦ στρατηγικοῦ τούτου σημείου γιά τή διατήρησίν του.

Σπανίως ἄλλαι ἐπιχειρήσεις κατά τόν Ἑλληνοἰταλικόν πόλεμο ἐπληρώθησαν τόσον ἀκριβὰ εἰς ἔμψυχον ὑλικόν ὅσον ἐκεῖναι πρὸς κατάληψιν τοῦ Γκόλικο.

* * *

Ἐδῶ πρέπει νά σημειώσωμεν, πῶς γιά τήν κατάληψιν τοῦ Γκόλικο δέν συμμετέσχον μόνον τὸ 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων, ἀλλὰ προσήλθον καί τμήματα ἄλλων μονάδων πρὸς ἐνίσχυσιν, τὰ ὅποια δέν κατονομάζω ἢ διότι δέν ἐνθυμοῦμαι εἰς ποίας ταῦτα μονάδας ἀνῆκαν ἢ γιά νά μὴ ξεφύγω τοῦ ἀρχικοῦ μας σκοποῦ, ὅτι ἡ ἀφήγησίς μας περιορίζεται μόνον στήν πορεία καί τή δρᾶσιν τοῦ 2/39 Συντάγματος, εἰς τὸ ὅποιον ὑπηρετήσα, καί πολλές φορές στό λόχο μου μόνον.

Τὸ Γκόλικο κατελήφθη ὑπὸ τῶν τμημάτων τῆς II Μεραρχίας, στήν ὁποίαν ὑπήγετο καί τὸ 2/39 Σύνταγμα, τὸ ὅποιον κυρίως συνετέλεσεν στήν κατάληψίν του. Τὸ Τεπελένι ὅμως δέν κατελήφθη.

* * *

Ὁ ἀπολογισμός εἰς ἔμψυχον ὑλικόν ἦταν πολὺ βαρὺς διὰ τὸ 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων. Οἱ κρυοπαγημένοι ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοί καί στρατιῶτες ἦσαν διπλάσιοι ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καί τραυματίες στίς μάχες.

* Ἦταν ὁ Διοικητὴς ἐνὸς τάγματος τῆς I Μεραρχίας Κρητῶν, πού ἦλθεν στό Γκόλικο πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ 2/39 Συντάγματος. Τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του, ἐνίσχυθη διὰ τῆς I Μεραρχίας Κρητῶν ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ὁποίας μᾶς διετέθη πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐπιχειρήσεων στό Γκόλικο.

Τά κρυοπαγήματα ήταν ένας ύπουλος θάνατος. Κατ' ἀρχήν πρήζονταν τά πόδια ἢ χέρια ἢ καί ὅλα μαζί, κοκκίνιζαν, μυρμήγκιαζαν καί βάραιναν. Μετά μαύριζαν καί νεκρώνονταν καί ἐν συνεχείᾳ ἄρχιζαν νά τρέχουν νερό καί αἷμα. Πολλοί ἔμειναν χωρίς μύτες καί αὐτιά, τά εὐπαθῆ αὐτά σημεῖα τοῦ σώματος, καθὼς ἦταν μελανιασμένα, μέ τό πρῶτο ἄγγισμα ἔπεφταν σάν τά φύλλα τοῦ δένδρου τό φθινόπωρο.

Εἶχον ἐκδοθῇ πολλές διαταγές, ὅπως οἱ στρατιῶτες ἀποφεύγουν τίς ψυχρές ἡμέρες τό ἄγγισμα τῶν σημείων αὐτῶν, ἀλλά εἰς μάτην, ἀσυναισθήτως, λόγω τῆς φαγούρας, τά χέρια ἤρχοντο στά μέρη αὐτά, μέ συνέπεια τό ἀποτρόπαιον αὐτό ἀποτελεσμα. Κάτι ἀλοιφές πού μᾶς ἔδιδαν δέν εἶχον θετικά ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἀπέφευγον κι οἱ στρατιῶτες νά τίς χρησιμοποιήσουν ἀπό ἀδιαφορία.

Δεκάδες καθημερινῶς κρυοπαγημένοι ὠδεουν πρὸς τά ὀρεινά χειρουργεῖα γιά νά ἀκρωτηριασθοῦν.

Συνέβησαν πρωτοφανῇ, γιά μαχόμενο μέσα στά χιόνια στρατό, γεγονότα. Ἦκουσα κάποτε ἓνα διοικητή, μεγάλης μονάδος νά λέγῃ πῶς: «συμμετασχῶν, καθ' ὅλον μου τόν στρατιωτικόν του βίον, ἀπό τοῦ 1912 ἕως τότε, ὡς μάχιμος ἀξιωματικός, εἰς ὅλους τοὺς πολέμους συμπεριλαμβανομένης καί τῆς ἐκστρατείας εἰς Ρωσίαν, οὐδέποτε ἐδοκίμασα, ἔλεγε, παρομοίαν δοκιμασίαν».

1. Ὁ θάνατος τοῦ Μεταξᾶ

Ἐνῶ ὁ Ἑλληνικός στρατός ἐπάλευε ἀπό τήν μιᾶ μεριά μέ τά στοιχεῖα τῆς φύσεως, τά μουμπουνητά, τίς ἀστραπές καί τίς βροντές καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά μέ τό κανόνι, στήν Ἀθήνα συνέβη ἓνα σπουδαῖο γεγονός. Πέθανε ὁ πρωθυπουργός Μεταξᾶς. Ἀπό ἡμέρες ἦταν ἄρρωστος, ἀλλά τό τηροῦσαν κρυφὸ ἀπό τό λαό.

Τό βράδυ στίς 28 Ἰανουαρίου 1941 εἶχεν πέσει σέ κῶμα καί στίς 30 χαράματα ξεψύχησε. Τήν ἴδια ἡμέρα τό πρωί ὠρκίσθηκε πρωθυπουργός ὁ Ἀλέξανδρος Κορυζῆς.

Ὁ θάνατος τοῦ Μεταξᾶ ἔπεσε σάν βόμβα ἑκατοντάδων λιτρῶν στίς τάξεις τοῦ στρατοῦ. Ὁ Μεταξᾶς εἶχεν ἐκφράσει τή θέλησιν τοῦ Ἑθνους. Ὑπῆρχεν ἀπόλυτος ἐμπιστοσύνη στό πρόσωπό του.

Κατ' ἀρχήν ἐθορυβήθημεν γιά τόν θάνατό του ἀπό φόβο, γιά τήν περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ νικηφόρου ἀγῶνος, ἀλλ' ἀμέσως ἔπαυσαν οἱ ἀνησυχίες κι ἔτσι πῆρε μόνον τήν σημασία τοῦ ἐθνικοῦ πένθους. Ὁπαδοί τοῦ καθεστώτος

καί αντίπαλοι, πού από τό πρωί τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 εἶχον ἀναστείλει τίς διαφωνίες τους, πένθησαν τόν πρωθυπουργό τῆς Νίκης.

Ὁ Μεταξᾶς εἶχε τήν ἐξαιρετική τιμή τῆς εὐθανασίας. Πέθανε ἐνῶ γύρω του ἡ Ἑλλάς πανηγύριζε γιά τίς δοξασμένες νῆκες τοῦ ἥρωικοῦ Στρατοῦ τῆς ἐναντίον ἐνός ἐχθροῦ πολλαπλασίως ἰσχυροτέρου ἀπό κάθε ἄποψιν.

Ἡ Μεγάλη Βρετανία μόνη ὀρθία σύμμαχος τότε, τίμησε τό θάνατο τοῦ Μεταξᾶ. Ὅλα τά κυβερνητικά κτίρια τοῦ Λονδίνου τήν 31 - 1 - 41 εἶχαν ἀναρτήσει μεσίστιες σημαίες.

2. Ὁ ἀγών κατά τῶν στοιχείων τῆς φύσεως συνεχίζεται

Μετά τήν κατάληψιν τοῦ Γκόλικο, τά μέν ὑπολείμματα τῶν ἄλλων λόχων πῆραν διαταγή ν' ἀποχωρήσουν γιά τά μετώπισθεν πρὸς ἀνασυγκρότησιν, ὁ δέ ὑπ' ἐμέ λόχος ἔλαβεν ἐντολή νά κινηθῇ πρὸς Λέκλι. Προχώρα, μοῦ εἶπεν ὁ Κοτσώτας, γιά τό Λέκλι, ἀπόψε θά κοιμηθῇτε σέ σπίτια. Εἶχεν τή γνώμη, ὅπως κι ἐγώ, ὅτι ἀφοῦ κατελήφθη τό Δόντι, τό ὅποιον ἐδέσποζε τοῦ Λέκλι, αὐτομάτως θά κατελαμβάνετο καί τοῦτο. Διεψεύσθημεν ὁμως καί οἱ δύο, ὅπως θά ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω.

Σύμφωνα μέ τή διαταγή πού ἔλαβα, ἐπροχώρησα κατερχόμενος πρὸς Λέκλι. Αἰφνης ὁ Γερο-Δῆμος, τό βαρύ πυροβολικό μας, μᾶς ἔστειλεν 3 - 4 ὀβίδες μέ ἀποτέλεσμα νά σκοτωθοῦν τρεῖς στρατιῶτες. Αὐτό μοῦ ἐπροξένησε κατάπληξιν καί ἀμέσως ἔστειλα τό Στέλιο Μάναينو, ἀπό τόν Ἅγιο Βλάσιο, πού ἐχρησιμοποιοῦν συνήθως γιά σύνδεσμο, ν' ἀναφέρῃ τό γεγονός στόν Κατσώτα. Ὡς διαπιστώθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ βολή ἐγίνε κατά λάθος, τό ὅποιον ἀντελήφθη καί ὁ Κατσώτας καί εἰδοποίησε ἐγκαίρως ὅπως σταματήσῃ, γιατί ἐπρόκειτο περὶ φιλίων τμημάτων. Εἶχον ἐκλάβει τά προχωροῦντα τμήματά μας ὡς Ἱταλικά ὀπισθοχωροῦντα κι ἐβαλλεν γιά νά παρεμποδίσῃ τήν ὀπισθοχώρησίν των. Ἄν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, μέ τόν ἴδιο σύνδεσμο πού ἔστειλα, ἔλαβον νεώτερη διαταγή, διά τῆς ὁποίας ἀνεκαλεῖτο ἡ προηγουμένη, ὅπως ἐπανεέλθω καί ἐγκατασταθῶ εἰς τήν χαράδρα πού κατεβαίνει ἀπό Δόντι πρὸς Λέκλι. Τί συνέβη; Οἱ Ἱταλοί δέν ἐγκατέλειψαν τό Λέκλι, ἀλλά διετήρουν αὐτό καί τό διετήρησαν μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. Ἡ μοῖρα τό εἶχεν σημαδέψει, τό ἐπροστάτευσαν ἄγριες χιονοθύελλες καί φοβερά πυρά τοῦ ἐχθροῦ. Εὐτυχῶς πού ἡ διαταγή ἀνακλήσεως τῆς προηγουμένης ἐλήφθη ἐγκαίρως, διότι μετ' ὀλίγον θά ἦταν ἀργά. Ἐάν ἐπροχώρουν 100 μέτρα ἀκόμη θά συλλαμβανόμουν αἰχμάλωτος μετὰ τοῦ λόχου μου, διά νά ἀποφευχθῇ δέ τοῦτο τά μέγιστα συνετέλεσεν καί τό ἐμπόδιο πού εἶχεν

δημιουργήση ή λανθασμένη βολή του πυροβολικού μας, ή όποια μᾶς καθυστέρησεν σημαντικά, ὥστε νά μή προχωρήσωμεν πρὸς Λέκλι.

* * *

Ἐπειδὴ ἀνωτέρω ἀνέφερον περὶ συνδέσμων σκόπιμον εἶναι νά συμπληρώσω, ὅτι τόσον οἱ διαταγές ὅσον κι οἱ ἀναφορές διεπιβάζοντο προφορικῶς καὶ διὰ συνδέσμου, διότι ἐγγραφοὶ ἦταν ἀδύνατο νά γίνουν μέ πρησμένα χέρια ἀπὸ τὰ κρυοπαγήματα, ἐξ ἄλλου δέν ἦτο δυνατόν νά διατηρηθῇ στεγνὸ χαρτί γιὰ νά γράφουμε.

3. Ὁ 3ος λόχος ἐγκαθίσταται στό Δόντι

Συνεμορφώθημεν πρὸς τή νέα διαταγή καὶ ἐπανελθόντες μετὰ τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ λόχου, ἐγκατεστάθημεν στή χαράδρα πού συνδέει τό Λέκλι - Δόντι - Γκόλικο, μέ ἀποστολή νά τήν φράξουμε ἀπὸ τυχόν ἀπόπειραν τοῦ ἐχθροῦ νά διέλθῃ διὰ ταύτης πρὸς Γκόλικο καὶ ἀνακαταλάβῃ τοῦτο.

Αἱ νέες μας θέσεις, ἀντίκρυ πρὸς τὰ ὄμματα καὶ τίς μποῦκες τῶν ὤλων καὶ κανονίων τοῦ ἐχθροῦ, πού ἦταν ἐγκατεστημένα στό Λέκλι καὶ Τεπελένι, ἦσαν ἐκτεθειμένες εἰς τὰ πάσης φύσεως πυρά τούτων. Ἐκτός τούτου σέ ὅλη τή χαράδρα ἦταν στιβαγμένο πολὺ χιόνι κι ἔτσι ἡ νέα κατάστασις πραγμάτων εἰς οὐδέν διέφερεν τῆς προηγουμένης, πρὸ τῆς καταλήψεως τοῦ Γκόλικο, ἀπὸ συνθῆκες διαβιώσεως.

Οἱ Ἴταλοὶ εἶχον ἐγκαταστήσει κάτω στό Λέκλι ἀριθμὸν ὤλων μέ στόχο τὸν λόχον μας καὶ κατὰ χρονικά διαστήματα ἐβαλλον, ἦσαν δέ τόσον πλησίον οἱ ὄλμοι αὐτοί, ὥστε νά ἀκούωνται τὰ βλήματα ὅταν ἐκέμποντο γιὰ τό στόχο τους. Οἱ στρατιῶτες εἶχον συνηθίσει νά μετροῦν τὰ βλήματα πού μᾶς ἔστελναν, ὥστε νά γνωρίζουν ἐν συνεχείᾳ πόσες ἰσάριθμες ἐκρήξεις θά δεχθοῦν.

Αἱ νέες μας θέσεις εἶχον ἐπισημανθῇ, κι ἔτσι δέν μᾶς εὐνοοῦσε ἡ ὁμίχλη, ἡ δέ μετακίνησις σέ ἄλλο μέρος, γιὰ νά φύγωμεν ἀπὸ τὴν βληματοδόχο ἦταν ἀδύνατος, γιατί θά ἐγκαταλείπαμε τὴν διάβασιν πού εἶχαμε ἀποστολή νά φρουρήσουμε. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων δεχόμεσταν ἀδιαμαρτυρήτως 2 - 3 νεκροὺς ἢ τραυματίας τὴν ἡμέρα.

Ἡ τροφοδοσία συνεχίζετο ἡ αὕτη. Κονιάκ, κουραμάνα, λίγη σταφίδα καὶ κάποτε κάποτε καὶ καμμιά κονσέρβα Αὐστραλίας.

Τὰ κρυοπαγήματα συνεχίζοντο μέ κάποια ὕφεισιν, πάντως τὰ χέρια καὶ πόδια ἦσαν πρησμένα συνεχῶς.

Σχετικῶς μέ τά κρυοπαγήματα πρέπει ν' ἀναφέρω, ἐκτός τῶν ὧσων ἀνωτέρω ἀνέφερα, πῶς ἀπ' αὐτά κυρίως προσεβλήθησαν οἱ διαβιοῦντες βίον μαλθακόν, ὑπάλληλοι, ἐπαγγελματίες καί ἄστοι, ἐνῶ οἱ ἀγρότες, οἱ ποιμένες καί γενικῶς οἱ ὀρεσίβιοι σέ μικρότερο βαθμό. Πάντως τίς συνέπειες κληρονόμησαν ὅλοι καί ὅσοι ζοῦν σήμερον ὑποφέρουν καί θά ὑποφέρουν σέ ὅλη τους τή ζωή.

4. Ἡ δραματική κατάστασις τῶν ἀνδρῶν

Εἶχαμεν μήνες ὀλοκλήρους νά βγάλουμε ἄρβυλα, ἄν ὁμως ἐπιχειροῦσε κανεῖς νά τά βγάλη, ἔβγαζεν πολλές φορές συγχρόνως καί ὀλόκληρα τά νύχια ἀπό τά δάκτυλα τῶν ποδιῶν του καί καμμιά φορά καί δάκτυλα. Τά ροῦχα εἶχαν μουχλιάσει ἐπάνω στό σῶμα, ἐστέγωνναν μέ τήν ἀδηλο ἀναπνοή τούτου. Πολλάκις παρετηρεῖτο τό φαινόμενο ἀπό τό στέγνωμα, ἰδίως ὅταν μᾶς ἔβλεπε καμμιά φορά ὁ ἥλιος, ν' ἀναδίδωνται ἀτμοί ἀπό τά σώματα τῶν στρατιωτῶν.

Ἡ ψεῖρα εἶχεν φουντώσει, οἱ στρατιῶτες ἐξύνοντο σάν ψυραλέοι ὄνοι. Ἐβαζαν τά χέρια τους στ' ἀπόκρυφα μέρη τοῦ σώματος καί ἐξύνοντο μέχρι σημείου νά σχηματίζονται αἰμορροοῦσες πληγές. Ξύνοντας ἀπεκόλλουν ἓνα σεβαστό ἀριθμό ἀπό ψεῖρες, πού ἄλλες πετοῦσες μέ τή χούφτα στό χιόνι κι ἄλλες εἰσεχώρουν στά ἀκάθαρτα καί μαυρισμένα νύχια, πού δέν ὑστεροῦσαν σέ μέγεθος ὀνύχων ἀετοῦ. Σύνηθες ἦτο τό φαινόμενον τοῦ ξεψειριάσματος. Τίς καλές ἡμέρες οἱ στρατιῶτες ἀπεσύροντο πίσω ἀπό καμμιά πέτρα καί μέ ρεαλισμό ἄρχιζαν τό ξεψειρίασμα. Μέ ριχτό τό χιτῶνιο στήν πλάτη, κρατοῦσαν τήν φανέλλα καί ἀδιάκοπα σκότωναν ψεῖρες, τρίζοντας ἄγρια τά δόντια, κάθε φορά πού τά αἱματόβρεκτα νύχια τσακίζανε τόν ἀδυσώπητο ἐχθρό τῶν πολεμιστῶν. Οἱ ἄλλοι φωνάζουν· κάνετε γρήγορα παιδιά γιατί αὐτές δέν ἔχουν τελειωμό. Κι ἄλλοι ἐπίσης ἔλεγον· «νά ἀφήσετε καί καμμιά γιά μαγιά». Ὅλοι ἐκ περιτροπῆς γινόμασταν ἀλύπητοι καί αἱμοβόροι γιά ν' ἀπαλλαγούμε ἀπό τόν κοινό ἐχθρό πού ὅλη τή νύχτα, κατασπαράζοντας τή σάρκα μας, δέν μᾶς ἄφηνεν νά κλείσουμε μάτι.

Περιττόν εἶναι νά τονίσωμεν τίς δυσάρεστες συνέπειες πού ἔχει ἡ ἐμφάνισις μιᾶς ψείρας ἐπὶ τῆς ὑγείας ἐνός ἀτόμου καί τοῦ συνόλου κατὰ τήν ἱατρικήν ἐπιστήμην καί τί συνιστοῦν στίς περιπτώσεις αὐτές, τώρα πού γράφω αὐτά τά λόγια, οἱ ἱατροί. Τότε οὐδεῖς τά ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν του αὐτά τά πράγματα, πῶς ἡ ψεῖρα εἶναι γεννεσιουργός αἰτία τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου καί πλείστων ἄλλων ἀσθενειῶν. Καί πραγματικῶς, τουλάχιστον ἐγώ οὐδέποτε διεπίστωσα τότε, ὅτι ἐνεφανίσθη ἀσθένεια συνεπεῖα ταύτης. Φαίνεται

πώς τά τόσα άλλα κακά πού εἶχον συσσωρευθῇ, δέν ἔδιδαν προτεραιότητα στίς ἄλλες ἀρρώστιες ἀπό τήν ψεῖρα.

* * *

Ἄπ' ὅλα τ' ἀνωτέρω οἱ στρατιῶτες εἶχον ἀπηυδῆσει πλέον καί δέν τούς ἐνδιέφερε γιά τίποτα, πολύ περισσότερο γι' αὐτό πού λέγεται ζωή. Οἱ σκοποὶ τῶν φυλακίων δέν εἶχον τή δύναμιν νά παρευρίσκονται ἐν ἐγρηγόρσει μιά ὥρα, γιά τήν ἀσφάλεια τῇ δικῇ των καί τοῦ λόχου των. Τήν ἐπίβλεψιν τῶν φυλακίων καί τήν ἐναλλαγή τούτων εἶχον ἀναλάβει σχεδόν μόνος μου. Ἕνας λοχίας, ὀνόματι Ἀναγνώστου, ἀπό τῇ Ναύπακτο, στόν ὁποῖον εἶχον ἀναθέσει τά καθήκοντα τοῦ ἀρχιφύλακος, δέν μπορούσε ἀπό ἐξάντλησιν νά τά καταφέρῃ καί τίς νύχτες ἀναγκαζόμουν νά φωνάζω κατὰ συχνά διαστήματα, Ἀναγνώστου, Ἀναγνώστουου... Θά μᾶς πιάσουν οἱ Ἴταλοί ἀπόψε, δέν ὑπάρχει σκοπός!!! Ὁ Ἀναγνώστου δέν ἀπαντοῦσε... βαρέθηκε νά μέ ἀκούει ἀπ' τίς πολλές φορές...

Ὅλα τά ἀνωτέρω καί ὅσα συνέβαιναν τ' ἀνέφερον, πότε διά συνδέσμου καί πότε αὐτοπροσώπως στό Διοικητὴ τοῦ ἀποσπάσματος, ἀντισυνταγματάρχη Πausανία Κατσῶτα, πού εἶχεν τό σταθμὸ Διοικήσεώς του, ὀλίγο πιὸ ἐπάνω ἀπὸ τόν λόχο μου στῇ θέσι «ΔΟΝΤΙ».

Ἐπίσης τοῦ ἀνέφερον ὅτι οἱ στρατιῶτες ἀπηύδησαν πλέον ἀπὸ τίς κακουχίες, εἶχον ἐξάντληθῇ σωματικῶς, ἀπώλεσαν κάθε ἔχνος δυνάμεως, δέν μπορούσαν ν' ἀντέξουν ἄλλο καί οὐδέν ἡδύναντο νά προσφέρουν. Ἀναγνώριζεν τήν τραγικὴ κατάστασιν καί μοῦ ἔλεγεν ὑπομονή. Τό παράδειγμά του καί ἡ ἡλικία του μᾶς ἔδιδον πράγματι ὑπομονή διότι καί αὐτός ἐξ ἴσου ὑπέφερεν καί μάλιστα σέ προκεχωρημένη ἡλικία, ἦταν περίπου πενήνκοντα ἐτῶν τότε.

Ἀντὶ τῶν ὧσων τοῦ ζητοῦσα κάθε φορά μοῦ ἔστελνε ἢ μοῦ ἔδιδε λίγη σταφίδα.

Οἱ ἀπώλειες ἀπὸ τά βλήματα τοῦ ἐχθροῦ, τίς κακουχίες καί τήν ἐξάντλησιν ὀλοέν καί ηὐξάνοντο. Περίπτωσις ἀντικαταστάσεως τοῦ λόχου μας παρέμεινεν ὑπόσχεσις ἀπραγματοποίητος. Κάποτε, κάποτε κατέφθαναν πρὸς ἐνίσχυσίν μας κανένας στρατιώτης ἢ ἀξιωματικός, πού εἶχε τοποθετηθῇ στό λόχο μας ἢ ἐπέστρεφε ἀπὸ ἀναρρωτικὴ ἀδεια. Ὅταν ἐφθάναν γιά πρώτη φορά, ὕστερα ἀπὸ ἀναζήτησιν πολλῶν ἡμερῶν γιά νά μᾶς εὑρουν, ἐνόμιζαν πὼς ἤρχοντο στόν Ἄδη διὰ νά ἐπικοινωνήσουν μέ ἁμαρτωλές ψυχές πού εἶχον πρό πολλοῦ ἐγκαταλείψει τόν ἐπάνω κόσμον.

Ἐνθυμοῦμαι κάποιον ἀνθυπολοχαγὸ Βασιλειάδη, δικηγόρο τό ἐπάγγελμα, πού τοποθετήθηκε στό λόχο μας. Ὅταν μᾶς εἶδεν, στήν ἐλεεινὴν κατάστασιν πού βρισκόμασταν, λές καί ἀπώλεσεν τό λογικὸ του, ἄρχισε νά ἐκβά-

λη κραυγές απογνώσεως και άπελπισίας. Ένόμισε πώς ήλθε σέ άλλο κόσμο... πώς τόν παρέσυρε ό 'Αχέρων ποταμός, μαζί μέ τούς πεθαμένους εις τά νερά τής Στύγας, τόν ροβόλησε στόν άχαρι τόν "Αδη και τόν παρέδωσε στόν Κέρβερο τόν φύλακα αυτού.

Του έδωσα λίγο κονιάκ και σταφίδα για νά του κάνω κουράγιο, νά τόν τονώσω, νά του δώσω θάρρος. Προσπάθησα νά τόν προσαρμόσω μέ τή νέα κατάσταση πραγμάτων, άλλ' εις μάτην. Τόν έδικαιολόγησα άπολύτως μέ όσα έκανε, και σεις, πού διαβάζετε αυτή τή στιγμή τό βιβλιαράκι μου αυτό, θά συμφωνούσατε φυσικά μαζί μου αν βλέπατε τήν στιγμή εκείνη τόν Βασιλειάδη μέ μιά ώραία καπαρτίνα, έπενδεδυμένη μέ καμηλό, μέ στολή καινούργη, μέ πηλίκιον άθικτον, άρβυλα άπάτητα, γάντια δερμάτινα, μέ εμφάνισιν ώραία, φρεσκοκουρεμένον, μέ όψιν άπαστράπτουσιν και γενικώς έναν ανθρωπον μέ άψογο εμφάνισιν, μαρτυρούντα ότι προήρχετο από καλοπέρασι, πού θά νόμιζε κανείς πώς πήγαινε για παρέλασιν, και από τήν άλλη πλευρά ήμās, τά εν κινήσει φαντάσματα, μέ κουρελιασμένα ένδύματα και όψιν θλιβεράν από τίς στερήσεις και τίς κακουχίες.

Φαίνεται τόν Βασιλειάδη κάποια τσιμπίδα τόν συνέλαβεν από κάποιο Έπιτελικό Γραφείο και τόν έφερεν στό μέτωπο, για νά έπικοινωνήση μέ τούς άταφους νεκρούς. Και πάλιν ή τύχη τόν ηύνόησε, δέν έπρόλαβε νά παραμείνη μαζί μας μιά βραδυά και τήν έπομένη πρωί, ένα ευεργετικό θραύσμα όλμου στό δεξί του χέρι, τόν έστειλε πάλι στά μετόπισθεν για νά συνεχίση τήν καλοπέρασιν και μάλιστα αυτή τή φορά μέ τό μέτωπο ύψηλά, ότι πήγε στόν πόλεμο κι έπολέμησε, έστω και για λίγες ώρες και ποιός γνωρίζει πόσα άλλα θά διηγείτο, ασφαλώς, εις όσους δέν έγνώριζον τήν περίπτωσιν...

5. Συνάντησις πολεμιστών

Πρίν προχωρήσωμε πρós τό τέρμα τής παραγράφου μας για τό Γκόλικο, θεωρώ έπιβεβλημένο καθήκον νά γράψω δυό λόγια για μερικά φιλικά πρόσωπα πού συνήντησα σέ τοúτο και πολέμησαν για τήν κατάληψίν του. Στό Δόντι συνήντησα τόν έκλεκτό συμμαθητή στό Γυμνάσιο 'Αγρινίου, Γιώργο Σταμάτη, έφεδρο άνθυπολοχαγό τότε, ύπηρετούντα στόν 1ο λόχο Βουλευτή Αίτωλοακαρνανίας μετέπειτα επί πολλά έτη και 'Υπουργό, εκ Παραβόλας Τριχωνίδος.

Στό ίδιο μέρος συνήντησα τόν άγαπητό συμπολίτη Χρίστο Κ. Καματερογιάννη. Ευχαριστήθηκε πολύ πού μέ είδε. Ήταν τέλος Φεβρουαρίου 1941. Συζητήσαμε για τίς κακουχίες, για τά δεινά του πολέμου και τέλος αν

είχε καμμία είδησιν από τό χωρίό γιά τούς δικούς του. 'Ο καϋμένος ό Χρίστος ήταν άγνώριστος, ό σωματώδης εκείνος άνδρας είχε καταντήσει ένας ίσκιος, ένα φάντασμα. Τά παχουλά μάγουλά του είχον μεταβληθή σέ δύο σακκοϋλες, τά μάτια του βαθούλωσαν καί ή όψις του μαρτυρούσε ένα πολυβασανισμένο άνθρωπο. 'Αφοϋ συζητήσαμε πολλή ώρα, γιά τίς τρομερές συνθήκες διαβίωσης καί γιά τό άβέβαιον της επιστροφής μας, από τά άφιλόξενα βουνά της 'Αλβανίας στην πατρίδα μας, άποχαιρετίστημεν, γιά νά μή ξαναειδωθούμε έκτοτε. Τό κουφάρι του έμεινε στό Δόντι. Δέν γνωρίζω λεπτομέρειες, ίσως νά πέθανε από τά φοβερά στοιχεΐα της φύσεως, ίσως από κανένα έχθρικό βόλι, τό γεγονός είναι πώς πολέμησε, υπέφερε κι έμεινε κι αυτός άγρυπνος φρουρός στό Γκόλικο, μαζί μέ έκατοντάδες άλλους συμπολεμιστάς.

Έπί του όροπεδίου του Γκόλικο συνηντήθημεν μέ τόν έφεδρο άνθυπολοχαγό τότε καί σήμεραν πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους Κώστα Τζώρτζη.

Θά ήταν παράλειψις αν δέν ανέφερον καί δύο λόγια γιά τόν Κώστα Μυριούνη, έφεδρο άνθυπολοχαγό, γνωστό από τό Γυμνάσιο 'Αγρινίου, μέ τόν όποϊον συμπολεμήσαμεν στον ίδιο λόχο, υπέφερε πολλά καί τέλος απέχώρησε γιά τά μετώπισθεν, ύστερα από φοβερά κρυοπαγήματα.

'Αλησμόνητος θά μου μείνη ή συνάντησίς μας στό Δόντι μέ τόν εκλεκτό φίλο καί συμπολίτη 'Αριστείδη Κ. Κατσικά. 'Ο 'Αριστείδης υπηρετοϋσε στον 1ο Λόχο του 2/39 Συντάγματος Εϋζώνων από τίς 20 - 10 - 38. Τόν βρήκε ό πόλεμος στίς τάξεις του στρατού καί ήκολούθησε κι αυτός τό Σύνταγμα στή μεγάλη πορεία του από Μεσολόγγι μέχρι τό 'Αλβανικό μέτωπο. Διμοιρίτη είχεν τό Γιώργο Σταμάτη πού ανέφερον ανωτέρω. "Όταν έφτασε τό Σύνταγμα στό μέτωπο ό λόχος του ακολουθών τό 1ον τάγμα, όπως ανέφερον παραπάνω, έπήγε πρός τόν παραλιακό τομέα της Χειμάρας. Μου διηγήθηκε γιά τίς μάχες πού πήρε μέρος ό λόχος του, πώς άνέτρεψαν τό 'Ιταλικό ίππικό από την πεδιάδα της Παραμυθιάς πρός τό έσωτερικό της 'Αλβανίας καί πολλά άλλα πού δυστυχώς δέν συνεκράτησε ή μνήμη μου, γιατί τά έσβησε τό πέρασμα του χρόνου. Πάντως εκείνο πού δέν ξεχασα, προφανώς γιατί χαράχτηκε βαθειά στό μυαλό μου, είναι τό κατωτέρω πάθημά του.

Σέ μιά μάχη μου είπεν, της Πόλβας, πού διήρκεσεν τρείς μέρες κι είχεν πολλά θύματα καί από τίς δύο μεριές, μιά ριπή πολυβόλου σκότωσε τόν σκοπευτή του όπλοπολυβόλου πού αυτός ήταν γεμιστής. Μιά από τίς σφαΐρες βρήκε καί αυτόν στό κράνος του. Παρ' όλον ότι έξοστρακίσθηκε, του προξένησε όμως ζάλη μεγάλη, σέ σημείο νά πέση σέ άφασία καί νά παραμείνη στό πεδίο της μάχης ξαπλωμένος κι αυτός ανάμεσα στους νεκρούς. Τό βρά-

δυ, ὅταν οἱ τραυματιοφορεῖς καταγίνονταν μέ τό θάψιμο τῶν νεκρῶν, ἐκλαβόντες γιά νεκρό καί τόν Ἀριστείδη τόν σήκωσαν νά τόν ρίξουν στήν ἔτοιμη τάφο. Γιά καλή του ὁμως ὥρα, ἀπό τήν μετακίνησιν συνήλθεν κι ἔτσι γλύτωσε γιατί θά θαβόταν ζωντανός καί ζῇ ἀκόμη καί σήμερα.

Μέ τόν Ἀριστείδη συζητήσαμε πολλά, καί γιά τό χωριό πού εἶχαμε νά πάρωμε εἰδήσεις ἀπό πολύ καιρό. Ἦταν σέ ἀθλία κατάστασιν ἀπό τήν πείνα καί τίς ταλαιπωρίες. Ἐκτός τούτων εἶχεν καί δύο τραύματα ἓνα στό ἀριστερό χέρι καί ἓνα στό δεξιό μηρό, μάλιστα γιά ἐπίδεσμο στίς αἱμορροούσες πληγές του εἶχεν χρησιμοποιήσει ἓνα κομμάτι ἀπό τό βρώμικο πουκάμισό του.

Τέλος ἀποχαιρετίσθημεν χωρίς νά ξαναειδωθοῦμε ἔκτοτε, διατί ὅπως ἔμαθα, ὕστερα ἀπό καιρό, ὁ Ἀριστείδης, συνεπεία τῶν τραυμάτων του ἐφυγε γιά τά Γιάννινα, καί ἀφοῦ ἀνέρρωσεν, παρέμεινε στό Στρατηγεῖο ὡς διερμηνεύς, διότι ἦταν γλωσσομαθής. Γεγονός εἶναι πῶς ὁ Ἀριστείδης ἐξεπλήρωσε τό πρὸς τήν πατρίδα καθήκον του ἀπό πάσης πλευρᾶς.

* * *

Ἐπειδή πολλές φορές παραπάνω ἀναφέρω γιά ἀλληλογραφία μέ τό χωριό, ἔκρινα σκόπιμον ν' ἀναφέρω πῶς τά γράμματα στό μέτωπο ἔφθαναν μέ κάποια καθυστέρησιν, ἢ ὅποια ὠφείλετο ἐν μέρει στή λογοκρισία.

Ἡ ἀλληλογραφία εἶχε διακοπεῖ γιά ἓνα διάστημα, λόγω τῶν ἀνυπερβλήτων στοιχείων τῆς φύσεως, εἰς τοὺς μαχητάς πού ἐμάχοντο στά βουνά μέσα στά χιόνια καί τίς ἀνεμοθύελλες.

Ὁ κλῆρος, οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι καί ἰδιῶται ἐπιστρατευμένοι εἰργάζοντο νυχθημερόν γιά νά φθάσῃ τό γράμμα στό μαχητή κατά τό δυνατόν γρηγορώτερο.

ΙΒ' ΤΟ 2/39 ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΑΝΑΣΥΝΤΑΣΣΕΤΑΙ

Επιτέλους, ύστερα από μαρτυρική ζωή 56 ημερών μέσα στα χιόνια, παλεύοντας με τὰ φοβερά στοιχειὰ τῆς φύσεως, ἐναντίον ἐνός ἐχθροῦ ὑπερτέρου εἰς ἄψυχα μέσα, ἐναντίον ἐνός ἐχθροῦ, ὅστις λόγῳ τῆς ἀριθμητικῆς του ὑπεροχῆς ἀντικαθίστατο ἀπὸ τὰ πεδία τῶν μαχῶν σέ μικρά χρονικά διαστήματα, ἐπραγματοποιήθη ἡ ὑπόσχεσις καὶ ὁ λόχος μας μέ τῇ σειρά του διετάχθη κι αὐτός ὅπως ἀποσυρθῇ εἰς Ἄνω Λάμποβον πρὸς ἀνασύνταξιν καὶ ὀλιγόημερον ἀνάπαυσιν.

Μιά παγερὴ βραδυά, τέλη Φεβρουαρίου μέ ἀρχές Μαρτίου 1941, ἀφοῦ σκοτεῖνιαισε καλὰ, ἐγκαταλείψαμε τὴν μαρτυρική χαράδρα, πού τόσον ἀκριβὰ ἐκόστισεν τό τίμημα τῆς φρουρήσεώς της, καὶ σιγά - σιγά κατηυθύνθημεν γιὰ τό Δόντι. Στίς θέσεις μας ἀφίσαμε τμήματα ἄλλης μονάδος γιὰ νά συνεχίσουν τό φρικτό μαρτύριο. Τό χιόνι ἀπὸ τὴν παγωνιά εἶχεν κρυσταλλώσει καὶ κάπου - κάπου τὴν σιγανὴ πορεία μας διέκοπτον ἀπότομα ὀλισθήματα στρατιωτῶν. Κι ἐπειδὴ ἐγένετο λόγος περὶ ὀλισθημάτων, πρέπει ν' ἀναφέρω πὼς μερικά ἀπ' αὐτὰ δέν ἀποτελοῦσαν ἀπλῶς ἓνα πέσιμο, ἀλλὰ πολλές φορές κατέληγον σέ μακρινὴ πορεία καὶ χωρὶς νά τό θέλῃς μετεβαλὸσουν σέ ἀκούσιος χιονοδρόμος. Πόσες φορές Ἕλληνες στρατιῶτες, ἀπὸ τὴν αἰτία αὐτῇ, ἔπεσαν στὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ, ἰδίως ὅταν ἐβάδιζον σέ κατωφερῆ μέρη καὶ τό χιόνι ἦταν παγωμένο!

Ὁ λοχαγὸς Κρανιάς ὅταν τραυματίσθηκε στό Γκόλικο, γιὰ νά σωθῇ, γιατί δέν ὑπῆρχε ἄλλος τρόπος μεταφορᾶς του στὰ μετόπισθεν, ἀφοῦ ἐπέδεσεν τό τραῦμα του προχείρως, ἐν συνεχείᾳ χρησιμοποίησε τὴν ὀλισθηρότητα τῶν παγωμένων χιόνων γιὰ νά φθάσῃ στὸν πρῶτο Σταθμὸ Ἐπιδέσεως Τραυματιῶν. Τό ἴδιο ἔπραξαν καὶ ἄλλοι τραυματισθέντες καὶ παγιδευθέντες στὰ χιόνια.

* * *

Οἱ Ἴταλοί χρησιμοποίησαν στό Γκόλικο ἐξειδικευμένα στά χιόνια τμήματα τῆς ξακουστῆς Μεραρχίας Ἀλпинιστῶν. Οἱ στρατιῶτες ταύτης ἦσαν ἐφοδιασμένοι μέ «σκί» γιά νά μετακινοῦνται εὐχερῶς καί μέ ειδικές στολές, ὑποδήματα καί γάντια ειδικά, ὥστε νά μποροῦν ν' ἀντέξουν στό κρύο, στά χιόνια καί στίς βροχές. Ἀπό αὐτά καί πλεῖστα ἄλλα δύναται ν' ἀντιληφθῇ κανεῖς πόσον ἀρτία ἦταν ἡ στρατιωτική ὀργάνωσις τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων, ὥστε νά μποροῦν ν' ἀντιμετωπίσουν κάθε ἐνδεχόμενον.

Ὁ Ἰταλικός στρατός τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦταν ἀπό τούς πλέον ἐκσυγχρονισμένους καί ὑπολογίσιμους, θά ἠδύνατο δέ νά κάμῃ θαύματα ἂν στόν ἀγῶνα πού διεξήγαγεν ἐναντίον μας, εἶχε καί τό δίκαιον μέ τό μέρος του, πού θά τοῦ ἔδιδεν τήν ψυχική ὁρμή καί τό θάρρος, καί ἦταν προικισμένος μέ τήν πολεμική ἀρετή τῶν Ἑλλήνων.

* * *

Προχωροῦντες σιγά - σιγά φθάσαμε στό Δόντι κι ἀπό ἐκεῖ ἀρχίσαμε νά διασχίζουμε τό ὄροπέδιο τοῦ Γκόλικο. Ἀτενίσαμε μέ εὐλάβεια, γιά τελευταία φορά, ἐκείνους πού δέν ἐπέστρεφον, τ' ἀναρίθμητα παγωμένα κουφάρια τῶν σκοτωμένων συμπολεμιστῶν μας πού ἔμειναν γιά πάντα ἄγρυπνοι φρουροί στό αἵματοβαμμένο βουνό, εἰς βορά τῶν ὀρνέων, γιατί δέν μπορέσαμε νά τοὺς θάψουμε. Αὐτό τό γράφω μέ θλίψιν καί πόνο ἀπό τά μύχια τῆς ψυχῆς μου, πού δέν μπορέσαμε νά τοὺς θάψουμε καί νά τοὺς βάλουμε σ' ἐνδειξιν τιμῆς, εὐγνωμοσύνης κι εὐλαβείας ἔστω καί ἓνα ξύλινο σταυρό ἀπό καμμιά κάσα πυρομαχικῶν. Ὡς εἶναι ἡ μνήμη τοὺς αἰῶν' α'!

Μετά ἀπό ἀρκετὴ πορεία, κάνοντες κουράγιο ὁ ἓνας στόν ἄλλο, φθάσαμε στό ὕψωμα Παπακώστα, τό πρῶτο ὀρμητήριο πού ἀνέφερα πιο πάνω γιά τίς μεγάλες θυσίες. Ἐπρεπε, πρὶν μᾶς προλάβει ἡ μέρα, νά φθάσουμε ὅσον τό δυνατόν μακρύτερα ἀπὸ τά πυρά τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ ἐχθροῦ, πράγμα τό ὁποῖον καί ἐπιτύχαμεν. Πορεία κατὰ τήν διάρκεια τῆς ἡμέρας ἦταν ἀδύνατη. Οἱ Ἴταλοί ἀπὸ τά παρατηρητήριά τους παρηκολούθουν κάθε μας κίνησιν καί ὅ,τι διαπίστωναν τό ἀνέφερον στό πυροβολικό τοὺς ἀμέσως, δέν τοὺς ἐνδιέφερε δέ ἂν θά χαλοῦσαν καί 100 ὀβίδες στήν ἐμφάνισιν ἐνός στρατιώτη, τόν ὁποῖον τελικῶς δέν ἐπιτύγχανον νά σκοτώσουν. Ἀπ' αὐτό, καί ἀπὸ τό γεγονός ὅτι οἱ Ἴταλοί μέ τό μέγαλον βεληνεκοῦς πυροβολικό τους ἤλεγχον νύχτα καί ἡμέρα ὅλη τήν περιοχὴ, ἀπὸ τό Τεπελένι μέχρι καί τό Κάτω Λάμποβο, καθίσταται φανερό πόση μεγάλῃ εὐχέρεια εἶχον ἀκόμη σέ πυρομαχικά, ἐνῶ τά Ἑλληνικά στρατεύματα εἶχον ξεμείνῃ πρό πολλοῦ καί ἡ μία διαταγὴ διεδέχετο τήν ἄλλη ὅπως μετά φειδοῦς γίνεται ἡ χρῆσις τῶν πυρομαχικῶν. Ἡμέρες ὀλόκληρες κάναμε νά ἀκούσωμε τό Γερο-Δῆμο νά «λαλάει», ὅπως συνήθως ἔλεγον οἱ στρατιῶτες μας.

Μέ τή βοήθεια τῆς Παναγίας καί μέ ἓνα ὑπεράνθρωπο κουράγιο καταφέραμε νά ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό τά ἐπισηφαλῆ σημεῖα. Ὑπῆρχεν διαταγή τῶν Μεγάλων Μονάδων, ὅπως ἀποφεύγεται πάσα μετακίνησιν στρατευμάτων τήν ἡμέρα γιά νά μήν προκαλοῦμε τά πυρά τοῦ ἐχθροῦ ἀπό ἀέρος καί ξηρᾶς κι ἔχομε μεγάλες ἀπώλειες εἰς ἐμψυχον ὑλικόν. Ἀρκετά, ἀνέφερον οἱ διαταγές, ἐχύθη τό πολύτιμον ἐλληνικόν αἷμα στά πεδιά τῶν μαχῶν, ἐπέστη πλέον ἡ στιγμή νά περιστείλωμε πᾶσα ἄσκοπο αἱματοχυσία. Λυπηθῆτε, ἔλεγον, τό Ἑλληνικόν αἷμα.

Βαθεῖα χαράματα φθάσαμε στό Ἑνω Λάμποβο. Ἐκεῖ, σ' ἓνα ἐγκατελειμένο σπίτι, σ' ἓνα ἀπόμερο σημεῖο, προορισμένο γιά τό σκοπό αὐτό, ἐγκατεστάθημεν. Κι ἐδῶ, φυσικά, δέν ἠσυχάσαμεν, ὅπως ἀνέφερα πιο πάνω, τόσο τό Ἑνω Λάμποβο ὅσο καί τό Κάτω, ἐκτός ἀπό τήν ἀεροπορία τοῦ ἐχθροῦ, ἠλέγχοντο καί ἀπό τό βαρὺ πυροβολικό του.

Στό Ἑνω Λάμποβο φθάσαμε 60 - 70 ἄνδρες ἀπό τοὺς 200, πού ἦταν ἡ ἀρχική δύναμις τοῦ λόχου. Ἀπό τοὺς ἀριθμούς μπορεῖ κανεῖς νά κάνη τόν φοβερό ἀπολογισμό τῶν ἀπωλειῶν. Ἐκεῖ συναντήσαμε τόν λοχαγὸ Κωνσταντόπουλο, τόν Διοικητὴ τοῦ λόχου, ὅστις εὕρισκετο σέ ἀνάρρωσιν ἀπὸ κρυοπαγήματα, τόν ὁποῖον ἀντικατέστησα, ὅπως ἀνωτέρω ἀνέφερα, κατὰ τὴν περίοδο τῶν δεινοπαθημάτων τοῦ λόχου, ὅπως τὰ ἐξιστόρησα κατὰ τό δυνατόν.

Ὁ διαδραμὼν χρόνος ἔσβησε πολλά ἀπὸ τὴ μνήμη μου, ὥστερα δέν ὑπάρχει ψυχικὴ ἀντοχή ν' ἀναμνησθῶ τίς φρικτὲς ἐκεῖνες εἰκόνες σέ κάθε λεπτομέρεια· κομμένα πόδια καί χέρια, ἀποκεφαλισμούς, ἀνοικτὰ στομάχια, ἐξορύξεις ματιῶν καί κάθε λογῆς τραυματισμούς ἀγαπημένων μας συμπολεμιστῶν, πού γνωρίσαμε κατὰ τὴν μαρτυρικὴ αὐτὴ περίοδο, καθὼς καί τίς ἀπάνθρωπες συνθήκες διαβιώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ στήν Ἀλβανία.

Πολλοὶ ἠσχολήθησαν μέ τὰ κατορθώματα, τίς θυσίες καί τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων στήν Ἀλβανία καί ὅλοι τοὺς ἐξύμνησαν γιά ὅλα, κανεῖς ὅμως, φρονοῦμε, δέν μπόρεσε νά ἀποδώσῃ τὴν πραγματικότητα μέ λόγια, ὅπως τὴν ἐξῆσαν καί ὑπέφεραν οἱ ἴδιοι καί νά μεταφέρῃ τίς εἰκόνες φρίκης.

* * *

Στό Λάμποβο εἶχαμε πολλές δουλειές νά κάνουμε. Κατ' ἀρχὴν ἔπρεπε ν' ἀνασυνταχθῇ ὁ λόχος, ἐνισχυόμενος καί δι' ἄλλων στρατιωτῶν, ὥστε νά ἐπανέλθῃ κατὰ τό δυνατόν στήν προβλεπομένη σύνθεσιν. Οἱ ἄνδρες ἔπρεπε νά ἐπανακτῇσιν τίς δυνάμεις των, γιά νά μπορέσουν νά συνεχίσουν τόν ἀγῶνα. Διὰ νά γίνουν ὅλα αὐτὰ χρειάζοταν κάποια ἀνθρώπινη περιποίησης, λίγο φαγητὸ μέ κουτάλι, πού εἶχαν μῆνες νά γευθοῦν, ἠσυχία καί μακρυὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ καί τίς εἰκόνες φρίκης τοῦ πολέμου. Γιά στέγη, ὅπως ἀναφέρω

άνωτέρω, εύρέθη ένα έγκατελειμένο σπίτι νά ήσυχάσουμε, γιά φαγητό παρεσκευάζοντο κυρίως όσπρια, γιά τό ξεψείριασμα έκαστος έφρόντιζε νά καθαρισθῇ όπως μπορούσε καί όπως νόμιζε καλλίτερα.

Ύστερα από τά τόσα βάσανα θά ενόμιζεν κανείς ότι τό πολυβασανισμένο σώμα θά περιήρχετο σέ κατάστασιν νάρκης, δυστυχώς όμως δέν συνέβη ένα τέτοιο πράγμα. Ός καί ή ιατρική παραδέχεται, τήν υπερκόπωσιν καί τήν υπερέντασιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος διαδέχεται ή άυπνία. Σχεδόν όλοι οί στρατιῶτες δέν μπορούσαν νά κλείσουν μάτι, έκτός δέ αὐτοῦ τήν νύκτα έκτυποῦσαν ρυθμικά τά πόδια των επί τοῦ δαπέδου, άνεξήγητο πράγμα· προφανῶς τοῦτο συνέβαινεν έπειδή, επί πολύ καιρό, άπώλεσαν τήν φυσιολογική τους άνάπαυσιν.

Τό σύνολον τών στρατιωτῶν, περιελθόν εἰς ήμιαγρίαν κατάστασιν, δέν μπόρεσε νά επανεύρῃ τήν γαλήνη του άμέσως. Όπως τά άγρια θηρία, γιά νά εξημερωθοῦν πρέπει νά περάσῃ ένα άρκετό χρονικό διάστημα, έτσι καί ήμεῖς. Όπως πολλές φορές άνέφερα, εἴχαμε άπολέσει τά έγκόσμια καί αὐτό τό συναίσθημα τῆς άλληλεγγύης. Εἶχεν πορωθῇ ή συνείδησίς μας από τίς σκηνές φρίκης καί τίς άπάνθρωπες συνθηκες διαβίωσης, κι έπρεπε νά περάσῃ ένα χρονικό διάστημα νά επανέλθωμεν στήν φυσιολογική μας κατάσταση. Εἴχαμε πάθει, τήν λεγομένη στήν ψυχιατρική, πολεμική ψύχωση. Παντοῦ μᾶς συνώδευε τό φάντασμα τοῦ πολέμου, πού γιά νά περάσουν οί άρρώστιες αὐτές, κατά τούς νευρολόγους, χρειάζεται χρόνος πολὺς, άλλάγῃ περιβάλλοντος καί διάφορος άπάσχολησις.

1. Οἱ έθελονταί

Ένῳ τά Έλληνικά στρατεύματα έσημείωναν άλλεπάλληλες νίκες στό μέτωπο, οί Έλληνες τῶν μετόπισθεν, αὐτοί πού δέν μπορούσαν νά πολεμήσουν, καί οί Έλληνίδες προσπαθοῦσαν μέ κάθε τρόπο νά βοηθήσουν τό άγωνιζόμενο υπέρ βωμῶν καί έστιῶν Έθνος. Ό καθένας προσέφερεν ὅ,τι ήμποροῦσεν. Οἱ Έλληνίδες έθελοντικά έπλεκαν φανέλλες, κουκούλες, πουλόβερ, κάλτσες καί πάσης φύσεως μάλλινα καί τά έστελναν στά μάχομενα, μέσα στά χιόνια, Έλληνόπουλα.

Όλοι παρηκολούθουν τόν άγώνα τῶν μαχομένων άδελφῶν νοερώς καί έφρόντιζον νά συμμετάσχουν σ' αὐτόν μέ ὅ,τι έκαστος ήμποροῦσεν. Όσοι ήδύναντο νά πάρουν τό τουφέκι, έσπευδον καί κατετάσσοντο ὡς έθελονταί. Τόν ίδιο έθνικό παλμό ήσθάνοντο όλοι οί Έλληνες, όπου καί αν εύρίσκοντο. Έθαύμαζαν τήν άνδρεία καί τά κατορθώματα τῶν μαχομένων άδελφῶν καί ήθελον νά βοηθήσουν, μέ κάθε τρόπο, τόν ιερό καί δίκαιο άγώνα.

Νέοι - Έλληνες από όλες τις Έλληνικές παροικίες κατέφθαναν στην μητέρα Ελλάδα και κατετάσσοντο εις τάς τάξεις του στρατού. Όπως εξαιρετική ήταν η συμμετοχή των Ελλήνων της Κωνσταντινουπόλεως και της Κύπρου. Μετά μικράν εκγύμνασιν εις τα μετόπισθεν απέστέλλοντο εις την γραμμήν των πρώων για να συμπληρώσουν τα κενά, για να αντικαταστήσουν αυτούς που σκοτώθηκαν ή απεμακρύνθησαν από τις γραμμές από τραύματα και κρυοπαγήματα.

Μιά τέτοια αποστολή, έφθασεν προς ενίσχυσιν του 2/39 Συντάγματος Ευζώνων. Περίπου εκατό από αυτούς, διετέθησαν να πλαισιώσουν τον λόχο μας. Ήταν, ως επί το πλείστον, παιδιά 18 - 20 ετών οι περισσότεροι, ήλθαν κι αυτά να λάβουν μέρος την τιμή και την δόξα των Ελληνικών Όπλων. Τους υπεδέχθημεν με μεγάλη χαρά κι ανακούφισιν. Ήταν μία παρηγοριά για τα μαχόμενα Ελληνόπουλα, που έβλεπον ότι όλος ο Ελληνικός λαός συμμεριζόταν τον άγώνα των. Μας έπληροφόρησαν πως όλες οι τάξεις, όλες οι ιδεολογίες συμπαρίστανται στον άγώνα μας. Όλοι οι Έλληνες των μετόπισθεν είχαν γίνει μία μάζα, μία σημαία, μία ψυχή. Μαθαίνουν τα κατορθώματά μας και αισθάνονται απερίγραπτη υπερηφάνεια. Μας διηγούνται νέα από το έσωτερικό της χώρας που ήμεεις δεν μπορούσαμε να μάθουμε. Μας έλεγαν πως τα κατορθώματά μας προκάλεσαν τον παγκόσμιον θαυμασμόν και την πανανθρώπινη συγκίνησιν. Μας έλεγαν πως όλοι οι Έλληνες συμμετείχον νοερώς εις τον πόλεμο και συνησθάνοντο τις ταλαιπωρίες μας και τά δεινά μας. Μας έλεγαν πως οι μεγάλοι άνδρες όλων των χωρών κάθε τόσο πλέκουν τα καλλίτερα εγκώμια διά τους ήρωας Έλληνας στρατιώτας. Οι Τσώρτσιλ, Στάλιν και Ρούσβελτ, οι τρεις μεγάλοι ήγέτες της εποχής εκείνης, Άγγλίας, Ρωσίας και Άμερικης, εξέφραζον την άπειρον ευγνωμοσύνην, την ατομικήν και των λαών που εξέπροσώπουν, προς τους Έλληνας στρατιώτας διά τα επιτεύγματά μας. Μας έλεγαν πως η ήττα της Ιταλίας απέτέλει προϋπόθεσιν διά την ήτταν της Γερμανίας. Μας μεταβίβαζαν τάς απείρους ευχαριστίας των συμμαχικών δυνάμεων διά την συμβολήν μας εις τους υπέρ της ανεξαρτησίας άγώνας και τί δεν μας έλεγαν τέλος, τάς υποσχέσεις των μεγάλων ότι θα τύχωμεν του μεριδίου που μας ανήκει από τους καρπούς της νίκης, που τότε δεν αρχισεν ακόμη να διαφαίνεται στον όρίζοντα και πως μία μέρα ή Ελλάδα θα γίνη μεγάλη, όπως της αξίζει. Όλα αυτά μας ένθουσίαζον και μας συγκινούσαν, διότι άνεγνώριζον τους άγώνας μας, τόσον οι Έλληνες του έσωτερικού όσον και οι συμμαχικές δυνάμεις και όλος ο κόσμος, υπέρ της έλευθερίας του όποιου μαχόμασταν.

Δέν χορταίναμε να άκούμε τους νέους μας συμπολεμιστάς. Πολλές φορές μς προκαλούσαν τον γέλωτα μερικές έρωτήσεις των που είχαν την παι-

δική ἀφέλεια· π.χ. ὅταν μᾶς ρωτοῦσαν ἂν ἦταν ἀλήθεια πῶς οἱ ῥῆλληνες στρατιῶτες γιὰ νά ἀντιμετωπίσουν τὰ τάνκς τοῦ ἐχθροῦ πετοῦν μιά κουβέρτα στίς ἀλυσσίδες τους καί ἔτσι τὰ ἀκίνητοποιοῦν καί πῶς οἱ ὀβίδες τῶν πυροβόλων δέν εἶναι ἱκανές νά σκοτώσουν τοὺς τσολιάδες καί πολλὰ ἄλλα εὐτράπελα, πού προφανῶς εἶχον διαβάσει στά περιοδικά τήν ἐποχή ἐκείνη... καί νόμιζαν πῶς ἦσαν κι ἀλήθεια.

Καί τέλος μᾶς διεβίβασαν ὀλίγα ἀπό τοὺς σατιρικούς στίχους πού δημοσίευαν οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· «Πῆγαν καί οἱ λύκοι στήν ῥαλβανία, νά πολεμήσουν μ' ἄγρια μανία. ῥαλλ' ἀτυχία βρῆκε τοὺς μαύρους κι ἔτσι ἀπό τοὺς λύκους καί τοὺς κενταύρους κι ἀπό τὰ ἄλλα ζῶα τοῦ Μουσολίνι, οὔτε ποδάρι δέν ἔχει μείνει. Καί τώρα πές μας Ντοῦτσε χαῖβάνι, αὐτοῖ πού ἦλθαν τί ἦταν; Λύκοι ἀπό τήν Τοσκάνη ἢ ρεζί... λύκοι;». Ρεζίλίκι! Δέν ἡττήθηκε μόνο στὸν ἄνισο γιὰ τήν ῥελλάδα ἀγῶνα ὁ Μουσολίνι. Ρεζίλεῦθηκε κιόλας...

ῥῆταν ἀπερίγραπτος ὁ ἐνθουσιασμός τῶν νεαρῶν ἐκείνων βλαστῶν, πού ἤθελον τό ταχύτερον νά διαπιστώσουν καί μέ τὰ ἴδια τους τὰ μάτια αὐτά πού ἀνωτέρω μᾶς διηγοῦντο. Διαπνέοντο ἀπό διακαῇ πόθο νά φθάσουν τό γρηγορότερο στὸ θέατρο τῶν ἐπιχειρήσεων, νομίζοντας πῶς θά παρηκολούθουν... κανέναν ποδοσφαιρικό ἀγῶνα. Τοὺς συνιστοῦσαμε μικρά ὑπομονή καί ἡ ῥώρα τῆς ἀναχωρήσεώς μας γιὰ τό μέτωπο δέν ἦταν μακριά. ῥεξ ἄλλου ὀλίγα χιλιόμετρα ἀπείχαμε. Τὰ πυρά τῶν πολυβόλων τοῦ ἐχθροῦ ἠκούοντο εὐκρινῶς, τοῦ δέ πυροβολικοῦ οἱ ὀβίδες μᾶς σφυροκοποῦσαν κάθε τόσο, διότι, ὅπως καί παραπάνω ἀνέφερα, τό ῥνω Λάμποβο πού βρισκόμασταν γιὰ ἀνάπαυσιν, εὐρίσκετο ἐντὸς τοῦ βεληνεκοῦς τοῦ βαρέως πυροβολικοῦ τοῦ ἐχθροῦ. Τοὺς ἐνημερώναμε γιὰ τοὺς κινδύνους πού θά ἀντιμετώπιζον, καί πῶς ἔπρεπε νά συμπληρώσουν τήν ἐκπαίδευσίν τους, ὅσον ἀφορᾷ τήν χρησιμοποίησιν τῶν ὅπλων καί τοῦ ἐδάφους, γιὰ νά πολεμήσουν τόν ἐχθρό καί νά προστατεύσουν τήν ζωή τους.

2. ῔κπαίδευσιν στά ὅπλα τοῦ ἐχθροῦ

Κατά τήν περίοδο τῶν μαχῶν περιῆλθεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικό ὑλικό τοῦ ἐχθροῦ καί ἰδίως ὅπλα πού ἐστερεῖτο ὁ ῥελληνικός στρατός, ὡς ὅλμοι καί ὀλμίσκοι. Τὰ τελευταῖα αὐτά ὅπλα ἦσαν πολύ φοβερά, ἀπό τήν καταστρεπτική ἰδιότητα τῶν βλημάτων των. Μᾶς ἤρχοντο ψηλοκρεμαστά, ἀπό ἐκεῖ πού δέν τὰ περιμέναμε καί κάθε τόσο μᾶς προξενοῦσαν μεγάλες

ζημιές σέ ἔμψυχο ὕλικό. Δι' αὐτά δέν ὑφίστατο ἀπυρόβλητον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τό πυροβολικό. Ὁ ἐχθρός, προκειμένου νά ἐξουδετερώσῃ τό ἀπυρόβλητο, ἔστελνε τὰ βλήματα πολὺ ψηλά, γιὰ νά πέσουν ἐν συνεχείᾳ κατακορύφως στίς θέσεις μας, ὅπου ἦταν ἀδύνατη ἡ κάλυψις ὀπισθεν παραπετασμάτων, ὀγκολίθων, χαρακωμάτων καί πάσης φύσεως καλυμμάτων. Στά ὅπλα αὐτά καί ἰδίως στοὺς ὀλμίσκους ἐκπαιδεύσαμε καί τοὺς νέους μας συμπολεμιστάς. Ὁ Ἑλληνικός στρατός τέχνας ἀπειργάζετο γιὰ νά ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐχθρό. Ὅπως στήν προκειμένη περίπτωσιν, πού προσπαθοῦσαμε νά τὸν ἀντιμετωπίσουμε πολεμώντας μέ τὰ ἴδια του τὰ ὅπλα. Φυσικά, μέχρις ἐνὸς σημείου, ὅπου θά ὑφίσταντο πυρομαχικά γιὰ τὰ ὅπλα αὐτά, διαφορετικά ἦσαν ἄχρηστα, ἀφοῦ ἀνεφοδιασμός δέν μπορούσε νά γίνῃ, διότι ἡ πατρίς μας δέν κατεσκεύαζε τοιοῦτου εἶδους βλήματα.

* * *

Ὅπως ἀναφέρω, στό ὀλιγοήμερο διάστημα τῆς παραμονῆς μας στό Ἄνω Λάμποβο ἔπρεπε νά γίνουν πολλὰ, ἀνασύνθεσις, ἀνάπαυσις, ἐκπαίδευσις, ἀνεφοδιασμός καί πολλὰ ἄλλα, τίποτα ὅμως δέν ἔγινε τό σωστό, διότι ὁ χρόνος ἦταν λίγος, σέ λίγο ἔπρεπε νά ἔλθῃ κι ἄλλο τμῆμα γιὰ ἀνασύνθεσιν, καί τὰ μέσα ἦσαν ἐλάχιστα. Οἱ στρατιῶτες ἐξηκολούθησαν νά εἶναι ντυμένοι σάν μωσαϊκά, ἰταλική χλαίνη, ἐγγλέζικη περισκελὶς, ἑλληνικό χιτῶνιο, ἄρβυλα ἀλπινιστοῦ, ὁ κάθε στρατιώτης ὅπως εἶχε βολεuthῇ παρέμεινε, γιὰ νά ἐπανέλθῃ καί πάλι στό πεδίο τῆς μάχης βρώμικος καί ψειριασμένος. Δυστυχῶς τ' ἀποθέματα στίς στρατιωτικές ἀποθήκες ἐξηντλήθησαν. Ὅλα ἐκ τῶν ἐνόντων ἔπρεπε νά βολευθοῦν. Ὡς ἀξιωματικός, ἐλάμβανον γνῶσιν τῶν ἀπορρήτων διαταγῶν, πού μᾶς συνιστοῦσαν οἰκονομία καί περισυλλογή καί κυρίως πῶς οἱ στρατιῶτες ἔπρεπε νά κάνουν χρῆσι τῶν ἀτομικῶν τῶν ὅπλων, διότι δέν ὑπῆρχον βλήματα διὰ τὰ πυροβόλα καί φυσίγγια διὰ τὰ ὀπλοπολυβόλα καί πολυβόλα. Οἱ ἀποθήκες παρέμειναν κενές ἐφοδίων κ.τ.τ.

3. Ἀκμαῖο τό ἠθικό τῶν Ἑλλήνων

Παρά τίς ἐλλείψεις σέ μέσα, παρά τίς ἀντιξοότητες τῶν καιρικῶν συνθηκῶν, παρά τίς στερήσεις καί τίς κακουχίες τό ἠθικόν τοῦ Ἑλλήνος στρατιώτου ἴσατο σέ ὑψηλό ἐπίπεδο. Τίποτα δέν ἐδάμαζε τὸν Ἑλληνα μαχητή, ἦταν εὐχαριστημένος μέ ὅ,τι εἶχε, καί ἀντιμετώπιζε τὴν κάθε περίπτωσιν ὅπως μπορούσε. Ἄν δέν ὑπῆρχε συσσίτιο παρέμενε νησιτικός, ἂν δέν ὑπῆρχον πυρομαχικά νά πολεμήσῃ, πολεμοῦσε μέ τό θάρρος καί τὴν καρτερία, ἂν δέν ὑπῆρχον ἐνδύματα, τὴν βόλευε μέ τὰ κουρελιασμένα τοιαῦτα, ἂν δέν

υπήρχον ἄρβυλα, ἔδενε τὰ πόδια μέ πανιά, κάτι καί θά ἐπινοοῦσε γιά ν' ἀντιμετωπίση τήν κατάστασιν. Τίποτα δέν στάθηκε ἱκανό νά κλονίσῃ τό ἀκμαῖο πάντα ἠθικό του.

Ὑπό αὐτάς τάς συνθήκας ὁ Ἕλλην στρατιώτης νύχτωνε καί ξημέρωνε στά ἄχαρά κι ἀφιλόξενα, χιονοσκεπῇ βουνά τῆς Ἀλβανίας. Σάν τό ταξιδιάρικο πουλί, χωρίς στέγη, χωρίς τροφή, χωρίς καμμιά στοργή, μόνο μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ περνοῦσε τίς ἀξημέρωτες νύχτες τοῦ χειμῶνα, ἀνάμεσα στίς φοβερές ἀνεμοθύελλες, διαφυλάττων τήν τιμὴ τῆς πατρίδος του. Μπορεῖ ὁ Ἕλλην στρατιώτης νά ἔχασε τὰ ἐγκόσμια καί τόν ἀνθρωπισμό του ἀπό τήν ἀγριότητα τοῦ πολέμου, τὰ βάσανα καί τίς κακουχίες, τίς στερήσεις καί τίς τλαιπωρίες, δέν ἀπώλεσε ὁμως τήν πίστιν του πρὸς τὰ Ἐθνικά ἰδεώδη, τήν θρησκείαν του καί τήν πατρίδα του. Ὁ Ἕλλην στρατιώτης, φονευόμενος, προτοῦ βγῇ ἡ ψυχὴ του, ἀναφωνοῦσε: «Πεθαίνω γιά τό Χριστό καί τήν Ἑλλάδα»!

4. Ἐπιστροφή στό μέτωπο

Γοργά κύλησαν οἱ ἡμέρες ἀναπαύσεως, κι ὁ λόχος μας ἔλαβε διαταγή, ὅπως τό βράδυ ξεκινήσῃ πάλι γιά τὰ χαρακώματα, γιά τήν πρώτη γραμμὴ τοῦ πυρός.

Μόλις σκοτεῖνιασε καλά, εἰς φάλαγγα κατ' ἄνδρα καί κατ' ἀραιά διαστήματα ξεκινήσαμε γιά τήν Χόρμοβα. Εἶναι τό πρῶτο χωριό πρὸ τοῦ Τεπελενίου, τό ὁποῖον, ὅπως εἶδαμε ἀνωτέρω, εἶχεν καταληφθῇ στίς ἀρχές Δεκεμβρίου 1940. Ἦταν ἓνα χωριό, πρὸ τῆς καταστροφῆς του, ἀρκετά μεγάλο· τοῦτο μπορεῖ νά τό συμπεράνῃ κανεῖς ἀπὸ τήν περιμετρικὴ του ἔκτασιν καί τὰ ἐρείπια. Δέν εἶχε μείνει τίποτα ὄρθιον, οὔτε λίθος ἐπὶ λίθου, ἀπὸ τὰ συνεχῆ πυρά τῶν ὀβίδων τοῦ πυροβολικοῦ καί τίς βόμβες τῆς ἀεροπορίας τοῦ ἐχθροῦ, ἐκτός ἀπὸ τό τζαμί, τό ὁποῖον ἐπροβάλλετο στό κέντρον τοῦ χωρίου ἄθικτον. Θά ἔλεγε κανεῖς πῶς ὁ Μωάμεθ διεφύλαττεν τόν οἶκον τῆς λατρείας του γιά νά διατηρήσῃ τήν πίστιν τῶν πιστευόντων σ' αὐτόν καί παρέμεινεν ἄθικτον καί ὑπερήφανον μέχρι τῆς ἀποχωρήσεώς μας ἀπὸ τή Χόρμοβα, ὡς θά ἴδωμεν κατωτέρω, παρά τίς χιλιάδες ὀβίδες πού ἐξαπέστειλαν κατ' αὐτοῦ οἱ Ἰταλοὶ γιά νά τό καταστρέψουν.

* * *

Ἡ πορεία μας ἦταν σύντομος καί βουβή, τό πρῶτον γιά νά προλάβωμεν νά φθάσωμεν πρὶν ξημερώσῃ καί τό δεύτερον γιά νά μὴ γίνωμεν ἀντιληπτοί

στόν έχθρό. Ἕνα τσιγάρο θά μπορούσε νά προδώσῃ τίς κινήσεις μας μέ πολύ δυσάρεστες συνέπειες γιά μᾶς. Οἱ νέοι μας συμπολεμισταί συνεμορφώνοντο πρὸς τὰς ὑποδείξεις μας καί ἐπροχώρουν πολύ σιγά. Ἔτσι μέχρις ἐνός σημείου ἡ πορεία μας ἐβαινεν ὁμαλῶς, ἐκτός ἀναποφεύκτων παραπατημάτων λόγω τοῦ σκότους, λιποθυμιάσεων ἀπὸ τὴν κούρασιν καί τὴν πείνα κ.τ.τ.

Ὅταν ἡ ἀπόστασις εἶχεν σμικρύνει σέ λίγα χιλιόμετρα ἀπὸ τὴ Χόρμοβα, τὰ πυρά τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, τὰ ὅποια δέν σταματοῦσαν καθ' ὅλο τὸ 24ωρο, καί μάλιστα κατὰ τὴν νύκτα ἦσαν πιο συχνά, ἠκούοντο περισσότερο εὐκρινῶς καί τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα ἦσαν πλέον καταφανῆ. Οἱ Ἱταλοί εἶχον ἐπισημάνει ὅλες τίς διαβάσεις μας καί μέ τὰ πυρά τοῦ πυροβολικοῦ καί τῶν ὀλμων των ἠλεγχον ταύτας καί πρό παντός κατὰ τὴ νύχτα. Ἀπὸ τίς διαβάσεις αὐτές ἐπρεπε νά περάσουμε, ἦταν ὑποχρεωτικές, προκειμένου νά φθάσωμε στόν ἀντικειμενικό μας σκοπό, εἶχον δέ ἐπισημανθεῖ τὰ πλέον ἐπισηφαλῇ σημεία. Πλησιάζαμε νά μποῦμε στὴ Χόρμοβα, δέν μᾶς ἐχώριζαν λίγα λεπτά ἀκόμη. Ἦταν, ἂν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, ἀρχῆς Μαρτίου 1941. Τό κρῦο ἦταν φοβερό, τό πρωινὸ ἀγιάζι διαπερνοῦσε τίς πολυβασανισμένες σάρκες μας. Ὁ Αὐγερινὸς εἶχεν προβάλει, προμήνυμα πὼς ἡ νύχτα τέλειωνε καί ἐπρεπε νά συντομεύσωμε τὴν πορεία, γιά νά φθάσωμε στό ἀντικειμενικό μας σκοπὸ τό ταχύτερο.

Τὰ ὑπολείμματα τοῦ 5ου λόχου, πού θά ἀντικαταستούσαμε, μᾶς περίμεναν ἐναγωνίως γιά νά πᾶνε κι αὐτὰ γιά λίγες ἡμέρες πρὸς ξεκούρασιν καί ἀνασύνταξιν τοῦ λόχου των.

Οἱ στρατιῶτες, ἀπὸ τὴν ὁλονύκτιο πορεία, εἶχον κουρασθεῖ κι ἀπὸ τὴν πείνα ἐξηντλήθησαν κι ὅλο καί παραπατοῦσαν. Τό μονότονο τῆς πορείας διέκοπτον οἱ συχνές ὁμοβροντίες τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ. Στό βαθύ σκοτάδι ἀπλώνετο κάθε τόσο κι ἓνα φευγαλέο ἄπλετο φῶς ἀπὸ τίς ἐκρήξεις τῶν ὀβίδων.

Ἐπὶ τέλους ἐφθάσαμε στό πλέον κρίσιμο σημεῖο, στὴ ραχούλα πρὸς τὴν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ. Τὰ πρῶτα τμήματα διήρχοντο ταύτην γιά νά στρίψουν πρὸς τό χωριό, ἦταν ἡ τελευταία, ἀλλά περισσότερον ἐπισηφαλῆς διάβασις. Τὴν εἴσοδό μας οἱ Ἱταλοί γιά τό «καλῶς ὤρισες» τὴν ἐχαιρέτισαν μέ καμμιὰ δεκαριά ὁμοβροντίες τοῦ βαρέως πυροβολικοῦ. Αὐτές ἦσαν ἀρκετές γιά νά πανικοβληθοῦν οἱ νέοι μας συμπολεμισταί. Ἐλάμβανον τό βάπτισμα τοῦ πυρός καί ἦταν φυσικό οἱ ἀπειροπόλεμοι νά τρομάζουν. Αὐτὸ ἔπαθαν κι οἱ ἐθελοντές μας στρατιῶτες, ἐτρόμαξαν, καί ἀντὶ νά πέσουν πρυνηδόν, σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες μας, γιά νά προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὰ θραύσματα τῶν ὀβίδων, διασκορπίσθησαν. Αἱ συνέπειαι ἦσαν πολύ δυσάρεστοι· ἄλλοι ἐτραυματίστη-

σαν κι ἄλλοι ἔφυγαν ἀπὸ τῆ βληματοδόχο τοῦ ἐχθροῦ πρὸς ἄγνωστο κατεύθυνσιν. Ἐπῆλθεν σύγχυσις. Ἐκεῖνοι πού ξέφυγαν ἀπὸ τῆ φάλαγγα, λόγῳ τοῦ σκότους δὲν ἀνευρέθησαν, κάθε προσπάθεια ἀνευρέσεώς των κατέστη ματαιαία, οἱ ἄλλοι, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον οἱ παλαιοί, συνεχίσαμε τὴν πορεία μας μέσα στὸ χωριὸ γιὰ νὰ φθάσωμε στὸν ἀντικειμενικο μας σκοπὸ.

Μετὰ ἡμίωρο περίπου πορεία ἐφθάσαμε εἰς τὸ μετὰ τὸ χωριὸ ἀντέρεισμα, ὅπου ὁ 5ος λόχος, τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ ἀντικαταστήσωμε. Μετὰ ἀπὸ μία σύντομο ἀναγνώρισιν ἄρχισε ἡ ἀντικατάστασιν τῶν φυλακίων. Φυσικὸν ἦτο, ἀφοῦ δὲν ἐφθάσαμε οὔτε οἱ μισοὶ στὸν προορισμὸ μας, νὰ συναντήσωμε μεγάλη δυσκολία στὴν ἀντικατάστασιν, γιατί οἱ δυνάμεις μας δὲν ἐπαρκοῦσαν νὰ πλαisiώσουν ὅλα τὰ φυλάκια, κι ἔτσι μερικά παρέμειναν ἀφύλακτα προκειμένου νὰ τὰ διαφυλάξῃ ὁ φόβος, ὅπως λέει μιὰ παροιμία: «ὁ φόβος φυλάει τὰ ἔρημα», δηλαδὴ τὰ ἄνευ προστασίας.

Ἐχάραξεν, στίς κορυφές τῶν βουνῶν φανῆκαν οἱ πρῶτες ἡλιακτίδες. Τὸ ἔδαφος ἦταν στρωμένο ἀπὸ τσάφι, τὸ κρῦο ἦταν τσουχτερό, κι ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα καὶ συνετελεῖτο ἡ ἀφίδρωσις τόσο περισσότερο γινόταν αἰσθητό. Οἱ ἄτμοι ἀπὸ τὸ στόμα μας σχημάτιζαν μικρά σύννεφα κι οἱ σιαγόνες τρέποντας, ἐκινουνο ἄνω - κάτω ἀδιάκοπα, ἀλλὰ ρυθμικά.

5. Πῶς ἐφρουρεῖτο τὸ Τεπελένι

Στίς νέες μας θέσεις μᾶς περίμεναν, ὅπως συνήθως, πολλές δουλειές. Κατ' ἀρχὴν ἔπρεπε νὰ προσανατολισθοῦμε πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ γραμμὴ πού καταλάβαμε ἦταν ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ Τεπελενίου, παραπλεύρως στὸν Ἀῶο ποταμὸ. Ἀριστερά μας ὑψώνονταν τὸ Σεφέρ-Ἀγάις καὶ δεξιὰ μας τὸ Γκόλικο. Δυστυχῶς τὸ καταραμένο βουνὸ ἐπροβάλλετο πάντοτε ἄγριω μπροστὰ μας, γιὰ νὰ μᾶς θυμίξῃ τὴν πιὸ δραματικὴ περίοδο τοῦ πολέμου στὸ μέτωπό μας, ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορά κατήχετο ἀπὸ δικά μας τμήματα.

Οἱ θέσεις μας ἀποτελοῦσαν τὸ πλέον εὐαίσθητο σημεῖο στὸ μέτωπο τοῦ κεντρικοῦ τομέως.

Οἱ Ἰταλοί, ἀποδίδοντες ἰδιαίτεραν σημασίαν στὴν διατήρησιν τοῦ Τεπελενίου, εἶχον ὀχυρωθῇ ἀπὸ πολὺ καιρὸ, ἀμέσως μετὰ τὴν κατάληψιν, τοῦ Ἀργυροκάστρου, κατὰ τὸν πλέον στρατιωτικώτερο καὶ συστηματικώτερο τρόπο.

Πρό τῶν γραμμῶν μας ὑφίσταντο διπλές γραμμές συρματοπλεγμάτων, ἀπέχουσαι, ἡ μία ἀπό τήν ἄλλη, ὀλίγα μέτρα. Ἐπὶ τούτου εἶχον τοποθετηθῇ αὐτόματοι κώδωνες, ὥστε ἐάν ἀπεπειρᾶτο ἡ παραβίασις τούτων νά μεταδίδεται αὕτη στά Ἱταλικά φυλάκια ἀμέσως, γιά νά σπεύσουν νά τά ὑποστηρίξουν μέ τά αὐτόματα πολυβόλα τους, πού εἶχον ἐστραμμένες καί ἐπισημασμένες τίς μποῦκες τους καθ' ὅλο τό μήκος των. Ἐκτός τούτου, εἶχον παγιδευθῇ μέ χειροβομβίδες, ὥστε ὁ ἀποπειρώμενος καί νά τά ἐγγίξῃ μόνον, νά σκοτωθῇ ἐπὶ τόπου.

Μετά ταῦτα οἱ Ἱταλοί εἶχον κατασκευάσει χαρακώματα μεγάλου βάθους, «Ὀρθίου βάλλοντος» κατὰ τήν στρατιωτική διάλεκτο. Ἐπίσης εἶχον κατασκευάσει πάσης φύσεως ὄχυρά, πολυβολεῖα κ.τ.τ., ὅπου εἶχον ἐγκαταστήσει τά πάσης φύσεως ὅπλα των καί ἄφθονον πολεμικόν ὕλικόν.

Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον πῶς οἱ Ἱταλοί οὐδέποτε ἔχαναν τήν ἐλαχίστη εὐκαιρία νά ὀχυρωθοῦν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἕλληνας, πού τοὺς διέκρινεν ἀσυγχώρητος ἀμέλεια στίς περιπτώσεις αὐτές καί σ' αὕτῃ ὀφείλεται μιὰ μεγάλη φθορά σέ ἔμψυχο ὕλικό.

Σέ ὅλα τά ἀνωτέρω πρέπει νά προσθέσωμε πῶς τό Τεπελένι περιεβάλλετο ἀπό βουνά, τά ὅποια κατεῖχον οἱ Ἱταλοί καί τό καθιστοῦσαν καί φυσικό ὄχυρό.

Τέλος, οὔτε σπιθαμὴ ἐδάφους δέν παρέμεινεν ἀνοχύρωτος καί χωρίς νά ἐλέγχεται ἀπό τά πυρά τῶν ὄπλων τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε, ἐν συνδυασμῷ μέ τά φοβερά στοιχεῖα τῆς φύσεως, νά καθίσταται, κατὰ τήν γνώμην μας, ἀνυπέρβλητος ἡ περαιτέρω προέλασις τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων μέ ὅσαδήποτε μέσα καί ἂν διετίθεντο εἰς ἄψυχον καί ἔμψυχον ὕλικόν.

Ἔτσι ἦταν τό τυχερό τῶν Ἑλλήνων, μέχρις ἐκεῖ νά φθάσῃ ἡ Ἑλληνική ὁρμή, ἴσως νά τήν βάσκανε ἡ μοῖρα ἀπό τά πολλὰ ἐγκώμια πού ἔπλεξαν γι' αὕτῃ οἱ μεγάλοι ἄνδρες Ροῦζβέλτ, Τσῳρτσιλ, Στάλιν καί ἄλλοι, διευθύνοντες τίς τύχες τῆς ἀνθρωπότητος τήν ἐποχὴ ἐκείνη. Πιθανόν μέ ἓνα τέντωμα ἀκόμη νά μπορούσαμε νά πετάξουμε τοὺς Ἱταλοὺς στή θάλασσα ἢ νά ἐπραγματοποιεῖτο αὐτό πού ἐπιζητοῦσε ὁ Μουσολίνι, ὁ ὁποῖος, ὡς εἶδαμε ἀνωτέρω, σέ μιὰ συζήτησίν του μέ τόν γαμπρό του Τσιᾶνο—Υπουργό Ἐξωτερικῶν τῆς Ἱταλίας—ἐξεδήλωσε τήν πρόθεσι, ἀπαγοητευθεὶς ἀπὸ τίς συνεχεῖς ἥττες τῶν στρατευμάτων του, νά παρακαλέσῃ τόν Χίτλερ ὅπως ἐπιτύχῃ ἀνακωχὴ μέ τήν Ἑλλάδα.

* * *

Ἄς ἐπανέλθωμεν τώρα στοὺς ἀπώλεσθέντας στρατιώτας κατὰ τόν ἐρχομό μας στή Χόρμοβα. Ὅπως ἀναφέραμεν ἀνωτέρω, μόλις οἱ νέοι μας συμπολεμισταὶ (ἐθελονταὶ) ἐδέχθησαν τά πρῶτα πυρά τοῦ Ἱταλικοῦ πυροβολικοῦ ἐκ τοῦ πλησίον, ἀπώλεσαν πρὸς στιγμὴν τήν ψυχραιμίαν των καί διε-

σπορπίσθησαν, παρά δέ τās προσπαθείας μας δέν ἐπετεύχθη ἡ συγκέντρωσις των τήν νύχτα ἐκείνη. Εὐτυχῶς ὅμως τὰ γλυκοχαράματα κατόρθωσαν μεταξύ των νά συνεννοηθοῦν καί ὅλοι μαζί κατέφυγον σέ κάποιο μοναστήρι πού εὐρίσκετο ὀπισθεν ἀπό τήν Χόρμοβα. Ἐκεῖ, διά τόν φόβον τοῦ Ἰταλικοῦ πυροβολικοῦ, παρέμειναν κρυμμένοι ὅλη τήν ἡμέρα. Ἐφρόντισαν ὅμως νά ἐπισημάνουν τίς θέσεις μας καί τό βράδυ ἤλθον καί μᾶς συνήντησαν. Τούς ἐπέπληξα δριμύτατα γιά τήν στάσιν των καί περισσότερο κάποιο λοχία Βούλγαρη, πού τούς ἠκολούθησε. Ἦταν τό μοναδικό συμβάν γιά τούς νέους μας συμπολεμιστάς, κι εἶχε πολλά ἐλαφρυντικά ὑπέρ αὐτῶν, τό νεαρόν τῆς ἡλικίας των καί τό σπουδαιότερον πῶς ἦσαν ἀπειροπόλεμοι, κι αὐτό συμβαίνει στίς περιπτώσεις αὐτές.

* * *

Ἐν ὧσιν ἐνός καλῶς ὀχυρωμένου ἐχθροῦ ἀμφοτέρα τὰ μέτωπα ἦσαν στάσιμα. Οἱ Ἰταλοί διαθέτοντες ἄφθονα πυρομαχικά σφυροκοποῦσαν τίς θέσεις μας νυχθημερόν. Αἱ καθημεριναί ἀπώλειαι ἠνάγκασαν καί ἡμᾶς τούς Ἕλληνας νά ὀχυρωθῶμεν ὅσον τό δυνατόν καλλίτερον, ὥστε ν' ἀποφεύγουμε τίς ἐκ τῶν καταστρεπτικῶν πυρῶν τοῦ ἐχθροῦ συνέπειες εἰς ἔμψυχο ὑλικό. Πλεῖστα ὅσα παληκάρια τῆς Ρούμελης ἐπλήρωσαν μέ τό αἷμα των τό συνεχές σφυροκόπημα τοῦ πυροβολικοῦ καί τῶν ὀλμων τῶν Ἰταλῶν. Πολλές φορές οἱ Ἰταλοί εἶχον τό θράσος ἀκόμη, ὅπως ἀποπειραθοῦν νά παραβιάσουν τίς γραμμές μας, ἀλλά εἰς μάτην, οἱ Ἕλληνες ὑπερασπιστές τούς ἀπώθησαν εἰς τὰ ὀρμητήρια ἐξορμήσεώς των.

6. Οἱ Ἰταλοί ἐτοιμάζουν γενική ἐπίθεσι

Ὁ Καβαλλέρο ἐσχμάτισε τή γνώμη, ὅπως ἀπεκαλύφθη μετά τόν πόλεμον, ὅτι οἱ Ἕλληνες διαρκῶς ἐπιτιθέμενοι, θά ἐξηντλοῦντο. Εἰς τοῦτο δέ συνετέλεσε καί ἡ συχνή χρησιμοποίησις ὑπό τῶν Ἑλλήνων τῆς λόγχης, πρᾶγμα ὅπερ ἀπέδωκεν εἰς ἔλλειψιν πυρομαχικῶν. Ὅταν ὅμως διεπίστωσεν ὅτι ἡ ἐλπίς του αὕτη δέν πραγματοποιεῖται καί μάλιστα μετά τήν ἀφίξιν στοῦ μέτωπο τῆς Μερραρχίας Κρητῶν, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς μονάς ἐξαιρετικῆς ἰσχύος κρούσεως, ἀποφάσισεν ν' ἀναθεωρήσῃ τās βασικάς ὑποθέσεις του καί νά ὀργανώσῃ μία γενική ἐπίθεσιν. Πρός τοῦτο ἐπιέζετο καί ἀπό τόν Μουσολίνι, ὅστις τοῦ ἔλεγε: «ἡ νοοτροπία τῆς ἀμύνης ἔπρεπε νά λείψῃ, διότι πρόκειται περί νοσηρᾶς νοοτροπίας, ὅστις ἔπρεπε ν' ἀποβληθῇ. Ὑποχωρήσαμεν - ἔλεγε - διά νά εὐθυγραμμίσωμεν τό μέτωπο. Πρέπει νά ἐπιτίθεσθε καί ὄχι νά εὐθυγραμμίζεσθε δι' ὑποχωρήσωμεν. Ἐπαναλαμβάνω καί πάλιν» συγκεν-

τρώσατε εἰς τὰς καιρίας κατευθύνσεις τὰς δυνάμεις σας καὶ κτυπήσατε· πρέπει νὰ παύσῃ κάθε συμβιβασμός μετ' τὸ πνεῦμα τῆς παθητικότητος»*.

Τὴν ἐπίθεσιν προσδοκοῦσε ὁ Μουσολίνι, διότι ἀνησυχοῦσε γιὰ τὰ σχέδια καὶ τίς διαθέσεις τῶν Γερμανῶν σχετικὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ γι' αὐτὸ ἤθελε ὁ ἴδιος νὰ καταφέρῃ τὸ τελικὸ πλῆγμα κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Φαντάροι πορεύονται στὰ χιόνια νὰ συναντήσουν τὴν μονάδα τους

* Ἦλθεν εἰς φῶς ἀπὸ τὸ δημοσιευθὲν ἡμερολόγιον τοῦ Καβαλλέρο.

ΙΓ΄ Η ΕΑΡΙΝΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ

Ὁ Μουσολίνι, πρὶν οἱ Γερμανοὶ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὡς θά ἴδωμεν κατωτέρω, ἤθελεν νά ἔχῃ στό ἐνεργητικό του μιά στρατιωτική ἐπιτυχία κατ' αὐτῆς, διότι ἄλλως, ὅπως ἔλεγε, μέ τό δίκιο τους θά ἔλεγον οἱ Γερμανοὶ πῶς οἱ Ἕλληνες ὑποχώρησαν χάρι σ' αὐτούς.

Ὁ Μουσολίνι ἐγνώριζε πῶς τό τελευταῖο ἔρεισμα τῆς Μεγάλης Βρετανίας στήν Ἡπειρωτική Εὐρώπη ἦταν ἡ Ἑλλάς, τό ἔθνος τό ὅποῖον δέν ἠθέλησεν νά παραιτηθῇ τῆς Ἀγγλικῆς συμμαχίας. Ὁ Μουσολίνι ἐπίσης ἐπίστευεν πῶς ἡ ἐρχομένη ἄνοιξις ἦτο ἐποχή δική του καί ἔπρεπε εὐθύς ὡς οἱ καιρικές συνθήκες βελτιωθοῦν νά τήν ἐκμεταλλευθῇ. Πρὸς τοῦτο συμφώνησαν καί ὅλοι οἱ στρατιωτικοὶ παράγοντες τῆς Ἰταλίας, οἵτινες, ὡς ἴδωμεν ἀνωτέρω, εἶχον ἀντιρρήσεις. Διά τήν πλήρη ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του εἶχε συγκεντρώσει ὅ,τι τό καλύτερον διέθετε σέ ἔμψυχο καί ἄψυχο ὑλικό. Δέν περιορίσθηκε μόνον σ' αὐτά, ἀπεφάσισε συγχρόνως νά προσθέσῃ καί τό βάρος τῆς παρουσίας του στό μέτωπο κατὰ τή ὥρα τῆς μεγάλης προσπάθειάς του. Ἡ ἐπίθεσις του θά ἐξεδηλοῦτο καθ' ὅλον τό μέτωπο, κυρίως ὅμως ἤθελε νά προκαλέσῃ ρήγμα σ' ἓνα σημεῖο καί ὡς τοιοῦτο ἐπέλεξε τήν ζώνη τῆς Ἰ Μεραρχίας, ὅπου πάση θυσίᾳ ἔπρεπε νά διασπάσῃ τίς Ἑλληνικές γραμμές, γιά νά χωρίσῃ τό βόρειο ἀπό τό νότιο μέτωπο. Εἰς τό ἄλλο μέτωπο οἱ εὐρισκόμενες Ἰταλικές μονάδες δέν θά ἔμειναν ἀδρανεῖς, ἀλλά κι αὐτές θά ἀνέπτυσσον πλήρη δρᾶσιν, μικροτέρας ὅμως ἐντάσεως. Πρὸς τόν σκοπόν αὐτό, σύμφωνα μέ ἐπίσημα στοιχεῖα, εἶχεν συγκεντρώσει καθ' ὅλο τό μέτωπο τίς πιό ἐπίλεκτες Μεραρχίες, ἄθικτες, νεοφερμένες στό μέτωπο ἀπό τό ἐσωτερικό τῆς Ἰταλίας. Τζούλια, Πουστέρια, Μοδένα, Μπάρι, Γιέννα, Μελανοχίτωνες, Κυνηγοὶ τῶν Ἀλπεων, Λύκοι τῆς Τοσκάνης, Κένταυροι, Βερσαλλιέροι καί Ἀλπινισταὶ εἶχον συγκεντρωθῇ γιά νά δώσουν τήν τελειωτική μάχη κατὰ τῆς Ἑλλάδος, γιά νά σπάσουν τά πλευρά τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἔλεγον, ὅπως ἔκαναν ἄλλη φορά ἐναντίον τῶν Αἰθιόπων.

Ἐκατοντάδες Ἰταλικά κανόνια, μέ ἄφθονο πολεμικό ὑλικό, εἶχον ἐστραμμένα τά στόμια πυρός πρὸς τίς Ἑλληνικές γραμμές. Ἀπέναντι, τό Ἑλ-

ληνικό Ἕθνος παρέτασσε μονάδες, βρισκόμενες στό μέτωπο ἀπό τήν ἀρχή τοῦ πολέμου, ταλαιπωρημένες κι ἀποδεκατισμένες ἀπό τά κρυοπαγήματα καί τίς κακουχίες καί τίς ἀεροπορικές ἐπιδρομές τοῦ ἐχθροῦ, μ' ἐλάχιστα πολεμοφόδια καί στόμια πυρός.

* * *

Ἐν τῷ μεταξύ, τήν ἔντονη δραστηριότητα τοῦ ἐχθροῦ εἶχε πληροφορηθῇ ἡ ἐλληνική ἡγεσία ἀπό τήν ἐναέριο καί ὑπόγειο παρατήρησιν, ἀπό αἰχμαλώτους καί ἄλλες πηγές κι εἶχε ἐνημερώσῃ ἐνῶρίς τίς προκεχωρημένες δυνάμεις. Παρατηρητήρια καί περίπολοι εἶχον κατοπτεῦσαι τίς μετακινήσεις καί συγκεντρώσεις τοῦ ἐχθροῦ καί συνεπῶς δέν ἐπρόκειτο τά Ἑλληνικά τμήματα νά αἰφνιδιασθοῦν.

1. Ἡ μπόρα ξέσπασε

Στίς ἀρχές τοῦ δευτέρου δεκαημέρου Μαρτίου, ἡ μεγάλη μπόρα ξέσπασε. Ἡ ἐχθρική ἐπίθεσις ἄρχισε μέ στόχο τήν ζώνη τῆς Ἰης Μεραρχίας καί ἐκ παραλλήλου ἐπεξετάθη σέ ὅλο τό μέτωπο. Πολυάριθμα Ἰταλικά κανόνια ἐπί ὁλόκληρες ἡμέρες ἔσκαβαν τίς Ἑλληνικές γραμμές, ξερρίζωναν καί τίναζαν ὁλόκληρα δένδρα στόν ἀέρα, ἡ γῆ ἐσειέτο ἀπό τά ἐγκατά της. Βομβαρδισμοί ἀσυνήθεις σέ ἔντασιν καί πυκνότητα σφυροκοποῦσαν τίς γραμμές μας σέ βάθος καί πλάτος. Ἐνθυμοῦμαι πῶς δέν μπορούσαμε νά ξεμυτήσωμε ἀπό τά χαρακώματα, γιατί οἱ ἐχθρικές ὀβίδες ἔγλυφαν τό ἔδαφος. Ἕνα θέαμα μοναδικό παρετηρεῖτο στό μέτωπό μας· ἡ κοιλάδα τοῦ Ἀώου ποταμοῦ, πού σχηματίζεται ἀνάμεσα Γκόλικο - Σεφέρ Ἀγáis, καιγόταν. Ἀπό μακριά οἱ παρατηρηταί ἐβλεπον ἕνα φλεγόμενο μισοστέφανο. Ἀπό τήν ἀνταύγεια τῶν λάμπσεων καί τῶν ἐκρήξεων τῶν ὀβίδων, πού σκάζοντας πετοῦσαν πύρινα ἄνθη, ἐφωτίζετο ἡ ἀπέραντος ἔκτασις ἀπό τό Τεπελένι μέχρι τοῦ Ἀργυροκάστρου κι ἀκόμη πιο πέρα πρός τά Ἑλληνο-Ἀλβανικά σύνορα. Σωστή κόλασις. Ἐπὶ ὁλόκληρες ὥρες τά βαρειά ὄπλα τοῦ ἐχθροῦ ἀδειαζαν τίς ὀβίδες στίς γραμμές μας. Ἐκατοντάδες χιλιάδες βλήματα ἔπесαν εἰς μάτην, χωρίς ὁ ἐχθρός νά κατορθώσῃ νά διαρρήξῃ τίς γραμμές μας. Πυκνές φάλαγγες τοῦ ἐχθροῦ, μέ μικρά ἄλλατα προσπαθοῦσαν νά μᾶς πλησιάσουν, τά πολυβόλα μας ὁμως, πού γάζωναν τόν ἀέρα, τοὺς ἐθέριζαν καί τοὺς καθήλωσαν, ὅσοι δέ γλύτωσαν γύριζαν στίς θέσεις ἐξορμήσεώς των, γιά νά δεχθοῦν τήν ἐπίθεσιν τῶν ἀξίωματικῶν των καί εἰδικῶν φασιστικῶν ταγμάτων, πού τοὺς περιμέναν μέ τά περίστροφα καί πολυβόλα γιά νά τοὺς ἐξαναγκάσουν νά προχωρήσουν.

Οί καύμένοι Ἰταλοί στρατιῶτες, ἀποθαρρημένοι ἀπὸ τίς μάταιες ἐξορμήσεις βρῖσκονταν ἀνάμεσα σέ δύο πυρά.

Οἱ τσολιάδες ἀσάλευτοι ἡμύνοντο. Ὁ τόπος εἶχε γεμίσει ἀπὸ καπνούς καί φλόγες. Πτώματα καψαλισμένα καί λυωμένα, ἀπὸ τὰ πυρακτωμένα σίδηρα, ἐκάλυπτον τὴν γῆ.

Ὁ μανιώδης αὐτὸς βομβαρδισμός, πού ἄρχισε στὶς 9 Μαρτίου, συνεχίσθηκε μέχρι τίς 24 Μαρτίου ἄνευ ἀποτελέσματος καί πρὸς πλήρη ἀπογοήτευσιν τοῦ παρακολουθοῦντος ἀπὸ τὸ παρατηρητήριό του Μουσολίνι.

* * *

Ὁ Μουσολίνι κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐπιθετικῆς ἐνεργείας σέ μιὰ σύσκεψιν πού εἶχε μέ τούς ἐπικεφαλῆς, ἀφοῦ τούς εἶπε πὼς ἦταν ἀπαραίτητη μιὰ νίκη γιὰ τὸ γόητρο τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ, ἐν ὧσι μάλιστα τῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, πού ἐσχεδιάζετο ἀρχῆς Ἀπριλίου, τούς ἀνεκοίνωσε, πὼς ἂν ἦταν ἀνάγκη, θά ζητοῦσε νὰ στείλουν ἀπὸ τὴν Ἰταλία ὅλα τὰ ἐφόδια πού ὑπῆρχον ἐκεῖ, γιατί ἔλεγε πὼς ἐδῶ γίνεται ὁ πόλεμος κι ἐδῶ ἔπρεπε νὰ νικήσουν. Ἐπίσης τούς εἶπε, ἐκτός τῶν ἀνωτέρω, ἂν ὑφίστατο ἀνάγκη θά ἐνισχύσῃ τὸ μέτωπο καί μέ ἄλλες μεραρχίες πού ὑπῆρχον διαθέσιμες.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω, τὰ ὁποῖα ἤλθον εἰς φῶς μετὰ τὸν πόλεμο, ἀπὸ ἐπίσημα στοιχεῖα καί ἀπὸ τὰ ἀπομνηνεύματα τῶν Ἰταλῶν ἡγερῶτων, διαπιστοῦται ὁποῖα μεγάλην σημασίαν ἀπέδιδεν ὁ Μουσολίνι στὴν ἐπιτυχία τῆς ἐαρινῆς ἐπιθέσεως. Ἐκανε τὸ πᾶν διὰ νὰ κρατήσῃ ψηλά τὸ γόητρο τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ, διότι ὅπως τόνισε: «Ἦταν ἀπαραίτητη μιὰ στρατιωτικὴ ἐπιτυχία προτοῦ ἐπέμβῃ ἡ Γερμανία, γιατί ἄλλως θά ἔλεγον οἱ Γερμανοί, καί μέ τὸ δικίο τους, πὼς οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρησαν χάρι σ' αὐτούς».

Ἐξ ἄλλου ὁ Μουσολίνι κάθε τόσο ὑπεβάλλετο σέ ποικίλους ἐξευτελισμούς ἐκ μέρους τοῦ Χίτλερ καί τῶν συνεργατῶν του γιὰ τίς ἀλλεπάλληλες ἀποτυχίες του στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Καί φοβόταν μήπως οἱ Γερμανοὶ ἐπενέβαινον γιὰ νὰ διορθώσουν τὴν κατάστασιν, ὅποτε ὁλόκληρος ὁ κόσμος θά μάθαινε, καί ἡ Ἱστορία θά κατέγραφε στάς δέλτους της, πὼς ἡ Ἰταλία ἀποδείχθηκε ἀνίκανη νὰ καταλάβῃ τὴν μικρὴ Ἑλλάδα καί χρειάστηκε ἡ Γερμανία γιὰ νὰ τὴ σώσῃ ἀπὸ τὴν ἥττα καί τὴν τελικὴ ταπείνωσιν.

Ὅποιαν ἀπογοήτευσιν δοκίμασε ὁ Μουσολίνι ὅταν ἔχασε καί τὸ τελευταῖο του αὐτοῦ, τὴν ἀνοιξιὰτικὴ ἐπίθεσι, θά ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω ὅπως τὴν περιέγραψεν ὁ ἐκ τῶν συνεργατῶν του, στρατηγὸς Πρίκολλο, στὸ βιβλίον του γιὰ τὴν Ἀλβανία.

* * *

“Όπως έπληροφορήθημεν, από δημοσιευθέντα επίσημα στοιχεία, ή έαρινή επίθεσι είχεν καταλήξει, καθ’ όλον τόν μέτωπο, σέ άποτυχία τών Ιταλών. Δώδεκα Μεραρχίες Ιταλικές, πολλά τάγματα Μελανοχιτώνων, Βερσαλλιέρων καί πολυβόλων, μέ ισχυρή άεροπορία κι άφθονα εφόδια είχαν ριχθῆ έναντίον έξι Έλληνικών Μεραρχιών, ξεθεωμένων καί πεινασμένων, χωρίς πολεμικά μέσα, χωρίς νά τούς πάρουν ούτε μία σπιθαμή εδάφους.

* * *

‘Ο Μάρτιος 1941 ύπῆρξεν καθ’ ήμᾱς, ό σημαντικώτερος μήνας του Έλληνοϊταλικού πολέμου, καθώς καί της ιστορίας της νεωτέρας Ελλάδος. Έλαβον χώρα έπικοί άγώνες, όπου οί Έλληνες υπερασπισταί, μαχόμενοι σάν λιοντάρια γιά τήν τιμή τους καί τήν πατρίδα τους συνέτριψαν όλα τά όνειρα του φασισμού. Υπῆρξεν ό τάφος τών Ιταλών, αλλά συγχρόνως καί ό τάφος του ‘Αξονος, γιατί ή συντριβή της προπαρασκευασθείσης καί έξακολουθείσης μεγάλης Ιταλικής Έαρινής Έπιθέσεως από 9 Μαρτίου μέχρι 24 Μαρτίου 1941 ύπῆρξε τό προμήνυμα της καταρρεύσεως του ‘Αξονος.

Διά τās επιτυχεῖς καί νικηφόρους επιχειρήσεις, οί Έλληνες Διοικηταί τών Μεγάλων Μονάδων σέ ήμερήσιες διαταγές εξέφραζον τήν πλήρη ευαρέστησιν αὐτῶν καί τήν υπερηφάνειά τους, διότι ήγοῦντο τοιούτων ήρώων, πρό του άκαμάτου ήρωισμού τών όποίων έθραύσθησαν αἱ άπεγνωσμένοι έχθρικά προσπάθειαι, συνετρίβησαν αἱ έχθρικά Μεραρχιαί καί τέλος πώς ή πατρίς σεμνύνεται δι’ αὐτούς.

Παρομοίαν διαταγήν εξέδωσεν πρός τό στράτευμα ή Α.Μ. ό Βασιλεύς, όστις άφού άνεμνήσθη τών ήρωικῶν άγώνων πρός τούς άνθρώπους καί τήν φύσιν, ένικήσατε έλεγε· διότι τό δίκαιον είναι μαζί σας καί διότι ό Θεός καί ή Παναγία σās προστατεύουν. Τέλος, κατέληγεν, ότι καθ’ όν χρόνον σεῖς γράφατε στά χιονισμένα βουνά της Ηπείρου καί της Άλβανίας τό αίματοβαφές καί πανένδοξον έπος, τ’ άδέλφια σας του Ναυτικού καί της Άεροπορίας προσέθετον εις τās θαλάσσας καί τούς αιθέρας, άλλας χρυσās σελίδας στην Έλληνική Ιστορία.

‘Ετσι έληξεν ή μεγάλη έαρινή επίθεσις, μπροστά στά μάτια του Ντου-τσε, πού είχεν σάν άποτέλεσμα τεράστιες άπώλειες στον έχθρό εις έμψυχο καί άψυχο ύλικό. ‘Αμέτρητοι οί νεκροί, χιλιάδες οί αίματοκυλισμένοι, εκατοντάδες οί αιχμάλωτοι. Τίς τεράστιες άπώλειες τών Ιταλών κατά τήν επίθεσιν ταύτη ήλθεν νά έπαληθεύση άργότερον, σύμφωνα μέ επίσημες ανακοινώσεις, τό Πρακτορεῖο Στέφανι τών Ιταλών, τό όποῖον μετέδωσεν τά ακόλουθα:

«‘Ανάμεσα στις 9 καί 24 Μαρτίου του 1941, δόθηκαν μάχες πού σπάνια αναφέρονται στην Ιστορία. Μετά τό θρύλο του Βερντέν στον πρῶτο παγκό-

σμιο πόλεμο, δέν εἶχε σημειωθῇ τέτοια ἐκατόμβη ὅπως τοῦ [ὑψώματος] 731*. Ἐκεῖ μιά μέρα ὁ Μουσολίνι θά ἔστηνε τό μνημεῖο τῶν πεσόντων, στό Ἑλληνικό μέτωπον, Ἰταλῶν».

Καί πράγματι, στό ὕψωμα 731 ἔπρεπε ν' ἀναγερθῇ ἓνα μνημεῖο. Γιατί ἐκεῖ ἐπάνω ἔσπασε ἡ Ἰταλική ἐπίθεσις. Ἐκεῖ ἐπάνω δοξάσθηκε ἡ ἀθάνατος Ἑλληνική γενναϊότης. Ἐπάνω σ' αὐτό τό ὕψωμα, μιά μόνο Ἑλληνική μονάδα, ἡ I Μεραρχία πεζικοῦ, πού εἶχε δοξασθῇ καί στήν Πίνδο, ἀπάθησε ὀριστικά τόν ἐχθρό, πού χρησιμοποίησε δυνάμεις κατά πλῆθὺ ὑπέρτερες. Ἐκεῖ ἐπάνω ἡ Ἰταλία δέν ἔχασε ἀπλῶς μιά μάχη ἀλλά τόν πόλεμο.

2. Σχέδιον ἐνεργείας καί ἀποτέλεσμα ἐαρινῆς ἐπιθέσεως

Ἀνακεφαλαιοῦντες τά ὅσα ἀνωτέρω ἀναφέραμεν, σχετικῶς μέ τήν ἐαρινήν ἐπίθεσιν, παρατηροῦμεν ὅτι τό σχέδιον ἐνεργείας, τό ὅποιον ἀνευρέθη εἰς τραυματίαν Ἰταλόν ταγματάρχην, ἦτο ἄριστον ἐν τῇ συλλήψει του, διότι θά ἔσπαζε τό κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως τῆς I Μεραρχίας καί ἀφοῦ ὁ Ἰταλικός στρατός θά ἐγίνετο κύριος τῆς περιοχῆς Ροντέν Κραῖ τῆς κορυφογραμμῆς πού ἐδέσποζε τῆς Κλεισούρας, θά ἐξεχύνετο πρὸς Νότον καί ὁλόκληρον τό μέτωπον θά κατέρρεεν.

Ἀλλά ὁ Ἰταλός δικτάτωρ καί πάλιν δέν ὑπελόγησε καλῶς ἢ μᾶλλον ὑπετίμησε τήν ἀδάμαστον θέλησιν τοῦ Ἑλλήνος στρατιώτου νά ὑπερασπίσῃ μέχρις ἐσχάτων καί ἀντί οἰασδήποτε θυσίας τήν κατεχομένην τοποθεσίαν. Ἔτσι, ἀπέτυχεν ἡ διατυμπανισθεῖσα Μεγάλῃ Ἰταλικῇ Ἑαρινῇ Ἐπίθεσις, ἡ μεγαλυτέρα πού εἶχεν ἀναλάβει ὁ Ἰταλικός στρατός κατά τόν πόλεμον τοῦτον, καταλήξασα εἰς τήν περιλάμπρον νίκην τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, προσθέσασα ἀκόμη ἓναν ἀδάμαντα εἰς τήν ἐνδοξὸν ἱστορίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, μέ τὰς τρομακτικὰς ἀπωλείας διὰ τόν Ἰταλικόν στρατόν εἰς προσωπικόν καί ὕλικόν.

Ἡ θεία δίκη δέν ἀφίνει ποτέ ἀτιμωρήτους τὰς ἀδίκους καί ἀνεντίμους πράξεις. Ἡ δέ Ὑπέρμαχος Θεομήτωρ, κατά τήν ἐορτήν τῆς Κοιμήσεως τῆς ὁποίας οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἐκτελέσει τό ἀνοσιούργημα τοῦ τορπιλισμοῦ τῆς Ἑλλης, ὡς ἀνώτατος θεϊκὸς δικαστής ἐξέδωσε τήν ἐτυμηγορίαν της καί

* Πρόκειται περὶ τοῦ ὑψώματος τό ὅποιον εὕρισκετο στή ζώνη τῆς Iης Μεραρχίας, τό ὅποιον οἱ Ἰταλοὶ ἐπληξαν περισσότερο, ὅπως ἴδωμεν ἀνωτέρω, προκειμένου νά δημιουργήσουν ρήγμα στό Ἑλληνικὸ μέτωπο. Γιά τόν σκοπὸν αὐτό εἶχον συγκεντρώσει τίς δυνάμεις ὅλου τοῦ VIII Ἰταλικοῦ Σώματος Στρατοῦ. Στό 731, κατά μίαν ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν, τὰ πτώματα τῶν Ἰταλῶν ἦσαν στιβαγμένα σέ σωροὺς, ἄλλα διαμελισμένα καί ἄλλα παραμορφωμένα.

ώπλισεν τούς Έλληνας μέ γενναιότητα καί ἀδάμαστον θέλησιν διά τήν συντριβήν τοῦ διαπράξαντος τό ἀδίκημα.

Μετά τήν διαπίστωσιν τῆς ἀποτυχίας ὁ Μουσολίνι, ὁ ὁποῖος παρηκολούθησε ἐκ τοῦ πλησίον, ὅπως ἀναφέραμε, τήν ἐπίθεσι, παρά τό πλευρόν τοῦ Καβαλλέρο, πρῶί πρῶί τῆς 22 Μαρτίου, πρίν οἱ Ἴταλοί κήρυκες παρουσιασθοῦν καί ζητήσουν ἐκεχειρία γιά νά θάψουν τούς νεκρούς των, ἀπό τό ἀεροδρόμιο τῶν Τιράνων ἔφυγε γιά τή Ρώμη καταντροπιασμένος κι ἀποκαρδιωμένος.

Τήν ἀπογοήτευσί τοῦ Μουσολίνι ἔρχεται νά ἐπαληθεύσῃ ὁ Ἴταλός Ὑφυπουργός Ἀμύνης καί προσωπικός φίλος τούτου, στρατηγός Πρίκολο σ' ἓνα βιβλίο του γιά τόν πόλεμο τῆς Ἀλβανίας, ὅπου ἀναφέρει τά ἑξῆς:

«Σᾶς ἐκάλεσα ἐδῶ, λέγει ὁ Μουσολίνι στόν Πρίκολο, ἐπειδὴ αὔριο ἀπεφάσισα νά γυρίσω στή Ρώμη. Μοῦ ἔρχεται ἐμετός μέσα σ' αὐτήν τήν ἀτμόσφαιρα... Μέ ἐξηπάτησαν ὅλοι ὡς τώρα, δέν μπορέσαμε νά κάνουμε οὔτε ἓνα βῆμα πρὸς τά ἐμπρός. Περιφρονῶ βαθύτατα ὅλους αὐτούς τούς στρατηγούς...».

3. Ἐκδηλώσεις στό ἐξωτερικό

Ἡ μεγάλη ἀνοιξιὰτικη μάχη στό ἐξωτερικό χαρακτηρίσθηκε ὡς ἀκούθως:

Ἡ ἐφημερίς «Τουλούς» τῆς Τουρκίας ἔγραψε: «Ἡ μεγάλη ἐπίθεσις τῶν Ἴταλῶν συνεχίζεται ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁ Μουσολίνι διευθύνει προσωπικῶς τήν ἐπίθεσιν. Φαίνεται οἱ Ἴταλοί ἀποφάσισαν νά διακινδυνεύσουν ὅλας τὰς δυνάμεις διά μίαν τελευταίαν προσπάθειαν γιά νά μή πιστευθῇ ὅτι ἡ Γερμανία τούς ἔσωσε. Καί καταλήγει πῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι μέ τό μέρος τῶν ἡρώων Ἑλλήνων, τούς ὁποίους θαυμάζουν».

Οἱ «Τάιμς» τοῦ Λονδίνου, ἔγραψαν: «Ὁ Ἑλληνικός Στρατός ἔπειτα ἀπό νικηφόρον ἐκστρατείαν τεσσάρων μηνῶν κατώρθωσε ν' ἀντιμετωπίσῃ ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα τά ἀλλεπάλληλα κύματα τῶν σφοδρῶν ἐπιθέσεων τῶν Ἰταλικῶν Μεραρχιῶν καί ταγμάτων μελανοχιτῶνων καί ὅτι οἱ Ἕλληνες κατήγαγαν λαμπρὴ νίκη... πού θά ἀσκήσῃ ἀσφαλῶς σπουδαία ἐπίδρασιν στήν ἐξέλιξιν ὅλης τῆς καταστάσεως».

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὁ ΣΤ' τῆς Ἀγγλίας τήν 18 Μαρτίου ἀπένειμε στόν Ἕλληνα ἀρχιστράτηγο Παπάγο τό ἀνώτατο ἀγγλικό παράσημο, τόν μεγαλόσταυρο τοῦ «Ἐξοχωτάτου Τάγματος τῆς Βρεττανικῆς Αὐτοκρατορίας».

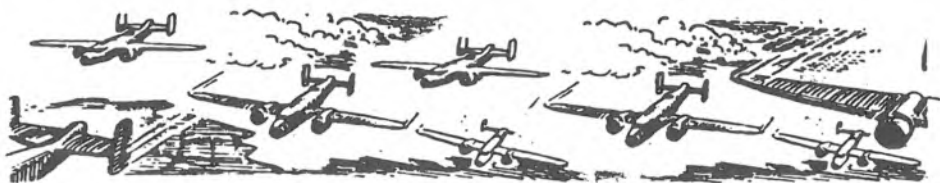
Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Ἰντουν Ἦντεν τηλεγράφησε στὸν Ἑλληνα Πρωθυπουργό Κορυζή τὰ ἀκόλουθα: «Ἡ γενναιότης καὶ ἡ ἀποφασιστικότης τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἔλαβον μέρος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτάς, ἐκέρδισαν τὸν θαυμασμό ὅλων τῶν ἐλευθέρων λαῶν τοῦ κόσμου».

Ὁ Ἀγγλος Βασιλεὺς, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Ἐθνικῆς Ἑλληνικῆς ἐορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου, ἀπέστειλε τηλεγράφημα πρὸς τὸν Βασιλέα Γεώργιον τὸν Β' διὰ τοῦ ὁποίου, ἀφοῦ ἀπηύθυνε τὰ θερμὰ του συγχαρητήρια ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπετείου τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐν συνεχείᾳ ἐξέφραζεν τὰ συγχαρητήριά του διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἐπιτελέσαντος ἔργου καὶ διότι «ἐθραύσατε τὴν ἑαρινὴν ἐπίθεσιν τῶν Ἰταλῶν».

Παρομοίως ἐξεφράζοντο καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἄλλων συμμάχων κρατῶν καὶ ὁ τύπος τούτων.

Ὁ Κ. Μπαλτᾶς συνομιλῶντας μετὰ συνάδελφό του στὴν Ἠπειρο

ΙΔ ' Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΕΝ ΥΦΕΣΕΙ

1. Οἱ Ἴταλοί κατά τήν Ἐθνική μας γιορτή

Ἡ Ἴταλική ἐαρινή ἐπίθεσις ἐτελείωσεν. Τό μέτωπο, ξαναγυρίζοντας πτήν παλιά του ὄψι, ἠσύχαζεν. Μόνον ἀραιοί διάλογοι πυροβολικοῦ καί ὀλ-
λων ἠκούοντο, περίπολοι προωθοῦντο πρὸς τὰ ἐχθρικά φυλάκια καί κάπου -
κάπου ἐμφανίζονταν ἐχθρικά ἀεροπλάνα.

Μπροστά στά ὑψώματα τῆς Χόρμοβας ὁ καιρός περνοῦσε σιγά σιγά.

Ὁ Μάρτης ἄφινε τίς φρικτές ἀναμνήσεις του. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἄρχισε νά
γλυκαίνει. Τά δένδρα φούσκωναν, τό κρύο μαλάκωνε καί τὰ πολυβασανί-
σμένα κορμιά μας ἄρχισαν ν' ἀπλώνουν.

Ἐκεῖ πού ἐφησυχάζαμε, ἔξαφνα, ἓνα πρωί ἓνας σφοδρός βομβαρδισμός
μας συνετάραξεν τήν γαλήνην μας. Οἱ Ἴταλοί μέ πυροβολικό καί ὀλμους
ἐβαλλον κατά τῶν γραμμῶν μας μέ καταιγιστικά πυρά. Ἦταν ξημερώματα
τῆς Ἐθνικῆς μας γιορτῆς, τῆς 25ης Μαρτίου 1941, ὅταν τό Ἕθνος ἐόρταζεν
τήν ἐορτήν τῆς προστάτιδός του Θεομήτορος, ἥτις συνταυτίζετο μέ τήν ἐπέ-
τειον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καί τῆς συντριβῆς καί
πλήρους ἀποτυχίας τῆς Μεγάλης Ἴταλικῆς Ἐαρινῆς ἐπιθέσεως.

Οἱ Ἴταλοί διαθέτοντες, ὥς γνωστόν, ἄφθονα πυρομαχικά, ἠθέλησαν νά
χαρίσουν καί μερικά γιά τόν Ἐθνικό μας ἐορτασμό... προφανῶς νά συνεορ-
τάσωμεν...

Ὁ Καβαλλέρο, γιά ἐπισφράγησιν τῆς μεγάλης ἐαρινῆς ἐπιθέσεως, ἔκα-
νε τήν τελευταία κρούσιν του, τήν ἡμέρα τῆς Ἐθνικῆς γιορτῆς τῶν Ἑλλή-
νων, τήν 25ην Μαρτίου.

2. Ἡ στασιμότης τοῦ μετώπου - Αἱ ἀπώλειαι συνεχίζονται

Ἀπό τόν διάλογο τοῦ πυροβολικοῦ κάθε τόσο μᾶς δημιουργοῦντο καί θύματα. Δυστυχῶς ὑπῆρχον ἀκόμη Ἰταλικές ὀβίδες πού ἔγραφαν ἐπάνω ὀνόματα Ἑλλήνων στρατιωτῶν. Ἦταν οἱ ὀβίδες πού μᾶς ἔστελναν οἱ Ἰταλοί ἐκεῖ πού δέν τίς περιμέναμε. Ξυστά στό ἔδαφος ἔφθαναν σέ σημεῖα πού νομίζαμε πώς ἦσαν ἀπυρόβλητα. Ἐκτός ἀπό τά θύματα αὐτά, δέν ἦσαν λίγα κι ἐκεῖνα πού μᾶς δημιουργοῦσαν οἱ δικές μας ἀπερισκεψίες κι ἀμέλειες, ἀπό ἐξοικείωσιν πρὸς τόν κίνδυνο, διότι οἱ μικροί μας βαθμοφόροι καί στρατιῶτες δέν συνεμορφώνοντο πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν ἀξιωματικῶν, νά μὴ προβάλλωνται στά ὄμματα τοῦ ἐχθροῦ, νά ἀκολουθοῦν κεκαλυμμένα δρομολόγια, νά μὴ ἀνάβουν φωτιές, τσιγάρα, σέ σημεῖα ὁρατά ἀπό τὰ παρατηρητήρια τοῦ ἐχθροῦ. Ἦσαν πολλά τά θύματά πού δέν μπορούμε ν' ἀπαριθμήσουμε.

Γιὰ τό θάψιμο τῶν φονευομένων εἶχεν κατασκευασθῇ σέ κάθε λόχο μία τάφος. Ἐκεῖ μέσα ἐκυλόντο τά πτώματα γιὰ νά μὴ μένουν ἄταφα καί ἀποσυντίθενται στήν ὑπαιθρο, ἐπειδὴ κι ὁ καιρὸς ἄρχισε νά ζεσταίνη.

Στὴ Χόρμοβα, καί ἀκριβῶς στὴ θέσι Σαμάρι, σκοτώθηκε κι ὁ φίλος μου καί συμπολίτης Χαρίλαος Δ. Ζηνέλης ἀπὸ ἀπερισκεψία τοῦ λοχίου - ὀμαδάρχου του, ὅστις ἀντὶ νά διανεῖμῃ τό βραδυνὸ συσσίτιο, ἀπὸ λίγο κεφαλοτύρι, στοὺς ἄνδρες τῆς ὁμάδος του χωριστά, ὅπου ἕκαστος βρισκόταν, τοὺς ἐκάλεσε νά τό μοιράσῃ σ' ὅλους μαζί, ὅτε κατὰ διαβολικὴ σύμπτωσιν, ἓνα βλήμμα ὄλμου ἔπεσεν στό σημεῖο συγκεντρώσεως καί τοὺς σκότωσε ὅλους, ἐννέα ἐν συνόλῳ.

Ὅταν ἔμαθα τόν θάνατο τοῦ προσφιλοῦς συμπολίτου, τόν ὅποιον ἐκτιμοῦσα ὅλως ἰδιαιτέρως, μετέβην τό βράδυ ἀργά στό λόχο του καί ζήτησα πληροφορίες πού τόν ἔθαψαν. Ἕνας στρατιώτης εἶχε τὴν καλωσύνη νά μοῦ ὑποδείξῃ τὴν τάφο ὅπου ἔκειτο τό κουφάρι του μαζί μέ τά ἄλλα. Μέ μεγάλη προφύλαξιν ἦναψα ἓνα σπαρμασέτο γιὰ νά τόν διακρίνω καί ἀντὶ γιὰ τρισάγιο ἀνέπεμψα πρὸς τόν Ὑψιστον τίς δεήσεις μου ὅπως σάν ἀγαθός, ἐλεήμων καί φιλεῦσπλαγχνος συγχωρήσῃ καί αὐτοῦ κάθε ἁμαρτίαν του καί συμπεριλάβῃ τὴν ψυχὴν του μετὰ τῶν δικαίων, ἀφοῦ καί ὁ ἀγώνας μας ἦταν δίκαιος καί ἐπιβεβλημένος, ἐναντίον ἐνός ἐχθροῦ πού ἀναιτίως διετάραξεν τὴν ἡσυχίαν ἐνός φιλησύχου λαοῦ.

* * *

3. Συναντήσεις στο μέτωπο

Στό μέτωπο συνήντησα πολλούς φίλους, γνωστούς και πατριώτας, όπως και ανωτέρω ανέφερον, τους οποίους αντιπαρέρχομαι να μνημονεύσω στο ανά χείρας βιβλιαράκι μου, λόγω χώρου και από φόβον μήπως παραλείψω κανέναν. Μνημονεύω μόνον τα ονόματα ελαχίστων, που συνεδέθησαν με διακεκριμένες πράξεις ήρωισμού και αὐτοθυσίας κατά τὴν ἐκτέλεσι τῶν καθηκόντων των καὶ με διάφορα ἄλλα χαρακτηριστικά γεγονότα. Ὡπως λ.χ. θὰ ἦτο παράλειψις, ἐάν δέν ἔγραφα δύο λόγια γιὰ τὰ δύο παληκάρια ἀπὸ τὸ χωριό μου (Καστανιά - Εὐρυτανίας), Δημήτριον Ἀθ. Σιάτρα καὶ τὸν Ἀποστολον Ν. Κουβέλη, με τὰ δέκα παιδιά του, πού τόσες φορές καὶ οἱ δύο, στό μέτωπο τοῦ Τεπελενίου, ἀνέλαβαν δύσκολες ἀποστολές. Συχνά προχώρησαν βαθειά στίς γραμμές τοῦ ἐχθροῦ γιὰ πληροφορίες ἢ νά διαπιστώσουν διόδους πρὸς τὰ ὄχυρά τούτου ἢ νά κόψουν συρματοπλέγματα καὶ ἐπέτυχον πλήρως καὶ σέ ὅλες.

Ὑπηρετῶν στά μεταγωγικά, πολλές φορές συνήντησα τὸν Γιώργο Ρισβὰ καθηγητὴ μου στὸν Προυσσό - Εὐρυτανίας. Ὑπηρετοῦσε στίς Διαβιβάσεις καὶ κάθε τόσον ἄπλωνε καλῶδια γιὰ νά συνδέσῃ τὶς μονάδες.

Μᾶς εἶναι ἀδύνατο νά ξεχάσουμε λόγῳ τῶν ἀποστολῶν τους, τοὺς πατριῶτες Θανάση Δ. Κουτρούμπα καὶ Χαρίλαο Ν. Κουτρούμπα. Ὁ πρῶτος ὑπηρετῶν ὡς ταχυδρόμος, μᾶς ἔφερνε τὴν πολυπόθητο ἀλληλογραφία ἀπὸ τοὺς δικούς μας. Ὁ δεῦτερος ὑπηρετεῖ στά μεταγωγικά τοῦ λόχου καὶ κάθε τόσο, βαθειά χαράματα, μᾶς παρουσιαζόταν με τὸ μουλάρι του, κουβαλῶντας τρόφιμα γιὰ τὰ προκεχωρημένα φυλάκια.

Ὁ τελευταῖος, ἀπὸ μικρὸς ἀπησχολεῖτο στό ἐμπόριο, ὅπως καὶ τώρα πού γράφω αὐτὰ τὰ λόγια. Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι πῶς ὁ πόλεμος δέν κατόρθωσεν νά τοῦ ἀναστείλῃ τὴν ἐμπορικὴ του δραστηριότητα. Ὡπως ἐν καιρῷ εἰρήνης ἔτσι καὶ στὸν πόλεμο, τὸν διέκρινε ἡ φιλοχρηματία, ἦταν δέ τόσο τὸ πάθος του πρὸς τὸ ἐμπόριο πού ἀψηφοῦσε τὸν κίνδυνο τῆς ζωῆς του. Τὸ ἐμπορικὸ πνεῦμα τοῦ Χαρίλαου ἀνεκάλυπεν πῶς ἔπρεπε καὶ στό μέτωπο, ἐκ παραλλήλου με τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον του, κάτι νά κάνῃ καὶ δι' ἴδιον ὄφελος. Θεωροῦσε πῶς δέν ἦταν σωστὸ τόσοσ χρόνος νά καταναλίσκεται δωρεάν χωρὶς ν' ἀποκερδαίνει καὶ λίγα χρήματα. Εὐκαιρία λοιπόν μαζί με τὰ τρόφιμα νά φέρνῃ καὶ χαρτοφάκελλα, τὰ ὅποια πωλοῦσε στοὺς στρατιῶτες, γιὰ νά γράφουν γράμματα στοὺς δικούς τους. Ἔτσι καὶ τοὺς στρατιῶτες ἐξυπηρετοῦσε καὶ αὐτὸς κάτι κέρδιζε καί, τὸ σπουδαιότερον, με τὴν ἀπασχόλησίν του αὐτὴ ἀπάλυνε τὶς στενοχώριες του καὶ ἀπεμάκρυνε τὶς δυσάρεστες σκέψεις.

Ἀξέχαστος μᾶς ἔμεινεν ὁ Ἀλφασκιᾶς, ἔτσι ἐπωνομάζετο κάποιος Κοντογιάννης ἀπὸ τὸν Ἀγαλιανὸ τῆς Εὐρυτανίας. Τὸ χιουμοριστικό του ὄνομα δόθηκε ἀπὸ μιὰ γελοιογραφία ἐνὸς περιοδικοῦ, ἡ ὁποία τοῦ ἔμοιαζε χαρακτηριστικά ἀπὸ τὸ μουστάκι του. Ἐπίσης ὁ μάγειρας τοῦ λόχου, Θανάσης Κλεισούρας, φοροτεχνικός ὑπάλληλος ἀπὸ τὸ Ἀργίνιο. Ὁ πρῶτος σκοτώθηκε, μαζί μέ τέσσαρες ἄλλους συμπολεμιστάς, ἓνα βράδυ, λίγες ἡμέρες πρὸ τῆς ὀπισθοχωρήσεώς μας, ὅπως κατωτέρω θ' ἀναφέρωμεν. Καί οἱ δύο ἦσαν τοποθετημένοι στό μαγειρεῖο καί κατέβαλλον κάθε προσπάθεια, ὅταν βρισκόμασταν στὴ Χόρμοβα, νὰ παρασκευάζουν φαγητό γιὰ τὸ λόχο, ὥστε ν' ἀπαλύνῃ τὸ στομάχι μας ἀπὸ τὴν ξηροφαγία (κεφαλοτύρι καί γαλέτα). Μιά μέρα, στὴν προσπάθειά τους νὰ μαγειρεῦσουν φασόλια, ἔλαβον ὅλα τὰ μέτρα ν' ἀποκρύψουν τὴ φωτιά ἀπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ἐχθροῦ, δυστυχῶς ὅμως δέν τὰ κατάφεραν μέχρι τέλους, γιὰτί οἱ Ἰταλοὶ εἶδαν τοὺς καπνοὺς ἀπὸ τὰ παρατηρητήρια κι ἔστειλαν συνέχεια τίς ὀβίδες των πρὸς τὸ μαγειρεῖο, ἕως ὅτου, πρὸς θαυμασμόν ὅλων μας γιὰ τὴν ἐπιτυχία τους καί πρὸς λύπην μας συγχρόνως γιὰ τὸ κακὸ πού μᾶς ἔκαναν, ἔστειλαν κι ἓνα θραῦσμα ἀπὸ βλήμα μέσα στό καζάνι. Ἔτσι πάει καί τὸ καζάνι, πᾶνε καί τὰ φασόλια, πού τόσο καιρὸ εἴχαμε νὰ γευθοῦμε.

Γιὰ τὸ γιατρό τοῦ Τάγματος ἀξίζει νὰ γράψουμε πολλὰ, ἀπὸ ὑποχρέωσιν κι εὐγνωμοσύνη, τουλάχιστον πρὸς τίς ὑπηρεσίες του. Ὁ ἐξαίρετος αὐτός ἄνθρωπος, ἐπιστήμων καί πατριώτης ἀπὸ τὸ Ἀγγελόκαστρον τοῦ Μεσολογγίου, μᾶς ἠκολούθησεν, ἐγκαθιστώντας σταθμοὺς ἐπιδέσεως, σέ ὅλες τίς μάχες καί μέ τίς ἐπιστημονικὲς του γνώσεις ἔσωσε πολλοὺς πολεμιστάς, πού ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ζοῦν σήμερον ἀσφαλῶς θά τὸν θυμοῦνται καί θά τὸν εὐγνωμονοῦν. Ὀνομάζετο Ζώης Τριμπώνης.

Τελευταίως εἶχεν ἐγκαταστήσει τὸ σταθμὸ του σέ μιὰ σπηλιά στὴ Χόρμοβα, πλησίον στό λόχο μας, ἀνάμεσα στὰ προκεχωρημένα φυλάκια. Βεβαίως τόσο πλησίον ποτέ δέν ἐρχόταν, στὴ Χόρμοβα ὅμως ἦταν εἰδικὴ ἡ περίπτωση, διότι τὸ χωριὸ δέν ἦταν σέ μεγάλο ὑψόμετρο καί ὥς ἐκ τούτου οἱ καιρικὲς συνθήκες ἦσαν εὐνοϊκώτερες ἀπὸ τὰ βουνά. Ἐξ ἄλλου ὁ ἀγὼν ἦτο στάσιμος καί ὁ γιατρός δέν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τρέχῃ πίσω ἀπὸ τὰ προελαύνοντα τμήματα.

Ἐκεῖ μέσα στὴ σπηλιά εὐρισκόμενος ὁ καλὸς μας γιατρός προσέφερε ἅμεση βοήθεια στοὺς τραυματίας καί πολλοὺς ἔσωσε, τουλάχιστον τοὺς πιὸ ἐλαφρῶς τραυματισθέντες, μέ τὰ μέσα πού διέθετε, κατορθώνοντας νὰ σταματήσῃ τὴν αἱμορραγία.

Ἀφ' ὅτου ὁ σταθμὸς ἐπιδέσεως τραυμάτων ἐγκατεστάθῃ ἀνάμεσα στὰ προκεχωρημένα φυλάκια ἐνισχύθη τὰ μέγιστα τὸ ἠθικὸν τῶν στρατιωτῶν καί ἡ ἀποστολὴ τοῦ γιατροῦ ὑπῆρξεν περισσότερο τελεσφόρος. Οἱ στρα-

τιῶτες, βλέποντας τόν γιατρό μαζί τους, ἡσθάνοντο ἀνακούφισιν, γιατί ἤξευραν πῶς σέ περίπτωσι ἀνάγκης κάτι θά ἔκανε γιά νά τοὺς σώσῃ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀπελπισία πού ἡσθάνοντο, ὅταν πολεμοῦσαν στό βουνό, μέσα στά στιβαγμένα χιόνια, στοὺς πάγους, στό ψῦχος καί στίς φοβερές ἀνεμοθύελλες, γιατί καταλάβαιναν τόν γιατρό τους μακριά, καί σέ περίπτωσιν τραυματισμοῦ των δέν ὑπῆρχε ἐλπίς διασώσεως.

Ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω, ὅταν κανεῖς ἐτραυματίζετο στό βουνό καί μάλιστα σοβαρῶς ἠκολούθει τὴν ἴδια μοῖρα μέ τόν ἀμέσως φονευόμενο, γιατί, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας, δέν ὑπῆρχεν τρόπος μεταφορᾶς στό Σταθμό Ἐπιδέσεως Τραυμάτων.

Κάθε βράδυ ἐπισκεπτόμουν τὸν ἀγαπητό ἐκεῖνο ἄνθρωπο στή σπηλιά του καί τὰ λέγαμε. Μοῦ προσέφερε ἓνα κονιάκ, δυναμίτη ἐπωνομαζόμενο, καί συγχρόνως, ἐπειδὴ ἡ ἐπίσκεψίς μου ἦταν τακτική καί σέ συνηθισμένη ὥρα, μοῦ ἔλεγε τραγουδιστά καί τό ἀκόλουθο στιχάκι, πολὺ συνηθισμένο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

«Κάθε βραδάκι στίς ὀκτώ
στό ἴδιο μέρος τό γνωστό
μέ καρδιοκτύπι... περιμένω».

Καί πράγματι μέ καρδιοκτύπι, ὁ καλὸς μας γιατρός, ἐπερίμενε, κινδυνεύων κι αὐτός ὅπως ὅλοι μας, ἀπὸ καμμιά ξυστή ὀβίδα τοῦ ἐχθροῦ· καί ἐλέγοντο ξυστές οἱ ὀβίδες ἐκεῖνες, πού σχεδὸν ἐφάπτοντο τοῦ ἐδάφους, ὥστε νά ἐκμηδενίσουν τό ἀπυρόβλητο καί δέν γλυτώνει κανένας ἀπ' αὐτές, ἔστω καί ἂν εὐρίσκετο πολὺ καλὰ ταμπουρωμένος. Πόσους ὁμαδικούς τάφους δέν ἀνοίξαμε ἀπὸ τοιοῦτου εἶδους ὀβίδες!

Στό μέτωπο δέν ἔλειψαν καί τὰ φαιδρά. Ἀνάμεσα στοὺς στρατιώτας ὑπηρετοῦσαν καί μερικές φυσιολογικές πού μέ τίς ἀστειότητες καί τίς φαιδρότητές των μᾶς ἄφησαν ἀξέχαστες στιγμές. Στό λόχο μας ὑπηρετοῦσε ὁ Φώτης Μπουλούμπασης, ἀπὸ τὴν Ἀνδράνοβα τῆς Εὐρυτανίας, καφεπώλης τό ἐπάγγελμα. Ἦταν γόνος τῆς οἰκογενείας τῶν Μπουλουμπασαίων· «δῶδεκα Μπουλουμπασαῖοι, δέκα ὀκτὼ ταμπράδες» κατὰ μίαν παροιμίαν. Τύπος φαιδρός καί ἀνεξίκακος, ὑπερήφανος διὰ τὴν καταγωγὴν του, χωρὶς ὅμως καί νά διατηρῇ τὰ χαρακτηριστικά τῶν προγόνων του.

Ἀπὸ τίς στερήσεις καί τίς ταλαιπωρίες, ὁ καὺμένος ὁ Φώτης εἶχε ἐξαντληθῇ πολὺ, ὥστε μέ λίγες γουλιές κονιάκ ζαλιζόταν καί περιήρχετο σέ κατάστασιν εὐθυμίας. Τότε ἄρχιζε ν' ἀραδιάζῃ ὅλα τὰ ἐπικάιρα τραγούδια τοῦ καιροῦ ἐκείνου καί συγχρόνως νά προβαίνει, ὑπὸ τὴν ἐπήρεια φυσικά τοῦ κονιάκ, στίς πιὸ τρελλές πράξεις ἡρωισμοῦ καί αὐτοθυσίας. Ἐρχόταν πλησίον μου καί σιγὰ σιγὰ μοῦ ἔλεγε τό πιὸ ἀγαπημένο του τραγούδι «Λίγα λουλού-

δια ἂν θέλῃς στεῖλε μου καί πάλι φίλε μου...». Μοῦ τό ἐπαναλάμβανε τόσες φορές, μέχρις ὅτου τόν βαρεθῶ καί νά τόν ἀπομακρύνω καί μάλιστα πολλές φορές βιαίως, ἐνῶ αὐτός μοῦ ἔλεγε: «γιατί μέ διώχνεις, σοῦ ψάλλω τό πιό γλυκό τραγούδι». Ἄν καμμιά φορά οἱ Ἰταλοί διέκοπτον τόν Φῶτη ἀπάνω στό τραγούδι του, μέ τίς ὀβίδες τους, γινόταν θεριό, παληκάρι ἀτρόμητο. Ἐξήρχετο ἀπό τό καταφύγιο, ἔτρεχε πρὸς τήν κατεύθυνσιν τοῦ ἐχθροῦ, κι ἀπειλώντας κι ὑβρίζοντας, ἀπαιτοῦσε πάραυτα νά σταματήσῃ τό κανονίδι. Ὁ Φῶτης δέν ἐννοοῦσε νά σταματήσῃ στίς προσκλήσεις τῶν συναδέλφων του καί τῶν ἀξιωματικῶν του, ἤθελε ὅπωςδὴποτε ἐκεῖνο τό βράδυ, ὑπό τήν ἐπιρροία πάντοτε τοῦ κονιάκ, νά δράσῃ κατά τοῦ ἐχθροῦ... διότι ἐτόλμησε νά τόν ἀνησυχήσῃ. Πολλές φορές ὁ Φῶτης, ἐκεῖ πού πάλευε μεθυσμένος ἔξω ἀπό τό καταφύγιο, στάθηκε τυχερός ἀπό τίς ὀβίδες τοῦ ἐχθροῦ πρὸς μεγάλη μας κατάπληξι. Ἐκεῖ πού λέγαμε πάει ὁ Φῶτης... αἰφνης ὁ Φῶτης ὀρθίος.

Γιά νά σταματήσωμε τόν Φῶτη ἀπό τίς ἥρωικές του πράξεις... καί τά πολεμοχαρῆ του ἐνστικτα, ἀπηγορεύσαμε στό μέλλον νά τοῦ δίδεται κονιάκ, φυσικά αὐτό δέν μποροῦσε νά γίνῃ πάντοτε, γιατί ὁ Φῶτης τό εὑρίσκε μόνος του...

4. Ὁ χειμῶνας τελειώνει

Ὑπό τό συνεχές σφυροκόπημα τοῦ ἐχθροῦ καί τήν συνεπεία τούτου ἀπώλεια καθημερινῶς προσφιλῶν ὑπάρξεων, περνοῦσε ὁ καιρός μας. Ὁ Μάρτης ἐπέρασεν πλέον, τά κλαριά ἤρχισαν νά μπουμπουκιάζουν, ἡ ἄνοιξις νά μυρίζῃ καί ὁ ἀδυσώπητος χειμῶν παρήρχετο ἀνεπιστρεπτί. Στά βουνά τῆς Ἀλβανίας ὁ καιρός ἄρχισε νά καλωσυνεύῃ. Ἐξ ἀντιθέτου· ἀπό τήν ἀπλυσιά τά κορμιά μας βρωμοῦσαν κι ἡ ψεῖρα ὄλο καί περισσότερο φούντωνε. Στά μεγάλα μαλλιά μας καί παντοῦ στ' ἀπόκρυφα μέρη, ὅπου ὑπῆρχαν τρίχες, οἱ νεαροί νεογνοί τῆς ψεῖρας (κόνιδες) εἶχαν σχηματίσει κομπολόγι. Σάν ψωραλέοι ὄνοι ξυνόμασταν συνεχῶς, δέν μποροῦσαμε νά ἡσυχάσωμε οὔτε ἡμέρα οὔτε νύχτα. Τά πλακίδια καμφορᾶς πού μᾶς ἐχορηγοῦντο διὰ νά ἀπομακρυνθοῦν οἱ ψεῖρες δέν ἔφερον ἀποτέλεσμα, τά εἶχον φαίνεται συνηθίσει στή μυρωδιά. Ἀπό τό συνεχές ξύσιμο εἶχον προκληθῇ αἱματώματα καί πληγές στά πολυβασανισμένα κορμιά μας. Οἱ στρατιῶτες μιά κι ὁ καιρός γλύκανε, ἔβγαζαν τά ροῦχα τους καί μέσα στή ρεματιά κάθε τόσο ἡσυχολοῦντο μέ τό ξεψείριασμα. Μέ ἓνα μανιακό μούγκρισμα σκοτώνανε τόν ἀδυσώπητο ἐχθρό πού κατεσπάραζε τά κορμιά τους.

Ἡ στασιμότης τοῦ ἀγῶνος μᾶς εἶχεν ἐμβάλλει σέ ἀνησυχίες, τί θά γίνῃ μέ τήν μονότονο αὐτὴ κατάστασιν. Ὅσο καί προχωροῦσαμε πρὸς τήν ἄνοι-

ξιν ή κατάστασις έχειροτέρευε. Είς τά σώματα τών στρατιωτών παρουσιάζοντο φαινόμενα σταφυλοκκοκιάσεως πολύ άνησυχητικά. Μέ την όλονέν αυξανομένην ζέστην κινδυνεύαμε από τίς πάσης φύσεως μολυσματικές και λοιμώδεις άρρώστιες. Εύτυχώς μέχρι τότε τέτοιες άρρώστιες δέν ένεφανίσθησαν, τουλάχιστον στη μονάδα μας. Ο Θεός τών Έλλήνων προστάτευε τά Έλληνόπουλα.

Αντικατάστασις τών από την άρχή του πολέμου άγωνιζομένων μονάδων δέν έγένετο, ούδέ ύπήρχεν προοπτική νά γίνη. Τό Έλληνικόν στοιχείον όλονέν και έφθειρέτο. Έν τούτοις όμως τό ήθικόν παρέμεινεν άκμαιότατον και ούδέποτε έσκέφθη ό Έλλην στρατιώτης, πώς έπρεπε νά έγκαταλειφθί ό δίκαιος άγών πού τόσον άκριβά έπλήρωσεν ό Έλληνικός λαός. Τουναντίον πιστοί είς τόν άγώνα και είς τάς θυσίας τών πεσόντων πολεμιστών, συνέχιζον οί Έλληνες στρατιώτες, υπερασπίζοντες τό μέ τόσον αίμα κτηθέν έδαφος, έδαφος έλληνικό, πού κατοικοῦσαν οί άπ' αίωνα σκλαβωμένοι άδελφοί μας και θά συνέχιζον πολεμοῦντες μέχρι την τελευταία πνοή, εάν μία άλλη δύναμις δέν επιτίθετο από τά πλευρά, ως θά ίδωμεν κατωτέρω.

* * *

Ο Έλλην αξιωματικός και μάχιμος όπλίτης, δεχθείς την άπρόκλητον επίθεσιν τών Ιταλών και γνωρίζων ότι δι' αυτής ήπειλείτο ή έλευθερία του, έπολέμησε μετά φανατισμού κατά του είσβολέως. Κατά την επίθεσιν οί Έλληνες στρατιώτες διεκρίθησαν διά την όρμή και την σταθεράν θέλησιν νά προσβάλουν τόν άμυνόμενον έχθρόν. Διά της λόγχης και μέ την γνώριμον ίαχήν «Άέρα» έστρεψαν τόν έχθρόν είς φυγήν.

5. Ψευδείς διαδόσεις τών Ιταλών

Οί Ιταλοί στρατιώτες δέν έπολέμησαν, διότι δέν κατώρθωσεν ό Μπενίτο Μουσολίνι νά τούς πείση πώς ό άγών πού διεξήγαγον ήταν δίκαιος και έπιβεβλημένος. Τουναντίον εκ τών πραγμάτων άποδεικνύετο και από τούς αιχμαλώτους πού κατά έκατοντάδες παρεδίδοντο, μπορούσε νά διαπιστώση κάποιος πώς ή μοναδική των σκέψις ήτο τό ταχύτερον τέρμα του πολέμου. Θεωρούσαν τόν πόλεμον άδικαιολόγητο και ως γενόμενο γιά κατακτητικούς σκοπούς. Διά τόν Ιταλικόν στρατόν ό πόλεμος κατά της Ελλάδος άπετέλει άπλήν άποικιακήν εκστρατείαν άνευ ήθικου αίτίου. Είς μάτην οί ήγέτες Ιταλοί προσπαθοῦσαν νά τούς έμψυχώσουν και νά τούς πείσουν μέ διάφορα ψευδολογήματα πώς ό πόλεμος κατά της Ελλάδος ήταν έπιβεβλημένος. Οί

Ἴταλοί, λαός ἀνωτέρου πνευματικοῦ ἐπιπέδου δέν τούς πίστευαν. Τούς ἔλεγον πώς ἡ παράδοσίς των εἰς τά Ἑλληνικά στρατεύματα, ἐσήμαινε γι' αὐτούς θάνατον μέ βασανιστήρια καί πολλά ἄλλα γιά νά τούς πείσουν τελικῶς πώς ἔπρεπε νά πολεμήσουν.

* * *

Ἦταν περίπου ἀρχές Ἀπριλίου 1941, ὅτε ἡ ἡγεσία τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ὕστερα ἀπό τά ἀνωτέρω στοιχεῖα, ἀποκαλυφθέντα ἀπό τούς παραδιδομένους αἰχμαλώτους ὅτι οὗτοι δῆθεν κακομεταχειρίζονται ἀπό τόν Ἑλληνικό στρατό καί θανατώνονται κατὰ τόν πλέον ἀπάνθρωπο τρόπο, ἀπεφάσισεν, πρὸς διαφώτισιν τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ, νά προβῇ σέ ἀνακοινώσεις διά μεγάλωνων στήν Ἰταλική γλῶσσα, πώς ὅλα τά διαδιδόμενα ἦσαν ψευδῆ καί πολλά ἄλλα, σχετικά μέ τόν δίκαιο ἀγῶνα πού διεξήγαγον οἱ Ἕλληνες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτούς (Ἰταλούς) πού δέν ἐγνώριζον γιατί πολεμοῦσαν καί τέλος πώς ἀπό αὐτούς ἐξηρτᾶτο, ἂν ἤθελον νά τελειώσῃ ὁ πόλεμος μιά ὥρα γρηγορώτερα, νά πετάξουν τά ὅπλα καί νά παραδοθοῦν στόν Ἑλληνικό στρατό καί τίποτα δέν ἐπρόκειτο νά πάθουν ἀπό ὅσα τούς ἔλεγον οἱ ἀξιωματικοί των καί οἱ κυβερνῶντες, τουναντίον οἱ Ἕλληνες θά τούς ὑπεδέχοντο μέ τόν καλλίτερο τρόπο.

Στήν ἀνακοίνωσιν αὕτη πού ἐγένετο συγχρόνως ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ μετώπου τήν ἴδια νύχτα, ὡς ἐπληροφορήθημεν, ὑπό Ἑλλήνων στρατιωτῶν πού ἐγνώριζον τήν Ἰταλική γλῶσσα, οἱ Ἴταλοί ἀξιωματικοί ὀλίγο μετὰ τήν ἑναρξη, διέταξαν λυσσώδη βομβαρδισμό διά τοῦ πυροβολικοῦ, ὀλμων καί τῶν πάσης φύσεως ὅπλων των, ὥστε νά προξενήσουν σύγχυση καί θόρυβο καί νά μὴ ἀκούσουν οἱ Ἴταλοί στρατιῶτες τά λεγόμενα. Τά καταιγιστικά πυρά τοῦ ἐχθροῦ, πού συνετάραξαν τίς γραμμές μας, συνεχίσθησαν καθ' ὅλη τή νύκτα. Καί ἓνα ἀκόμη γεγονός μαρτυρεῖ ποίαν εὐχέριαν εἶχον ἀκόμη οἱ Ἴταλοί σέ πυρομαχικά, ὥστε πολλάκις νά τά σπαταλοῦν ἀφειδῶς καί μάλιστα χωρίς νά συντρέχῃ καμμιά σοβαρή αἰτία.

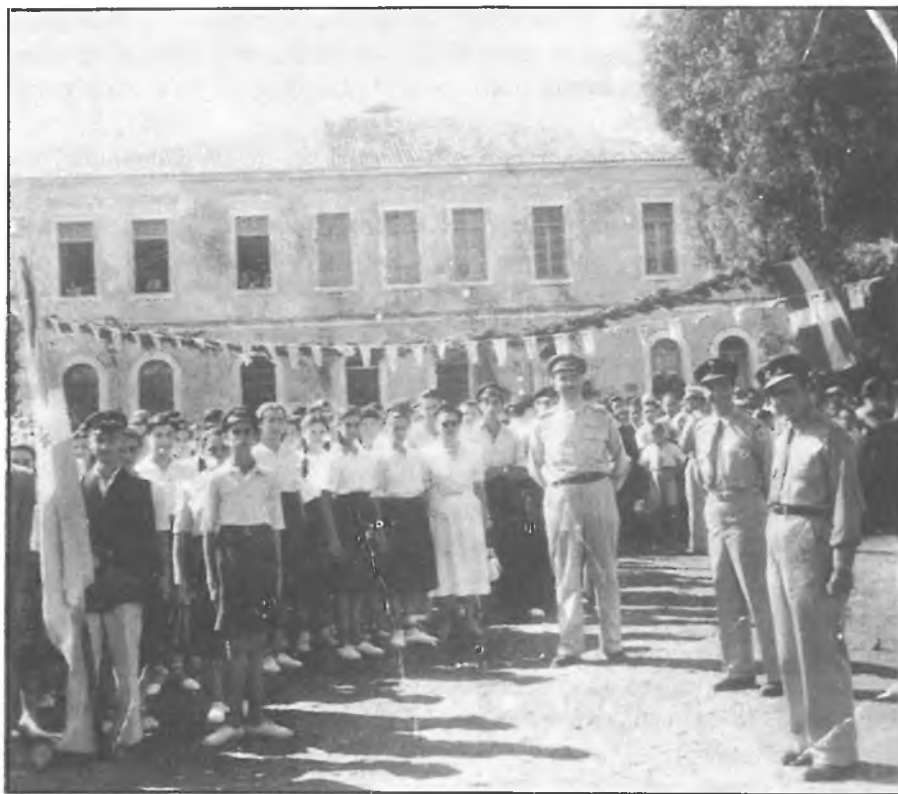
* * *

Εἶναι γεγονός, ἀπ' ὅσα ἐνθυμοῦμαι, πώς οὐδέποτε αἰχμάλωτος Ἰταλός στρατιώτης κακομεταχειρίσθηκε ὑπό τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Τουναντίον οἱ Ἕλληνες τούς ἐβλεπον μέ οἶκτο καί συμπάθεια, τούς ἐπεριποιοῦντο, τούς προσέφερον ὅ,τι εἶχον, ἓνα τσιγάρο, λίγο ψωμί, λίγη σταφίδα καί ὅταν ὠδηγοῦντο πρὸς τά μετόπισθεν, διά τά στρατόπεδα συγκεντρώσεως αἰχμαλώτων τούς κατεῦδωναν μέ τήν φράσι: «Στό καλό, γιά σᾶς τέλειωσε ὁ πόλεμος».

Οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες εἶχον πιστεύσει πώς οἱ Ἴταλοί, κατὰ τό μεγαλύτερο ποσοστό, δέν ἤθελον τόν πόλεμον γι' αὐτό καί δέν πολεμοῦσαν, ὅταν

δέ τούς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία πετοῦσαν τά ὄπλα, σήκωναν τά χέρια καί ἀφοῦ ἀναφωνοῦσαν «μπέλλα Γκρέτσια» παρεδίδοντο. Ἦταν ἐπίσης γεγονός πώς οἱ Ἴταλοί ἰθύνοντες, προκειμένου νά σταματήσουν κάθε πρόθεσιν πρὸς αὐτομολίαν μετεχειρίζοντο κάθε σκληρό μέσον. Ἐκτός τῶν ἀνωτέρω πού διέδιδον, ὅτι δῆθεν ἐκακομεταχειρίζοντο ἀπὸ τούς Ἑλλήνας, εἰς τὰς μονάδας ἐτοποθέτουν φασίστας στρατιώτας, δηλαδή τούς πλέον ἐμπίστους τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος, νά τούς παρακολουθοῦν καί μάλιστα ἂν πολλές φορές δέν ἐπετύγχανον νά παραδοθοῦν, συλλαμβάνοντο καί παραδειγματικῶς ἐτυφεκίζοντο ἐνώπιον τῶν ἀξιωματικῶν καί τῶν συναδέλφων των πρὸς ἐκφοβισμόν καί σωφρονισμόν τῶν ἄλλων πού παρηκολούθουν τήν ἐκτέλεσιν.

Τ' ἀνωτέρω εἶναι ἀληθῆ γιατί, ἐκτός τοῦ ὅτι μᾶς τά διηγοῦντο αἰχμάλωτοι Ἴταλοί στρατιῶτες, ἐπιβεβαιοῦντο καί ἀπὸ ἄλλα ἐπίσημα στοιχεῖα, ὡς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν, ἡμερήσιες διαταγές, κ.λ.π.

Συμμετοχή τοῦ Κ. Μπαλτᾶ σέ ἐθνική ἐορτή

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΙΕ΄ Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΕΠΙΤΙΘΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐφθασε ὁ μήνας τῆς Λαμπρῆς, ὁ Ἀπρίλης. Ὁ καιρὸς ἤρχισε νά γλυκαίνει, μπῆκε ἡ ἀνοιξίς. Τά χιόνια ἔλυωναν. Τό ἀεράκι τῆς ἀνοιξῆς περπατοῦσε μυρωμένο. Ὅμως ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ ἦταν βαρεῖά φουρτουνιασμένη ἀπὸ τό βάρος τῆς γερμανοκρατούμενης Εὐρώπης. Ὁλομόναχη ἡ Ἑλλάς ἀτένιζε τὸν ἐπαπειλούμενο ἀπὸ Βορρᾶ κίνδυνο. Κατέστη ὀλοφάνερο πὼς δέν ὑφίστατο δύναμη στὸν κόσμον νά τὸν συγκρατήσῃ.

Κατὰ τό διάστημα τοῦ πολέμου τῆς Ἑλλάδος μέ τὴν Ἰταλία οἱ Γερμανοὶ ὄχι μόνον δέν κρατοῦσαν μίσος κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τουναντίον παρουσιάζονταν παράφορα ἐρωτευμένοι μέ τοὺς Ἑλληνας διὰ τὴν ἀνδρείαν των καὶ τοὺς θεωροῦσαν ἀνταξίους τῆς Ἱστορίας των.

Τουναντίον, πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς ἐκδηλώνονταν μέ δυσπιστία καὶ δέν ἔπαυαν νά τοὺς ἐξευτελίζουν μέ ἔργα καὶ λόγια. Ὁ Μουσολίνι ἀντελήφθη τὴν κατάστασιν πού ἐπικρατοῦσε εἰς βάρος του καὶ προαισθανόταν τὴν τελικὴ ταπείνωσιν πού θὰ εἶχε ἡ ἐπέμβασις τῶν Γερμανῶν, ὅποτε ὁ κόσμος ὅλος θὰ μάθαινε πὼς μιά μεγάλη Ἰταλία ἀποδείχθηκε ἀνίκανη νά καταβάλλῃ μιά μικρὴ Ἑλλάδα. Γι' αὐτό ἤθελε νά καταφέρῃ μόνος του τό τελικὸ πλῆγμα στὴν Ἑλλάδα κι ἀπεφάσισε τὴν Μεγάλῃ Ἑαρινῇ Ἐπίθεσιν πρὶν ἐπέμβουν οἱ Γερμανοὶ σύμμαχοί της.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶχεν ἀντιληφθῇ τὸν τρομακτικὸ κίνδυνον πού ἐπεκρέματο ἐκ μέρους τῆς Γερμανίας, διότι αὕτη συνδεδεμένη μέ τὴν Ἰταλίαν διὰ συμμαχίας ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἐπενέβαινε νά σώσῃ τὴν σύμμαχόν της. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἦταν ἀποφασισμένη ν' ἀντισταθῇ καὶ κατὰ τῆς γερμανικῆς ἐπιδρομῆς ὅπως καὶ κατὰ τῆς Ἰταλικῆς.

Ὁ Ἰ. Μεταξᾶς γιὰ νά μὴ προκαλέσῃ τὴ Γερμανικὴν ἐπέμβασιν εἶχε ἀρνηθῇ κάθε Βρετανικὴ βοήθεια πλὴν χρηματικῆς, τοῦ στόλου καὶ μικρᾶς ἀερο-

πορικής. Είχε την αντίληψιν ὅτι ἦταν προτιμότερο νά ἐκλείψῃ, ἀφοῦ δέν ἐπρόκειτο καί περί σοβαρᾶς βοηθείας.

Μετά τό ἄδοξο τέλος τῆς Ἑαρινῆς Ἐπιθέσεως τοῦ Μουσολίνι ὁ πόλεμος τῶν πέντε ἡπείρων παίρνει πλέον νέα ἀποφασιστική τροπή. Ὁ Χίτλερ, ἀντί νά προσφέρῃ τό κλωνάρι τῆς δάφνης στούς Ἕλληνας, ἀπεφάσισε νά πλήξῃ τήν Ἑλλάδα ἀπό τά πλευρά. Στίς 6 Ἀπριλίου 1941 ὁ πρεσβευτής τοῦ Ράιχ Ἑρμπαχ ἐπέδωσε στόν Ἑλληνα πρωθυπουργό Ἀλέξανδρο Κορυζή τήν διακοίνωσιν, στήν ὁποία ἀνεφέροντο ὅλες οἱ δικαιολογίες πού·ήνάγκασαν τήν Γερμανία νά ἐπιτεθῇ κατά τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ προετοιμασθεῖσα κατά τῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσις πῆρε τό τέλος τῆς. Ἔτσι ξαφνικά, ἓνα πρωί τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1941 τό μικρό Ἑλληνικό Ἔθνος βρέθηκε νά πολεμᾷ κατά δύο μεγάλων δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ὁ πρωθυπουργός Ἀλέξανδρος Κορυζῆς ἀπήντησεν πώς ἡ Ἑλλάς θ' ἀνθίστατο, ὅπως κι ἔγινε. Τήν εἰδήσιν πληροφορήθηκε ὁ Ἑλληνικός λαός μέ συγκρατημένη ἀνάσα τήν Κυριακή στίς 6 Ἀπριλίου κατόπιν ὀλιγολέπτου διακοπῆς τῆς Κυριακάτικης λειτουργίας. Ὅλος ὁ Ἑλληνικός λαός ἀναρωτιόταν τότε, τί θά συνέβαινε, μήπως μαζί μέ τήν Ἑλλάδα θά τελείωνε καί ἡ Ἑλληνική Ἱστορία. Μιά μεγάλη Γερμανία νικῆτρια, μέ τή Βουλγαρία στό πλευρό της, θά ἐσήμανε τό τέλος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Οὐδεῖς ἐγνώριζεν τότε, ὅ,τι γνωρίζομεν σήμερα.

Αἱ αἰτιάσεις περί τῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἦσαν αἱ γνωσταί, πώς ἡ Ἑλλάς εἶχε παραχωρήσει βάσεις στό Ἀγγλικό Ναυτικό, πώς εἶχε ἀναλάβει ὑποχρεώσεις ἐναντί τῆς Ἀγγλίας, πώς ἡ Ἀγγλία ἤθελε νά δημιουργήσῃ στήν Ἑλλάδα νέο μέτωπο κατά τῆς Γερμανίας καί πώς ἐκδιώκουσα τούς παρεισάκτους Ἀγγλους προσέφερε μεγίστη ὑπηρεσία στόν Ἑλληνικό λαό καί πολλά ἄλλα.

1. Ἡ στάσις τῶν γειτόνων

Πρός ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστη κρίνομεν σκόπιμο ν' ἀναφέρωμεν καί λίγα τινα γιά τήν στάσιν τῶν γειτόνων μας.

Ἡ εἵσοδος τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων στή Βουλγαρία εἶχε γίνεи στίς 2 Μαρτίου 1941 μέ τή συγκατάθεσιν τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βουλγαρικές δυνάμεις εἶχον ἀφομοιωθῇ ἀπό τίς Γερμανικές καί ἀπό κοινοῦ προετοιμάζοντο γιά τήν κατά τῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσιν. Ὡς ἀντάλλαγμα εἶχον προσφερθῇ στούς Βουλγάρους ἀπό τή Γερμανία, ἡ Ἀνατολική Μακεδονία καί Δυτική Θράκη.

Ἡ Γιουγκοσλαβία ἔπαιζε μέχρι τότε ὑπουλο παιχνίδι. Ἐνῶ κατ' ἀρχὴν ἡ στάσις τῆς ἦταν ἀμφίρροπος, ἔξαφνα ἀπεφάσισε τὴν προσχώρησιν στό τριμερές σύμφωνο Γερμανία - Ἰταλία - Ἰαπωνία καὶ σέ ἀμοιβή θά τῆς παρεχωρεῖτο ἡ Θεσσαλονίκη. Γιά τὴν στάσιν τῆς ὁμως αὐτὴ δέν συνεφώνησαν οἱ φιλελεύθερες δυνάμεις καὶ μερικοὶ ἀξιωματικοὶ ἔκαναν πραξικόπημα. Ἀνέτρεψαν στίς 27 Μαρτίου 1941 τὸ καθεστὼς τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ τὴν Κυβέρνηση τοῦ Τσβέτκοβιτς καὶ ἀνεκήρυξαν Βασιλέα τὸν νεαρό Πέτρο τὸν Β' καὶ πρωθυπουργό ὤρισαν τὸν στρατηγὸν Σίμοβιτς.

Ἄν δέν μεσολαβοῦσε ἡ Γιουγκοσλαβικὴ Ἐπανάστασις ἡ Γερμανικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, θά ἐξεδηλώνετο τὴν 26 - 3 - 41.

Μέ τὴ νέα κατάστασιν στὴ Γιουγκοσλαβία τὰ πράγματα ἤλλαξαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἥτις ἀπέκτησε καὶ σύμμαχο πλέον.

Ἡ Ρουμανία εἶχεν προσχωρήσει πρό πολλοῦ στὴ Γερμανία. Ἡ Τουρκία ἐτήρησε στάση οὐδετέρα, παρ' ὅλον ὅτι μέ τὴν Ἑλλάδα συνεδέετο διὰ Συμμαχίας, καμμιὰ βοήθεια δέν παρέσχε.

2. Πληροφορίαι στὴν Ἡπειρο.

Ἀπ' ὅσα συνέβαιναν στὴν Ἀθήνα ἡμεῖς στό Ἑλληνο-Ἰταλικό μέτωπο τίποτα δέν γνωρίζαμε. Μόνον, ὡς ἐνθυμοῦμαι, ὀλίγας ἡμέρας πρό τῆς εἰσβολῆς, ἐλάβαμε γνώση μιᾶς ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς, τοῦ ἐκδότου τῆς ἐφημερίδος «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», δημοσιογράφου Γεωργίου Βλάχου, πρὸς τὸν Ἀδόλφο Χίτλερ, διὰ τῆς ὁποίας, ἀφοῦ κατ' ἀρχὴν διέψευδεν τοὺς ἰσχυρισμούς τῆς Γερμανίας, οἵτινες δῆθεν ἠνάγκασαν αὐτὴν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐν συνεχείᾳ ἀνέπτυσσεν τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους θ' ἀνθίστατο ἡ πληγωμένη ΕΛΛΑΣ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Γερμανίας σέ περίπτωσιν ἐπιθέσεως καὶ πὼς θά πράξῃ τοῦτο μέ ὅ,τι ἐναπέμεινεν, παρατάσσουσα στὴν ἀνάγκη καὶ αὐτοὺς τοὺς τραυματίες τῆς.

Δυστυχῶς τέτοια πράγματα δέν συγκινοῦσαν τὸν Χίτλερ καὶ ἡ ἐπίθεσις ἐπραγματοποιήθη.

3. Ἡ Ἑλλάς ἀνθίσταται

Ἡ Ἑλλάς ἀντέστη μέ ὅλας τῆς τὰς δυνάμεις στὴ νέα βιαιοπραγία τῶν Γερμανῶν. Ὅλα τὰ ὀχυρά ἀπήντησαν μέ τὰ στόμια πυρός, κατὰ τοῦ ἐπιδραμόντος ἐχθροῦ ἐπὶ ἀρκετὲς ἡμέρες.

Οἱ Ἕλληνες φρουροὶ τῶν ὀχυρῶν μας ἡμύνθησαν, παρά τίς λυσσώδεις ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ καί μέ μέσα κατά πολύ ὑπέρτερα, ἐκφράζοντα καί αὐτή τήν τελευταία λέξη τῆς πολεμικῆς τέχνης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Τήν συντριπτική ὑπεροπλία τῶν Γερμανῶν στὸν ἀέρα τήν δοκίμασαν οἱ Ἕλληνες, τήν ἴδια μέρα τῆς ἐπιθέσεως, στήν Ἀθήνα καί στὸν Πειραιᾶ. Κοντά στά χαράματα ἑνας φοβερός βρόντος συνεκλόνησε τό λεκανοπέδιο τῆς Ἀττικῆς.

Οἱ Γερμανοί, κατά τήν ἐπαφή τους μέ τοὺς διαφόρους Ἕλληνες ἡγήτορες, ἐτόνισαν τὸν θαυμασμό τους γιά τήν ἀντίστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καί τήν πολεμική τους ἀξία.

Τήν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων ἀνεγνώρισαν οἱ ἰθύνοντες τῆς Γερμανίας, μηδὲ ἐξαιρουμένου καί αὐτοῦ τοῦ Χίτλερ, ὅστις εἰς λόγον του πρὸς τό Ράιχ του εἶπε:

«Ἡ Ἱστορική δικαιοσύνη μέ ὑποχρεώνει νά διαπιστώσω ὅτι, ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀντιπάλους πού ἀντιμετωπίσαμεν, ὁ Ἕλλην στρατιώτης ἰδίως ἐπολέμησεν μέ ὑψιστον ἥρωισμόν καί αὐτοθυσίαν. Ἐσυνθηκολόγησε μόνον ὅταν ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἀντιστάσεως δέν ἦταν πλέον δυνατή καί δέν εἶχε κανένα λόγον».

Πλείστας ὅσας φορές Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ ἀνεγνώρισαν τήν πολεμικὴν ἀρετὴν τῶν Ἑλλήνων καί μᾶς συνεχάρησαν διὰ τήν ἀνδρείαν μας κατὰ τήν ἥρωικὴν ἄμυναν. Ἐπίσης ἐξέφρασαν τὸν θαυμασμόν των γιά τὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ τονίζοντας ὅτι ὑπῆρξεν τιμὴ καί ὑπερηφάνεια γιά τοὺς Γερμανοὺς ν' ἀγωνισθοῦν ἐναντίον ἐνός τόσο γενναίου στρατοῦ. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρομεν, ἀπὸ πληροφορίες, ὅτι ἓνα πολυβολεῖον στά ὀχυρά τῆς Μακεδονίας ἀνθίστατο μέχρις ὅτου ἐξηντλήθησαν καί τὰ τελευταῖα πυρομαχικά, ὅτε ὑπέκυψεν. Ὁ Γερμανὸς Διοικητὴς ὅστις εἶχεν ἐνεργήσει τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ὀχυροῦ μόλις τό κατέλαβεν, ἐζήτησε καί παρουσιάσθη ἐνώπιόν του, ὁ τόσο γενναίως ὑπερασπίσας τοῦτο λοχίας Ἴντζος. Ἀφοῦ τὸν συνεχάρη γιά τὴν ἀνδρείαν του, ἔπειτα ἐβαλε καί τὸν τουφέκισαν, διότι ἔτσι ἐπιτάσσει, εἶπε, ὁ νόμος τοῦ πολέμου. Διὰ τὴν ἀνανδρὸν πράξιν του, σ' ἓνα γενναῖο κι ἀνίσχυρο πλέον πολεμιστὴ, ἅς τὸν κρίνουν ὅσοι πιστεύουν στήν ἀρετὴ τοῦ ἀνδρισμοῦ.

4. Ἡ ὑποχώρησις

Τὰ ὀχυρά μας, μετὰ ἥρωικὴν ἀντίστασιν πολλῶν ἡμερῶν, στή Μακεδονία ὑπέκυψαν στήν ὑπεροχὴ τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσεν καί ἡ ταχεῖα κατάρρευσις τῆς Γιουγκοσλαβίας, πού εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν προέλασιν

τῶν Γερμανῶν ἐντός τοῦ ἐδάφους τῆς πρὸς νότο, ὥστε αἱ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων, στὸ Ἑλληνο-Ἰταλικό μέτωπο, νὰ κινδυνεύουν ν' ἀποκλεισθοῦν ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Τὰ νῶτα τῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου κινδύνευαν ἀπὸ τοὺς προελαύνοντας Γερμανοὺς πρὸς Καλαμπάκαν - Μέτσοβο - Γιάννινα. Ἔτσι ἡ στρατιά τῆς Ἀλβανίας, ἡ στρατιά τῆς νίκης, ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή κινδύνευε μ' αἰχμαλωσία, ἀφοῦ θὰ βρισκόταν μεταξύ δύο πυρῶν.

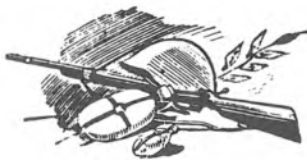
Κατόπιν τῆς καταστάσεως ταύτης ὁ Ἀρχιστράτηγος Παπάγος ἀπεφάσισε νὰ διατάξῃ τὴν σύμπτυξιν τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Β. Ἡπείρῳ Ἑλληνικῶν στρατευτικῶν δυνάμεων καὶ τὰς καταληπτέας, ὑπὸ τῶν μονάδων, γραμμάς.

Ἀπὸ αἰχμαλωσίαν κινδύνευε καὶ τὸ Τμήμα Στρατιᾶς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, γι' αὐτὸ ὁ Διοικητὴς τοῦτου ἀντιστράτηγος Κ. Μπακόπουλος, κατόπιν συμφώνου γνώμης καὶ τοῦ Ἀρχιστρατήγου, συνέταξεν αἰτήσιν συνθηκολογήσεως πρὸς τὸν Διοικητὴν τῶν Γερμανικῶν Στρατευμάτων τῶν δρῶντων στὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ.

Διὰ τῆς αἰτήσεώς του ὁ ἀντιστράτηγος Μπακόπουλος ζητοῦσε ἀπὸ τὸν Γερμανὸ Διοικητὴ τὴν κατάπαυση τῶν ἐχθροπραξιῶν, διότι αἱ δημιουργηθεῖσαι συνθήκες καθίστουν τὸν περαιτέρω ἀγῶνα ἀδύνατον καὶ ἄσκοπον, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς διατηρήσεως τῶν τετιμημένων ὅπλων τῶν τμημάτων ὡς εἰς παρομοίας περιπτώσεις πράττουν οἱ γενναῖοι καὶ ἱπποτικοὶ ἀντίπαλοι, ὡς εἶναι ὁ Γερμανικὸς στρατός. Καὶ ἐάν δέν ἐγίνετο δεκτὴ ἡ πρότασις του νὰ παρεδίδετο ὁ ὅπλισμός τῶν στρατευμάτων του μετὰ τὸ πέρασ τοῦ πολέμου.

Ὁ Γερμανὸς διοικητὴς στρατηγὸς Βάιελ, κατόπιν συνεννοήσεών του μετὰ τὸν στρατάρχη Ρού Λίστ ἀπεδέχθη τὴν συνθηκολόγησιν καὶ τὸ σχετικὸν πρωτόκολλον ὑπεγράφη παρὰ τοῦτου καὶ τοῦ στρατηγοῦ Μπακοπούλου στίς 9 - 4 - 41 στὸ Γερμανικὸ Προξενεῖο στὴ Θεσσαλονίκη.

Οἱ Γερμανοὶ δέχθηκαν ν' ἀναγραφῇ στὴν διατύπωσιν ὅ,τι ἐπρότειναν ὁ στρατηγὸς Μπακόπουλος. «Ὁ ὅπλισμός καὶ τὸ λοιπὸν ὑλικὸν νὰ ἐπιστραφῇ μετὰ τὸ πέρασ τοῦ πολέμου στὴν Ἑλλάδα καὶ πὼς ἡ Στρατιά τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας δέν νικήθηκε, διετήρησε μέχρι τέλους τὰς ἀμυντικὰς θέσεις, ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴν τῆς καὶ ἠναγκάσθη νὰ προτείνῃ συνθηκολόγησιν κατόπιν διασπάσεως τοῦ Σερβικοῦ μετώπου...».

Ἡ μεταφορά τοῦ τραυματία. Ἔργο τοῦ ζωγράφου Οὐμβέρτου Ἀργυροῦ

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΙΣΤ΄ Η ΕΛΛΑΣ ΥΠΟΔΟΥΛΩΝΕΤΑΙ

Ἐνῶ στή Μακεδονία ἡ κατάστασις ἦταν δραματική κι ἔβαινε ἀπό ἡμέρα σέ ἡμέρα πρὸς τὸ χειρότερο, στήν Ἀλβανία ἡ Ἑλληνική λόγχη ἀνάδινε τίς τελευταῖες ἀναλαμπές τῆς νίκης.

Ἦταν μεγάλη ἐβδομάδα, διπλό πένθος γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ἡ Ἑλληνική ψυχὴ εἰσήρχετο πλέον στὰ δεσμά τῆς κατοχῆς.

Ἦταν Μεγάλῃ Τετάρτῃ βράδυ ὅταν πήραμε τὴ διαταγή. Κατ' ἀρχὴν ὠριζε νὰ ὑποχωρήσωμεν πρὸς τὰ σύνορα, προκαιμένου νὰ εὐθυγραμμισθῶμεν μὲ τὰ ἄλλα τμήματα τῆς Μακεδονίας, τὰ ὁποῖα ἐμάχοντο κατὰ τῶν Γερμανῶν.

Τίποτα δέν γνωρίζαμε περὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Γερμανικῶν δυνάμεων εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος, ἡ διαταγὴ ὅμως ὑποχωρήσεως μᾶς ἐνέβαλλεν σέ ὑπονοίες.

Ἦταν ἀργὰ τὸ βράδυ στὶς 16 πρὸς 17 Ἀπριλίου 1941 πού ἄρχιζε ἡ ὑποχώρησις. Ἡ εἶδησις ὅτι σέ λίγο ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταλείψωμε τὸ ἔδαφος, πού ποτίσαμε μὲ τόσο αἷμα, διαδόθηκε ταχέως σέ ὅλους τοὺς βαθμοφόρους καὶ στρατιῶτες χωρὶς συγχρόνως νὰ μάθουν καὶ γιὰ τὴν ἀπροσδόκητο τροπὴ τῶν πραγμάτων.

* * *

Πρὸ τῆς ὀπισθοχωρήσεως συνέβη κάτι τὸ τραγικόν, κάτι τὸ ἀπίστευτον, πού δύσκολα μπόρεῖ νὰ συλλάβῃ ἀνθρώπινη διάνοια καὶ ν' ἀπαθανάτισῃ κανεὶς μὲ λόγια. Ὅλοι οἱ στρατιῶτες, καὶ οἱ πλέον ἀξεστοι κι ἀγράμματοι πῆραν μιά θέσῃ ἔντιμη· ἐγονάτισαν καὶ ἠσπάζοντο τὸ χῶμα τὸ ποτισμένο μὲ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων κι ἀπαρηγόρητοι ἐκκλαιον ἐπάνω στοὺς τάφους ὅπου ἔκειντο οἱ νεκροὶ μας. Ὅρθιοι κι ἀμίλητοι, μὲ δάκρυα στὰ μάτια κοίταζαν κι ἀποχαιρετοῦσαν τὰ κορφοβούνια πού πέρασαν τίς δραματικώτερες στιγμὲς τῆς ζωῆς των. Δέν περίμεναν ἔτσι τὸν γυρισμό τους. Ἐφαντάσθησαν πὼς θὰ γινόταν ὅπως ἤρμοζε σ' ἓνα νικητὴ, ὅπως τὸ ἀπαιτοῦσε ἡ δικαιοσύνη κι οἱ

διεθνείς νόμοι, για να αναπληρωθῇ ἡ ἀδικία, να γιατρευθοῦν οἱ πληγές τῶν λαβωμένων, να ἱκανοποιηθοῦν οἱ μαυροφορεμένες καὶ ν' ἀναστενάξουν οἱ νεκροὶ κάτω ἀπὸ τὸ χῶμα.

Εἶχον φαντασθῇ ἄλλοιῳ τὸν γυρισμό, σέ φάλαγγες πυκνές, μέ βῆμα, λόγχες λαμπερές, σάλπιγγες νά ἤχουν, ἄλογα νά χλιμιντρίζουν, καμπάνες νά σημαίνουν, μανδῆλια νά τοὺς καλωσορίζουν καὶ πολὺς κόσμος νά τοὺς ὑποδέχεται.

* * *

Ὑπεχωρήσαμε ἀπὸ τὴν Χόρμοβα σέ πλήρη στρατιωτικὴ διάταξιν, μέ ὀπισθοφυλακὴ, πλαγιοφυλακὴ καὶ κατὰ τμήματα. Ἡ σύμπτυξις ἔγινε μέ τόση μυστικότητα καὶ κανονικὴ ὥστε οἱ Ἴταλοὶ τὴν ἀντελήφθησαν τὴν ἐπομένην τὸ μεσημέρι. Εἶχαμε ἀπομακρυνθῇ πολλὰ χιλιόμετρα κι οἱ Ἴταλοὶ βρισκόνταν ἀκόμη στίς βάσεις των κι ἔβαλον κατὰ τῶν πρό ὀλίγον ἐγκαταλειφθεῖσων θέσεών μας μέ τὰ ὅπλα τους. Δέν μπορούσαν νά πιστεύσουν πὼς οἱ Ἕλληνες θά ὑποχωροῦσαν ποτέ, τοὺς φοβόταν καὶ στὴν ἀπουσία τους ἀκόμη. Ἡ ἀπαγγίστρωσις εἶχε γίνει κατὰ τρόπο ἀριστοτεχνικό.

* * *

Περάσαμε ἀπὸ τὸ Λάμποβο. Ἐκεῖ μᾶς περίμεναν τὰ μεταγωγικά τῶν λόγων, τὰ ὅποια πῆραν καὶ πάλι τὴν κανονικὴν τοὺς διάταξιν. Στὸ Λάμποβο μέ περίμενε καὶ ὁ κατὰ τύπον ἱπποκόμος μου μέ τίς ἀποσκευές μου, ὁ Θανάσης Κυριλῆς ἀπὸ τὸ Ζαπάντι. Διὰ τοὺς ἀξιωματικούς προεβλέπετο τότε, ἐν καιρῷ ἐκστρατείας ἓνας ἱπποκόμος, ὁ ὁποῖος ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη ἄχρηστος καὶ υπερβολικὴ πολυτέλεια. Ἐγὼ ὡς τοιοῦτον ἐξέλεξα τὸν ἀνωτέρω κατόπιν παρακλήσεώς του καὶ ἐπειδὴ ἦτο καὶ λίγο πατριώτης. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, πού δέν μοῦ παρέσχε ἀπολύτως καμμίαν ἐξυπηρέτησιν στὴ διάρκεια τῶν δεινοπαθημάτων μου, γιατί ὅταν ἐγὼ πολεμοῦσα αὐτός παρέμεινε στὸ Λάμποβο, ἐφησυχάζω στὸ σπίτι τοῦ Ἐθνικοῦ Εὐεργέτου Εὐαγγέλου Ζάππα, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἱπποκόμου. Μέ ἐνεθυμήθη κατὰ τὴν ὑποχώρησιν, ἐνῶ ἐγὼ τὸν εἶχον λησμονήσει παντελῶς. Καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος αὐτός, μέ τὴν κουτοπονηράδα πού τὸν διέκρινε, τὰ βόλεψε μιά χαρά. Κατάρθωσε νά περάσῃ τὴ θεομηνίαν τοῦ πολέμου ὅχι μόνον χωρίς νά ὑποστῇ τίποτα ἀπὸ τὰ δεινά, ἀλλ' οὐδέ καὶ ν' ἀντιληφθῇ ὅτι ἀντιπαρῆλθεν μιά πολεμικὴ περίοδος. Ἔτσι χάριν τῆς καλωσύνης μου ὁ Θανάσης πέρασε τὴν Ἐρυθρὰ Θάλασσαν «ἀβρόχοις ποσίν», τὸ δέ καλὸν πού τοῦ ἔκανα τὸ πλήρωσα μέ τὴν ἀχαριστία του, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω.

* * *

Ἡ ὑποχώρησις συνεχίζετο, τὴν ἡμέρα καταυλιζόμασταν καὶ τὴ νύχτα, γιὰ νά μὴ μᾶς ἀντιληφθῇ ἡ ἐχθρικὴ ἀεροπορία, προχωρούσαμε πρὸς τὰ Ἑλ-

ληνο-Ἀλβανικά σύνορα. Ἔτσι κατέβαινε ὁ νικητής Ἑλληνικός στρατός ἀπὸ τὴν Ἀλβανία. Ὁ δαφνοστεφανωμένος στρατός, ὕστερα ἀπὸ ἐξάμηνη ἐκστρατεία, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν οἱ Ἴταλοί, ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὰ ἐδάφη, πού μὲ τόσο αἷμα ἐπότισε καὶ πῆρε τὸν δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς πρὸς τὰ σύνορα.

* * *

Μέ συγκίνησιν οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀλβανίας ἀπεχαιρέτουν τὰ συμπτυσσόμενα Ἑλληνικά στρατεύματα. Δέν ἐπρόλαβαν νὰ ἴδουν νὰ παραγματοποιῆται τὸ πολυπόθητον ὄνειρον τοῦ λυτρωμοῦ των κι αἵφνης, ἔβλεπον πάλιν τὰ ἀπελευθερωτικά στρατεύματα νὰ τοὺς ἐγκαταλείπουν. Ἀναρωτιόταν τί συμβαίνει καὶ κανεὶς δέν ἤξευρε τί νὰ τοὺς ἀπαντήσῃ γιατί κι ἐμεῖς δέν γνωρίζαμε. Μᾶς ὑπεδέχθησαν μέ ἀδελφικά αἰσθήματα καὶ μᾶς παρέσχον κάθε δυνατὴ συνδρομὴ στὸ δύσκολο ἀγῶνα μας. Μᾶς ἐβοήθησαν καὶ ἐπειθάρχησαν στὰ νέα διοικητικά μέτρα τῆς μητέρας τοῦ Ἑλλάδος. Ἐπέδειξαν παντοιοτρόπως τὴν καλὴν των πίστιν πρὸς τοὺς ἀπελευθερωτάς. Μὲ πικρίαν ἐπροσδοκοῦσαν τὸν ἐπανερχόμενον ζυγὸν τῆς δουλείας.

Μέ θλίψιν ἀναπολῶ τίς θλιβερές στιγμές τοῦ ἀποχωρισμοῦ. Ἕλληνες κι Ἑλληνίδες τῆς Ἀλβανίας, βλέποντας τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα στὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστροφῆς ἔκλαιον ἀπαρηγόρητα, λέγοντας: «Γιατί φεύγετε ἀδέλφια, ποῦ μᾶς ἀφήνετε».

Ἔβλεπον κι οἱ λαβωμένες ἐκεῖνες ψυχές πῶς εἶχαν ἀντιπαλαίψῃ μάταια τὸν κοινὸ ἐχθρό.

Ὅσο καὶ πλησιάζαμε πρὸς τὰ σύνορα τόσο τὸ αἶσθημα τῆς νοσταλγίας πρὸς τὸ πάτριον ἔδαφος γινόταν καὶ μεγαλύτερον.

* * *

Μετά τὸν καταυλισμὸ στὸ Λιμπόχοβο, διετάχθη ὁ ὑπὸ ἐμέ λόχος ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ὀπισθοφυλακὴ τοῦ Συντάγματος. Ἐδῶ συνέβη κάτι τὸ ἀπροσδόκητον καὶ παρ' ὀλίγον πολὺ δυσάρεστο. Ὡς ὀπισθοφυλακὴ, προϋπετίθετο ὅτι ὀπισθεν τοῦ λόχου δέν ὑφίσταντο ἄλλα (φίλια) Ἑλληνικά τμήματα, εἶχεν δέ ὡς ἀποστολὴν σὲ περίπτωσιν ἐμφανίσεως ἐχθρικῶν τμημάτων νὰ παρεμποδίσῃ ταῦτα, ὥστε νὰ δώσῃ τὸν χρόνον εἰς τὸν κύριον ὄγκον τῆς μονάδος νὰ συμπτυχθῇ κανονικῶς, συμφώνως πρὸς τὸ προδιαγεγραμμένον σχέδιον.

Βαδίζοντες ἀργὰ τὸ βράδυ, σὲ μιὰ δασώδη περιοχὴ, ἠκούσαμεν αἵφνης ποδοβολητὰ ἀλόγων νὰ ἔρχονται καλπάζοντας πρὸς τὴν κατεύθυνσίν μας. Μὴ γνωρίζοντες πῶς ὀπισθέν μας εὐρίσκοντο φίλια τμήματα, ἐξελάβαμε ταῦτα ὡς ἐχθρικά καὶ μάλιστα ὡς Ἰταλικὸ Ἴππικόν, τὸ ὁποῖον ἐκινεῖτο ἐσπευσμένως ἐναντίον μας πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ μᾶς προλάβῃ, γιὰ νὰ παρενοχλήσῃ τὴν ὀπισθοχώρησίν μας. Ἀμέσως, σύμφωνα μέ τὴν ἀποστολὴν μας, διέταξα

τούς ἄνδρες τοῦ λόχου ν' ἀναπτυχθοῦν σέ διάταξιν μάχης, ὅπως καί ἐγένετο, εὐτυχῶς ὅμως χωρίς νά βάλωμεν κατά τῶν ἐπερχομένων, διότι δέν προλάβαμε. Εὐτυχῶς ἐπαναλαμβάνω, διότι οἱ ἐπερχόμενοι δέν ἦσαν ἐχθρικά τμήματα, ἀλλ' ὁ Διοικητής τοῦ Συντάγματος ἀντισυνταγματάρχης Πανσανίας Κατσώτας μέ τό ἐπιτελεῖον του, οἱ ὅποιοι γλύτωσαν ὡς ἐκ θαύματος, γιατί ὅπως ἀνωτέρω ἀνέφερον, δέν προλάβαμε, λόγω τῆς μεγάλης ταχύτητος πού μᾶς ἠκολούθουν, ν' ἀναπτυχθοῦμε σέ διάταξη μάχης καί ν' ἀρχίσουμε τό πῦρ.

Ὅταν ἐγένετο ἡ ἀναγνώρισις, ἀνέφερον τό γεγονός στό Διοικητή, λέγοντας πῶς ἐκεῖνο πού δέν ἔπαθε ἀπό τούς Ἰταλούς, στίς τόσες μάχες πού ἔλαβε μέρος ἐναντίον των, παρ' ὀλίγον νά τό πάθῃ ἀπό τούς δικούς του.

1. Πόσοι ἐπέστρεφον

Πρίν συνεχίσουμε ἐπί τῆς πορείας μας πρός τήν ἐπιστροφή, κρίναμε σκόπιμο νά κάνουμε ἓνα φοβερό ἀπολογισμό, ὅστις φυσικά δέν μπορούμε νά ἀναφέρουμε πῶς εἶναι πραγματικός, διότι δέν ἔχουμε ἐπίσημα στοιχεῖα, πάντως δύναται νά υποστηριχθῇ πῶς προσεγγίζει πρός τήν πραγματικότητα. Ἀπ' ὅσους ξεκινήσαμε ἀπό τό Μεσολόγγι καί τίς μετέπειτα ἐνισχύσεις πού μᾶς ἔστειλαν, ἀμφιβάλλω ἂν γυρίζαμε τό 20%. Ἡ ἐξάμηνος ἐκστρατεία, ὁ χειμώνας, οἱ κακουχίες, οἱ στερήσεις, τά κρυοπαγήματα, τά φονικά ὅπλα τοῦ ἐχθροῦ ἀπεδεκάτισαν τούς θρυλλικούς εὐζώνους.

Ἀπό τά ζῶα οὐδέν ἐπέζησεν, ὅσα ἀποτελοῦν τήν δύναμιν τῶν μεταγωγικῶν κατά τήν ἐπιστροφή προήρχοντο ἀπό ἐπιτάξεις στά χωριά τῆς Ἀλβανίας. Ἕνας μπέης, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὁ μεγαλύτερος τσιφλικάτορας τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀργυροκάστρου ἐνίσχυσε τό Σύνταγμά μας μέ χίλια περίπου ζῶα (ἵππους καί ἡμιόνους) καί μέ ἑκατοντάδες αἰγοπρόβατα.

Ἀπό πυρομαχικά ἐλάχιστα ἀπέμειναν, ἐνῶ τά ὅπλα, τετιμημένα ἀπό τίς νικηφόρες μάχες, γύριζαν ὅλα, καί περισσότερα ἀκόμα, ἂν ὑπολογίσουμε καί τά λάφυρα.

* * *

Ἔτσι ροβολοῦσε ἀπό τά ἄχαρα κι αἱματοβαμμένα βουνά τῆς Ἀλβανίας ὁ Ἑλληνικός στρατός, ἀποδεκατισμένος. Ἡ πεῖνα συνέχизετο, ἐφόδια δέν ὑπῆρχον. Χωρίς ἡμεῖς νά γνωρίζουμε τίποτα ὁ ἀνεφοδιασμός πρός τό Ἑλληνο-Ἰταλικό μέτωπο, λόγω τῆς προελάσεως τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων στά μετόπισθεν, εἶχεν διακοπῇ ἀπό ἡμέρες. Κάποτε, κάποτε μᾶς ἐδίδετο καμμία γαλέτα, ἀπό τίς ὑπάρχουσες στά κέντρα ἀνεφοδιασμοῦ, πού μετὰ κόπου μασούσαμε, διότι οἱ ἰσχνές παρείές μας δέν μπορούσαν νά κινήσουν τίς

σιαγόνες γιά νά μασήσουν. Διά νά διευκολύνωμε τό φάγωμά τους, τίς σπάγαμε μέ τίς πέτρες κι ανάμικτες μέ αἷμα, πού προξενούσε ἡ σκληρότης των στά οὔλα, τίς καταπίναμε. Ἡ ψεῖρα ἐλυμαίνετο ὅ,τι ἀπέμεινεν ἀπό τίς σάρκες μας. Οἱ στρατιῶτες μετά δυσκολίας μετέφερον τά ὅπλα των καί ὀλίγα πυρομαχικά. Τῶν περισσοτέρων τά ἄρβυλα εἶχον καταστραφῇ τελείως καί τά ροῦχα των μετεβλήθησαν σέ κουρέλια. Τά πόδια γέμισαν ἀπό πληγές πού προξενούσαν οἱ πέτρες καί τά πουρνάρια κατά τό βάδισμα τίς νύχτες μέσα στό σκοτάδι. Δέν ὑπῆρχε δύναμις, κάναμε ξερό κουράγιο γιά νά φθάσουμε καμμίᾳ φορά στά σύνορα, στό πάτριο ἔδαφος. Ἦταν μιά ἐπιθυμία νά πεθάνουμε μακριά ἀπό τά ἀφιλόξενα βουνά τῆς Ἀλβανίας, νά μᾶς θάψουν στό Ἑλληνικό χῶμα.

Ἦταν γιά τόν Ἑλληνικό στρατό ἡ ἐπιστροφή ἓνα φρικτό μαρτύριο, ἀπό τά φοβερώτερα, μιά πραγματική Ὀδύσεια. Ὅλο προχωρούσαμε καί ποτέ δέν φθάναμε, ὡς ἄλλοτε ὁ Ὀδυσσεύς, ὅταν γύριζε ἀπό τήν Τρωική ἐκστρατεία μέ τούς συντρόφους του. Μεγάλο κόπο μᾶς προκαλοῦσαν οἱ χιλιάδες συλλογισμοί πού περνοῦσαν ἀπό τό μυαλό μας. Πολλές οἱ διαδόσεις χωρίς νά γνωρίζουμε ποιές ἦταν οἱ σωστές. Ἔλεγον πώς βαδίζαμε γιά τά σπίτια μας, κι αὐτό ἦταν ἡ πραγματικότητα, κανένας ὅμως δέν μποροῦσε νά τό πιστέψῃ, πώς ὕστερα ἀπό μιά νικηφόρο ἐκστρατεία θά ἀντιστρέφονταν οἱ ὅροι σέ τέτοιο βαθμό, εἰς βάρος μας.

Μεταξύ ἀξιωματικῶν καί στρατιωτῶν ἐπικρατοῦσε μιά ἀβεβαιότης, μιά σύγχυσις. Παρ' ὅλα ὅμως ταῦτα, ἴσως γιάτί δέν φανταζόταν μιά τέτοια ἐκβασιν, σάν αὐτή πού συνέβη νά ὑποδουλωθῇ ὁ νικηφόρος στρατός, γιάτί εἶχε ἀψηφήσει τόν κίνδυνο, γιάτί δέν ὑπολόγιζε τόν ἐχθρό, πού τόσες φορές δοκίμασε τίς πολεμικές του ἱκανότητες, μέσα στίς τάξεις καί τῶν ἀξιωματικῶν καί τῶν στρατιωτῶν διετηρεῖτο τό ἠθικό ἀκμαῖο. Ὅπως θά ἴδωμε παρακάτω, μέχρι τήν ὥρα τῆς παραδόσεως τῶν τετιμημένων ὅπλων στόν κατακτητή, κανεῖς δέν ἐλιποψύχησεν, κανεῖς δέν ἐσκέφθη νά ἐγκαταλείψῃ τήν μονάδα του, κανεῖς δέν ἔβαλε στό μυαλό του πώς νικήθηκε κι ἔπρεπε νά ἐγκαταλείψῃ τόν ἀγῶνα, γιάτί ἡ περαιτέρω συνέχισις ἦταν μάταιη.

Οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες τῆς Ἀλβανίας ἐγκατέλειψαν τόν ἀγῶνα ὅταν διετάχθησαν νά πράξουν τοῦτο... ἀπό τήν ἡγεσία τους.

2. Ἡ ἄφιξις στά σύνορα

Τέλος, ὕστερα ἀπό ἐξαντλητική πορεία μερικῶν ἡμερῶν, φθάσαμε στά σύνορα καί πρῶι πρῶι μπήκαμε στό Ἀργυροχώρι πού βρισκόταν ἐπὶ τῆς

όροθετικής γραμμής Ἀλβανίας - Ἑλλάδας. Ἦταν Κυριακή τοῦ Πάσχα, γλυκοχαράματα, μόλις τελείωσε ἡ Λειτουργία.

Βαδίζοντες τήν ἀνηφορία περάσαμε ἔξω ἀπό τήν Ἐκκλησία. Ὁ παπᾶς μαζί μέ τούς τελευταίους χριστιανούς ἐξήρχοντο τήν ὥρα ἐκείνη ἀπό τήν ἐκκλησία μέ κατεύθυνση πρὸς τὰ σπίτια τους, ὅταν αἰφνης εἶδον τὰ πρῶτα τμήματα νά μπαίνουν στό χωριό τους. Οἱ Ἀργυροχωρίτες στάθηκαν περιέργοι, δέν μπορούσαν νά καταλάβουν τί συνέβαινε. Πρὸς τό μέτωπο πηγαίναμε ἢ γυρίζαμε. Στόν παπᾶ ἐξήγησα ἐν ὀλίγοις τήν σύμπτυξη τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων πρὸς τὰ σύνορα, χωρίς φυσικά νά τοῦ εἶπω καί κάτι τό συγκεκριμένο, ἀφοῦ κι ἐγώ δέν ἐγνώριζα τίποτα τό θετικόν. Μετά τόν παρεκάλεσα νά μᾶς δώσῃ λίγο ψωμί, ὅπως καί ἐπραξεν εὐχαρίστως. Ἐκτός ἀπό τίς λίγες λειτουργιές μᾶς ἔστειλε καί τυρί. Ὅσα μᾶς ἔστειλε κατενεμήθησαν εἰς ὅσους παρευρέθησαν ἐκείνη τήν ὥρα, γιατί οἱ στρατιῶτες δέν ἤρκεσθησαν στήν προσφορά τοῦ παπᾶ καί διεσκορπίσθησαν στά σπίτια τοῦ χωριοῦ γιά νά κατευνάσουν τήν φοβερήν τους πείνα καί νά εὐφρανθοῦν κι αὐτοί. Τί Πάσχα καλλίτερον! Τήν πράξη τους αὐτή, ὅπως θά ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω, πολλοί τήν πλήρωσαν μέ τήν αἱματοχυσίαν τους ὑπό τῶν Ἰταλῶν.

* * *

Δέν πέρασε πολλή ὥρα ἀπό τήν ἄφιξή μας στό Ἀργυροχώρι, καί σμήνη ἀπό Ἰταλικά ἀνιχνευτικά ἀεροπλάνα τῆς γύρωθεν περιοχῆς διαγράφοντας στόν οὐρανό λευκές γραμμές, πέρασαν ἀκριβῶς πάνω ἀπό τίς θέσεις μας, τίς ὁποῖες εἶχον ἐπισημάνει. Ἀναγνωρίσαντες τίς θέσεις μας, ὑπέδειξαν αὐτές καί στά προελαύνοντα πρῶτα Ἰταλικά τμήματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμαν τήν ἐμφάνισίν τους τήν ἐπομένη τό πρωί.

Οἱ Ἰταλοί περιχαρεῖς πλέον, ὥστερα ἀπό τίς ἀλλεπάλληλες προσβλητικές πανωλεθρίες πού ὑπέστησαν μᾶς ἠκολούθησαν κατά πόδας, γιά νά εἰσβάλουν σέ λίγο στόν Ἑλληνικό χῶρο ἀπό ἡττημένοι, ὡς νικηταί, καί νά ἐπιβάλουν σ' ἕνα ἡρωικό λαό μιά τυραννική κατοχή.

Ἀμέσως, μέ τήν ἐμφάνισιν τῶν Ἰταλῶν, λάβαμε διατάξεις μάχης στήν ὁροθετική γραμμή τοῦ Ἀργυροχωρίου καί μέ τὰ πυρά μας τούς προστάξαμε νά σταματήσουν μακριά ἀπό τὰ σύνορά μας. Ὁ πυροβολητής λοχαγός Κοροβέσης μέ τὰ ὀρειβατικά του πυροβόλα τούς ἔστειλε μερικές, ἀπ' ὅσες τοῦ ἀπόμειναν, ὀβίδες καί τούς καθήλωσε. Στόν ἄνθρωπο αὐτόν, πού μᾶς ἠκολούθησεν σ' ὅλες τίς μάχες καί στήν ὀπισθοχώρησιν, ἡμεῖς οἱ τσολιάδες τοῦ χρεωστοῦμε πολλά. Ὅπως πολλές φορές ἀνέφερον στό ἀνά χεῖρας βιβλιάρκι μου, στίς δύσκολες περιστάσεις μᾶς συμπαρεστάθῃ ἠθικῶς, σάν στοργικὸς πατέρας.

Στό μεγάλο μας καϋμό, όταν, στίς δύσκολες στιγμές δέν βλέπαμε από κουθενά βοήθεια, αὐτός σκαρφαλωμένος στά βράχια μᾶς παρηγοροῦσε μέ τό συνεχές κελάδημα τῶν πυροβόλων του, τῶν 6,5. Πολλές φορές, μέ τά μικρά του πυροβόλα ἐξευτέλισε καί αὐτά τά ἄρματα μάχης τῶν Ἰταλῶν. Σχετικῶς ἀναφέρω δύο χαρακτηριστικά γεγονότα, τά ὅποια μοῦ διέφυγε νά καταχωρήσω ἀνωτέρω:

Κάποτε ἤκουσα Διοικητή Τάγματος ν' ἀναφέρη στό στρατηγό Κατσιμήτρο, στίς ἀρχές τοῦ πολέμου, ὅστερα ἀπό μιά ἀνεπιτυχῆ ἐπίθεση τῶν Ἰταλῶν μέ ἄρματα μάχης, τά ἐξῆς: «Στρατηγέ μου, σᾶς ἀναφέρω ὅτι πάει, ἐξευτελίσθηκε καί αὐτό τό ὄπλον τοῦ Μουσολίνι». Ἐννοοῦσε τά ἄρματα μάχης, τά ὅποια ὁ Κοροβέσης, ἀπό κάποια σπηλιά - ἀθέατος, κεραυνοβόλησε καί δέν τοὺς ἐπέτρεψε νά προχωρήσουν πρὸς τίς Ἑλληνικές γραμμές.

Ἄλλη μιά φορά στήν ἐαρινή ἐπίθεσιν, πού παρηκολούθησε αὐτοπροσώπως καί ὁ Μουσολίνι, ὅπως ἀναφέραμε ἀνωτέρω, οἱ Ἰταλοὶ χρησιμοποίησαν καί στό δικό μας μέτωπο (Τεπελενίου) ἄρματα μάχης. Εἶχαν παραταχθῆ κατ' ἀραιά διαστήματα καί ἐκινοῦντο ἐπὶ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἀπὸ Τεπελένι πρὸς Ἀργυρόκαστρο. Βλέποντας νά προχωροῦν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀώου ποταμοῦ εὐρέθημεν σέ πολύ δύσκολο θέση, πῶς νά τά ἀντιμετωπίσωμε. Ἀντιαρματικά πυροβόλα δέν εἶχαμε, στά πολυβόλα μας ἦταν ἄτρωτα, στό βαρὺ πυροβολικό μας δέν ἐδίδετο εὐχέρεια νά τά κτυπήσῃ, λόγῳ τῆς θέσεως πού ἐκινοῦντο, διότι ὁδεύοντας σέ μιά καμπύλῃ δέν μπορούσε νά κατευθύνῃ τὰ πυρά του. Ἐκεῖ πού διερωτώμεθα τί νά κάνουμε, βλέποντας τ' ἄρματα ὅλο καί νά μᾶς πλησιάζουν, ἀκοῦμε αἰφνης στὸν ἀέρα κάμποσα σφυρίγματα καί ἐν συνεχείᾳ γύρω ἀπὸ τ' ἄρματα νά σκᾶνε ὀβίδες. Τί συνέβη; Ὁ Κοροβέσης τό πῆρε χαμπάρι ἀπὸ τό παρατηρητήριό του καί ἀμέσως σκαρφάλωσε σ' ἓνα βράχο δυὸ πυροβόλα κι ἄρχισε νά τά βάλλῃ, μέ τά πυρά τῶν ὁποίων ὄχι μόνον τὰ καθήλωσε, ἀλλὰ καί ἠνάγκασε τοὺς Ἰταλοὺς, πού τὰ συνώδευον, νά τά ἐγκатаλείψουν καί νά φύγουν σέ μιά χαράδρα πρὸς τίς ὄχθες τοῦ Ἀώου ποταμοῦ. Εἶναι πάμπολλες οἱ περιπτώσεις πού ὁ Κοροβέσης μέ τὴν διορατικότητά καί τὴν πονηράδα πού τὸν διέκριναν, προσέφερεν ἄμεση καί τελεσφόρο βοήθεια στά τμήματα πεζικοῦ πού ἠκολούθησε. Τό ὄνομά του ἔγινε ξακουστό στίς μονάδες καί οἱ πολῦτιμες ὑπηρεσίες του ὑπῆρξαν ἀμέτρητες. Ἀπέκτησε τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν πεζῶν καί ἐνέπνευσε θάρρος μέ τά βλήματα τῶν πυροβόλων του.

* * *

Παρά τὴν ἀντίδρασιν τὴν ὁποία ἐπέδειξαν τά τμήματα τοῦ 2/39 Συντάγματος κατὰ τὴν σύμπυξιν, ὥς ἀνωτέρω ἐξετέθησαν, οἱ Εὐζωνες, εἶναι ἀναμφισβήτητον γεγονός, πῶς δοκίμασαν ἓναν ψυχικόν κάματον καί τοῦτο λόγῳ

τῆς δικαιολογημένης πικρίας πού ἡσθάνθησαν βλέποντας τόν ἡττημένον ἐχθρόν ν' ἀνακαταλαμβάνη ἐδάφη, τὰ ὅποια κατελήφθησαν κατόπιν σειρᾶς νικηφόρων μαχῶν καί πολλῶν θυσιῶν.

3. Ἡ αἰχμαλωσία τοῦ 11ου Λόχου

Κατά τό διάστημα τῆς παραμονῆς μας στό Ἀργυροχώρι συνέβη τό ἐξῆς δυσάρεστον καί ἀπροσδόκητον γιά τὰ τμήματά μας τό ὅποῖον οἱ Ἴταλοί ἐξεμεταλλεύθησαν σάν μεγάλη τους ἐπιτυχία καί σάν τέτλια τήν μετέδωσαν ἀπό τό ραδιοφωνικό τους σταθμό. Στρατιῶτες τοῦ 11ου λόχου, κατά τό πλεῖστον χωρίς ὅπλα, ἐνῶ περιφέρονταν στά σπίτια τοῦ χωριοῦ πρός ἀναζήτησιν τροφῆς, ἀνύποπτοι περικυκλώθησαν ἀπό τοὺς Ἰταλοὺς καί συλληφθέντες ὠδηγήθησαν στή Ρώμη ὡς αἰχμάλωτοι πολέμου. Οἱ Ἰταλοί, ἀφοῦ δέν μπόρεσαν νά συλλάβουν Ἑλληνας αἰχμαλώτους στά πεδία τῶν μαχῶν, ἐπέτυχον τοῦτο, γιά νά ἱκανοποιήσουν τήν ἐπιθυμία τους, ἀνάνδρως καί ὑπούλως ἐκτός μάχης. Τήν περίπτωσιν αὕτη, ἐκμεταλλευθέντες ὡς ἐπιτυχίαν των, τήν μετέδωσαν εἰς τὰς ραδιοφωνικάς των ἐκπομπάς ὡς ἐπιτυχίαν των καί μάλιστα ἀπέδωσαν τήν σύλληψιν ὡς αἰχμαλωσίαν κατόπιν πολυώρου μάχης μετά Ἑλληνικῶν στρατευμάτων σθεναρῶς ἀμυνομένων, ἐνῶ στήν πραγματικότητα οὔτε μιά τουφεκιά δέν ἐρρίφθη, ἀφοῦ πολλοί ἀπό τοὺς συλληφθέντας δέν ἔφερον μαζί των, ὡς ἀνωτέρω ἀναφέραμε, οὔτε τὰ ἀτομικά των ὅπλα. Μεταξὺ τῶν συλληφθέντων ἦσαν καί οἱ συμπολίται Κων/νος Τσιλεμέκης καί Χρήστος Κ. Γεωργόπουλος. Οἱ συλληφθέντες παρέμειναν στήν Ἰταλία ἐπὶ πολλοὺς μῆνας, χρειάσθηκαν δέν πολλαὶ διατυπώσεις καί ἐνέργειαι μέσφ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ γιά νά ἀπελευθερωθοῦν.

* * *

Ἐνῶ τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα τῆς περιοχῆς Ἡπείρου προσπαθοῦσαν νά κρατήσουν μακρὰ τοὺς Ἰταλοὺς ἀπὸ τὰ σύνορα στό ἐσωτερικό τῆς χώρας, οὐδεὶς ἐγνώριζε τί συνέβαινε. Ἐπικοινωνία μέ τήν Κυβέρνησιν δέν ὑφίστατο καί ἂν ὑπῆρχε Κυβέρνησις ἦταν ἄγνωστο. Πρωτοβουλία περὶ τοῦ τί ἔπρεπε νά γίνη οὐδεὶς μπορούσε νά πάρῃ. Ἀνεφοδιασμός δέν ὑπῆρχε, τὰ πυρομαχικά ἐξηντλήθησαν, σύνδεσμος μετὰ τῶν μεγάλων μονάδων δέν ὑπῆρχεν. Ἡ κατάστασις ἦταν συγκεχυμένη καί καταφανῶς ἀπελπιστική. Ἄλλοι ὠμίλουν περὶ ἀμύνης κι ἄλλοι γιά συνθηκολόγησιν, ἐν τῷ μεταξύ ἐφθείρετο ἀκόμη τό Ἑλληνικὸν στοιχεῖο. Μιά βραδυὰ τό Σύνταγμά μας, ἄγνωστον κατόπιν ποίας διαταγῆς, ἐγκατέλειψε τὰ σύνορα καί τήν ἴδια νύχτα σιμά στὰ χαράματα ἐπανεκάμψε γιά νά συνεχίσῃ, ὅπως μᾶς εἶπον, τόν ἀγῶνα.

Πώς θα συνεχίζετο και μέ τί μέσα ήταν άγνωστο. Κατεβάλλετο κάθε δυνατή προσπάθεια προς συγκράτησιν τών τμημάτων στην τάξη και άποφυγή έστω και της παραμικρής εικόνας διαλύσεως και άποσυνθέσεως της μονάδος. Οί Διοικηταί τών Τμημάτων και οί άξιωματικοί εύρίσκοντο μετά τών άνδρων γιά νά μή κατανοήσουν την όδυνηρά κατάστασιν μέχρι της στιγμής που θά έλαμβάνετο άπόφασις περί του πρακτέου.

Μεσολάβησαν συμβούλια και συσκέψεις χωρίς καμμία άπόφασιν. Τέλος μιά βραδυά, φαίνεται πως άντελήφθησαν ότι κάθε αντίστασις ήταν ματαιά, έλήφθη άπόφασις νά εγκαταλείψουμε τά σύνορα και νά συμπτυχθώμεν προς τό έσωτερικό της χώρας, όπως κι έγινετο. Μέ την είσοδον στό έσωτερικό άρχισε πλέον νά διαφαίνεται ή πραγματικότητα, ή όποία, ως έπληροφορήθημεν, διαγραφόταν ως ακολουθώς:

Οί Γερμανικές φάλαγγες είχαν πολλού προχωρήσει στά ενδότερα της χώρας και εισήλθον και εις αυτά τά Γιάννινα.

Στήν Άθήνα, πρό της τριαύτης καταστάσεως την 18/4/1941 ό Έλλην Πρωθυπουργός Άλεξ. Κορυζής, ηύτοκτόνησε κι έτσι ή χώρα εισήλθε και σέ κυβερνητική κρίσιν.

Τήν 20/4/1941 ό άντιστράτηγος Τσολάκογλου, εν άγνοία του Βασιλέως και χωρίς νά λάβουν γνώση τά Έλληνικά στρατεύματα της Ήπείρου, συνθηκολόγησε μέ τούς Γερμανούς.

Ή Έλλάς ύπεδουλώθη! Τήν 27/4/1941 ό Βασιλεύς μέ την Κυβέρνησιν, μέ πρωθυπουργόν τόν Έμμανουήλ Τσουδερό, όστις ώρκίσθηκε, μετά όλιγοήμερο κρίσιν, εις άντικατάσταση του αύτοκτονήσαντος Κορυζή, εγκατέλειψε την Έλλάδα και κατάφυγε στην Κρήτη.

Οί άπέραντες Γερμανικές φάλαγγες έκινούντο προς όλη την Έλλάδα. Μετά την κατάληψη τών Άθηνών συνετελέσθη ή ύποδούλωσις του Έλληνικού Γένους. Ψηλά στην Άκρόπολι άρχισε νά κυματίζη ή Γερμανική σημαία μέ τόν άγκυλωτό σταυρό. Οί Γερμανικές δυνάμεις κατέλυν την Έλληνική διοίκησιν κι επέβαλλον τά κατακτητικά των σχέδια.

4. Ό πόλεμος έτελείωσε

Τά Έλληνικά στρατεύματα της Άλβανίας άπεσύροντο πλέον προς τό έσωτερικό, αλλά συγκεκροτημένα άκόμη και μέ τά τιμημένα όπλα ανά χειρας, χωρίς όμως πλέον νά βροντάνε. Οί πρό όλίγου νωπές δάφνες στά μέτωπα τών στρατιωτών άρχισαν νά μαραίνονται. Ό Έλληνικός στρατός προχω-

ροῦσε γιά τά σπίτια του, ὄχι ὁμως ὅπως ἔπρεπε κι ἄξιζε σ' ἓνα νικητή. Ὁ πόλεμος τελείωσε δοξασμένος, χωρίς νά γευθοῦμε τούς καρπούς τῆς νίκης. Πίσω ἀπό τίς δοξασμένες Ἑλληνικές δυνάμεις ἀκολουθοῦσαν οἱ ἡττημένοι Ἴταλοί. Δυστυχῶς δέν ἐγένετο δεκτὴ ἡ λύσις ὅπως γίνη ξεχωριστὴ ἀνακωχὴ μέ τούς Γερμανούς, ὑπὸ τόν ὅρον οἱ Ἴταλοί νά μὴ εἰσέλθουν στό Ἑλληνικό ἔδαφος. Ὅπως ἀπεκαλύφθη ἀργότερον ὁ Μουσολίνι ἠξίωσεν ὅπως λάβῃ μέρος στὴν συνθηκολόγησιν καὶ ἡ χώρα του. Ἀξίωση ἰταμὴ, ὅπως τονίσαμε, ἐπονείδιστη ἀλλ' ἀναγκαία ἐκ τῶν πραγμάτων. Κι ἔτσι συνέβη οἱ νικημένοι στά πεδία τῶν μαχῶν φασίστες νά σκλαβώνουν τούς νικητάς. Θλιβερό τέλος, ἀλλὰ μοιραῖον γιά τό Ἑλληνικό γένος.

* * *

Προχωρούσαμε πρὸς τὰ Γιάννινα. Ὅπως ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, διετηρεῖτο ἀκόμη ἡ συνοχὴ τῶν τμημάτων. Οἱ ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοί, οἱ Διοικηταὶ τῶν Ταγμάτων, ἠκολοῦθουν τὰς μονάδας των καὶ ἐπικεφαλῆς ὅλων ἠκολοῦθει ὁ θρυλικὸς Διοικητὴς τοῦ ἐνδόξου καὶ ἀθανάτου 2/39 Συντάγματος Εὐζώνων, ἀντισυνταγματάρχης Πausanίας Κατσώτας. Οἱ Εὐζωνοὶ δέν ἤθελον νά ἀποχωρισθοῦν τούς ἀξιωματικούς των πού τούς ὠδήγησαν στὶς νικηφόρες μάχες, οἱ ὁποῖες δόξασαν τὴν πατρίδα τους. Ἦθελον νά ἐπιστρέψουν ὅλοι μαζί ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ξεκίνησαν, στό ἥρωικό Μεσολόγγι καὶ νά καταθέσουν τὰ ὅπλα των μαζί μέ τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. Ἦθελον νά ἐπισκεφθοῦν τούς τάφους τῶν ἡρώων γιά νά τούς μεταφέρουν τό μήνυμα τῶν νεκρῶν τῆς Ἀλβανίας πὼς δέν ὑστέρησαν σέ πράξεις ἡρωισμοῦ καὶ αὐτοθυσίας αὐτῶν. Πὼς μιὰ φορά ἀκόμη τό Ἑλληνικὸ Ἔθνος ἀπέδειξεν ὅτι ἦτο ἄξιον τῆς μεγάλης του κληρονομίας καὶ τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ του προσορισμοῦ.

Προχωροῦντες καθ' ὁδὸν συνηνητήθημεν μέ τμήματα ἄλλων μονάδων, πού ροβολοῦσαν κι αὐτὰ ἀπὸ τὰ βουνά τῆς αἰματοβαμμένης Ἠπείρου. Στὶς μορφές τῶν στρατιωτῶν διεκρίνοντο ἡ θλίψις καὶ ἡ κατῆφεια ἀπὸ τὴν ἀδόκητη φορά τῶν πραγμάτων. Κι αὐτῶν, τό κλωνάρι τῆς δάφνης, ἄρχισε νά μαραίνεται ἀπὸ τὴν σκέψιν τῆς συμφορᾶς πού βρῆκε τό Ἑλληνικὸ γένος.

5. Τό 2/39 Σύνταγμα παραδίδει τὰ ὅπλα του

Σάν νά μὴ ἐφθάναν ὅλα τ' ἀνωτέρω, ἐνῶ συνεχίζετο ἡ πορεία μέ σκυμμένα τὰ κεφάλια, ἀπὸ τὴν κούρασιν καὶ τὴν ἐξαθλίωσιν, μᾶς προσετέθη κι ἓνας ἀκόμη ἐξευτελισμός, ὁ ὁποῖος ἀνεμένετο ἀπὸ στιγμή σέ στιγμή ὄχι ὁμως κατὰ τέτοιο τρόπο, μιὰ ὑποτιμητικὴ μεταχείριση, ἀνάρμοστος πρὸς νικητάς. Πρὶν φθάσωμε στὰ Γιάννινα ἀλλάξαμε πορεία πρὸς τὴ Ραψίστα.

Ἐκεῖ, λίγο ἔξω ἀπό τό χωριό, στόν κάμπο τῆς Ραψίστας, ἓνα Γερμανικό αὐτοκίνητο, μέ δύο στρατιῶτες κι ἓνα λοχία ἐπικεφαλῆς ἔχοντας κι ἓνα διερμηνέα, ἔκαναν νόημα νά σταματήσωμε. "Ὅλοι συνεμορφώθημεν, γιατί δέν μπορούσαμε νά κάνωμε κι ἀλλοιῶς. "Ὅλη ἡ δύναμις τοῦ Συντάγματος παρατάχθη κατά τμήματα ἐνώπιον τοῦ προαναφερθέντος Γερμανοῦ λοχίου. Ὁ Διοικητής τοῦ Συντάγματος Πausanias Κατσώτας ἐζήτησεν νά πληροφορηθῇ τί ζητοῦσαν καί ἡ ἀπάντησις, μέσω τοῦ διερμηνέως ἦταν, μέ λίγα λόγια ξερά, πῶς «οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες ἔπρεπε νά παραδώσουν τά ὅπλα των»! Ὁ Διοικητής, ιστάμενος στά πλευρό τοῦ λοχίου, λίαν συγκεκινημένος, μέ δάκρυα στά μάτια καί μέ φωνήν τρέμουνσαν, μετέδωσε τή διαταγή νά παραδώσουν τά ὅπλα, ὅπως κι ἐγένετο, χωρίς καμμιά ἀντίρρησην. Ἐκαστος στατιώτης, μέ καταφανή συγκίνησιν, παρέδιδε τό τετιμημένο ὄπλο του καί τό πολεμικό ὑλικό, πού ἔφερε μαζί του.

Ἀπό τά ὅπλα καί τό παντοειδές πολεμικό ὑλικό, μπροστά μας σχηματίσθηκε ἓνας μεγάλος σωρός. Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ τελείωσε ἡ παράδοσις τῶν ὅπλων τῶν στρατιωτῶν καί ὑπαξιωματικῶν, ὁ λοχίας, πάλι μέσω τοῦ διερμηνέως ἐζήτησε ὅπως «οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί παραδώσωσι τά πιστόλια των». Μέ τό δεύτερο πρόσταγμα μᾶς κουρέλιασαν τελείως. Πολλοί ἀξιωματικοί διεμαρτυρήθησαν γιά τήν προσβλητική ἀπαίτησι τοῦ λοχίου - Γερμανοῦ καί ἤρχισαν νά ὑβρίζουν, ἄλλοι δέ νά φέρουν ἀντιρρήσεις πῶς δέν ἔπρεπε νά τά παραδώσωμεν, ἀλλά νά συνεχίσωμεν τόν ἀγῶνα στά βουνά κατὰ τοῦ κατακτητῆ. Ἐθεωρήθη πᾶσα ἀντίδρασις ματαία καί ὅλοι μας συνεμορφώθημεν πρὸς τήν ἰταμή ἐντολή τοῦ λοχίου. Ἐκείνη τή στιγμή μέ ἐπλησίασε ὁ πατριώτης μου Θανάσης Κουτρούμπας καί μοῦ εἶπεν νά παραδώσω σ' αὐτόν τό πιστόλι καί θά μοῦ τό ἔδιδε στό χωριό. Ἔτσι κι ἔκανα, ἀλλά τό πιστόλι δέν τό ξαναεῖδα.

Οἱ στιγμές ἦταν τραγικές, ἀπό τά δάκρυα δέν μπορούσαμε ν' ἀτενίσωμε ὁ ἓνας τόν ἄλλο. Τά τετιμημένα ὅπλα τοῦ 2/39 Συντάγματος παρεδόθησαν σ' ἓνα λοχία Γερμανό. Κατηφεῖς ἀπό συγκίνησι, μέ σπαραγμένη καρδιά καί μέ μάτια βουρκωμένα ἀφήσαμε τά νικηφόρα μας ὅπλα καί συνεχίσαμε τήν πορεία μας ἄοπλοι γιά τά σπίτια μας.

Ὁ ἐχθρός τώρα, ἀνενόχλητος κι ἀσυγκράτητος, εἰσχωροῦσε σ' ὅλη τή χώρα καί τύλιξε σφιχτά τούς πλοκάμους τῆς κατοχῆς.

* * *

Πρὶν συνεχίσωμε τήν πορεία μας, ἐν διαλύσει πλέον, αἱ τελευταῖες λέξεις τοῦ Κατσώτα ἦσαν: «Οἱ ἀξιωματικοί μποροῦν νά πάρουν ἕκαστος, ἀπό ἓνα ὑποζύγιο διὰ τὰς ἀποσκευάς των». Ἐγώ καί μερικοὶ ἄλλοι πήραμε ἀπό δύο. Ἀφοῦ περίσσευαν καί προκειμένου νά τά πάρουν οἱ Ἴταλοί πῆρα ἓνα

ἄλογο καί ἕναν ἡμίονο καί τὰ παρέδωσα στὸν δῆθεν ἵπποκόμο μου Θανάση Κυρίλῃ, περὶ τοῦ ὁποῖου ἀνέφερον ἀνωτέρω, καί τὸν παρεκάλεσα, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ξεκούραστος καί ὄχι ταλαιπωρημένος σάν ἐμένα, νὰ πᾶμε μαζί μέχρι τὸ Ἀγρίνιο, ἀφοῦ ἡ κατεύθυνσις καί τῶν δυὸ μας ἦταν ἡ αὐτή. Φορτώσαμε τίς ἀποσκευές μας καί συνεχίσαμε τὴν πορεία.

6. Διάλυσις τοῦ 2/39 Συντάγματος

Τὰ μέχρι τῆς Ραψίστας συγκροτημένα τμήματα τοῦ 2/39 Συντάγματος ἤρχισαν νὰ διαλύονται. Ἐκαστος ἄρχισε πλέον νὰ λαμβάνῃ μόνος του τίς ἀποφάσεις, ποῖο δρόμο θ' ἀκολουθοῦσε γιὰ νὰ φθάσῃ μιά ὥρα νωρίτερα στὸ σπίτι του.

Ὁ δρόμος ἀπὸ Γιάννινα πρὸς Φιλιπιάδα ἦταν κατάμεστος ἀπὸ στρατό. Οἱ στρατιῶτες νηστικοί, μιά καί δυὸ ἐβδομάδες, κατάκοποι, τραβοῦσαν τώρα γιὰ τὰ χωριά τους, ποῦ τὰ εἶχεν ἐπισκιάσει ἤδη ὁ ζυγὸς τῆς σκλαβιάς.

Στὸ δρόμο πρὸς Φιλιπιάδα - Ἄρτα ἀτέλειωτες Γερμανικὲς φάλαγγες περνοῦσαν ὀλοταχῶς πρὸς τὴν Αἰτωλο-Ἀκαρνανία. Ἀπὸ τὸ γρήγορο πέρασμά τους προκαλοῦσαν σφοδρὸ ἀέρα, ὁ ὁποῖος παρέσυρε τὰ Ἑλληνικὰ φαντάσματα κι ἔπεφταν στὴ γῆ. Δεξιά κι ἀριστερά τοῦ δρόμου διεκρίναμε τὴν εἰκόνα τῆς καταστροφῆς. Ἄλογα σκοτωμένα, αὐτοκίνητα τουμπαρισμένα, μουλάρια ἀδέσποτα, ὕλικά σκορπισμένα, στρατιῶτες ξαπλωμένοι, δέν μποροῦσαν νὰ βαδίσουν ἀπὸ τὴν πεῖνα.

Ἐνῶ ὁ καθένας προσπαθοῦσε νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ περιβάλλον τῆς φρίκης καί μέ κάθε τρόπο νὰ συντομεύσῃ τὴν ἀπόστασιν πρὸς τὸ χωριό του, αἰφνης βλέπω τὸν πατριώτη μου καί σήμερα κουμπάρο μου Χαρίλαο Κουτρούμπα φορτωμένο μέ μιά μεγάλη δερμάτινη θήκη ἀσυρμάτου, κάτι κουβέρτες καί κάμποσα ἄλλα πράγματα νὰ βαδίζει κι αὐτὸς γιὰ τὸ χωριό μας. Βλέποντας ἔτσι τὸν Χαρίλαο ἐξεπλάγην, γι' αὐτό καί τὸν ἠρώτησα: «Βρέ Χαρίλαε, τί κάνεις ἐκεῖ; δέν κοιτᾷς νὰ φθάσῃς μόνος σου, ποῦ τὰ κουβαλᾷς αὐτά τὰ πράγματα;». Εἰς ἀπάντησιν μοῦ λέγει πῶς τὰ κουβαλᾷ ἀπὸ τὸ μέτωπο καί τοῦ ἐρχόταν κρίμα νὰ τ' ἀφήσῃ καί πῶς εἶχε καί ἄλλα πράγματα καί τὰ πέταξε.

7. Ὁ ἵπποκόμος μ' ἐγκαταλείπει

Δέν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς, πάντως μετὰ δυὸ - τρεῖς ἡμέρες πορεία ἀπὸ τὴ Ραψίστα, ὅπου παραδώσαμε τὰ ὅπλα, φθάσαμε λίγο πρό τῆς Φιλιππιάδος. Σ'

ένα μέρος, παρά τήν ὄχθη τοῦ Λούρου ποταμοῦ, ἀποκαμωμένος ἀπό τήν κούραση, εἶπον στόν Κυριλῆ νά σταματήσωμεν ἐκεῖ νά καθίσουμε. Ἀφήσαμε τά ζῶα νά βόσκουν καί καθίσαμε κάτω ἀπό τά πλατάνια. Ἐδῶ πρέπει νά σημειωθῇ πῶς στά ζῶα δέν ἵππεύαμε γιατί νηστικά ὅπως ἦσαν δέν μπορούσαν νά μᾶς μεταφέρουν. Ἐκεῖ πού ἔφαγα λίγη γαλέτα πού φύλαγα στήν τσέπη μου γιά βραδυνό ἰδρωμένος ὅπως ἤμουν, ἀπεκοιμήθην.

Ἀπό τόν θόρυβο τοῦ ποταμοῦ καί τίς διερχόμενες ὅλη τή νύχτα Γερμανικές φάλαγγες καί ἀπό τό κρύο κατά τά μεσάνυχτα ξύπνησα καί ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἔρριξα μιὰ ματιά στά ζῶα ἃν ὑπάρχουν. Αἶφνης παρατηρῶ ὅτι δέν ὑπῆρχε τό ἄλογο, ἀλλά συγχρόνως διεπίστωσα πῶς ἀπουσίαζεν κι ὁ Κυριλῆς. Τήν νύχτα ὁ πιστός σύντροφος... πού εἶχα εὐεργετήσῃ, ὅπως ἀνέφερον ἀνωτέρω, ἐκμεταλλευόμενος τόν ὕπνο μου πῆρε τό ἄλογο κι ἔφυγε. Γιά τήν καλή του αὐτὴ πράξη... καί γιά τήν ἀνταπόδοσιν τῆς καλωσύνης μου, ὅταν κάποτε συνητηθήμεν στό Ἀγρίνιο τόν ἠυχάριστησα...

Δέν παρέμεινεν τίποτα ἄλλο, παρά νά συνεχίσω τήν πορεία μόνος μου. Πρωί πρωί σηκώθηκα, φόρτωσα τίς λίγες ἀποσκευές μου στό μουλάρι κι ἀνεχώρησα γιά τὴ Φιλιππιάδα. Ἐκεῖ ἤλπιζα πῶς κάτι θά προμηθευθῶ γιά φαγητό, ἀφοῦ μάλιστα εἶχον καί χρήματα.

8. Ἡ φιλοξενία στή Φιλιππιάδα

Καθ' ὁδόν σκέφθηκα πῶς κάποτε στή Φιλιππιάδα ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός μου, Χρῆστος Κοκολιός, εἶχεν ἓνα παιδικό φίλο, ράπτη τό ἐπάγγελμα, ἐνεθυμήθην μάλιστα καί τό ὄνομά του, Γιάννη Ντάκουλα τόν ἔλεγαν. Τόν ἄνθρωπον αὐτόν οὐδέποτε εἶχα ἰδεῖ, οὔτε καί μέ ἤξευρε, ἀλλ' ἀπό τίς πολλές συζητήσεις πού ἔκανε γι' αὐτόν ὁ γαμβρός μου τόν θυμήθηκα. Ἰδού τό γνωστόν σοφόν ρητόν ἢ «πενία τέχνες κατεργάζεται» εὗρεν τήν ἐφαρμογή του. Σκέφθηκα νά τόν ἀναζητήσω ὅταν ἔφθана στή Φιλιππιάδα καί ἴσως κάποιος νά τόν ἐγνώριζε καί ἀφοῦ τόν συναντοῦσα, θά ἔκανα χρήση τοῦ ὀνόματος, τοῦ ἐπιστήθιου φίλου του καί γαμβροῦ μου, καί θά τοῦ ζητοῦσα λίγο ψωμί. Ἡ περίπτωσις ἦταν τοιαύτη πού δέν χωροῦσε ντροπὴ καί ἐξ ἄλλου ψωμί θά τοῦ ζητοῦσα. Σκέφθηκα κι ἓνα ἄλλο, πῶς ὕστερα ἀπό τό στρατό πού περνοῦσε στή Φιλιππιάδα, ἦταν δύσκολο νά εὗρω ψωμί ἐπὶ πληρωμῇ. Μόλις ἔφθασα λοιπόν στήν Φιλιππιάδα ὅποιον πολίτη ἔβλεπα, τόν ρωτοῦσα ἂν ἐγνώριζε κάποιον Γιάννη Ντάκουλα, προσέθετον καί τό ἐπάγγελμα ράπτης, γιά νά κάνω τόν διαχωρισμό ἀπό κανένα ἄλλο συνῶνυμο πρόσωπο καί πάει ὁ κόπος μου χαμένος. Δέν ἄργησα κι ἓνας Φιλιππιαδίτης τόν ἐγνώριζε καί μοῦ εἶπεν πῶς ἔπρεπε νά τόν ἀναζητήσω στήν Κάτω Φιλιππιάδα, ἐκεῖ

ἔμεινε καί μέ κατετόπισεν πῶς θά τόν εὔρισκα. Ὅταν ἔφθασα ἐκεῖ πού μοῦ εἶπεν εἰς ἄλλη μου ἀναζητήσιν μοῦ ἐπέδειξαν καί τό σπίτι του. Δέν ἐβράδυνα καί σέ λίγο κτυποῦσα τήν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του. Μοῦ διέφυγεν νά γράψω πῶς τό μουλάρι τό ἔσυρα μαζί μου, γιατί ἄρχισαν νά παρουσιάζωνται κρούσματα αὐθαιρεσιῶν... Στό κτύπημα τῆς πόρτας μέ ὑπεδέχθησαν ἡ σύζυγός του κυρία Ντάκουλα καί ἀφοῦ μέ ἠρώτησε ποῖον ζητῶ μοῦ ἐπρότεινε νά εἰσέλθω στό σαλόνι τοῦ σπιτιοῦ της! Τῆς ἐξήγησα πῶς αὐτό δέν μπορούσε νά γίνη, στήν ἐλεεινή κατάσταση πού βρισκόμουν καί τέλος ἐπικράτησα, παρά τίς ἀντίθετες ἀπόψεις τῆς φιλόξενης οἰκοδεσποίνης.

Ἐν τέλει, μετά διαλογική συζήτηση, ἐξήλθεν ὁ ἄνδρας τῆς καί φίλος τοῦ γαμβροῦ μου, μέ τόν ὅποιον, ἀφοῦ γνωρισθήκαμε, τοῦ ἐξέθεσα τόν σκοπό τῆς ἐπισκέψεώς μου. Ἐπέμεινε κι αὐτός νά εἰσέλθω στό σπιτικό τους, ἀφοῦ ὅμως διεπίστωσαν τό ἀδύνατο, μέ πολλή καλωσύνη ὁ σύζυγος εἶπε στή γυναῖκα του νά μου δώση ψωμί καί τυρί, δυσανεστήθηκαν δέ καί οἱ δυο τους πού δέν μπῆκα στό σπιτικό τους νά μέ περιποιηθοῦν καλλίτερα.

Τούς ἀποχαιρέτησα καί τούς ἀπηύθυνα χίλια εὐχαριστῶ καί τούς ἐγνωμονῶ ἀκόμη καί σ' ὅλη μου τή ζωή, γιά τήν καλή τους πράξιν, ἀφοῦ δέν μοῦ δόθηκε ποτέ ἡ εὐκαιρία ν' ἀνταποδώσω αὐτό πού ἔκαμαν γιά μένα ὁ καλός φίλος τοῦ γαμβροῦ μου καί ἡ φιλόξενη κυρία του.

9. Συνάντησις μέ πατριῶτες

Ἀφοῦ ἐπροχώρησα λίγα μέτρα, σύροντας πίσω μου τό μουλάρι, ἔκοψα λίγο ψωμί καί τυρί νά φάγω καθ' ὁδόν καί τά ὑπόλοιπα ἐτακτοποίησα σ' ἕνα σακκίδιο, ἵνα μετά μεγάλης φειδοῦς κάνω χρήση, ἕως ὅτου ἐξοικονομήσω πάλι καί ἄλλο ψωμί, μέχρις ὅτου φθάσω στό σπίτι μου.

Αἶφνης, ἐκεῖ πού προχωροῦσα στήν ἐξοδο τῆς Φιλιππιάδος, βλέπω μιά γνωστή φυσιογνωμία, ἐπειδή ὅμως δέν ἤμουν ἀπολύτως βέβαιος ἂν ἦταν αὐτός πού νόμιζα, διότι ἔφερεν κι αὐτός ὅπως κι ἐγώ μακράν γενειάδα, ἠρώτησα· «Βρέ Πᾶνο ἐσύ εἶσαι». Ἀμέσως βλέπω τόν Πᾶνο Λωρίδα ἀπό τό χωριό μου νά μέ ἀναγνωρίζει καί νά μοῦ ἀπαντᾷ καταφατικῶς. Ἀφοῦ ἐνηγκαλίστημεν, μοῦ εἶπε πῶς ἐκεῖ πλησίον βρισκόταν καί ὁ, μακαρίτης τώρα πού γράφω αὐτές τίς γραμμές, Ἀνδρέας Ἀναστασόπουλος, συγχωριανός καί αὐτός, καί πῶς εἶχε μεταβεῖ διά νά πωλήσῃ λίγη ζάχαρη καί τσιγάρα γιά νά ἐξοικονομήσῃ χρήματα. Τρέξε τοῦ λέγω, χρήματα ἔχω ἐγώ, νά φέρῃ τά πράγματα πού τόσο εἶχαμε ἀνάγκη.

Ὁ μακαρίτης Ἀνδρέας Ἀναστασόπουλος, ὑπηρετοῦσε ὡς ὁδηγός στά αὐτοκίνητα τοῦ στρατοῦ μας. Ἀπό ἐπισιτιστικῆς ἀπόψεως εἶχε περάσει καλὰ καί κάτι περισσεύσε καί γιά τήν ἐπιστροφή.

Σέ λίγο ἔφθασε ὁ Ἀνδρέας καί σάν ἀγαπημένα ἀδέλφια καί οἱ τρεῖς μας ξεκινήσαμε γιά τήν Ἄρτα. Δέν ἔπρεπε νά χάνουμε καιρό, πρίν ν' ἰχτώσῃ ἔπρεπε νά φθάσωμε στήν Ἄρτα καί στό δρόμο λέγαμε τά βάσανά μας καί τίς ταλαιπωρίες μας.

Στήν Ἄρτα ἔπρεπε νά ἐξοικονομήσωμε ὅ,τι ἦταν δυνατόν διά νά φάγωμεν, χρήματα εἶχα ἐγώ, καί ἀφοῦ γίνεται λόγος περί χρημάτων κάνω τήν κατωτέρω σημείωση:

Ὡς ἐφεδρος ἀνθυπολοχαγός ἐλάμβανον μισθόν, ἄν ἐνθυμοῦμαι καλῶς 7.500 δρχ. μηνιαίως. Ὁ μισθός τῶν ὑπηρετούντων στό μέτωπο ἀξιωματικῶν, ἦταν διπλάσιος τῶν ὑπηρετούντων στά μετόπισθεν. Μᾶς τά ἔδιδαν πολλά, γιατί... ἤξευραν πῶς δέν θά μᾶς χρειάζονταν. Τά χρήματα αὐτά οὐδέποτε ἐσκέφθην νά εἰσπράξω ἀπό τό Δημόσιο, διότι δέν μοῦ χρειάσθηκαν, ἐξ ἄλλου τί θά τά ἔκανα, ἀφοῦ ἀπό στιγμή σέ στιγμή ἦταν ἄγνωστο ἂν θά ἐπιζοῦσα. Ἔτσι λοιπόν καί συσσωρεύοντο σέ πίστωσί μου. Μέ τήν ὀπισθοχώρηση ὅμως, ὅταν ἐφθάσαμε στό Σταθμό Διοικήσεως τοῦ Συντάγματος ἀνεῦρον τόν ταμία, ὅστις, σύμφωνα μέ τήν διαταγή πού πῆρε, ἔδωσε σέ ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς ἀπό ἓνα χρηματικό ποσό, πῆρα κι ἐγώ, ἄν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, 10.000 δρχ.. Αὐτά τά χρήματα μπορούσα νά τά διαθέσω γιά νά ἐξοικονομήσωμε τά ἀπαραίτητα πρός συντήρησιν ἐμοῦ καί τῶν συνταξιευόντων, καλῶν μου φίλων - πατριωτῶν, ὅπως κι ἐγένετο, ὡς θά ἴδωμεν κατωτέρω. Ἐνα ὑπόλοιπον χρηματικόν ποσόν, τό ὅποιον εἶχον νά εἰσπράξω παρέμεινε σέ πίστωσίν μου καί τό εἰσέπραξα στήν περίοδο τῆς κατοχῆς ἐπὶ πληθωρισμοῦ, ὅταν ἡ ἀγοραστική ἀξία του εἶχε ἐκμηδενισθῇ καί δέν μπορούσες ν' ἀγοράσῃς πλέον παρά ἓνα εὐτελές ἀντικείμενο... τῶν 100 δραμίων καλαμπόκι. Τό αὐτό συνέβη καί μέ τοὺς ἄλλους ἀξιωματικούς πού πολέμησαν στήν Ἀλβανία. Διά τή σωτηρία τοῦ Ἑθνους διαθέσαμε καί τοὺς μισθοὺς μας ἀκόμη ἐκτός ἀπὸ τῆ ζωῆς μας. Ἀποτελεῖ κι αὐτό ἓνα δείγμα τῆς φιλοπατρίας μας, γιατί ἡ πατρίς μας τότε εὐρίσκετο σέ ἀθλία οἰκονομικῶς. Οὐδέποτε δέ διεκδικήσαμε τίποτα, οὔτε ὑλικῶς οὔτε ἠθικῶς, ἀπὸ τῆ πατρίδα. Μάλιστα, γιά τό τελευταῖο, ἀφήσαμε νά τό διεκδικήσουν ἐκεῖνοι πού οὐδέν προσέφερον, οἱ ἐπιτήδριοι, οἱ ἐκάστοτε ἄνθρωποι τῶν εὐκαιριῶν, πού συνήθως καπηλεύονται τήν Ἑθνικοφροσύνη.

* * *

Στήν ἼΑρτα φθάσαμε ἀργά τό βράδυ. Ἐπό τό πολύ στρατό πού συγκεντρώθηκε, μετά δυσκολίας βρήκαμε μέρος νά μείνωμε. Ὅλοι οἱ ἐλαιῶνες εἶχαν καταληφθῇ. Στήν ἼΑρτα ἔπρεπε νά ἐξοικονομήσωμε ψωμί γιά τό δρόμο. Τήν φροντίδα αὐτή τήν ἀνέλαβον, εὐγενῶς φερόμενοι, οἱ δύο συνοδοιπόροι, κι ἐγώ παρέμεινα νά φυλάξω τά πράγματα καί τό ζῶο. Δυστυχῶς τό βράδυ ἐκεῖνο ἐπέστρεψαν χωρίς ἀποτέλεσμα. Δειπνήσαμε μέ ὅ,τι εἶχαμε. Τήν ἐπομένη οἱ προσπάθειες γιά τήν ἐξεύρεση ψωμιοῦ ἦσαν πιό ἔντονες καί ἐστέφθησαν ἀπό ἐπιτυχία. Οἱ δύο φίλοι ἐπιστρέψαντες ἀπό τήν περιοδεία ἀνά τήν πόλη, ἔφεραν περίπου δύο ὀκάδες ψωμί. Ἔτσι μπορούσαμε νά συνεχίσωμε τήν πορεία, ἀφοῦ ἐξοικονομήσαμε καί κάμποσα πορτοκάλια, ἀπό τοῦς περίφημους πορτοκαλεῶνας τῆς ἼΑρτης.

10. Ἐμπόδια στήν πορεία

Στήν περαιτέρω πορεία μας παρενεβλήθησαν ἀπροσδόκητα γεγονότα πού ματαιώσαν τίς ἀποφάσεις μας. Οἱ Γερμανοί ἀπηγόρευσαν τήν πορεία τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων τῆς Ἀλβανίας πρὸς Ἀμφιλοχίαν - Ἀγρίνιον, κατεύθυνση πού εἶχαμε προγραμματίσει. Ἀλλεπάλληλες ἀπόπειρες διαφυγῆς πρὸς τήν κατεύθυνσιν αὐτή ἐματαιώθησαν καί μάλιστα μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς μας, ἔτσι ἀναγκασθήκαμε νά παραμείνουμε καί ἀλί στήν ἼΑρτα ἕνα βράδυ. Τό βράδυ ἐκεῖνο, ὕστερα ἀπό διάφορες πληροφορίες πού συγκεντρώσαμε σχετικῶς μέ τά πιθανά δρομολόγια πού ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσωμε, ἀνταλλάξαμε διάφορες σκέψεις γιά νά βροῦμε τήν συμφορῶτερη λύση καί τέλος ἀποφασίσουμε νά κατευθυνθοῦμε πρὸς τά βουνά πού τόσο καιρό συνηθίσουμε ν' ἀνεβοκατεβαίνουμε, ἀφοῦ ἐξ ἄλλου εἶμασταν καί οἱ τρεῖς μας ὀρεσίβιοι. Σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες πού συγκεντρώσαμε ἡ νέα μας κατεύθυνση καθορίστηκε πρὸς Βάλτον - Εὐρυτανίαν, γιά νά φθάσωμε τό συντομώτερον πρὸς τήν ἰδιαιτέρα μας πατρίδα.

* * *

Τῇ νύχτᾳ στήν ἼΑρτα ἔβρεξε πολύ, τόσο πού μουσκέψαμε τελείως-μέχρι τίς σάρκες. Ἡ ἐλῆά ὑπό τήν σκέπην τῆς ὁποίας παραμείναμε δέν ἠδυνήθη νά μᾶς προφυλάξῃ σχεδόν καθ' ὅλου. Βρεγμένοι ὅπως εἶμασταν, πράγμα πολύ συνηθισμένο, ξεκινήσαμε πρὸς τή νέα μας κατεύθυνση. Ὁ Πᾶνος ἐμπρὸς σύροντας τό μουλάρι κι ἐγώ κι ὁ Ἀνδρέας ἀκολουθοῦσαμε. Πρῶτος σταθμός ἦταν τό Κομπότι. Ὀλίγον πρό αὐτοῦ στό Νικοράκι βρήκαμε κάτι στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι ἐξεποιοῦν ὀρισμένα πράγματα τοῦ στρατοῦ σέ πολίτας. Φαίνεται πῶς αὐτοὶ ἀνῆκον στόν ἀνεφοδιασμό καί ὅ,τι ὑπόλοιπα παρέ-

μειναν τά μετέφεραν εκεί γιά νά τά έκποιήσουν. Δυστυχώς δέν ἦταν φαγώσιμα γιά νά ἀγοράσωμεν καί ἡμεῖς.

Ἡ πορεία συνεχίζετο πολύ ἀργά μέν ἀλλά σταθερῶς 6 - 8 ὥρες τήν ἡμέρα. Ἀνάλογα μέ τό κουράγιο πού εἶχαμε, βαδίζαμε. Ἐξ ἄλλου, ἔπρεπε καθ' ὁδόν νά ἀνεφοδιαζόμεθα σέ τρόφιμα πού ἦσαν ἡ κινητήριος δύναμις γιά μᾶς, γιατί χωρίς αὐτά ἦταν ἀδύνατο νά προχωρήσωμε.

Τήν κατεύθυνσιν πού πήραμε ἡμεῖς ἠκολούθησαν καί πολλές ἄλλες χιλιάδες στρατιῶτες τοῦ Ἀλβανικοῦ μετώπου, κι ἔτσι στά χωριά πού περνούσαμε, περνοῦσαν κι ἄλλοι, καί οἱ κάτοικοι, κατά τό πλεῖστον πτωχοί, τά μέρη ἄγωνα, δέν μπορούσαν νά μᾶς ἐφοδιάσουν ὅλους μέ τρόφιμα, ὅσονδ' ἴσως ἀκριβά καί ἂν τά πληρώναμε.

Πρόχωροῦντες ἀπό μακρὰ ἀντικρύσαμε τό χωριό Χαλκιόπουλοι. Βάλαμε τά δυνατά μας γιά νά φθάσωμε ἔστω καί λίγο ἀργά τό βράδυ, ἀλλά δέν τό κατορθώσαμε, γιατί ὅσο πλησίον καί ἂν φαινόταν στήν πραγματικότητα ἦταν μακρὰ, κι ἔτσι παραμείναμε ψηλά στό βουνό. Τό πρωί ὅταν μπήκαμε στό χωριό μερικοί κάτοικοι διεμαρτύροντο ὅτι στρατιῶτες πέρασαν τήν νύχτα καί τοὺς ἔφαγαν τά κρεμμύδια, μάλιστα ἓνας χωρικός ἔλεγε πὼς δέν ἦταν σωστό πράγμα αὐτό· "Ἕλληνες στρατιῶτες νά καταστρέφουν! Φαντάσου τί θά γίνη, ἔλεγε, ὅταν ἔλθουν οἱ Ἴταλοί... Τοὺς ἀντιπαρήλαμε, φαίνεται πὼς αὐτοὶ δέν θά πείνασαν ποτέ γιά νά διαμαρτύρωνται γιά τά κρεμμύδια τους.

Καθ' ὅσον συναντήσαμε ἓνα μαγαζί ὅπου εἰσελθόντες ζητήσαμε ἀπὸ τὸν καταστηματάρχη νά μᾶς δώσῃ ὅ,τι εἶχε γιά φαγητό. Εἰς ἀπάντησιν, ὁ πονηρός βαλτινός, προσεφέρθη νά μᾶς δώσῃ ἀρκεῖ νά πληρωθῇ. Εὐχαρίστως συμφωνήσαμε νά μᾶς ψήσῃ ἓνα κατσίκι καί νά μᾶς δώσῃ μιὰ κουλούρα καλαμποκίσιο ψωμί ἀντί 550 δρχ. Ἀφοῦ μᾶς τά ἐτοίμασε καί φάγαμε, τό ὑπόλοιπο κρέας καί τό ψωμί τά βάλαμε στό σακκίδιο γιά νά τά ἔχομε ἐφόδια στήν περαιτέρω πορεία μας. "Ὅλα αὐτά τά φορτώθηκε ὁ Πᾶνος καί ἀφοῦ ἀποχαιρετίσαμε τὸν μπακάλη ὅστις ἔμεινε ἱκανοποιημένος ἀπὸ τήν γενναία ἀμοιβή, ὅπως κι ἐμεῖς ἀπὸ τήν περιποίηση, συνεχίσαμε τό δρόμο μας. Καθ' ὁδόν τά ὑγρά ἀπὸ τό φρεσκοψημμένο κρέας ξεπέρασαν τό σακκίδιο, πού ἔφερε ὁ Πᾶνος κι ἄρχισαν νά τρέχουν. Δέν ἄργησαν ν' ἀντιληφθοῦν τήν μурωδιά οἱ σφήκες καί νά συγκεντρωθοῦν ἔξω ἀπὸ τό σακκίδιο, ἤθελαν κι αὐτές νά πάρουν τό μερίδιό τους. Ὑποφέραμε κάθε τόσο νά τίς διώχνουμε νά μὴν τσιμπήσουν καί τὸν Πᾶνο.

Ἀνεβοκατεβαίνοντας τά βουνά, ξεκουραζόμενοι ὅπου νομίζαμε καλλίτερα ὅταν δέν μπορούσαμε νά προχωρήσωμε, περάσαμε τὸν Βάλτο. Τίς στάσεις μας τίς κανόνιζε καί ἡ τροφή γιά τό ζῶο. "Ὅπου σταματοῦσαμε ἀπαραίτητως ἔπρεπε νά ὑπάρχουν χορτάρια καί νερό.

Πλησιάσαμε πρὸς τὴν Εὐρυτανία. Ὁ πρῶτος σταθμὸς μας ἦταν τὸ μοναστήρι τῆς Τατάρνας. Ἐκεῖ περιμέναμε πὼς κάτι θὰ ἐξοικονομούσαμε γιὰ φαγητό, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐξηπατήθημεν. Εἶχαμε τὴν ἐντύπωση, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ δικό μας μοναστήρι τοῦ Προυσσοῦ, ὁποῖος περάσει θὰ τύχη περιποίησης, ὅτι θὰ μᾶς προσέφερον φαγητό ἂν ὄχι κατάλυμα γιὰ ὕπνο. Ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς μᾶς ἡρνήθη κάθε συνδρομή, δηλώνοντας ὅτι τὸ Μοναστήρι ἦταν φτωχὸ καὶ δὲν εἶχε τρόφιμα οὔτε γιὰ τὸ προσωπικό του. Ἀπογοητευμένοι συνεχίσαμε τὴν πορεία μας. Πέρασαμε τὴν Μαρδάχα, τὴν περίφημη πηγὴ τοῦ Ἀχελώου καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ Γεφύρι τοῦ Μανώλη καὶ κατηυθύνθημεν πρὸς τὸν Δῆμο Ἀρακυνθίων.

Ἄπ' ὅλα τὰ χωριά πού περάσαμε μὲ συμπόνοια μᾶς ἐβλεπον οἱ Εὐρυτᾶνες, ἀλλὰ πτωχοὶ ἄνθρωποι δὲν μπορούσαν νὰ μᾶς βοηθήσουν.

* * *

Πολλοὶ στρατιῶτες, γιὰ νὰ ἐπηρεάσουν τὴν βοήθεια τῶν κατοίκων, παρουσιάζοντο ὡς ἀξιωματικοὶ καὶ μάλιστα ὄχι κατώτεροι τοῦ βαθμοῦ τοῦ λοχαγοῦ, πρὸς τοῦτο ἐτοποθέτουν στίς ἐπωμίδες των κάτι ἀστερίσκους πού εἶχαν προμηθευθῇ ἀπὸ Ἰταλοὺς στρατιώτας. Οἱ Ἰταλοὶ στρατιῶτες ἔφερον στά πέτα τῶν χιτωνίων των ἀστερίσκους, διακριτικὰ τῆς μονάδος των. Ταῦτα ἐχρησιμοποιοῦν οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες προκειμένου νὰ ἐμφανίζονται ὡς ἀξιωματικοὶ, ἐπειδὴ, ὡς γνωστόν, οὗτοι διεκρίνοντο στοῦ βαθμοῦ μὲ ἀστερίσκους, ἐπὶ τῶν ἐπωμίδων ὁμως.

Ὅ,τι ἤθελες ἐβλεπες. Ὅλοι καὶ κάτι τὸ πονηρόν θὰ ἔκαναν γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν δύσκολο περίστασιν.

* * *

Πρὸς τὴν κατεύθυνσίν μας ἦταν καὶ τὸ χωριὸ Ἀγαλιανός. Ὅταν φθάσαμε ἐκεῖ ἀνεζήτησα καὶ συνήντησα τὴν χαροκαμένη μάνα τοῦ στρατιώτη Κοντογιάννη, τοῦ ἐπονομαζομένου Ἀληφασκιᾶ, πού σκοτώθηκε λίγες μέρες πρὸ τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὸ μέτωπο, ὅπως ἀνέφερον ἀνωτέρω. Τῆς περιέγραψα ὅλες τίς λεπτομέρειες τοῦ φόβου τοῦ γιοῦ της καὶ τὴν παρηγόρησα ὅσο μπορούσα, λέγοντας πὼς δὲν εἶναι ἡ μόνη ἀλλὰ χιλιάδες μανάδες πού ἀνέμενον εἰς μάτην τὴν ἐπιστροφὴν τῶν παιδιῶν της. Ὅτι ἔπρεπε νὰ αἰσθάνεται ὑπερήφανη, διότι ὁ γιὸς της ἔλαβε μέρος σ' ἓνα πόλεμο πού δόξασε τὴν Ἑλλάδα καὶ σκοτώθηκε γι' αὐτήν. Ἡ καϋμένη ἡ γυναικούλα ἦταν ἀπαρηγόρητη, ἤλθε καὶ μὲ συνήντησε μὲ τοὺς δικούς της. Τῆς ἐξομολογήθηκα ὅ,τι ἤξερα γιὰ τὸ γιὸ της καὶ γιὰ τὸ μοιραῖο τέλος του.

* * *

Εἰς ὅλα τὰ χωριά πού περνούσαμε ἑκατοντάδες πατεράδες καὶ μανοῦλες, ἀδελφές καὶ ἀδελφοί, γυναῖκες καὶ παιδιά, γέροντες καὶ γρη῏ες μᾶς

πλησίαζαν και ρωτούσαν πού υπηρετούσαμεν, σέ ποία μονάδα και ἂν εἶχαμε ἀκούση ἢ γνωρίζαμε γιά τόν ἄνδρα τους, γιά τό παιδί τους, γιά τόν ἀνεψιό τους και γενικῶς γιά κάθε φιλικό τους ἢ συγγενικό τους πρόσωπο πού εἶχαν καιρό νά πάρουν εἰδήσεις του και δέν γύρισε ἀκόμη.

Πόσες και πόσοι ἀπό τοὺς ἀνωτέρω, μέ πικραμένα χεῖλη, μέ σφιγμένη τήν καρδιά εἰς μάτην ἀναζητοῦσαν αὐτόν πού περίμεναν, γιατί σκοτώθηκε γιά τήν τιμὴ τῆς πατρίδος του.

11. Στό Δῆμο Ἀρακυνθίων

Ἀφοῦ διανυκτερεύσαμε στόν Ἀγαλιανό, τήν ἐπομένη ξεκινήσαμε γιά τήν περιοχή τοῦ τέως Δήμου Ἀρακυνθίων, στήν περιοχή τοῦ ὁποίου ἦταν και τό χωριό μας.

* * *

Ἐδῶ πρέπει νά σημειωθῇ πῶς διανυκτερεύαμε πάντοτε στήν ὑπαιθρο. Καθ' ὅλο τό διάστημα ἀπό τῆς μεταβάσεώς μας στό μέτωπο, τῆς παραμονῆς μας στήν Ἀλβανία και τῆς ἐπιστροφῆς μας ἐπὶ 7μηνο περίπου, καμμιά φορά δέν κοιμηθήκαμε κάτω ἀπό στέγη, ὅποιεσδήποτε και ἂν ἦσαν οἱ καιρικές συνθήκες. Καί στίς βροχές και στά χιόνια και στίς ξαστεριές. Τό ἴδιο ἦταν γιά μᾶς πάντοτε. Τό κορμί εἶχε συνηθίσει στό χῶμα, τό ὁποῖο προσπαθοῦσε νά θερμάνη στριφογυρίζοντας ἀπό τήν ἐνοχλητική ψεῖρα. Σέ καμμιά περίπτωσι δέν ἐπεζητήσαμε κατάλυμα γιά ὕπνο, ὅλη ἡ γῆ στρώμα κι ὁ οὐρανός στέγη και τά δυό ποτέ δέν μᾶς ἔφεραν ἀντίρρηση πῶς δέν θά ὑπάρχει χώρος νά μείνουμε.

Πρό κάθε κατακλίσεώς μας γιά ὕπνο, γιά νά γίνη τό κρεβάτι μαλακώτερο τό καθαρίζαμε ἀπό τίς πέτρες κι ἐκεῖ πέφτοντας, ἔχοντας γιά μαξιλάρι τό χέρι και σκέπασμα μιά κουβέρτα, κοιτούσαμε πότε θά βγῇ ὁ αὐγερινός νά συνεχίσουμε τήν πορεία μας. Ἄν πολλές φορές δέν κλείναμε μάτι, αὐτό δέν εἶχε σημασία, ἀρκεῖ πού ἐξεπληρώθη τό αἶσθημα τῆς αὐθυποβολῆς, τό ὅτι ξαπλώσαμε γιά μερικές ὥρες.

* * *

Ὡς ὅσο πλησιάζαμε πρὸς τήν πατρίδα μας, τόσο και περισσότερες δυνάμεις ἀνακτούσαμε.

Τό καῦμένο τό μουλάρι, μᾶς ἀκολουθοῦσε κι αὐτό σάν πιστός σύντροφος, ἐλπίζοντας στό τέλος τῶν δεινῶν του και πῶς συντόμως θά εὑρίσκει κι αὐτό καλλίτερες συνθήκες διαβιώσεως. Τό φροντίζαμε ὅσο τό δυνατόν και περισσότερο. Ὅπου σταματοῦσαμε γιά διανυκτέρευσις ἢ φροντίδα μας ἐπε-

κτείνεται καί σ' αὐτό, νά ὑπάρχουν χορτάρια νά βοσκήσῃ στό διάστημα τῆς νύχτας. Ἦταν πολύ συμπαθής ἡ περίπτωσίς του, μᾶς ἠκολούθησε κι αὐτό στά βουνά, προσέφερε κι αὐτό τίς ὑπηρεσίες τους καί δέν ἔπρεπε νά τό ἐγκαταλείψωμε, ἀφοῦ ἀκόμη μᾶς ἐξυπηρετοῦσε μεταφέροντας τίς ἀποσκευές μας. Ἦταν στενός σύντροφος.

* * *

Δέν πρέπει νά διαφύγῃ τῆς σκέψεως πῶς τά ὑποζύγια στήν Ἀλβανία, ὅπως πολλές φορές ἀνέφερα, προσέφεραν ὑψίστας ὑπηρεσίας στόν Ἑλληνικό Στρατό.

Μαζί μέ μᾶς ὑπέφεραν κι αὐτά, στά χιόνια, στίς βροχές, στίς ἀνεμοθύελλες, στούς πάγους, νηστικά κουβαλοῦσαν πολεμοφόδια καί τροφές μέχρι τήν πρώτη γραμμή τοῦ πυρός. Χιλιάδες μουλάρια καί ἄλογα σκοτώθηκαν στήν Ἀλβανία. Τά καῦμένα τά ζῶα, στερούμενα λογικῆς, χωρίς καμμιά ἀντίστασιν, χωρίς ἐκδίκησιν, ἐδέχθησαν ἀδιαμαρτυρήτως τόν θάνατο.

Στήν Ἀλβανία λόγω τοῦ ὀρεινοῦ ἐδάφους καί τῆς ἐλλείψεως ἀμαξητῶν δρόμων, ὅλα μετεφέροντο, μέχρι καί τήν πρώτη γραμμή, μέ τά ζῶα. Συνεπῶς δέν εἶναι δυνατόν ν' ἀγνοήσωμεν ὅτι πολλά προσέφεραν, στό βωμό τῆς ἐλευθερίας καί ὡς ἐκ τούτου ἀνήκει καί σ' αὐτά, τά ἄλογα ὄντα, μερίδιο ἀπό τίς δόξες πού ἔτυχον τά Ἑλληνικά στρατεύματα, γιά τίς ὑπηρεσίες των.

* * *

Καθ' ὅλον τό διάστημα, ἀπό τήν Ἄρτα πού πήραμε τά βουνά μέχρι τῆς ἀφίξεως στό χωριό μας, πουθενά δέν συναντήσαμε ἐχθρικά τμήματα, τά ὅποια ἦσαν πλέον κυρίαρχα κι ἀλώνιζαν ἐλεύθερα τή χώρα μας.

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ

ΙΖ' ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

“Υστέρα από ένα συνεχῆ ἀνήφορο ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ χωριά Καταβόθρα - Ἐσχωρία φθάσαμε στὴν ὁροσειρὰ τοῦ Ζυγοῦ. Τό τέντωμα ἐκείνης τῆς μέρας ξεπέρασε κάθε ὄριο ἀντοχῆς. Θέλαμε ὅπωςδὴποτε ἐκεῖνο τό βράδυ νά φθάσωμε στὰ σπίτια μας ἔστω καί πολύ ἀργά, γιὰ νά θέσωμε τέρμα στίς περιπέτειές μας. Ἀπὸ τόν Ζυγό ἀντικρύσαμε μέ συγκίνηση τὰ βουνά τῆς ἰδιαίτερας μας πατρίδος. Ὡς ἄλλοτε ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ πολυβασανισμένος Βασιλεύς τῆς Ἰθάκης, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Τρωϊκὴ Ἐκστρατεία, ἐξεδήλωσεν ὡς μόνη του ἐπιθυμία νά ἐβλεπε, ἔστω καί ἀπὸ μακριά, τοὺς καπνοὺς πού θ’ ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὰς καπνοδόχους τῶν σπιτιῶν τῆς πολυαγαπημένης του πατρίδος Ἰθάκης, ἔτσι καί ἡμεῖς, ὕστερα ἀπὸ τὰ τόσα φρικτὰ βάσανα τῆς ἐκστρατείας μας στὴν Ἀλβανία, μεγάλη μας ἐπιθυμία ἦταν νά βλέπαμε πάλι τὰ βουνά τῆς ἀγαπημένης μας πατρίδος. Περάσαμε πολλοὺς κινδύνους, ὑπερπηδήσαμε πολλὰ ἐμπόδια, ὑποφέραμε πολλὰ καὶ δέν πιστεύαμε ποτέ πῶς θά ξαναγυρίζαμε ἐκεῖ πού ξεκινήσαμε.

Μέ χαρά καί συγκίνηση πήραμε τόν κατήφορο γιὰ τόν Προυσσό, ἀντικρύσαμε τό Μοναστήρι του, ἀπευθύνουμε ἓνα μεγάλο εὐχαριστῶ σ’ Αὐτὴ πού ἀπὸ τὴν σπηλιά της παρηκολούθησε τόν δίκαιο ἀγῶνα μας, πού μέ τῇ Θεῷ Χάρι Της, μᾶς συμπαρεστάθη στίς δύσκολες περιστάσεις πού περάσαμε καί μᾶς βοήθησε νά ἐπανέλθουμε καί πάλι στὴ Χάρι Της. Ἀναρίθμητες οἱ φορές πού σέ κάθε μας κίνδυνο ἐπικαλέσθημεν τὴν Παναγία νά μᾶς διαφυλάξῃ, κι αὐτὴ ἀκοίμητος φρουρός, ἀκούραστη ὁδηγός μᾶς καθοδήγησε σέ μέρη ἀσφαλῆ καί μᾶς γλύτωσε ἀπὸ κάθε κακό.

“Ὅσο ἡ ἀπόστασις λιγότευε, τόσο τό κουράγιο μας γινόταν μεγαλύτερο. Κατὰ τό πέρασμά μας ἀπὸ τὰ χωριά Προυσσός - Τόρνος πολλοὶ μᾶς ρώτησαν γιὰ τοὺς δικούς των. Γιὰ ἄλλους δέν γνωρίζαμε καί γιὰ ἄλλους σκοπίμως ἀποφεύγαμε ν’ ἀπαντήσωμε, ἐφ’ ὅσον ἡ ἀπάντησίς μας θά ἦταν δυσάρεστος. Ἀφήναμε νά πληροφορηθοῦν τὰ δυσάρεστα ἀπὸ ἄλλους, βαρεθήκαμε τίς συγκινήσεις.

Μεταξύ Τόρνου - Καστανιάς, λίγο πρίν φθάσωμε στό συνοικισμό Πλά-
τανος τοῦ χωριοῦ μας Καστανιά καί ἀκριβῶς στή θέσι «Κρανιά» συναντή-
σαμε τόν πρῶτο συγχωριανό μας, τόν μακαρίτη τώρα Στέλιο Δελιγιάννη. Ὁ
καϋμένος ὁ γέρος, στά χάλια πού βρισκόμασταν, μέ τά μακρὰ γένηια, μέ τά
κουρελιασμένα ροῦχα καί τήν ἀσθενική φωνή, δέν μᾶς ἀνεγνώρισε. Πήγαι-
νε, καθώς μᾶς εἶπε, στό Τόρνο νά καλωσορίσῃ τόν γαμβρό του Νίκο Κου-
τσιδῆμα, πού γύρισε κι αὐτός ἀπό τό μέτωπο τότε. "Ὅταν ἀνεγνωρίστημεν,
συγκινημένος, μοῦ εἶπεν πῶς χθές βράδυ γινόταν συζήτησις στό χωριό γιά
τό ἄτομό σου (τό γράφοντα), εἶχεν διαδοθῇ πῶς σκοτώθηκες. Πάντως εἶπα-
μεν, μοῦ εἶπε, πῶς δέν πρέπει νά μάθουν τίποτα οἱ δικοί σας, μέχρις ὅτου
διαπιστώθῃ. Δέν πειράζει, κατέληξεν, ἀρκεῖ πού δέν ἦταν ἀλήθεια.

Ὁ ἥλιος ἔγειρε πρό πολλοῦ στό Ζυγό, ἄρχισε νά νυχτώνῃ, τά κοπάδια
συγκεντρώθηκαν στά μανδριά καί κάπου κάπου ἤκούετο ὁ ἀντίλαλος τῶν
τσοπάνηδων, πού ζητοῦσαν νά μάθουν ἂν κανένα χαμένο ἀπό τά μανάρια
τους ξέπεσε σ' ἄλλο κοπάδι.

Ἡ βραδυά ἦταν καταξάστερη. Τ' ἀστέρια φώτιζαν τόν δρόμο μας ἀνά-
μεσα στά ἔλατα. Μόλις φθάσαμε στήν κορυφή τοῦ χωριοῦ, στόν "Ἁγιο
Δημήτριο, ἓνα ἐλαφρό ἀεράκι δρόσισε τίς ἰσχνές μορφές μας.

Στό χωριό ἐπικρατοῦσε ἀπόλυτος ἡσυχία, νόμιζε κανεῖς πῶς τά πάντα
ἐπλάκωσε ἡ σκλαβιά. Οἱ συγχωριανοί μας ἀπεσύρθησαν στά σπίτια τους,
ἐκτός μερικῶν πού συνήθιζαν νά πηγαίνουν στά μαγαζιά τό βράδυ νά μάθουν
κανένα νέο γιά τό τέλος τοῦ πολέμου, γιά τά στρατεύματα κατοχῆς, ποιός
ἐπέστρεψε ἀπό τόν πόλεμο καί τόσα ἄλλα, πού διεδίδοντο σ' εὐρεία κλίμακα
τήν ἐποχή ἐκείνη.

Ἀπό τή γειτονιά πού περνοῦσαμε, στή σιγή τῆς νύχτας, ἀκούγονταν τά
βήματά μας καί τά παραπατήματα τοῦ μουλαριοῦ καί κάπου κάπου καί καμ-
μιὰ λέξη, πού ἀνταλλάσσαμε μεταξύ μας, σχετικῶς μέ τήν κατεύθυνσιν. Στή
θέση «Λαγκάδα» μιὰ λέξη μου ἦταν ἀρκετή νά μᾶς ἀντιληφθῇ ἡ κουμπάρα
μου Εἰρήνη Λωρίδα καί τώρα σύζυγος τοῦ Χαριλάου Κουτρούμπα γιά νά
σπεύσῃ στό σπιτικό μου καί ν' ἀναγγεῖλῃ τήν ἀφίξίν μου.

Πρίν κατηφορίσω γιά τή γειτονιά μου καί πρίν καληνυχτίσω τούς ἀγα-
πητοῦς μου συντρόφους, πού θά πῆγαιναν σέ ἄλλες γειτονιές, κατέφθασεν,
ὕστερα ἀπό τήν εἶδηση πού πῆρε ἀπό τήν Εἰρήνη Λωρίδα, ἡ ἀδελφή μου Γε-
ωργίτσα, ἐν μακαρίαις σκιαῖς σήμερα, νά μέ προϋπαντήσῃ καθ' ὁδόν. Μόλις
ἐδοθήκαμε, ἀνοιξαμε τά χέρια μας καί μέ ὀρμή σφιχταγκαλιαστήκαμε γιά
κάμποση ὥρα. Ἡ ἀγαπημένη μου ἀδελφή μέ συνώδευσε μέ τή σκέψι της
καθ' ὅλο τό διάστημα τῆς ἀπουσίας μου στό μέτωπο. Μοῦ ἔγραφε τακτικά
καί μέ παρηγοροῦσε. Νύχτα καί μέρα, μοῦ ἔγραφε στά γράμματά της, «παρα-

καλῶ τὴν Παναγία νά σέ φυλάγῃ ἀπὸ κάθε κακὸ καὶ εὐχομαι στοῦ Θεοῦ νά γυρίσῃς γρήγορα κοντά μας». Αἱ παρακλήσεις τῆς εἰσηκούσθησαν κι ἐγὼ γύρισα σῶος ἀπὸ τὸ μέτωπο τῆς Ἀλβανίας. Δυστυχῶς ὅμως δέν μπόρεσα ν' ἀνταποδώσω τίποτα ἀπὸ ὅσα αὐτὴ ἔκαμε γιὰ μένα, γιατί μετὰ ἓνα χρόνο περίπου μᾶς ἐγκατέλειψε κι ἔφυγε γιὰ τὴν αἰωνιότητα.

Σέ λίγο ἀποχαιρέτισα τοὺς καλοὺς μου φίλους πού ἀπ' ἐκείνη τὴ βραδυὰ θ' ἀλλάζαμε κατοικία θὰ ἐγκαταλείπαμε πλέον τὸ φιλόξενο ξενοδοχεῖο τῶν ἀστέρων... θὰ κοιμόμασταν στὰ σπίτια μας, καὶ μαζί μέ τὴν ἀδελφή μου προχωρήσαμε γιὰ τὴν ἀλησμόνητη συνάντησή μέ τοὺς δικούς μας στοῦ σπίτι. Ἐκεῖ ἡ συγκίνησις δέν περιγράφεται, ἔφθασε στοῦ ἀποκορύφωματος. Οἱ γέροντες γονεῖς μου ἔκλαιον ἀπαρηγόρητα, περισσότερο ἀπὸ τότε πού ἔφευγα γιὰ τὴν μοιραία αὐτὴ ἐκστρατεία, γιὰ τὴν ὁποία ἀφιέρωσα ὅλη μου τὴ ζωὴ. Οἱ γείτονες καὶ συγγενεῖς κι ὅλοι μαζί δοξάζαμε τὸ Θεὸ πού μέ τὴν βοήθειά του ἀνταμωθήκαμε καὶ πάλι καὶ μέ εὐχαρίστησιν δέν χορταίναμε νά βλέπῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ἦταν πολὺ συγκινητικὲς οἱ στιγμὲς καὶ γινόταν ἀκόμη περισσότερο μέ τὴ σκέψι πὼς ἡ συνάντησίς μας ἦταν κάτι τὸ ἀπίστευτο, κάτι τὸ ἀπροσδόκητο, ὕστερα ἀπὸ τοὺς ἀλλεπάλληλους κινδύνους καὶ τίς φρικτὲς κακουχίες πού περάσαμε στὴν ἐξάμηνή ἐκστρατεία. Κανεὶς δέν τὸ ἐφантаζόταν πὼς θὰ γύριζε πάλι στὴν ἰδιαιτέρα του πατρίδα καὶ θὰ ξανάβλεπε προσφιλεῖ του πρόσωπα.

* * *

Ὁ γερο-πατέρας μου ἐνθουσιάζετο πολὺ ὅσakis τοῦ διηγούμεν τὰ κατορθώματα καὶ τὰ βάσανα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴν Ἀλβανία, γιατί ἦταν πολεμιστὴς κι αὐτὸς στοὺς ἀγῶνες τοῦ 1897 καὶ 1912 - 13 καὶ μάλιστα στοῦ πρῶτον, κατεχόμενος ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας, πῆγε ἐθελοντής. Ἐφυγε, ὅπως μᾶς ἔλεγε, ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅπου ἦταν ἐγκατεστημένος καὶ ἦλθε στὴν Ἑλλάδα γιὰ νά πολεμήσῃ κατὰ τῶν Τούρκων. Μάλιστα, μᾶς διηγεῖτο, πὼς ὅταν ἐπανῆλθεν στὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ ἀστυνομικὲς ἀρχὲς τῆς Τουρκίας τὸ ἐπληροφόρησαν καὶ τὸν ἐδίωξαν.

* * *

Τέλος ὕστερα ἀπὸ 17 ἡμέρες συνεχῆ πορεία, ὅσο διήρκεσε ἡ ἐπιστροφή μας ἀπὸ τὸ μέτωπο μέχρι τὸ χωριό, ἔφθασα στὴ θαλπωρὴ τοῦ σπιτιοῦ μου. Ἐκεῖ ἄρχισαν οἱ φροντίδες τῶν οἰκείων μου, οἱ ὁποῖοι μέ κάθε τρόπο προσπαθοῦσαν ν' ἀμβλύνουν τὰ δεινὰ μου καὶ νά μέ ἀνακουφίσουν. Πρῶτη φροντίδα ἦταν ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὴν ψεῖρα. Μακρὰ ἀπὸ τὸ σπίτι πέταξα τὰ ροῦχα καὶ τὰ ἄρβυλα, μάλιστα βγάζοντας τὰ δεῦτερα, βγῆκαν καὶ μερικὰ νύχια ἀπὸ τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν. Τὰ γένεια κατ' ἀρχὴν κόπηκαν μέ τὸ ψαλλίδι κι ὕστερα ἠκολούθησε τὸ ξυράφι. Ἐπηκολούθησαν πολλὰ λουτρά γιὰ ν'

ἀπαλλαγῶ ἀπό τίς ψεῖρες πού διείσδυσαν βαθειά στιξ σάρκες μου καί σ' ὅλα τ' ἀπόκρυφα μέρη.

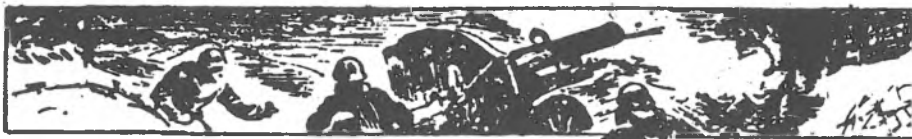
Πέρασε πολὺς καιρὸς γιὰ νά ἰσορροπήσω, νά συντρίψω τό φάσμα τοῦ πολέμου καί ν' ἀνακτήσω τίς αἰσθήσεις τοῦ πραγματικοῦ ἀνθρώπου. Ἐπὶ πολὺ καιρὸ κατατρυχόμουν ἀπὸ τή λεγομένη πολεμικὴ ψύχωση. Δέν μποροῦσα νά κοιμηθῶ, πετιόμουν στὸν ὕπνο μου, ἔβλεπα ἐφιάλτες, ὄνειρευόμουν μάχες, σκοτωμούς, αἵματα, καταστροφές, ἔβλεπα πεθαμένους, τραυματισμένους καί λογιῶν λογιῶν φρικτὲς εἰκόνες. Ἦκουγα καταγιστικὰ πυρὰ πολυβόλων, ὀλμων, πυροβολικοῦ καί ἀνυπόφορα σφυρίγματα βομβῶν ἀεροπλάνων.

Χρειάστηκε πολὺς καιρὸς γιὰ ν' ἀποβάλω τίς δυσάρεστες ἐκεῖνες ἀναμνήσεις καί νά προσαρμοσθῶ καί πάλι πρὸς τήν φυσιολογικὴ τοῦ ἀνθρώπου ζωή.

Στό χωριό συνηντήθημεν ὅλοι ὅσοι ἐπέστρεψαν ἀπὸ τή μοιραία ἐκστρατεία τῆς Ἀλβανίας. Ὁ καθένας διηγεῖτο τήν δρᾶσιν τῆς μονάδας του καί τὰ δεινὰ πού ὑπέστη, τὰ ὅποια δέν ὕστεροῦσαν τοῦ ἄλλου σέ φοβερότητα καί φρίκη. Γιὰ κείνους πού δέν ἦσαν παρόντες στό προσκλητήριο, πού ἔμεναν ἄγρυπνοι φρουροὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἀνθρώπων· Χαρίλαον Γεωργόπουλον, Χαρίλαον Γ. Ζηνέλην, Χρῆστον Καματερογιάννην, Κων/νον Τσιῶκον καί Βασίλειον Κ. Δεληκωστόπουλον, ἀποτίσαμε φόρο τιμῆς κι εὐγνωμοσύνης.

Μεταξὺ τῶν ἐπιστρεψάντων, ἀπουσιάζοντα ὅμως σήμερα, πού γράφονται αὐτὲς οἱ λέξεις, ἀναφέρω τὸν ἐκλεκτό φίλο καί συμμαθητὴ Φώτῃ Ἀρ. Ζηνέλῃ κάνοντας μιὰ εὐλαβὴ θύμῃσιν τῶν ὑπηρεσιῶν του πού προσέφερε στὴν πατρίδα ὡς πυροβολητῆς κατὰ τήν ἐκστρατεία τῆς Ἀλβανίας.

ΙΗ' ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΕΙΣ ΑΛΒΑΝΙΑΝ

Ὡς ἐπίλογο τῆς ἐκστρατείας εἰς Ἀλβανίαν σημειῶνω, κατὰ χρονολογική τάξιν, μερικά γεγονότα πού μεσολάβησαν πρό τῆς συνθηκολογήσεως τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων μετὰ τῶν στρατευμάτων κατοχῆς καί κατὰ τήν συνθηκολόγησιν.

Ὁ Διοικητής τοῦ τμήματος Στρατιάς Ἠπειροῦ, Στρατηγός Ἰωάν. Πιτσίκας, ἀσκῶν τήν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ Τ.Σ.Η. στίς 15 Ἀπριλίου 1941 κάλεσε σέ σύσκεψιν τοὺς σωματάρχες, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ διεπίστωσαν πῶς ἡ κατάστασις ἦταν πολὺ κρίσιμη καί κάθε ἀντίστασις ἦταν ἀδύνατη, ἀπεφάνθησαν ὑπέρ τῆς ἀνακωχῆς. Σχετική ἀναφορά ἀπεστάλη στόν Ἀρχιστράτηγο Παπάγο τήν 16/4/41 στήν ὁποίαν ἀνεφέρετο ὅτι ἡ δημιουργηθεῖσα κατάστασις, ἦτις ἀπό ὥρας εἰς ὥραν χειροτέρευε, ἐπέβαλεν τήν ἀδήριτον ἀνάγκην τῆς πολιτικῆς ἐπεμβάσεως. Τοῦτο ἐγένετο παρά τήν ἐκκλησίαν τοῦ Βασιλέως τήν 1/4/41 πρός τόν ἴδιον (Ι. Πιτσίκαν) ὅτι: «Ἡ τιμή τῆς Ἑλλάδος καί ἡ τύχη τῆς Φυλῆς ἀπέκλειον πᾶσαν συνθηκολόγησιν, ἡ ἐκ τῆς ὁποίας ἠθικὴ καταστροφή θά ἦτο ἀσυγκρίτως χειρότερα πάσης ἄλλης συμφορᾶς».

Στίς 16 Ἀπριλίου ὁ Ἀρχιστράτηγος Παπάγος, σέ συνάντησή του στή Λαμία μέ τόν στρατηγὸ τῶν Βρετανικῶν δυνάμεων Οὐίλσον συνέστησε ὅπως τὰ στρατεύματά του τό γρηγορώτερο ἐγκαταλείψουν τήν Ἑλλάδα γιὰ νά σταματήσῃ ἡ καταστροφὴ τῆς χώρας.

Στίς 18 Ἀπριλίου, Μεγάλῃ Παρασκευῇ, συνεκλήθη στ' ἀνάκτορα τοῦ Τατοῦου σύσκεψις στήν ὁποίαν ἔλαβον μέρος ἐκτός τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β' καί τοῦ Ἀρχιστράτηγου Παπάγου καί Ἕλληνοὶ Ἀξιωματικοί. Στήν σύσκεψιν αὐτῇ ὁ Ἀρχιστράτηγος Παπάγος ἐξέθεσε τοὺς λόγους πού καθίστατο ἀδύνατος ἡ συνέχισις τοῦ πολέμου.

Τήν ἴδια ἡμέρα ἐγένετο ἄλλη σύσκεψις τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου παρισταμένου καί τοῦ Βασιλέως. Κατ' αὐτὴν οὐδεμία ἀπόφασις ἐλήφθη. Ὁ Πρωθυπουργὸς Ἀλέξανδρος Κορυζῆς πού δήλωσε ἀδυναμία ν' ἀποφασίσῃ,

μετά τό μέρας τῆς συνεδριάσεως ἔφυγε, πῆγε στό σπίτι του καί μέ δύο σφαῖρες περιστρόφου, μέσα στό γραφεῖο του, σκοτώθηκε.

Τήν ἄλλη μέρα 19/4 Μεγάλο Σάββατο, ξανάγινε ἡ σύσκεψις στήν ὁποία, σ' ἀναπλήρωση τοῦ Κορυζῆ, προσῆλθε ὁ Ἀλεξ. Μαζαράκης. Στήν σύσκεψιν αὐτή ἀποφασίσθηκε ἡ ἀποχώρησις τῶν Ὑγγλων, γιατί ἡ ὑπαρξις Βρεττανικοῦ στρατοῦ στό Ἑλληνικό ἔδαφος ὑπεχρέωνε τήν Ἑλληνική ἡγεσία σ' ἓνα ἀγῶνα ἄσκοπο.

Πρωτοβουλία πρός τερματισμό τοῦ πολέμου καί γιά τήν διάσωσιν τοῦ ποιμνίου του ἀνέλαβε κι ὁ Δεσπότης Ἰωαννίνων Σπυρίδων. Ἀφοῦ ἔκανε ἐκκλησίαν στό Διοικητή τῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου ὅπως δώσουν λύσιν κι αὐτός ἡρνήθηκε, γιατί ἤθελε νά μείνῃ πιστός στίς διαταγές τοῦ Κέντρου, στράφηκε πρός τοὺς σωματάρχες τοῦ Α' καί Β' Σώματος. Πάρθηκε ἀπόφασις ὅπως ἀποστείλουν τελεσίγραφο πρός τήν Κυβέρνησιν μέ προθεσμία ν' ἀπαντήσῃ σέ δώδεκα ὥρες. Ὅμως γιά τήν ἀποστολή τοῦ τελεσιγράφου εἶχε τεθῇ ὁρος ἡ προηγουμένη συγκατάθεσις τοῦ Πιτσῖκα.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος Παπάγος ἐπέμεινε στήν συνέχισιν τοῦ πολέμου, γιατί, ὅπως δήλωσε, ἦταν ἀδύνατο νά προβῇ σέ διαπραγματεύσεις μέ τόν ἐχθρό, ἐάν δέν εἶχε ἀποχώρησις τό ἐκστρατευτικό σῶμα τῶν Ὑγγλων ἀπό τήν Ἑλλάδα.

Ὅταν γινόταν τ' ἀνωτέρω ὁ στρατηγός Τσολάκογλου* πῆρε τήν ἀπόφασιν. Παραμέρισε τόν Διοικητή Στρατιᾶς Ἡπείρου, πού ἦταν ἀρχαιότερός του καί μέ δική του πρωτοβουλία τήν 20/4 ἀνέλαβε τήν συνθηκολόγησιν. Πρός τοῦτο ἀπέστειλε κήρυκες στοὺς Γερμανούς. Τήν ἴδια ἡμέρα ὑπογράφηκε ἓνα τιμητικό πρωτόκολλο γιά τόν Ἑλληνικό στρατό. Ὑστερα ὅμως οἱ Γερμανοί, τήν 21/4 ἀνακάλεσαν τήν ὑπογραφή τους καί σέ δεῦτερο πρωτόκολλο, ἠνάγκασαν τόν στρατηγό Τσολάκογλου, σάν αἰχμάλωτο πολέμου πλέον, νά ὑπογράψῃ τήν ἄνευ ὄρων παράδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κι αἰχμαλωσία του.

Εἰς διαμαρτυρίαν τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως, ὁ Γερμανός Στρατηγός Ντῆτριχ παρέσχεν τήν ρητήν ὑπόσχεσιν ὅτι ἡ ὑπογραφή τοῦ δευτέρου πρωτοκόλλου ἀπετέλει τύπον πρός ἱκανοποίησιν τῶν Γερμανῶν καί ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θά παρέμενον αἰχμάλωτοι πολέμου οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί καί ὁπλίται.

* Διὰ τήν πρᾶξιν ταύτην ὁ στρατηγός Τσολάκογλου κατεδικάσθη ὑπό τοῦ Δικαστηρίου τῶν Δοσιλόγων, μετά τήν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος μας, εἰς θάνατον, τῆς ποινῆς του μειωθείσης ἀργότερον εἰς ἰσόβια δεσμά.

Τὴν 22/4/41 οἱ Γερμανοὶ ἀπήτησαν τροποποίησιν καὶ τοῦ δευτέρου πρωτοκόλλου συνθηκολογήσεως καὶ συνέστησαν ὅπως ἀπευθυνθῇ ἡ Στρατιά εἰς τοὺς Ἰταλοὺς πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς καὶ μετ' αὐτῶν.

Ἡ ὑπαναχώρησις τῶν Γερμανῶν, ἀναφορικὰ μέ τό ἀρχικόν πρωτόκολλο, ἐγένετο ὕστερα ἀπὸ ἀξίωσιν τοῦ Μουσολίνι νά λάβῃ κι ἡ χώρα τοῦ μέρους στήν συνθηκολόγησιν. Ἀξίωσις ἰταμή καὶ προσβλητική, ὕστερα ἀπὸ τὴν ταπεινῶσιν στά πεδιά τῶν μαχῶν, ἀλλ' ἐπιβεβλημένη ἐκ τῶν πραγμάτων, γιατί δέν μποροῦσε νά γίνῃ ἄλλως.

Κατόπιν τούτου τὴν 22/4/68 ἀπεστάλησαν κήρυκες στήν Ἰταλικὴν Διοίκησιν ὅπως ζητήσουν τὴν μετὰ τῶν Ἰταλῶν ἐπίσημον ἀνακωχήν.

Ὁ στρατηγὸς Φόν Λίστ ἀπεφάσισεν νά συνταχθῇ εἰς Θεσσαλονίκην νέον κοινόν πρωτόκολλον μεταξύ Ἑλλήνων ἀφ' ἑνὸς καὶ Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν ἀφ' ἑτέρου.

Παρά τὴν διαμαρτυρίαν τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως τὴν 23/4/41 ὑπεγράφη καὶ τρίτον πρωτόκολλον, ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν ὑπὸ τοῦ Ἀντιστρατήγου Γιόλτ, τῶν Ἰταλῶν ὑπὸ τοῦ Ἀντιστρατήγου Φερρόρο καὶ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοῦ Ἀντιστρατήγου Γ. Τσολάκογλου.

Κατωτέρω παραθέτομεν καὶ τὰ τρία πρωτόκολλα συνθηκολογήσεως, ἐκ τῶν ὁποίων διαφαίνεται ἡ κακοπιστία τῶν Γερμανῶν.

ΠΡΩΤΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ

Οἱ ὑπογεγραμμένοι Στρατηγοὶ τοῦ ἀνδρείου Γερμανικοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ ἀνδρείου Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Ντῆτριχ καὶ Τσολάκογλου, ἀντιπροσωπεύοντες τὰς ἀντιστοίχους Στρατιάς, συνελθόντες εἰς ΒΟΤΟΝΟΣΙ, σήμερον 20 Ἀπριλίου 1941 καὶ ὥραν 19 συνωμολόγησαν τὰ κάτωθι:

1ον) Παύουν αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Γερμανίας τὴν 18 ὥραν τῆς σήμερον καὶ μετ' ὀλίγας ὥρας παύουν αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας μερίμνη Γερμανοῦ Ἀρχιστρατήγου.

2ον) Ἐπιτρέπεται ἡ διέλευσις Γερμανικῶν Στρατευμάτων ἀπὸ τῆς αὔριον Δευτέρας 21ης Ἀπριλίου, ἵνα παρεμβληθῶσι μεταξύ Ἰταλικῶν καὶ Ἑλληνικῶν Στρατευμάτων καὶ ἵνα διευκολυνθῶσι τὰ κάτωθι συμπεφωνηθέντα:

α) Τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα ὑποχρεοῦνται νά ἀποσυρθῶσι μέχρι παλαιῶν Ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων εἰς χρονικόν διάστημα 10 ἡμερῶν.

β) Αἱ Στρατιαὶ Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας θά ἀποστρατευθῶσι τῶν ἀνδρῶν παραδιδόντων τόν ὅπλισμόν των εἰς ἀποθήκας ὀρισθησομένας παρὰ τῆς Στρατιᾶς καὶ εἴτα θά μεταβῶσι εἰς τὰς ἐστίας των.

γ) Οἱ Ἀξιωματικοὶ θά φέρωσι τήν ἐξάρτησίν των, τόν ὄπλισμόν των τιμητικῶς μὴ θεωρούμενοι ὡς αἰχμάλωτοι. Ὁ Στρατός θά ρυθμισθῇ καί οἱ Ἀξιωματικοὶ θά διοικοῦνται βάσει τῶν Ἑλληνικῶν Νόμων.

δ) Ὁ ἐφοδιασμός γενικῶς τοῦ Στρατοῦ θά συνεχισθῇ μερίμνη αὐτοῦ.

Γ. ΤΣΟΛΑΚΟΓΛΟΥ

Ἀντιστράτηγος

Διοικητῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου - Μακεδονίας

ΝΤΗΤΡΙΧ

Διοικητῆς Τεθωρακισμένης

Μεραρχίας Ἀδόλφου Χίτλερ

Τὴν 21ην Ἀπριλίου καὶ 16ην ὥραν ἀφίχθησαν εἰς τὰ Ἰωάννινα ὁ Ἐπιτελάρχης τοῦ Στρατηγοῦ Λίστ μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ Ντῆτριχ καὶ ἐζήτησαν τροποποίησιν τοῦ Πρωτοκόλλου συνθηκολογήσεως.

Εἰς διαμαρτυρίαν τῆς Ἀνωτάτης Ἑλληνικῆς Διοικήσεως ὅτι «ὡς αἰχμάλωτος δὲν εἶχεν ἐλευθέραν γνώμην νά ἀπεφάσιζεν» παρεσχέθησαν ἐξηγήσεις ὅτι ἡ ἀπαίτησις αὕτη ὑπηρετοῦται ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Ἀθηνῶν καὶ Βασιλέως «περί ἀμύνης μέχρις ἐσχάτων» καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν διεξαγομένων ἐπιχειρήσεων πρὸς τὰς Βρετανικὰς δυνάμεις.

Ὁ Γερμανὸς Στρατηγὸς Ντῆτριχ παρέσχε ρητὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἡ ὑπογραφή τοῦ δευτέρου πρωτοκόλλου, ὅπερ ἦτο ἀντίθετον τοῦ πρώτου ἀποτελεῖ τύπον, πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν Γερμανῶν καὶ ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θά παρέμενον αἰχμάλωτοι πολέμου οἱ Ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ὀπλῖται. Τῇ ἐπιμονῇ τῶν Γερμανῶν ὑπεγράφη τὸ κατωτέρω 2ον Πρωτόκολλον συνθηκολογήσεως:

«Ἐν Μετώπῳ 21 Ἀπριλίου 1941

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ

Μεταξὺ τῆς Ἀνωτέρας Διοικήσεως τῶν Γερμανικῶν Στρατευμάτων ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆς Ἀνωτέρας Διοικήσεως τῆς Βασιλικῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας, συνεφωνήθησαν τὰ κάτωθι:

1ον) Ἡ Ἀνωτέρα Διοίκησις τῶν Γερμανικῶν Στρατευμάτων ἐν Ἑλλάδι ἀποδέχεται τὴν ἄνευ ὀρων παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βασιλικῆς Στρατιᾶς Ἡπίας.

2ον) Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βασιλικὴν Στρατιάν Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας εἶναι αἰχμάλωτοι πολέμου. Τὰ ὅπλα, ὀλόκληρον τὸ πολε-

μικόν υλικόν καί ἅπαντα τά εἶδη ἐφοδιασμοῦ τῆς Στρατιᾶς αὐτῆς εἶναι λεία πολέμου τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ.

3ον) Ἡ Ἀνωτέρα Διοίκησης τῶν ἐν Ἑλλάδι Γερμανικῶν Στρατευμάτων ἀναγνωρίζει ὅτι τά Ἑλληνικά Στρατεύματα ἠγωνίσθησαν γενναίως καί ἐκράτησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν τήν Στρατιωτικὴν τιμὴν.

Ὡς ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες Ἀξιωματικοὶ διατηροῦν τὸν ὅπλισμόν καί τὴν ἐξάρτυσίν των.

.....
6ον) Οἱ Ἕλληνες αἰχμάλωτοι πολέμου θὰ παραμείνουν πρὸς τὸ παρὸν εἰς χώρους συγκεντρώσεως.

Μετά τὸ πέρας τῶν πολεμικῶν διαπραγματεύσεων προβλέπεται ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπάντων τῶν Μονίμων καί Ἐφédρων Ἀξιωματικῶν καί Ὑπαξιωματικῶν καί Ὀπλιτῶν.

.....
9ον) Μέ τὴν Βασιλικὴν Ἱταλικὴν Ἀνωτέραν Διοίκησιν ἐν Ἀλβανίᾳ θὰ ὀρισθῇ ζώνη διαχωρισμοῦ ἵνα ἐπιτευχθῇ μία ταχεία παῦσις ἐχθροπραξιῶν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ μετώπου καί ἡ κατὰ τὸ δυνατόν ἄνευ προστριβῆς ἐκτέλεσις τῆς παραδόσεως.

Τὸ παραδοθησόμενον πολεμικόν υλικόν καί ὅπλα εἰς τὴν Ἀνωτάτην Ἱταλικὴν Διοίκησιν θέλει κανονισθῇ βραδύτερον.

Διὰ τὴν Γερμανικὴν Ἀνωτάτην Διοίκησιν

ΓΚΡΙΦΕΜΠΕΡΓΚ

Ἀντιστράτηγος

Ὁ Ἀρχιστράτηγος τῆς Ἑλληνικῆς

Στρατιᾶς Ἠπείρου καί Μακεδονίας

ΤΣΟΛΑΚΟΓΛΟΥ Γ.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου οἱ Ἴταλοί ἀπήτησαν ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς, ὅπως ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς τῆς Ἀλβανίας θεωρηθῇ ὡς αἰχμάλωτος πολέμου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπέρριψαν τὴν ἀξίωσιν ταύτην, ἀντιτιθεμένην εἰς τὸ πρῶτον Πρωτόκολλον Συνθηκολογήσεως καί εἰδοποίησαν τὴν Ἀνωτάτην Ἑλληνικὴν Διοίκησιν ὅπως ἐντός τῆς 22ας Ἀπριλίου τά Ἑλληνικά Τμήματα συμπτυχθῶσιν Ν. τῆς ἀμαξητῆς ὁδοῦ Ἡγουμενίτσα - Ἰωάννινα - Μπισδοῦτι ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ ἐφθانون οἱ Ἴταλοί ἐντός τῆς 22ας Ἀπριλίου καθ' ὅσον τῇ ἀξιώσει τῶν Ἰταλῶν τά Τμήματα ἅτινα θὰ εὕρισκοντο τὴν πρωΐαν τῆς 23ης Ἀπριλίου Β. τῆς ἀνω γραμμῆς θὰ ἐθεωροῦντο αἰχμάλωτα πλέμου.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου καὶ ὥραν 14ην προσήλθεν ἐτέρα Στρατιωτικὴ Ἐπιτροπὴ ἥτις ἀπήτησεν τροποποίησιν τῶν ὁρῶν τοῦ 2ου ὑπογραφέντος

Πρωτοκόλλου συνθηκολογήσεως καί συνέστησεν ὅπως ἀπευθυνθῇ ἡ Στρατιά εἰς τοὺς Ἰταλοὺς πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς μετ' αὐτῶν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις ἔκρινε σκόπιμον νά ἀρνηθῇ πᾶσαν νέαν τροποποίησιν τῶν ὅρων Συνθηκολογήσεως καί νά διαμαρτυρηθῇ διὰ τὰς ἀπειλάς τῶν Γερμανῶν. Κατόπιν τῆς ἀρνήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως, ἐδόθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τριῶν ὥρων προθεσμία πρὸς ἀπόφασιν. Μετὰ τὴν ἐκπνοὴν τῆς προθεσμίας ὑπεβλήθη εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἡ κάτωθι ἐγγραφος δήλωσις ἐκ τοῦ Γραφείου τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς: «Ὁ Ἕλλην Διοικητὴς Στρατιᾶς τυγχάνει ἤδη αἰχμάλωτος τῶν Γερμανῶν μεθ' ὅλων τῶν ὑπ' αὐτὸν δυνάμεων καί κατόπιν τοῦ δις τροποποιηθέντος Πρωτοκόλλου δέν ἔχει πλέον ἐξουσιοδότησιν διὰ νέαν τροποποίησιν τοῦ Πρωτοκόλλου καί κατόπιν τούτου ἡ Γερμανικὴ Διοίκησις δύναται νά λάβῃ ὅ,τι τό Διεθνὲς Δίκαιον ἐπιβάλλει μέτρα διὰ τὸν παραδοθέντα εἰς αὐτὴν Στρατόν.

Ἐπικαλοῦμαι τὴν ἀσυλίαν τῶν αἰχμαλώτων καί τὴν προστασίαν τοῦ γενναιόφρονος Γερμανικοῦ Στρατοῦ ὑφ' οὗ ἐτέθην ἀπὸ διημέρου καί παρακαλῶ, ὅπως προστατευθῶσιν οἱ αἰχμάλωτοι οἱ ὅποιοι διετάχθησαν συμφώνως πρὸς τό χθές ὑπογραφέν Πρωτόκολλον, νά συγκεντρώσωσι τὰ ὅπλα εἰς τὰς ἀποθήκας» (Ἐπίσημος Ἐκθεσις τοῦ Στρατηγοῦ Τσολάκογλου).

Κατόπιν τούτου ἀπεστάλησαν τὴν 22αν Ἀπριλίου καί ὥραν 14ην κήρυκες εἰς τὴν Ἰταλικὴν Διοίκησιν, ὅπως ζητήσωσι τὴν μετὰ τῶν Ἰταλῶν ἐπίσημον ἀνακωχήν.

Ὁ Στρατάρχης φόν Λίστ ἀπεφάσισεν νά συνταχθῇ εἰς Θεσσαλονίκην νέον κοινόν Πρωτόκολλον μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἑνός καὶ τῶν Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν ἀφ' ἑτέρου.

Τὴν 23ην Ἀπριλίου εἰς Θεσσαλονίκην συνηντήθησαν ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιτροπὴ μετὰ τῶν ἀντιστοιχῶν Γερμανικῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀντιτῆγου Γιόλντ καὶ Ἰταλικῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀντιστρατήγου Φερρερο καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιτροπὴν πρὸς ὑπογραφὴν τρίτον Πρωτόκολλον.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ ἀπέστειλεν τὴν κάτωθι διαμαρτυρίαν εἰς τὴν Γερμανικὴν Ἐπιτροπὴν: «Ὁ Ἕλλην Διοικητὴς τῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας τυγχάνων ἤδη αἰχμάλωτος τῶν Γερμανῶν μεθ' ὅλου τοῦ ὑπ' αὐτὸν Στρατοῦ δέν δύναται νά ἀποφασίσῃ ἐλευθέρως ἀλλὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νά ὑπακούσῃ εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Γερμανικῆς Διοικήσεως, ἡ ὁποία θά ὑπέχῃ τὴν εὐθύνην. Οὐχ ἥττον δέν δύναται παρὰ νά σημειώσῃ καὶ διὰ τρίτην φοράν ἐπὶ τὰ χεῖρω διὰ τὸν Ἑλληνικόν Στρατόν τροποποιήσιν τῶν ὅρων ἀνακωχῆς δι' ὃ καὶ διαμαρτύρεται».

Κατόπιν τῆς διαμαρτυρίας ταύτην ὑπεγράφη τό κατωτέρω τρίτον Πρωτόκολλον ἐν Θεσσαλονίκῃ τὴν 14ην ὥραν τῆς 23ης Ἀπριλίου μεταξύ Ἑλλήνων, Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν παρόμοιον πρὸς τό δεύτερον Πρωτόκολλον.

ΤΡΙΤΗ ΣΥΜΒΑΣΙΣ ΣΥΝΘΗΚΟΛΟΓΗΣΕΩΣ

Μεταξύ τῆς Ἀνωτάτης Διοικήσεως τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ καὶ τῆς Διοικήσεως τοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ Ἰταλικοῦ Στρατοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας ἀφ' ἑτέρου.

Ἡ Ἀνωτάτη Διοίκις τῆς Βασιλικῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου - Μακεδονίας ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Στρατηγοῦ Τσολάκογλου Γεωργίου προέβη εἰς διάβημα παρὰ τῇ Ἀνωτάτῃ Ἰταλικῇ Διοικήσει τοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ Στρατοῦ μέ τὴν παράκλησιν τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἄνευ ὄρων συνθηκολογήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς Μακεδονίας - Ἡπείρου.

Ἄρθρον 1ον: Ἡ Ἀνωτάτη Γερμανικὴ καὶ Ἰταλικὴ Διοίκις ἀποδέχονται τὴν τοιαύτην ἄνευ ὄρων παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου - Μακεδονίας.

Ἄρθρον 2ον: Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Στρατιάν Ἡπείρου - Μακεδονίας εἶναι αἰχμάλωτοι πολέμου. Λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν Στρατευμάτων ἐπιδειχθείσης ἀνδρείας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ τῆς ὥς ἐκ τούτου διατηρήσεως τῆς Στρατιωτικῆς τιμῆς, διατηροῦσι οἱ Ἕλληνες Ἀξιωματικοὶ ξίφος καὶ ἐξάρτυσιν.

Ἀπαντες οἱ Ἰταλοὶ Αἰχμάλωτοι πολέμου οἵτινες ὑπάρχουσι ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου - Μακεδονίας πρέπει νά παραδοθῶσι ἀμέσως εἰς τὰ Ἰταλικά Στρατεύματα. Οἱ Ἕλληνες αἰχμάλωτοι πολέμου θά συγκεντρωθῶσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς Στρατόπεδα Συγκεντρώσεως. Μετά τό πέρας τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡπειρωτικοῦ ἐδάφους καὶ τῶν Ἰονίων νήσων προβλέπεται ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπάντων τῶν Ἀξιωματικῶν, Ὑπαξιωματικῶν καὶ Στρατιωτῶν.

.....

Ἄρθρον 8ον: Ἡ κατάπαυσις τῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξύ τῶν Γερμανικῶν Στρατευμάτων καὶ Ἑλληνικῶν Στρατευμάτων Στρατιᾶς Ἡπείρου - Μακεδονίας παραμένει ὡς καθορίζεται ἐν τῇ πρωτοκόλλῳ παραδόσεως τῆς 21ης Ἀπριλίου. Ἡ κατάπαυσις τῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξύ Ἰταλικῶν Στρατευμάτων καὶ τῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου - Μακεδονίας τίθεται ἐν ἰσχύει μόνον

τὴν 23ην Ἀπριλίου ὥραν 18ην ἐκτός ἐάν τὰ Ἑλληνικά-Στρατεύματα πρὸ τοῦ Ἰταλικοῦ μετώπου κατέθεσαν τὰ ὅπλα προηγουμένως ἤδη.

Ἄρθρον 9ον: Διὰ τῆς Συμβάσεως ταύτης τίθεται ἐκτός ἰσχύος τὸ Πρωτόκολλον παραδόσεως τῆς 21ης Ἀπριλίου τὸ συνταχθέν μεταξύ τῆς Ἀνωτάτης Διοικήσεως τῶν Γερμανικῶν Στρατευμάτων ἐν Ἑλλάδι καὶ τοῦ Ἀνωτάτου Διοικητοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς Ἠπείρου - Μακεδονίας.

Θεσ/νίκη 23 Ἀπριλίου 1941

Διὰ τὴν Ἰταλικὴν Ἀνωτάτην Διοίκησιν ἐν Ἀλβανίᾳ

ΦΕΡΡΕΡΟ

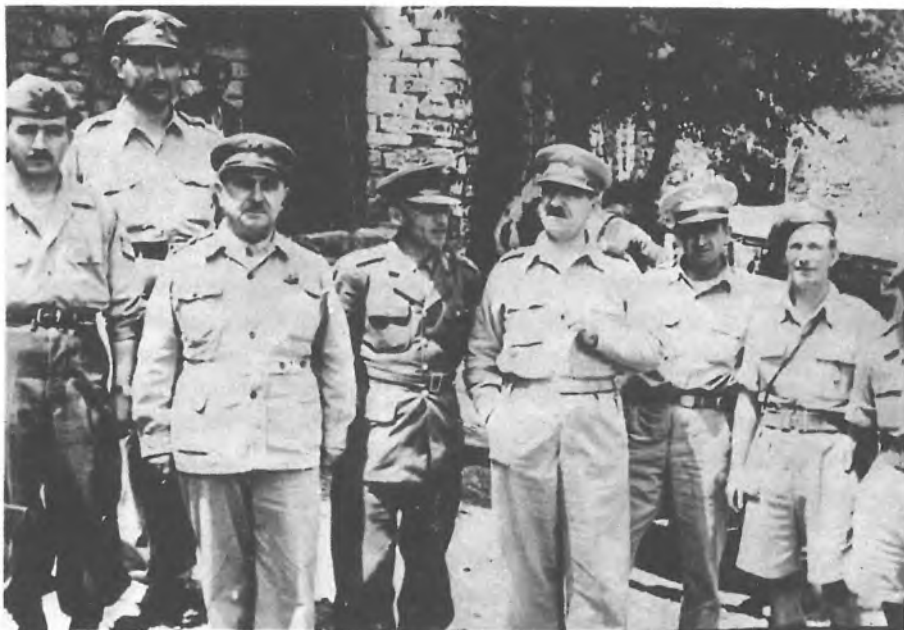
Διὰ τὴν Γερμανικὴν Ἀνωτάτην Στρατιωτικὴν Διοίκησιν

ΓΙΟΛΑΝΤ

Ὁ Ἀρχιστράτηγος τῆς Ἑλλ. Στρατιᾶς Ἠπείρου - Μακεδονίας

ΤΣΟΛΑΚΟΓΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ».

(Ἀπὸ τὸ βιβλίον: Ἀλεξ. Ἐδιπίδου, Ἀντιστρατήγου πρώην Ὑπαρχοῦ ΓΕΣ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗ-ΝΟΪΤΑΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1940 - 1941, σελ. 677 - 680).

Ἀναμνηστικὴ φωτογραφία τοῦ Κ. Μπαλτᾶ μεῖ ἄλλους ἀξιωματικούς στὴν Πρέβεζα

ΙΘ' ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Ο αγών στην Ήπειρωτική Ελλάδα έληξεν. Η Γερμανική επίθεση, ή ήρωική άμυνα στα όχυρά, ή Γιουγκοσλαβική κατάρρευσις, ή συνθηκολόγησις του Τμήματος Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας και του Ιταλικού μετώπου, όλα αυτά αποτελούσαν ένα θλιβερόν παρελθόν. Άλλα τό μέλλον βρισκόταν μπροστά.

Η Ελληνική Κυβέρνησις, από συμφώνου μέ την σύμμαχον Άγγλίαν, αποφάσισε νά συνεχίση τόν αγώνα και είς τό τελευταίον κομμάτι της Ελλάδος, πού απέμεινεν ελεύθερον.

Ύστερα από την αυτοκτονία του Κορυζή (18/4/41) και μέχρι του σχηματισμού της νέας Ελληνικής Κυβερνήσεως καθήκοντα πρωθυπουργού, εξετέλεσε για λίγες ημέρες ο Ύπουργός Διοικήσεως Πρωτεύουσας Κώστας Κοτζιάς. Στις 20 Απριλίου την προεδρίαν ανέλαβεν ο Βασιλεύς Γεώργιος, μέ αντιπρόεδρον τόν Ναύαρχον Ά. Σακελλαρίου, ύστερα από την εκ μέρους του Άντιστρατήγου Άλ. Μαζαράκη - Αινιάν κατάθεσιν της έντολης για τόν σχηματισμό Κυβερνήσεως. Έν συνεχεία έβολιδοσκοπήθησαν οί στρατηγοί Πιτσικάς και Παναγιωτάκος και άλλοι πολιτικοί ήγέται, άλλ' ήρνήθησαν. Στο τέλος ανέλαβεν ο Έμμ. Τσουδερός πρόεδρος της Κυβερνήσεως.

Μετά την απόφασιν νά συνεχισθῇ ο αγών στην Μεγαλόνησον ο Βασιλεύς και ο πρωθυπουργός την νύκτα της 23 Απριλίου από τόν Σκαρामαγκά μέ ένα ύδροπλάνο έφυγαν για την Κρήτη.

Πρό της αναχωρήσεως των τόσοσιν ο Βασιλεύς όσον και ο πρωθυπουργός εξέδωσαν διαγγέλματα προς τόν Έλληνικόν Λαόν, διά των όποιών εξέθετον τούς λόγους δι' ούς ήναγκάσθησαν νά απομακρυνθώσιν της χώρας και ότι ο αγών θά συνεχίζετο μέχρι της τελικής νίκης. Καί τέλος συνιστοϋσαν

θάρρος καί γρήγορα θά ξημερώση ή λαμπρά έθνική ήμέρα τής άπελευθερώσεως, ή μεγαλυτέρα του Έλληνισμού.

Η Έλληνική Κυβέρνησις στην Κρήτη υπό την αιγίδα του Βασιλέως συνεκέντρωσε όσες Έλληνικές δυνάμεις μπόρεσε καί συνέχισε τόν άγώνα κατά τών Γερμανών, οί όποιοι απεβίβασαν δυνάμεις από μέρη τής θαλάσσης. Η μεγάλη μάχη στην Κρήτη, ή όποία έμεινε γνωστή στην ιστορία του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου ως «μάχη τής Κρήτης» διήρκεσεν σχεδόν καθ' όλον τόν Μάιον.

Ο Βασιλεύς Γεώργιος καί ο πρωθυπουργός Έμμ. Τσουδερός άφου δίστασαν, ότι καθίστατο άδύνατος ή περαιτέρω παραμονή των στην Κρήτη, ύστερα από τās εις εύρειαν κλίμακα επιχειρήσεις του έχθρου κατά τής Νήσου, άπεφάσισαν νά αναχωρήσουν διά τήν Άλεξάνδρειαν πράγμα όπερ καί έγένετο την 23ην Μαΐου την νύκτα, από τόν όρμον Άγία Ρουμέλη τής περιοχής Σφακιών.

Πρό τής αναχωρήσεώς των εκ Κρήτης Βασιλεύς καί Πρωθυπουργός απήνθουν καί πάλιν προς τόν Έλληνικόν Λαόν κοινόν διάγγελμα διά του όποιου, άφου εξέθετον τά διαδραματισθέντα έν Κρήτη*, τήν ήρωικήν αντίστασιν τών Κρητών, άδιακρίτως φύλου καί ηλικίας, τό αξιοθαύμαστον θάρρος προς υπεράσπισιν τής τιμής καί τής έλευθερίας των, έξηγουσαν τούς λόγους, δι' ούς άπεμακρύνοντο τής νήσου, ίνά μεταβούν επί Βρεττανικου έδάφους, άπ' όπου ή νόμιμος αυτών Κυβέρνησις θά εξακολουθούσε τόν άγώνα έν συνεργασία μετά τής Κυβερνήσεως τής Άγγλίας.

Έν συνεχείά άνεμνήσκοντο τής γενναιότητος, τής έθνικής αξιοπρεπείας, τής αυτοθυσίας καί τής άποφασιστικότητος του Έλληνικου λαου καί ιδιαιτέρως τής Μεγαλονήσου, προς τούς όποιους καί καί εξέφραζον τήν ευγνωμοσύνην των καί συνιστούσαν πίστιν προς τήν τελικήν νίκην, ή όποία θά είναι δική μας. Η τιμή ή όποία σās περιμένει –έλεγον εις τό διάγγελμά των– είναι μεγάλη, διότι σεις είσθε ή τελευταία, αλλά ένδοξος καί μέ τή βοήθειαν του Θεου, άνίκητη έπαλξις του Έλληνισμού καί τέλος πώς τό Έθνος έχει προς σās έστραμμένα τά βλέμματα μέ έμπιστοσύνην καί θαυμασμόν.

* Ένας εκ τών κυρίων άντικειμενικών σκοπών τών Γερμανικών δυνάμεων τών άλεξιπτωτιστών στην Κρήτη υπήρξεν ή περιοχή. εις τήν όποιάν εύρίσκετο ή κατοικία του Βασιλέως καί του Προέδρου τής Κυβερνήσεως. Πράγματι δέ ή πρώτη όμάς τών άλεξιπτωτιστών προσεγειώθη εις όλίγα μέτρα άπόστασιν από τήν οικίαν των. Άμέσως έπηκολούθησεν μάχη μεταξύ τών άλεξιπτωτιστών καί τών συμμαχικών δυνάμεων τής περιοχής, κατά τήν διάρκειαν τής όποίας ο Βασιλεύς μέ τόν ύπασπιστήν του, τόν πρίγκηπα Πέτρον, τόν πρωθυπουργόν Τσουδερόν καί άλλους έγκατέλειψαν τήν περιοχήν διά νά ματαιώσουν τά έχθρικά σχέδια.

“Όπως είδαμεν, μετά τήν συνθηκολόγησιν καί τήν κατάληψιν τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὁ ἀγών συνεχίσθηκε στήν Κρήτη, ὅπου εἶχον καταφύγει ὁ Βασιλεὺς μέ τήν κυβέρνησιν. Μετά τήν κατάληψιν καί ταύτης ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ὁ ἀγών συνεχίσθηκε στήν Ἀφρική καί τήν Ἰταλία ἀκόμη.

Ἕλληνες στρατιωτικοὶ παντός ὅπλου καί βαθμοῦ ἐκ τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος κατέφυγον στήν Μέση Ἀνατολή, ὁργανώθηκαν ἐκεῖ καί πολέμησαν κατά τῆς Γερμανίας παρά τό πλευρόν τῶν Βρεττανικῶν δυνάμεων.

Ἐκ παραλλήλου ὁ ἀγών συνεχίσθηκε κάτω ἀπό τὰ δεσμά τοῦ κατακτητῆ καί εἰς τό ἐσωτερικό τῆς χώρας. Οἱ κατακτηταὶ δέν κατόρθωσαν ν’ ἀφανίσουν τήν Ἑλληνική Φυλή. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς παρά τήν πείνα καί τήν δυστυχία συνέχισε τὸν ἀγώνα καί εἰς τό ἐσωτερικό τῆς χώρας γιὰ τήν ἐκδίωξιν τοῦ κατακτητῆ ἀπὸ τὰ ἐδάφη του καί ἐξηντλημένος δέν σταμάτησε πολεμώντας μέχρις ὅτου ἓνα φθινοπωρινὸ πρῶν ξανακυμάτισεν καί πάλιν (18/10/44) ἡ γαλονόλευκος ἐπάνω στὸν ἱερό βράχον τῆς Ἀκροπόλεως.

1. Ἀπελευθέρωσις

Τὴν 12/10/44 ἐλευθερώθησαν αἱ Ἀθῆναι. Ὁ Διοικητὴς τῶν ἀπομεινάντων εἰς Ἀθήνας Γερμανικῶν τμημάτων στρατηγὸς ἀεροπορίας Φέλμυ δι’ ἐγγράφου τοῦ πρὸς τὸν Δήμαρχον Ἀθηνῶν ἐκήρυξεν τήν πόλιν ἀνοχύρωτον. Τὴν ἴδια ἡμέρα τό πρῶν ὑπέστειλεν τήν γερμανικὴν σημαίαν εἰς τήν Ἀκρόπολιν καί ἀφοῦ κατέθεσεν στέφανον στό Μνημεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου, ἀποχώρησεν.

Ἡ ἀποβίβασις τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Καίρου ὑπὸ τὸν Γεώργιον Παπανδρέου ἐγένετο τὴν 18/10/44 στὸν λιμενίσκον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Πειραιῶς. Ἐν μέσῳ πλήθους κόσμου ἢ συνοδεία τῶν αὐτοκινήτων ἡ φέρουσα τοὺς ἐπισήμους κατηυθύνθη εἰς τὴν Μητρόπολιν ὅπου χοροστατοῦντος τοῦ Μητροπολίτου Δαμασκηνοῦ ἐγένετο δοξολογία ἐπὶ τῇ ἀπελευθέρωσει καί ὕψωσις τῆς Ἑλληνικῆς Σημαίας εἰς τήν Ἀκρόπολιν.

Η ΕΠΑΡΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΗΜΑΙΑΣ ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΒΡΑΧΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ὁ κοντὸς τῆς Γερμανικῆς σημαίας ἐθραύσθη καί στὸν ἱερόν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως ὑψώθη ὑπερήφανος ἡ γαλανόλευκος.

Κ' ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΦΙΛΟΔΟΞΙΑΙ ΤΟΥ ΝΤΟΥΤΣΕ ΚΑΙ ΑΥΤΑΠΑΤΗ

Ἄνακεφαλαιοῦντες τὰ ὅσα ἀνωτέρω ἐξιστορήσαμεν παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

Ὁ Μουσολίνι φιλοδοξῶν ν' ἀναβίωση τὴν Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν Μεσόγειο Θάλασσα εἰς «Mare Nostrum» (δική του θάλασσα) ἤθελε νὰ ἐπεκταθῇ πρὸς τὰ Βαλκάνια καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐθεώρει δὲ τὴν κατάληψίν της καὶ προσάρτησιν εἰς τὴν Ἰταλικὴ ἐπιρροή ὡς πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν του.

Ἡ Ἰταλικὴ ἀπόβασις εἰς τὴν Ἀλβανίαν τὴν Μεγάλῃ Παρασκευῇ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1939 ἀπεκάλυπτε πλήρως τοὺς Ἰταλικούς σκοπούς καὶ τίς Ἰταλικές προθέσεις εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Ἡ Ἑλλάς ἀνησύχησεν διὰ τὴν Ἰταλικὴν διείσδυσι, μαζί δέ μ' αὐτὴ ἀνησύχησαν καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία. Καὶ αἱ δύο Δυτικαὶ Δυνάμεις εἶδον τὴν Ἰταλικὴν ἐνέργειαν ὡς σαφῆ ἐκδήλωσιν τῶν προθέσεών της.

Ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις διὰ νὰ κατευνάσῃ τίς Ἑλληνικὰς ἀνησυχίας καὶ ἐμμέσως καὶ τίς Ἀγγλογαλλικὰς διεμήνυσεν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὅτι: «Πᾶς γενόμενος καὶ μέλλων νὰ γίνῃ θόρυβος περὶ δῆθεν Ἰταλικῆς ἐνεργείας κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἶναι ψευδὴς καὶ προέρχεται ἀπὸ καλοθελητάς. Ἡ Φασιστικὴ Ἰταλία ἐπαναβεβαιώνει τὴν πρόθεσίν της νὰ σεβασθῇ τὴν ἡπειρωτικὴν καὶ νησιωτικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ἀπολυτότερον τρόπον. Ἡ φασιστικὴ Ἰταλία θέλει νὰ διατηρήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ ὅλον ἐν περισσώτερον τὰς ἐγκαρδίους φιλικὰς σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐνώνουν τὰς δύο χώρας καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ παράσχῃ τὴν σαφῆ ἀπόδειξιν τῆς θελήσεώς της ταύτης».

Ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν διαβεβαίωσιν δὲν εἶχαν καθησυχᾶσαι οὔτε ἡ Ἀγγλία οὔτε ἡ Γαλλία. Ἀμφότεραι αἱ Δυτικαὶ δυνάμεις παρέσχον τὴν ἐγγυήσιν των

γιά τήν ἀκεραιότητα καί ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος. (Διά τήν Ἀγγλίαν ὁ πρωθυπουργός ταύτης Νέβιλλ Τσάμπερλαιν καί τήν Γαλλίαν ὁ πρωθυπουργός τῆς Νταλαντιέ).

Ὁ Χίτλερ τῆς Γερμανίας, παρά τό γεγονός ὅτι οἱ Γερμανοί ἐθεώρησαν τήν Ἰταλική ἀπόβασιν στήν Ἀλβανία ὡς δικαιολογημένην, οὗτος, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων, εἶχεν προειδοποιήσει τό Μουσολίνι, ὅπως ἀποφύγῃ κάθε βεβιασμένη ἐνέργεια κατά τῆς Γιουγκοσλαβίας καί τῆς Ἑλλάδος, ἐλπίζων ὅτι θά προσαρτήσῃ τίς χῶρες αὐτές διά τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ.

Παρά τήν εἰδοποίησιν τοῦ Χίτλερ, ὁ Ντοῦτσε φέρων βαρέως τάς ἐκάστοτε λαμβανομένας ὑπό τούτου ἀποφάσεις, κατόπιν τῶν ὁποίων εἶχε καθυποτάξῃ τά κράτη τῆς Εὐρώπης, τό ἔν μετὰ τό ἄλλο ἀστραπιαίως, καί ἐπιθυμῶν νά πραγματοποιήσῃ κι αὐτός μία ἐντυπωσιακή ἐπιτυχία, ἐρήμην τούτου, ἐπέλεξεν ὡς τοιαύτην τήν ἐπίθεσιν, κατά τῆς Ἑλλάδος καί τήν ἄμεσο καθυπόταξιν ταύτης. Κατά τόν τρόπον τοῦτο θά ἔθετε, ὡς ἰσχυρίζετο, ἅψ' ἐνός μὲν τόν συνάδελφόν του δικτάτορα πρό τετελεσμένου γεγονότος καί ἅψ' ἐτέρου θά ἐξέπληττε τοῦτον, ὅστις θά ἐπληροφορεῖτο τήν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος διά τῶν ἐφημερίδων καί ἔτσι θά ἐπληρώνετο μέ τό ἴδιο νόμισμα γιά τά ὅσα εἶχε κάνει.

Πρός ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν τῆς ἡ Ἰταλική Κυβέρνησις ἄρχισε τήν συνεχῇ ἐνίσχυσιν τῶν Ἰταλικῶν δυνάμεων στήν Ἀλβανία καί τήν συγκέντρωσιν τούτων στά Ἑλληνοαλβανικά σύνορα. Διάρκῳς Ἰταλικά ἀεροπλάνα παρεβιάζον τό Ἑλληνικό ἔδαφος. Ἦσκειτο προπαγάνδα ὑπέρ Ἀλβανικῶν βλέψεων εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος. Ἐκφωνοῦντο λόγοι ὑπό Ἰταλικῶν στρατιωτικῶν μέ περιεχόμενα ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καί τέλος Ἰταλικά ὑποβρύχια καί ἀεροπλάνα ἐπετίθεντο κάθε τόσο κατά Ἑλληνικῶν σκαφῶν.

Ἀπό Ἑλληνικῆς πλευρᾶς ἀδιαμφισβήτητον γεγονός ἦτο ὅτι ἡ Ἑλληνική πολιτική ἀπέβλεπε εἰς αὐστηρή οὐδετερότητα. Ἡ πολιτική τῆς Ἑλλάδος βασιζόταν στήν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καί στήν εἰλημμένην ἀπόφασιν ν' ἀντιταχθῇ λυσσαλέα μέ ὅλα τά μέσα καί μέχρι ἐσχάτων ἄμυνα ἐναντίον παντός, ὅστις θά ἐπεβουλεύετο τήν ἑλληνική ἀνεξαρτησία.

Τό Γενικόν Ἑλληνικόν Ἐπιτελεῖον πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἀνεξαρτησίας καί τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ἑλλάδος ἔλαβε τά πρῶτα μέτρα ἐνίσχυσεως τῶν Ἑλληνικῶν φρουρῶν τῆς Μακεδονίας καί Ἡπείρου. Ἡ Ἑλλάς ἐκτός τῆς Ἰταλίας ἐξ ἴσου ἐκινδύνευεν καί ἀπό τήν Βουλγαρίαν, ἥτις εἶχεν προσχωρήσῃ στή Γερμανία.

Ἡ Ἑλλάς ἐτήρησεν εἰλικρινῇ οὐδετερότητα καί πολιτικὴν φιλίας καί ἐγκαρδιότητος, τόσον ἐναντι τῆς Ἰταλίας καί τῆς Βουλγαρίας ὅσον καί τῶν

λοιπῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν μέχρι τῆς συρράξεως, ὅτε ἐκλήθη ν' ἀγωνισθῇ εἰς τὸν στίβον μετὰ τῆς Ἰταλίας.

Οἱ Ἰταλοὶ ἡγέται ἐθεώρουν τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἓνα εἶδος στρατιωτικοῦ περιπάτου καὶ τίποτ' ἄλλο. Ὁ Μουσολίνι σύμφωνα μέ τίς πληροφορίες πού εἶχε συγκεντρώσει ἀπό τοὺς διπλωμάτες του, ὅτι· «Οἱ Ἑλληνες στρατιῶται δέν πρόκειται νά πολεμήσουν μ' εὐχαρίστησιν». Ἐκανε διαφόρους ὑπολογισμούς στό χάρτη, σχετικῶς μέ τὸν τρόπο πού θά ὑποχωροῦσαν οἱ Ἕλληνες πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ γιὰ τὴν Ἀθήνα καὶ τὰ χωριά τους.

Ἀπὸ ἀπόψεως δυνάμεων οἱ Ἰταλοὶ ἐγνώριζαν τίς δυνατότητες ἐπτάμισυ ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων, πλημμελῶς ὀπλισμένων, ἔναντι τεσσαράκοντα πέντε ἑκατομμυρίων Ἰταλῶν, πλήρως ἐξοπλισμένων.

Ὅσο γιὰ τὸ ἠθικὸ τῶν Ἰταλῶν στρατευμάτων, σύμφωνα μέ τίς ἐξηγήσεις πού εἶχε δώσει μέ αὐταρέσκεια ὁ στρατηγὸς Πράσκα, ἦταν ἀκμαῖο καὶ ὁ ἐνθουσιασμός εἶχεν φθάσει στό μέγιστο, ὥστε νά καθίσταται ἀσυγκράτητὴ ἡ ἐπιθυμία στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν πότε θά ἔλθῃ ἡ ὥρα νά πολεμήσουν κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ὅλα τ' ἀνωτέρω ἐνίσχουν καὶ τὰ λόγια τῶν Ἰταλῶν στρατιωτῶν πού ἔφευγαν γιὰ τὸ μέτωπο. Ἀποχαιρετῶντας τοὺς δικούς των ἔλεγον· «*Arriveerci fra due setimane*» (Εἰς τὸ ἐπανιδεῖν σέ δύο ἐβδομάδες).

Ἡ ἐπιχείρησις κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἶχε προετοιμασθῇ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νά δώσῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς στρατιωτικῆς θυέλλης. Οἱ Ἰταλοὶ ἡγέται ὑπελόγισαν τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος ὡς νά ἐπρόκειτο νά παραγγεῖλουν κανένα «κύπελλο καφέ» στὰ Γιάννινα. Τὰ πράγματα ὅμως διέψευσαν κατὰ τρόπον τραγικόν τὰς προβλέψεις καὶ τὴν αἰσιοδοξία τῶν Ἰταλῶν ἡγετῶν ὅπως ἐν συντομίᾳ ἐξιστορήσαμεν ταῦτα μέσα στὰ πλαίσια τῆς μονάδος ὅπου ὑπηρετήσαμεν καὶ στὸν τομέα πού ἠκολούθησε αὐτῇ.

ΚΑ΄ ΠΩΣ ΠΟΛΕΜΗΣΑΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ

Διά νά γίνω κάπως αντιληπτός, γιατί στό ανά χεῖρας βιβλιαράκι μου εἶναι δύσκολο νά μεταφέρω τά ὅσα συνέβησαν στήν Ἀλβανία, γιά νά μάθουν αὐτοί πού δέν ἔτυχε νά συμμετάσχουν στήν ἐκστρατεία αὐτή καί στίς νεώτερες γενιές πού θά διαβάζουν γιά τόν Ἑλληνο-Ἰταλικό πόλεμο, ἄς ἀναλογισθοῦν μόνον μερικά βασικά γεγονότα. Πῶς αὐτοί πού ἔλαβον μέρος σ' αὐτόν τόν πόλεμο δέν πῆγαν μέ αὐτοκίνητα καί μέ μηχανοκίνητες φάλαγγες, ἀλλά μέ τά πόδια καί ὕστερα ἀπό πορεῖες ἐβδομάδων, πῶς πολέμησαν γυμνοί, ξυπόλητοι καί νηστικοί ἐπὶ ἡμέρες ὁλόκληρες, πῶς πολέμησαν ἐναντίον ἑνός ἐχθροῦ ὑπερτέρου καί ἀριθμητικῶς καί ὕλικῶς, πῶς πολέμησαν ἐναντίον ἑνός ἐχθροῦ μέ πολεμικά μέσα προσεγγίζοντα καί αὐτή τήν τελευταίαν λέξιν τῆς πολεμικῆς μηχανῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πῶς πολέμησαν ἐπάνω σέ πανύψηλα βουνά, σ' ἀπόκρημνα βράχια, μέσα στίς χαράδρες καί σέ δύσβατα κι ἀπρόσιτα μέρη γιά τόν ἄνθρωπο, πῶς πολέμησαν ὑπὸ τίς πλέον δυσμενεῖς καιρικές συνθήκες, μέσα στά χιόνια, στοὺς πάγους, στίς βροχές καί στίς ἀνεμοθύελλες, πῶς πολέμησαν ἀκαταπαύστως χωρίς ἀντικατάστασιν, ἐνῶ τά ἐχθρικά τμήματα ἀντικαθίσταντο σέ σύντομα χρονικά διαστήματα, πῶς πολέμησαν μέ θάρρος καί αὐτοθυσία, πῶς πολέμησαν μέ λίγα πυρομαχικά καί μ' ἐλάχιστα αὐτόματα ὅπλα, πυροβόλα κι ἀεροπλάνα.

1. Ἔτσι πολέμησαν οἱ Ἕλληνες στήν Ἀλβανία

Ο Ἕλλην στρατιώτης στήν Ἀλβανία, μέσα στίς χιονοθύελλες καί στοὺς πάγους, στίς νύχτες μέσα στό βαθύ σκοτάδι ἀνεμοδαρμένος, ὄχι μόνον δέν ὑστέρησεν τῶν προγόνων του πολεμιστῶν τῆς Σαλαμῖνος, τῶν Θερ-

μοφυλῶν, τῶν Πλαταιῶν, τοῦ Μαραθῶνος κατὰ τῶν Περσῶν, τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 καί τοῦ 1912 - 13 κατὰ τῶν Τούρκων καί ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ὑπερέβη σέ πολλές περιπτώσεις καί ἐκείνων ἀκόμη.

Πῶς πολέμησαν μόνοι σ' ἓνα ἄκρο τῆς Εὐρώπης, μέ ψυχολογικάς συνεπείας πολὺ δυσαρέστους, καθ' ὅσον ὅλα τὰ κράτη ταύτης εἶχον ὑποκύψει τό ἓνα μετά τό ἄλλο στή Γερμανία.

Μέ τόν ἴδιο σκοπό κι εὐλάβεια ἐπανελάβε καί πάλι τό γνωστό ἐμβατήριον:

Μαῦρ' εἶναι νύχτα στά βουνά
στίς ράχες πέφτει χιόνι
στά ἄγρια καί στά σκοτεινά
ὁ Ἕλλην ξεσπαθώνει.
Στό δεξί χέρι τό γυμνό
βαστάει ἀστροπελέκι
παλάτι ἔχει τό βουνό
κι ἐλπίδα τό ντουφέκι...

Πιστός στίς ἱερές παραδόσεις, ὁ Ἕλλην στρατιώτης στήν Ἀλβανία, διεφύλαξε τήν τιμή καί τήν ὑπόληψιν τῆς πατρίδος, σύμφωνα μέ τήν θεία προσταγή τῶν προγόνων του, συνεχίσας τήν βαρεῖα ἀλλ' ὑπέροχο κληρονομία τῆς ἱερῆς παρακαταθήκης τούτων.

Ἔτσι πολέμησαν οἱ Ἕλληνες στήν Ἀλβανία κι ἐδόξασαν τήν πατρίδα των.

Ἔτσι πολέμησαν οἱ Ἕλληνες στήν Ἀλβανίαν καί ἡ πολεμική των ἀρετή ἐγένετο τό ἵνδαλμα τοῦ κόσμου.

Ἔτσι πολέμησαν οἱ Ἕλληνες στήν Ἀλβανία καί προξένησαν τό παγκόσμιο θαυμασμό.

Ἴδου τήν ἐποχή ἐκείνη τί ἐλέγετο γιά τήν Ἑλλάδα καί γιά τοὺς Ἕλληνες:

«Τοῦ λοιποῦ δέν θά λέγεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπολέμησαν σάν ἥρωες, ἀλλά ὅτι οἱ ἥρωες ἐπολέμησαν σάν Ἕλληνες».

(Ἐφημερίς Manchester Guardian, 19.4.41)

«Ἐπὶ αἰῶνας, ἀπό τοῦδε καί ἐμπρός, αἱ γενεαὶ τοῦ μέλλοντος θά διδάσκωνται, ὅτι καί πάλιν ὀλίγοι Ἕλληνες ἔσωσαν μέ τήν θυσίαν των τόν Εὐρωπαϊκόν πολιτισμόν».

(Noel, Baker, 28.10.42)

«Ἡ Ἑλλάς πρώτη ἔδωσε τό ἀλησμόνητον μάθημα εἰς τόν Μουσολίνι, αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ Ἀξονος εἰς Νοτιοσλαυϊαν, αὐτὴ ἐκράτησε τοὺς Γερμανοὺς εἰς τό ἡπειρωτικόν της ἔδαφος καὶ τὴν Κρήτην καὶ 6 ἑβδομάδας, αὐτὴ ἀνέτρεψε τὴν χρονολογικὴν σειρὰν ὅλων τῶν σχεδίων τοῦ Γερμανικοῦ Ἐπιτελείου καὶ αὐτὴ ἐπέφερε ριζικὴν μεταβολὴν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐκστρατειῶν του καὶ ἴσως εἰς τὴν ὅλην πορείαν τοῦ πολέμου».

(Antony Eden 24.4.42)

«Ἐπολεμήσατε ἄοπλοι ἐναντίον πανόπλων καὶ ἐνίκησατε. Ἐπολεμήσατε μικροὶ ἐναντίον μεγάλων καὶ ἐπεκρατήσατε. Δέν ἦτο δυνατόν νά γίνῃ ἄλλως, διότι εἴσθε Ἑλληνες. Ὡς Ρῶσοι, ὡς ἄνθρωποι, ἐκερδίσαμεν χάρις εἰς τὴν θυσίαν σας χρόνον διὰ νά ἀμυνθῶμεν. Σᾶς εὐγνωμονοῦμεν».

(Κρατικός Ραδιοφωνικός Σταθμός Μόσχας, 27.4.42)

Ἐκτός ἀπ' ὅσα ἔλεγον δημοσίως οἱ Μεγάλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπεσχέθησαν καὶ ἄλλα πολλὰ· δυστυχῶς ὅμως ὅταν κάθισαν στό τραπέζι γιὰ ν' ἀποδώσουν στόν καθ' ἓνα ὅ,τι τοῦ ἄξιζε κι ὅ,τι τοῦ ἔπρεπε ἡ Ἑλλάς λησμονήθηκε.

Ἡ Ἑλλάς δέν λιγοψύχησε οὔτε στήν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν λογχῶν οὔτε στό βάρος τοῦ χάλυβος. Ἐνῶ μεγάλες χῶρες ὑπέκυπτον ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἢ μικρὴ Ἑλλάς ἀνθίστατο καὶ θ' ἀνθίστατο ἀκόμη ἐάν μιά ἄλλη μεγάλη δύναμις δέν ἐπιτίθετο ἀπό τὰ πλευρά της καθ' ὃν χρόνον εἶχε ἐξαντληθῇ καὶ τό τελευταῖο της φυσίγγι.

Τίποτα δέν ἔκαμψε τόν Ἑλληνικὸ στρατό, οὔτε τὰ βόλια τοῦ ἐχθροῦ πού πέφταν σάν βροχή, οὔτε οἱ σφαῖρες πού πέφταν σά χαλάζι, οὔτε οἱ στερήσεις, οὔτε οἱ κακουχίες, οὔτε ἡ ἔλλειψις πολεμικῶν μέσων. Τό πολεμικὸ πάθος τ' ἀντιμετώπιζε ὅλα καὶ ἐξῆλθεν νικητὴς γιὰ νά μάθῃ ἡ ἀνθρωπότης πὼς ἡ ζωὴ δέν ἀξίζει τίποτα μπροστά στήν Ἐλευθερίαν.

Ἔτσι τελείωσεν ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου 1940 - 41. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀγωνίσθηκε γιὰ τὴν ὑπαρξὴ του καὶ τίς παραδόσεις του. Στόν ἀγῶνα αὐτόν τό Ἑλληνικὸ Ἔθνος ἔδωσε τὴν προσωπικὴ του ὄντοτητα ὅμοια σάν ἐκείνη τοῦ 1821. Δέν κατῴρθωσε ἡ πολεμικὴ τέχνη νά δαμάσῃ τὴν Ἑλληνικὴ ψυχὴ.

«Ἀθάνατη Ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ τί δέν κάνεις· Ἐξοστρακίζεις τὰ βέλη, συντρίβεις τὰ ἄρματα μάχης, ὑπερακοντίζεις τὰ βλήματα, ἀψηφεῖς τόν θάνατο, γιγαντώνεις στήν ἀντίστασι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, χαλυβδώνεις στήν ὑπεροχὴ τῶν ὅπλων σου, δέν ὑποκύπτεις στή σφοδρότητα τοῦ πυρός, ὑπομένεις στίς στερήσεις, δέν ὑπολογίζεις τίς κακουχίες, χαίρεσαι στή φωτιά τῆς μάχης καὶ μέ τὴν ἰαχὴ «ἀέρα» τρέπεις τοὺς ἐχθρούς σου εἰς φυγὴν, διδάσκοντας τὴν ἀνθρωπότητα πὼς πρέπει ν' ἀγωνίζεται γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν».

ΚΒ ' ΠΟΙΟΙ ΠΟΛΕΜΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ

Όπως πολλές φορές αναφέραμε στόν πόλεμο τής Άλβανίας πήραν μέρος όλοι οι Έλληνες καί όπως μπορούσε ό καθένας. Βενιζελικοί κι αντιβενιζελικοί, όπαδοί τής Κυβερνήσεως καί μή, πτωχοί καί πλούσιοι, άξιοματουχοι καί μή. Ουδέποτε τό Έλληνικό Έθνος εύρέθη τόσον άρρήκτως ήνωμένον καί συσπειρωμένον περί τήν ήγεσίαν του. Όλοι στίς έπάλξεις γιά τή σωτηρία του Έθνους.

Περί τής ένότητος του Έλληνικού Έθνους άξιοπρόσεκτη είναι καί ή κατωτέρω περικοπή από τό βιβλίον του πρεσβευτή τής Ιταλίας Γκράτσι.

«Η πληροφορία, γράφει, γιά τόν τορπιλλισμό τής «Έλλης» άνεκοινώθη από τό Έλληνικόν ναυτικόν έπιτελείον στό ναυτικόν άκόλουθον τής Ιταλίας τήν μεσημβρίαν τής 15ης Αυγούστου. Ό ναυτικός άκόλουθος Μαρόν έσπευσεν άμέσως νά τηλεγραφήση στή Ρώμη. Μέ τό ίδιο τηλεγράφημα ζητούσε τήν έξουσιοδότησιν νά δηλώση έπισήμως ότι ό τορπιλλισμός δέν είχε διαπραχθή από Ιταλικό ύποβρύχιο. Άφού διέρρευσαν τρείς ήμέρες πήρε τήν άπάντησιν νά ύποβάλη τά συλληπητήρια του Ιταλικού ναυτικού καί νά βεβαιώση ότι ό τορπιλλισμός δέν ήταν Ιταλική πράξις.

Τήν βεβαίωσιν ταύτην οι Έλληνες έπίσημοι, γράφει ό Γκράτσι, τήν έδέχθησαν μέ άξιοπρέπεια, αν καί κατά βάθος δέν τούς έμεινε άμφιβολία ότι οι τορπίλλες πού έβύθισάν τήν «Έλλη» είχαν τήν Ιταλική προέλευσιν. Ούτε καί στήν ψυχή του Έλληνικού Λαού απέμενε ή παραμικρή άμφιβολία.

Καί συνεχίζων λέγει ότι τό έγκλημα τής Τήνου είχε τό άποτέλεσμα, γιά νά μήν πώ έκανε τό θαύμα, νά δημιουργηθή σ' όλόκληρη τήν Ελλάδα άπόλυτη ένότης ψυχών. Μοναρχικοί καί Βενιζελικοί, φίλοι καί αντίπαλοι τής 4ης Αυγούστου, έπείσθησαν ότι ή Ελλάδα ένα καί μόνο είχε έχθρό, τήν Ιταλία...».

Στόν Έλληνο-Ίταλικό πόλεμο ιδιαιτέρως πρέπει νά ἐξάρουμε τήν συμμετοχή τῶν γεωργῶν, ποιμένων, χωρικῶν, μικροεπαγγελματιῶν, ἐργατῶν καί γενικῶς τῶν προερχομένων ἀπό τίς μεσαῖες καί κατώτερες τάξεις καί τοῦτο λέγομεν, διότι μ' αὐτούς ζήσαμε τίς πιό δύσκολες φάσεις τοῦ πολέμου, μ' αὐτούς βρεθήκαμε στήν πρώτη γραμμή τοῦ πυρός, μ' αὐτούς ὑποφέραμε, μ' αὐτούς διακινδυνεύσαμε, μ' αὐτούς δυστυχήσαμε καί αὐτούς ὅταν πολεμούσαμε βλέπαμε στό πλεῦρό μας κατά τό πλεῖστον.

Δέν ὑποστηρίζομε ὅτι καί οἱ εὐποροῦσες τάξεις δέν προσέφερον τίς ὑπηρεσίες των, ἴσως ὅμως αὐτοί νά ἦσαν λιγώτεροι καί δέν ἐφαίνοντο, ἴσως σάν πιό μορφωμένοι νά ἐκρίθησαν ἀπαραίτητοι σέ ἄλλες ὑπηρεσίες τῶν μετόπισθεν καί νά ὑπηρετήσαν ἐκεῖ. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πικρά, πρέπει ὅμως νά λέγεται καί γιά νά τό διαπιστώσῃ ὁ κάθε ἀναγνώστης μας, ἂν ρίξῃ μιὰ ματιά ἀπό ποιές τάξεις προέρχονται οἱ περισσότεροι τραυματίες καί κρυοπαγημένοι καί σέ ποιές τάξεις ἀνήκουν κατά τό πλεῖστον οἱ νεκροί μας.

Ἐπειδή ἡ ἀφήγησίς μας ἀφορᾷ τήν δρᾶσιν τοῦ 2/39 Συντάγματος Εὐζώνων, κι ἐπειδή τοῦτο ἐστρατολογεῖτο ἀπό τήν Αἰτωλοακαρνανίαν κι ἓνα μέρος τοῦ Νομοῦ Εὐρυτανίας, ιδιαιτέρως πρέπει νά ἐξάρουμε τή συμβολή τῶν ὀρεσιβίων τῶν ἐπαρχιῶν Μεσολογγίου - Ναυπακτίας - Τριχωνίδος καί τοῦ Νομοῦ Εὐρυτανίας, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν κατά τό μεγαλύτερο μέρος τήν δύναμιν τούτου. Οἱ κάτοικοι τῆς ὀρεινῆς Τριχωνίδος - Ναυπακτίας - Μεσολογγίου καί Εὐρυτανίας νηστικοί καί ξυπόλητοι ἐπέδειξαν γιά μιὰ ἀκόμη φορά, μετά τούς ἀγῶνας τοῦ 1821, τοῦ πολέμου 1912 - 13 καί ἄλλους, τήν πίστη τους πρὸς τά Ἐθνικά ιδεώδη καί τό ὑψηλό συναίσθημα τῆς φιλοπατρίας. Οἱ θρυλικοί αὐτοί Εὐζῶνοι, εὐθύς ὡς ἤκουσαν τή φωνή τῆς πατρίδος των ἐγκατέλειψαν τήν ἀξίνα καί τό ἄροτρο κι ἔσπευσαν ἐκεῖ ὅπου τό πρὸς τήν πατρίδα καθῆκον τούς καλοῦσε. Αὐτοί πού δέν ἐχόρτασαν τό καλαμπόκι, αὐτοί οἱ καταφρονημένοι, ἀκόμη καί σήμερα, πού δέν ἐγνώρισαν ποτέ τή στοργή τοῦ Κράτους, χωρίς νά αἰσθανθοῦν καμμί πικρία, ἔσπευσαν νά προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους στό δοκιμαζόμενο Ἔθνος.

Βεβαίως αὐτά δέν εἶναι τῆς παρούσης στιγμῆς, εἶναι ὅμως μιὰ διαπίστωση τρομερά μέν ἀλλά πραγματική, πῶς τούς ὀρεσιβίους αὐτούς καί ιδιαιτέρως τούς Εὐρυτάνες, τούς γνησίους αὐτούς Ἕλληνας, θυμᾶται τήν ὑπαρξίν του τό Ἔθνος μόνον στούς πολέμους, ἐνῶ ἐν καιρῷ εἰρήνης κανεῖς δέν τούς κοιτάζει, ὅπως πολύ ὀρθῶς διατυμπανίζουν, πῶς ζοῦν «πίσω ἀπό τόν ἥλιο», καταφρονημένοι καί παρηγκωνισμένοι.

Συμβαίνει πολλές φορές στό Ἑλληνικό Ἔθνος νά μὴ βραβεύεται ἡ ἀρετή, ἀλλά..... Ὁδυνηρά διαπίστωση, ἀλλά ἀληθής!

* * *

Όταν πέθανε ο Ροϋζβελτ, ο πρόεδρος των Ήνωμένων Πολιτειών της Αμερικής κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η σύζυγός του Έλεονώρα, τον θάνατό του, στά παιδιά τους που πολεμούσαν στο μέτωπο, ανήγγειλε ως ακόλουθως: «Ο πατέρας σας εξεπλήρωσε τό πρόσ τήν πατρίδα καθήκον του μέχρι τής τελευταίας του πνοής». Παράδειγμα πρόσ μίμησιν γιά όλους τούς λαούς, χωρίς φυσικά αὐτό νά σημαίνει πώς στήν Ἑλλάδα, ἐπαλαμβάνομεν, δέν ὑπῆρξαν τοιαῦτα παραδείγματα καί δέν πολέμησαν καί τά τέκνα τῶν πλουσίων, πολιτικῶν καί ἀξιοματούχων τής πολιτείας, πλην ὅμως ἡ συμβολή τῶν λαϊκῶν τάξεων ὑπῆρξεν περισσότερο ἐνεργός εἰς ἐμψυχον ὑλικό.

* * *

Θά ἦταν παράλειψις ἂν δέν γράφαμε καί δυό λόγια γιά τή συμβολή στόν πόλεμο τής Ἀλβανία τῶν ἐφεδρῶν, ἐξ ἐφεδρῶν ἀξιωματικῶν, ὅχι διότι ἐγώ πού ἐγράψα αὐτό τό βιβλιαράκι ἀνήκω σ' αὐτή τήν κατηγορία καί πρέπει νά τήν ἐπαινέσω ἤ ὅτι οἱ μόνιμοι καί οἱ ἐφεδροὶ ἐκ μονίμων ἀξιωματικοί δέν πολέμησαν, ἀλλά διότι οἱ ἐφεδροὶ ἐξ ἐφεδρῶν ἀξιωματικοί, σάν κατώτεροι καί περισσότεροι, πλαισίωσαν κυρίως τίς μικρές μονάδες, αὐτές πού ἐρχονται, συνήθως, σέ ἐπαφή μέ τόν ἐχθρό καί μέ τίς ἀλλεπάλληλες συγκρούσεις τῶν ἀγωνίζονται νά ἀπωθήσουν τοῦτον ἀπό τά ὄχυρά του ἢ νά ἐπικρατήσουν ἀπό τίς ἐπιθέσεις του. Κατά συνέπειαν μ' αὐτούς ὁ Ἕλλην φαντάρος ἐπολέμησε, ἔζησε καί ἔνωσε περισσότερο τά δεινά τοῦ πολέμου καί συνεδέθη ἀρρήκτως. Εἶναι μία ἠθική, ἀναμφισβήτητος, ἀναγνώρισις ἡ συμβολή τῶν Ἐφεδρῶν Ἀξιωματικῶν σέ ὅλους τούς πολέμους, ἰδιαίτερως ὅμως στόν Ἑλληνο-Ἰταλικό πόλεμο λόγω τής ιδιομορφίας του ἀπό ἀπόψεως ἐχθροῦ, ὑλικῶν μέσων, ἐδάφους καί καιρικῶν συνθηκῶν.

Αὐτό τό παραδέχονται καί οἱ ἀνώτεροι καί ἀνώτατοι ἀξιωματικοί τοῦ Στρατοῦ μας.

Εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἀπόψεών μου, ὅτι οἱ Ἐφεδροὶ Ἀξιωματικοί συμμετέσχον περισσότερον ἐνεργῶς στόν πόλεμο αὐτόν, ἔρχεται νά ἐπαληθεύσῃ τό κατωτέρω γεγονός. Ἰσως δέν μπορῶ νά τό ἀποδείξω στό χωρο αὐτό, ἀλλ' εἶναι ὅμως πραγματικότης καί ἀφήνω νά τό κρίνουν σ' αὐτούς πού ἔχουν ἰδίαν ἀντίληψιν ἀπό τούς ἀναγνώστας καί σ' ἐκείνους πού διαβάζοντας αὐτό τό βιβλιαράκι πιστεύουν, πώς ὅσα γράφω εἶναι ἀληθινά καί μάλιστα πολύ λιγώτερα ἀπ' ὅσα συνέβησαν, καί δέν προέρχονται ἀπό φαντασίες καί ὑπερβολές.

Τό γεγονός αὐτό εἶναι τό ἐξῆς: Στίς ἀρχές Μαρτίου 1941, ἂν ἐνθυμούμαι καλῶς, ἡ Ἀνωτάτη Διοίκησις τῶν Ἑλληνικῶν Στρατευμάτων, προκειμένου νά πληροφορηθῇ πόσοι ὑπηρετοῦσαν σέ κάθε μονάδα ἀπό τούς καταταγέντας κατά χρονικά διαστήματα καί γιά νά ἐνημερώσῃ τά μητρώα ἐξέδωσε

μιά διαταγή απογραφής*. Τό αποτέλεσμα τῆς απογραφῆς στό 2/39 Σύνταγμα Εὐζώνων, κατ' ἐπίσημον πληροφορίαν, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀξιωματικούς ὑπῆρξεν τό ἐξῆς:

- α) Μόνιμοι ἀξιωματικοί εἰς (1) Ἀλέξανδρος Σάκης
- β) Ἐφεδροὶ ἐκ μονίμων δύο (2) ἐξ ὧν ὁ Πανσανίας Κατσώτας
- γ) Ἐφεδροὶ ἐξ ἐφédρων ἐννεήκοντα ἐξ (96)

* * *

Τέλος ἡ Ἑλλάς δέν θά λησμονήσῃ ποτέ τήν συμβολή εἰς τόν ἀγῶνα τῶν ἡμιονηγῶν καί ὁδηγῶν αὐτοκινήτων. Καί αὐτοί πρέπει νά ἐξασφαλίσουν μιά ἐπίζηλον θέσιν μεταξύ τῶν νικητῶν τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου.

Στόν πόλεμο τόν ἱερό καί καθολικό πού ἀπεδύθη σύσσωμος ἡ φυλή μας πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ εἰσβολέως, ἐξ ἴσου σημαντικαί πρὸς τοὺς ἄλλους ἐκλεκτοὺς πολεμιστάς ὑπῆρξαν αἱ ὑπηρεσίαι πρὸς τό δοκιμαζόμενο Ἕθνος τῶν δύο ἀνωτέρω κατηγοριῶν. Καί τῶν δύο αὐτῶν κατηγοριῶν βαρύτατος ὑπῆρξεν ὁ φόρος τοῦ αἵματος.

Ὑπῆρξα μάρτυς αὐτόπτης στά ἄξενα Βορειοηπειρωτικά βουνά, σέ ὑψόμετρο κυμαινόμενο μεταξύ 1000 καί 2000 μέτρων, στίς χιονισμένες κι ἀπρόσιτες βουνοκορφές, κι ἐδοκίμασα κι ἐγώ ὄχι μόνον τόν μόχθον, ἀλλά καί τίς κακουχίες τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων, πού τοὺς ἀνετέθη τό τεράστιο καί βαρὺ ἔργο τοῦ ἐφοδιασμοῦ τῶν μαχομένων τμημάτων μέ τροφίμα καί πυρομαχικά. Σέ μονοπάτια καί δύσβατα μέρη, πού ἀπεῖχον ἀπό τόν ἐφοδιασμόν μέχρι τίς πρώτες γραμμές 10 καί 15 ὥρες καί πολλές φορές 24ωρα ὁλόκληρα, εἶδα στίς βροχές, στά χιόνια καί στίς λάσπες, μακρές φάλαγγες ἡμιονηγῶν, νά περπατοῦν νυχθημερόν καί βρεγμένοι ὡς τό κόκκαλο πρὸς ἐκτέλεσιν ἐνός καθήκοντος, πού ὅσον καί ἂν φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως εὐκόλον, ἐν τούτοις ἦταν τεράστιος ἄθλος, ἕνας ἀληθινός ἥρωισμός, ἕνα μεγάλο κατόρθωμα.

Οἱ ἡμιονηγοί, καί ὅταν ξεσποῦσαν σφοδρές καί παγερές χιονοθύελλες καί ὅταν τά δύσβατα μονοπάτια ἦταν παγωμένα καί σάν κρύσταλλα γλιστροῦσαν, καί ὅταν οἱ κρουνοὶ τῶν οὐρανῶν κατέκλυζαν τοὺς τόπους μέ συνεχεῖς καταρρακτώδεις βροχές, ἀκούραστοι, περήφανοι κι ἀποφασιστικοί, πιστοὶ εἰς τό καθήκον, δέν δείλιαζαν πρό οὐδενός κινδύνου. Ἔσερναν τά

* Ἡ ἀπογραφὴ ἦταν ἀπαραίτητος, διότι σέ κάθε μονάδα αἱ ἀπώλειαι εἰς νεκρούς, τραυματίας καί ἀγνοουμένους ἀνεφέροντο ἑλλιπῶς, λόγω τῶν ἐπικρατουσῶν συνθηκῶν, πρὸς ἐνημέρωσιν τῶν Στρατολογικῶν μητρώων καί οὕτω συνέβαιναν οἱ ἀνωτέρω νά φέρονται ὡς ὑπηρετοῦντες.

μουλάρια τους στους δύσβατους δρόμους, γιά νά `μεταφέρουν στά μαχόμενα παιδιά τῆς Ἑλλάδος τό πολύτιμο φορτίο τους. Ὁ πόθος των ἦταν νά φθάσουν τό ταχύτερον εἰς τόν προορισμόν τους καί ὅταν ἔφθαναν ἡσθάνοντο πλήρη ἱκανοποίησιν, διότι ἐξετέλεσαν τήν ἀποστολήν των. Τόσος ἦτο ὁ ἐνθουσιασμός κι ἡ χαρά τῶν μαχομένων, πού πολλές φορές ὅταν τοὺς ἔβλεπαν, τοὺς ἀγκάλιαζαν καί τοὺς φιλοῦσαν καί τοὺς σήκωναν στά χέρια τους.

Στήν ἐποχὴ τῆς Ἑθνικῆς ἐξορμήσεως τό ἔργο τῶν ἡμιονηγῶν ὑπῆρξεν δυσχερές καί ἐπίμοχθον. Οἱ ἀφανεῖς αὐτοί ἥρωες μοχθοῦσαν καί ἐκινδύνευαν, ἀπό τίς κακουχίες καί τά ὄπλα τοῦ ἐχθροῦ, νά φέρουν εἰς πέρας τήν ἀποστολήν των. Δέν εἶναι ὀλίγοι οἱ ἡμιονηγοί πού ἐδέχθησαν τραύματα θανατηφόρά ἀπό τά βαρέα ὄπλα τοῦ ἐχθροῦ καί τοὺς ἀπό ἀέρος ἐχθρικούς βομβαρδισμούς καί πολυβολισμούς. Οἱ Ἴταλοί πυροβοληταί καί ἀεροπόροι εἶχαν ἐξαιρετικὴν καί ἰδιαιτέραν ἀδυναμίαν εἰς τήν ἐπισήμανσιν καί τόν βομβαρδισμόν τῶν δρόμων ἀπό τοὺς ὁποίους διήρχοντο οἱ φάλαγγες τῶν ἡμιονηγῶν.

Οἱ ἡμιονηγοί ἡσθάνοντο μέ ἀγωνίαν τήν εὐθύνην διὰ τήν καθυστέρησιν τῶν ἐφοδίων γι' αὐτό καί περιφρονοῦσαν κάθε κίνδυνο.

Τήν ἄλλην κατηγορίαν τοῦ μεταγωγικοῦ ἀποτελοῦσαν οἱ αὐτοκινητισταί. Τά σοφεράκια συνηγωνίζοντο στήν προσπάθεια νά φθάσουν μέ τό γρηγορώτερο κι ἀσφαλέστερο τρόπο τά τρόφιμα καί πυρομαχικά. Καί ὅταν οἱ δρόμοι ἦσαν στρωμένοι μέ χιόνια καί ἀπό τοὺς πολλοὺς λάκκους ἀδιάβατοι, φρόντιζαν μέ κάθε τρόπο νά φθάσουν στόν προορισμόν τους. Ἀψηφοῦσαν κάθε κίνδυνο καί στή βολή τοῦ πυροβολικοῦ καί στοὺς βομβαρδισμούς τῆς ἐχθρικῆς ἀεροπορίας. Ἐκτελοῦσαν μέ ἀπαράμιλλον ἥρωισμόν τό καθήκον των. Εἰργάζοντο συνεχῶς νύκτα καί ἡμέρα χωρίς ν' ἀναπαύωνται. «Τυρί - ψωμί - βολάν καί ὄλο ἐμπρός». Ἡσθάνοντο ὑπερήφανοι διὰ τό ἔργον πού ἐπιτελοῦσαν. Εἰς τήν σκληράν καί ἐπίμοχθον ὑπηρεσίαν πρὸς τήν πατρίδα καί αὐτοί οἱ ἀφανεῖς ἥρωες δημιουργοῦσαν δικό τους κόσμο χαρᾶς καί ἐθνικῆς ἱκανοποίησεως. Ὅταν μάθαιναν μιά νίκη ἐδάκρυζαν ἀπό ἱκανοποίησιν κι ἐνθουσιασμόν, διότι ἡσθάνοντο ὅτι καί αὐτοί συνετέλεσαν σ' αὐτή.

Ὅποιος δέν εἶδε τήν σκληρότητα τοῦ ἔργου πού ἐπιτελοῦσαν οἱ ἀφανεῖς ἥρωες ἡμιονηγοί καί αὐτοκινητισταί, ὅποιος δέ βρέθηκε γιά λίγες στιγμές μαζί τους, μέσα στίς ἀτέλειωτες καί βασανιστικές πορεῖες ὑπὸ δυσμενεῖς καιρικὰς συνθήκας εἶναι δύσκολο νά συλλάβῃ τήν ἔκτασιν τῶν ὑπηρεσιῶν πού προσέφερον στόν ἀγῶνα.

Πάντως οἱ ἡμιονηγοί καί αὐτοκινητισταί ἔγραψαν μίαν ὡραίαν, ἐνδοξον καί ἰδιαιτέραν σελίδα στήν ἱστορία τοῦ Ἑλληνοἰταλικοῦ πολέμου, ἡ ὁποία ἂν δέν εἶναι γεμάτη ἀπό κατορθώματα καί ἥρωισμούς εἶναι ἐξ ἴσου πλουσία

εἰς αὐτοθυσίαν πρὸς τὰς ἐνδόξους καὶ ἀθανάτους σελίδας πού ἔγραψαν μέ τό αἷμα των τὰ γενναῖα καί τιμημένα παιδιὰ τῆς Ἑλλάδος, μαχόμενα διὰ τήν ἀνεξαρτησίαν καί ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των.

* * *

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, κάνοντες τίς ἀνωτέρω παρατηρήσεις, δέν ἐπιθυμοῦμε νά ὑποτιμήσωμεν καμιά κοινωνικήν τάξιν, γιατί ὅλοι οἱ Ἕλληνες προσέφερον τίς ὑπηρεσίες των στό ἀγωνιζόμενο Ἔθνος. Δέν πρέπει ὅμως ν' ἀγνοήσωμεν πὼς οἱ Ἕλληνες στήν Ἀλβανία κατέβαλον ἡράκλειες προσπάθειες γιά τήν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τοῦ δικαίου ἀγῶνος. Εἶναι ἀναρίθμητα τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, ὑπαξιωματικῶν καί στρατιωτῶν στήν Ἀλβανία πού γιά νά περιγραφοῦν, ἐνός ἐκάστου χωριστά, θά χρειάζοταν πολλοί Ὅμηροι γιά νά γράψουν ὅλες τίς Ὀδύσσειες. Στό ἀνά χεῖρας βιβλιαράκι μου περιορίζομαι νά γράψω μόνον πὼς οἱ Ἕλληνες στήν Ἀλβανία, παρά τίς ἀπάνθρωπες συνθήκες διαβιώσεως καί τὰ γλίσχρα μέσα πού διετίθεντο, δέν ὑστέρησαν σέ πανουργία τοῦ Ὀδυσσεῶς καί σέ πράξεις ἡρωισμού καί αὐτοθυσίας τῶν Ἑλλήνων στόν Τρωϊκό πόλεμο, στίς μάχες κατά τῶν Περσῶν τῆς Σαλαμῖνος, τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Πλαταιῶν, τῶν Θερμοπυλῶν καί ἀλλαχού.

Οἱ Ἕλληνες μαχηταί τῆς Ἀλβανίας εὐλαβεῖς προσκυνηταί τῶν τριακοσίων τοῦ Λεωνίδα ἐπανελάβον καί πάλιν τό «᾿Ω ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι».

Χιλιάδες κατορθώματα Ἑλλήνων, ἀναφερόμενα στό Στρατό, στό Ναυτικό καί στήν Ἀεροπορία ἀνεγράφησαν στόν ἡμερήσιο τύπο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κι ἄλλα ἀνεκοινώθησαν στίς Ἐκκλησίες ἀπό τοὺς παπᾶδες καί ἀφοροῦσαν ὀνομαστικές πράξεις ἡρωισμού καί αὐτοθυσίας. Μιάν τέτοιαν πράξιν ἀναφέραμεν χαρακτηριστικῶς τοῦ πολεμιστοῦ τῆς Ἀλβανίας - συμπολίτου μας Δημητρίου Ἀθαν. Σιάτρα, ἡτις ἀποσταλεῖσα ἀπό τόν Διοικητή τῆς Μονάδος του ἀνεγνώσθη στήν Ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ (Καστανέα - Ευρυτανίας).

Τέλος ὁλόκληρον τό Ἔθνος, μέ ἀκλόνητον πίστιν πρὸς τὰ πεπρωμένα του, ἐξηγέρθη σύσσωμον γιά νά δικαιώσει τό ἐνδοξον παρελθόν του. Πιστόν εἰς τήν ἐπιταγὴν τῶν προγόνων του: «Ἦ καλῶς ζῆν ἢ καλῶς τεθνηκέναι τόν εὐγενῆ χρή», ἐπροτίμησε τήν ὁδόν τῆς μεγάλης θυσίας ἀπὸ τήν ἀτίμωσιν. Καί ὁ πανίσχυρος Γολιάθ δέν ἐστάθη ἰκανός νά θρυμματίσῃ τόν μικρόσωμον, ἀλλὰ ἡρωικὸ Δαβίδ...

ΚΓ' Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ

Όπως ανέφεραμεν ή Ελλάς κατέβαλεν κάθε δυνατή προσπάθεια ὅπως μή λάβη μέρος στό Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Ἐν ὅψει ὅμως τοῦ κινδύνου τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος καί πρὸς προάσπισιν τῆς Ἐλευθερίας τῆς ἡναγκάσθη νά ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος. Εἰς τήν περίπτωσιν ταύτην μολονότι τό Ἑλληνικό Ἔθνος δέν εἶναι πολεμοχαρές ἀπέρριψε τό Ἰταλικό τελεσίγραφο τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1940 καί εἰσῆλθεν εἰς τόν στίβον μέ ἀκλόνητον τήν πίστιν εἰς τό δίκαιον τοῦ ἀγῶνος τῆς. Ἐνεπλάκη εἰς πόλεμον δύσκολον, ἀλλά καί τόν ἐνδοξότερον τῆς συγχρόνου Ἱστορίας τῆς.

Ἡ μικρά Ἑλλάς ὑπό λίαν δυσχερεῖς συνθήκας διεξήγαγε ἓνα νικηφόρο ἀγῶνα ἐναντίον μιᾶς μεγάλης δυνάμεως καί κατάφερε κατ' αὐτῆς σκληρά πλῆγματα, τά ὅποια δέν θά λησμονήσουν ποτέ οἱ Ἰταλοί. Ὁ μικρόσωμος Δαβίδ ἐνίκησε τόν ἰσχυρό Γολιάθ.

Κατ' ἀρχήν οἱ Ἕλληνες ἐξεδίωξαν τοὺς ἐπιδραμόντας στό πάτριον ἔδαφος Ἰταλοὺς παρά τήν πείσμονα ἀντίστασιν τούτων καί τῶν ἐνισχύσεων τὰς ὁποίας ἐλάμβανον συνεχῶς. Ἐν συνεχείᾳ κατεδίωξαν τοὺς Ἰταλοὺς στό ἐσωτερικὸ τῆς Ἀλβανίας καί παρ' ὀλίγον νά ἔρριπτον τούτους στή θάλασσα, ἐάν ἐν τῷ μεταξύ δέν συνέβαινον ὠρισμένα μοιραῖα σφάλματα καί τέλος δέν ἐπιτίθετο ἐκ τῶν πλευρῶν ἡ Γερμανία.

Ὁ Μουσολίνι ὀργισμένος ἐναντίον τῶν στρατηγῶν τοῦ τοὺς ὁποίους ἐθεώρει κυρίως ὑπευθύνους διὰ τὰς ἀποτυχίας, προέβη εἰς ἀλλεπαλλήλους ἀντικαταστάσεις τούτων. Ἐφθασε δέ εἰς τοιοῦτον σημεῖον ἡ ὀργή του καί ἡ ἀλλοφροσύνη του, ὥστε, ὅπως διεπιστώθη ἀπὸ διάφορα ἀπομνημονεύματα παραγόντων τῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, νά περνᾷ τό μεγαλύτερον μέρος τῆς ἡμέρας τοῦ μελετῶν τόν χάρτη τῆς Ἀλβανίας, ὡς δέ ἔλεγεν καί ὁ ἴδιος ἀπὸ τήν πολλή μελέτη· «ἐμαθα ἀκόμη καί τὰ μονοπάτια τῆς Ἀλβανίας».

Ἡ Ἰταλία πρό τῶν ἐπιτυχιῶν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων καί τῆς ἐπικειμένης καταρρεύσεως τῆς ἐπιθέσεως τῆς κατά τῆς Ἑλλάδος ὑπέστη εἰς τὴν διεθνή κοινὴ γνώμη καί τὴν σύμμαχον Γερμανίαν, ταπείνωσιν καί ἡθικόν κλονισμόν.

Ὁ Μουσολίνι, εὐρισκόμενος σέ ἀμηχανία τί ἔπρεπε νά πράξῃ, στό ἀδιέξοδο πού εἰσῆλθε, προβαίνει εἰς ἀλλεπαλλήλους συσκέψεις καί τέλος ἀποφασίζει τὴν μεγάλη ἐπίθεσιν τῆς ἀνοίξεως, τὴν γνωστή ὡς «ἐπίθεσις τῶν Ρόδων».

Ἡ ἐκδηλωθεῖσα τὸν Μάρτιον τοῦ 1941 μεγάλη ἐπίθεσις κατά τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων, παρουσίᾳ καί τοῦ Μουσολίνι, ὅστις καί διὰ λόγους γοήτρου ἤθελε νά ἐπιτύχῃ μιὰ νίκη, ἐθραύσθη μετὰ θάρρους καί γενναιότητος.

Μετὰ τὴν ἐαρινὴ ἐπίθεσιν καί τὸ ἄδοξο γιὰ τοὺς Ἰταλοὺς τέλος τῆς δὲν ἀπέμεινε πλέον γι' αὐτοὺς ἄλλη ἐλπίς σωτηρίας παρά μόνον ἡ ἀναμενομένη ἀπὸ στιγμῆς σέ στιγμὴ ἐπίθεσιν τῆς Γερμανίας κατά τῆς Ἑλλάδος.

Στις 6 Ἀπριλίου μετὰ ἀπὸ μιὰ μακρὰ διακοίνωσιν τοῦ Γερμανοῦ πρεσβευτοῦ Ἑρμπαχ στὸν Ἑλληνα πρωθυπουργὸ Ἀλέξανδρο Κορυζῆ ἐξεδηλώθη ἡ κατά τῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσις τῆς Γερμανίας.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ ἡρωικὴν ἀντίστασιν στὴν Ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα καί τὴν Κρήτη ὑπέκυψαν, ἀλλ' ἡ πτῶσις τῶν δὲν ἦταν ἥττα ἀλλὰ δόξα.

* * *

Ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν ὁλοκλήρου τοῦ παγκοσμίου αὐτοῦ πολέμου διαφαίνεται σταθερὰ πόσον σημαντικόν ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπὶ ἐξάμηνον ἀντιστάσεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἔκβασιν τοῦ συμμαχικοῦ ἀγῶνος. Ἡ ἐπὶ ἐβδομάδας ἐπιβράδυνσις τῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατά τῆς Ρωσίας ὀφείλεται καί στὴν Ἑλλάδα, ὅπως καί ὁ ἴδιος ὁ Χίτλερ ὡμολόγησεν.

Ὡς ἀπεκαλύφθη ἀργότερον, ἀπὸ τοὺς δικαζομένους Γερμανοὺς στρατηγούς στό συμμαχικὸ δικαστήριον τῆς Νυρεμβέργης, ἡ Γερμανικὴ ἐκστρατεία κατά τῆς Ρωσίας ἐνῶ ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσῃ περὶ τὰ μέσα Μαΐου 1941 ἐγένετο τὴν 22/6/1941. Ἡ καθυστέρησις αὕτη ὑπῆρξεν ὀλεθρία διὰ τοὺς Γερμανοὺς. Ὅπως τὸ 1812 διὰ τοὺς Γάλλους, πού ὁ Ναπολεὼν δι' ἄλλους λόγους καθυστέρησεν τὴν ἐπίθεσίν του τότε, διότι στό διάστημα αὐτὸ οἱ Ρῶσοι ὠργάνωσαν τὸν ἀμυντικὸν τοὺς ἀγῶνα, οἱ δὲ Γερμανοὶ δὲν κατώρθωσαν νά διεξαγάγουν τὸν ἀστραπιαῖον πόλεμον πρὶν ὁ ρωσικὸς χειμὼν ἀποβῇ ὀλέθριος γιὰ τίς τεθωρακισμένους δυνάμεις τῶν. Πέραν ὅμως τούτων, ὡς ἀποκαλύπτεται ἀπὸ ἱστορικὰ ντοκουμέντα, ἡ Ἑλληνικὴ ἀντίστασις ἐπέφερε ἀναστάτῳσιν στὰ Γερμανικὰ σχέδια, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν εἶχον προγραμματίσει μεγάλη ἐπίθεσιν γιὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Βρεττανικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Συνεπῶς ἡ Ἑλληνικὴ ἀντίστασις συνετέλεσεν στό νά διατηρηθῇ ἡ

Μέση Ἀνατολή καί τό Σουέζ ἀκόμη καί νά ἐτοιμασθῇ τό ὅπλοστάσιον τῆς Δύσεως γιά τήν συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος.

Τέλος, ἐξαιτίας τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως οἱ Γερμανοί ἀπώλεσαν πλεονεκτήματα καί προϋποθέσεις μοναδικές πού δέν ἡδυνήθησαν νά ἐπανεύρουν ἔκτοτε.

Δέν πρέπει ἐπίσης νά παρίδωμεν ὅτι πρὶν οἱ Γερμανοί ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Ἑλλάδος δέν ἔπαυσαν τίς ἡμιεπίσημες, ἀλλά ἐπίμονες βολιδοσκοπήσεις γιά νά ἐξασφαλίσουν μιά εἰρηνική ὑποταγή τῆς Ἑλλάδος στίς γερμανικές ἐπιδιώξεις.

Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρομεν τās ἐξῆς προτάσεις:

Ἀνώτεροι Κυβερνητικοί παράγοντες τοῦ Βερολίνου ἔκαμαν λόγο σέ ὑπαλλήλους τῆς Ἑλληνικῆς πρεσβείας γιά τήν δυνατότητα πού ὑπῆρχε γιά τήν Ἑλλάδα νά βγῇ μέ ἀξιοπρέπεια καί χωρίς ζημιές ἀπό τοὺς τρομεροὺς κινδύνους πού τήν ἀπειλοῦσαν, ἂν αὕτη ἔδειχνε τήν ἐλάχιστη διάθεσιν γιά συνεννόησιν.

Παρόμοιες προτάσεις ἔκανε ὁ Γερμανός πρεσβευτής στή Μαδρίτη Φόν Στάρερ στὸν Ἑλληνα συνάδελφό του Π. Ἀργυρόπουλο, μέσῳ τοῦ Οὐγγρου πρεσβευτοῦ Ἀντόρκα.

Ὁ Γερμανός πρεσβευτής στήν Ἀγκυρα Φουζάπεν μιλώντας σέ Ἑλληνας ἐπισήμους εἶπε πῶς ἡ Γερμανία προθύμως θά δεχόταν νά μεσολαβήσῃ γιά μιά ἀνακωχή Ἑλλάδος - Ἰταλίας.

Ἀνάλογες κολακευτικές προτάσεις ἔκανε καί ὁ Γερμανός στρατιωτικός ἀκόλουθος, στήν πρεσβεία τῆς Ἀθήνας, Φόν Κλέμπ.

Τό νόημα ὅλων τῶν προτάσεων ἦταν: Ἡ Ἑλλάς δέν θά ἔχανε τίποτα, θά μπορούσε μάλιστα νά διατηρήσῃ καί τή γραμμή πού βρισκόταν τά στρατεύματά της στήν Ἀλβανία. Τό μόνο πού ἐζητεῖτο ἀπό τήν Ἑλλάδα ἦταν νά παραχωρήσῃ μερικές βάσεις, στρατιωτικές, ναυτικές καί ἀεροπορικές.

Σέ ὅλες τίς δελεαστικές αὐτές προτάσεις ἡ ἀπάντησις ἦταν «Ὁχι». Μάλιστα ὅταν ὁ Ἑλλην πρεσβευτής στό Βερολίνο ζήτησε ἀπό τόν Ἑλληνα πρωθυπουργό νά μάθῃ τήν ἀπάντησιν πού θά ἔδιδε στίς γερμανικές προτάσεις, ὁ Κορυζῆς τοῦ ἔστειλε τό μονολεκτικό τηλεγράφημα· «πολεμοῦμεν».

Ἡ Ἑλλάς ἀντέστη καί κατὰ τῆς Γερμανικῆς ἐπιδρομῆς ὅπως καί κατὰ τῆς Ἰταλικῆς.

Ἄν ὁ Χίτλερ κατῴρθωνε νά καταλάβῃ ἀμαχητί καί τήν Ἑλλάδα καί ν' ἄλυσόδεσῃ στό ἄρμα του καί ταύτην ὅπως καί ὅλα τά Βαλκανικά Κράτη θά μπορούσε νά ἐξαναγκάσῃ τήν Τουρκίαν νά ἐπιτρέψῃ τήν διάβασιν τῶν στρατευμάτων του πρὸς νότον καί ἀνατολάς, νά ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ρωσίας ἐνωρίτερον καί δι' ἰσχυροτέρων δυνάμεων καί τό πιθανώτερον τότε νά ἦτο ἡ ἀντίθετος ἔκβασις τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

1. Αἱ ἀπώλειαι ἐκατέρωθεν

Ἡ ἐπίθεση κατά τῆς Ἑλλάδος κατά ἓνα ἐπίσημο ἀπολογισμό εἶχεν στοιχίσει γιά τούς Ἱταλούς 13.755 νεκρούς, 50.874 τραυματίες, 12.368 κρυοπαγημένους καί 25.067 ἀγνοουμένους. Διά τήν Ἑλλάδα αἱ ἀπώλειαι ἦσαν 13.600 νεκροί, 2.100 ἐξαφανισθέντες καί πολλές χιλιάδες τραυματίες καί κρυοπαγημένοι. Ἐκτός τῶν νεκρῶν καί αὐτῶν πού ἄφησαν κομμάτια ἀπό τά κορμιά των στά πεδία τῶν μαχῶν καί γύρισαν χωρίς χέρια, πόδια, κουφοί καί ἀόμματοι καί σέρνονται στούς δρόμους ἀπό τά βόλια τοῦ ἐχθροῦ καί τίς φρικτές κακουχίες, οὐδεῖς ἀπό ὅσους πῆραν μέρος στήν ἐκστρατεία αὐτή γύρισε σῶος καί ἀβλαβής. Ὅλοι οἱ ἐπιζήσαντες τοῦ πολέμου αὐτοῦ, ὑποφέρουν καί θά ὑποφέρουν σ' ὅλη τους τή ζωή ἀπό τήν πολεμικήν ψύχωσιν καί τίς συνέπειες τῶν κακουχιῶν.

Αἱ θυσίες τῶν Ἑλλήνων δέν ἀπέβησαν ἐπὶ ἰαταίῳ, ἐγένοντο τό μῦρον, τό λιβανωτό τῆς ἀνθρωπότητος πού ἀνεγνωρίσθη παγκοσμίως πῶς οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν οἱ σηματοφόροι τῆς νίκης τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου.

Ἡ ἐκθαμβωτική μάχη κατά τοῦ φασισμού ὑπῆρξεν δημιούργημα Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ὁφείλεται στή θεμελιώδη ἀρετή τοῦ Ἕλληνος, ὅστις ἔχει ὑψηλὴν συνείδησιν τοῦ χρέους καί ἔντονο τό αἶσθημα τῆς ἀξιοπρεπείας εἰς τὰς στιγμάς τοῦ μεγάλου κινδύνου. Ὅταν διακυβεύεται ἡ ἐλευθερία του νά λησμονῇ τήν ἀγάπην πρὸς τήν ζωήν.

Ὅταν κράτη τῆς Εὐρώπης πολὺ ἰσχυρότερα οἰκονομικῶς καί στρατιωτικῶς εἶχον καταρρεῦση τό ἔν μετὰ τό ἄλλο, ἡ μικρά καί πτωχὴ Ἑλλάς ἀνθίσταται. Οἱ Ἕλληνες μαχηταί εἰς τὰ βουνά τῆς Ἡπείρου ἀνεχαίτιζον τόν ἐπιδρομέα, τόν ἀπέρριπτον ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ ἐδάφους καί τόν κατεδίδωκον εἰς τὰ ὄρη τῆς ἰσότητός του. Διελύθη ὁ θρύλος τοῦ ἀνικητοῦ ἄξονος καί οἱ Ἕλληνες ἀπέδειξαν πῶς ἡ ἀνδρεία, τό θάρρος καί ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς εἶναι τὰ τελειότερα ὄπλα.

* * *

Ταῦτα πάντα ἐπετέλεσεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατός παρά τήν εἰς ἀριθμόν, εἰς μέσα πυρός καί εἰς ἀεροπορίαν μεγάλην ὑπεροχήν τοῦ ἀντιπάλου, παρά τὰς δυσχερεῖς ἐδαφικὰς καί καιρικὰς συνθήκας, παρά τὰς δυσχερεῖας ἐκτελέσεως τῶν ἀνεφοδιασμῶν καί διακομιδῶν, τὰς ὀφειλομένας εἰς τήν ἔλλειψιν μεταφορικῶν μέσων εἰς τό λίαν ὀρεινόν τοῦ ἐδάφους, εἰς τήν κακὴν κατάστασιν τῶν ὁδῶν ἐν Ἀλβανίᾳ καί εἰς τὰς συστηματικὰς ἐπ' αὐτῶν καταστροφὰς τοῦ ἐχθροῦ.

Μέ τό ἀνά χεῖρας βιβλιαράκι μου ἐξεπλήρωσα μία ἐπιθυμία μου. Δέν τό διακρίνει πλήρης ἐνημερότης ἐλλείψει ἐπισήμων στοιχείων. Διά τούτου

προσεπάθησα ν' αποδώσω κι εγώ μιά πτυχή του πολέμου αυτού που έδόξασε την πατρίδα μας και προξένησεν τόν θαυμασμό όλου του κόσμου. Δεν μπορώ νά ισχυρισθῶ ότι τό επέτυχον πλήρως, ίσως άλλα γεγονότα, τραγικώτερα και σπουδαιότερα, χρήζοντα ιδιαιτέρας εξάρσεως άγνωστα όμως σ' έμένα, νά επισκιάζουν τά όσα εγώ έγραψα. Πάντως έπραξα ό,τι μπορούσα, όσο μου επέτρεψεν οι πνευματικές μου δυνάμεις άπ' ό,τι υπέπεσε στην αντίληψη μου, άπ' όσα έπληροφορήθην κι άκουσα, για νά μάθουν τά παιδιά των Έλλήνων, οι έρχόμενες γενιές πώς ή έλευθερία είναι έμφυτο στόν Έλληνα. Τό γράφει ή μοίρα του Έλληνικού λαού, μέσα στό πέρασμα των αιώνων, μέ τό όπλο στό χέρι νά υπερασπίξη τή γή του που τόν έχει θρέψει κατά παντός έπιβούλου έπιδρομέως. Κι είναι ή μοίρα του λαού αυτού ν' αντιμετώπιξη άβάσταχτους όγκους, αναρίθμητα πλήθη κατά τήν μακραίωνα ιστορία του. Άς στρέψωμε λίγο τήν προσοχή μας στίς μεγάλες στρατιές των Περσών στην εποχή του Μαραθώνος, τής Σαλαμίνος και των Πλαταιών, ότε οι Αθηναίοι, «Έλλήνων προμαχοῦντες χρυσοφόρων Μήδων έστόρεσαν δύναμιν» και τό δοξασμένο έπιτύμβιο του Αισχύλου,

*«Άλκην δ' ευδόκιμον Μαραθώνιον ἄλσος ἄν εἴποι
καί βαθυχαίτης Μῆδος ἐπιστάμενος».*

Γιατί ό Αισχύλος θεωρούσε σάν μεγαλύτερη δόξα τήν πολεμική άρετή και τήν έπιτέλεσιν του πολεμικού καθήκοντος.

Η μικρή Έλλάς αντιμετώπισε κατά καιρούς τόν συντριπτικό όγκο των Περσικών πολέμων, τήν πανίσχυρη Όθωμανική αυτοκρατορία μέ τούς άγωνιστάς του 1821 και μέ τήν γενιά του 1940 τήν πολεμική μηχανή του Μουσολίνι. Εκείνοι μέ τά τόξα και τά δόρατα, και οι άλλοι μέ τά καρυφίλια και τίς κουμπούρες και τίς μηχανοκίνητες στρατιές τής Ιταλίας μέ λίγα τουφέκια και κανόνια. Για μιά άκόμη φορά ή νίκη δεν έστεψε τήν άριθμητική δύναμιν. Τό Έλληνικό Έθνος δεν έγονάτισε ούδέ έχασε τό θάρρος του και τήν αγωνιστικότητά του, άλλ' ήγέρθη σύσσωμον, εξεπέρασε τήν τραγωδία και άνέκτησε τήν Έλευθερία.

Η γεωγραφική θέσις εις τήν όποιαν εύρέθη τό Έλληνικόν Έθνος και αι ιστορικοί συγκυρίες τό υπεχρέωσαν επανειλημμένως, άπ' ότου ύπάρχει νά αφήση τό άροτρον και ν' άρπάξη τά όπλα. Ουδέποτε διενόθη νά φυγομαχήση. Οι μεγάλοι άγώνες που διεξήγαγε τό Έλληνικό Έθνος κατά τήν άρχαιότητα, τόν μεσαίωνα και κατά τούς νεώτερους χρόνους υπήρξαν σταθμοί αποφασιστικοί όχι μόνον τής ιστορίας του, αλλά και τής ιστορίας όλοκληρου τής ανθρωπότητος.

Όλα τ' άνωτέρω αποτελούν μιά χρυσή αλυσίδα που ένώνει τήν πολεμική παράδοσιν του Έλληνικού λαού ανά τούς αιώνας και διδάσκουν τήν ανθρωπότητα πώς:

*Ἡ μεγαλοσύνη τῶν Ἑθνῶν δέν μετρίεται μέ τό στρέμμα
μέ τῆς καρδιάς τό πύρωμα μετρίεται καί τό αἷμα.*

Οἱ Ἕλληνες προασπισταί τοῦ 1940 ἀπεδείχθησαν ἄξιοι τῆς καταγωγῆς των, διετήρησαν ἀναλλοίωτη τήν λαμπρά ἱστορική πορεία τῆς φυλῆς καί καθύγασαν τήν ἀνθρωπότητα μέ τό φῶς τῆς ἐλπιδοφόρου πρώτης νίκης τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Ὅτε αἱ ζοφεραί ἡμέραι τῆς περιόδου ἐκείνης, ἐνώπιον τοῦ πανισχύρου χειμάρρου τῆς βίας, ὑπῆρξαν διὰ τοὺς ἄλλους λαοὺς ἡμέραι κάμψεως καί ἀδιεξόδου καί δέν διεφαίνετο καμμιά πιθανή ἀντίστασις στήν Εὐρώπη, ἐκ τῆς ἀθανάτου Ἑλλάδος ἐξεπήδησε καί πάλιν τό φῶς τῆς Ἀναστάσεως.

Ἡ 28η Ὀκτωβρίου 1940, μεγαλειῶδες σύμβολο τοῦ ἐνδόξου ἔπους τῆς Ἀλβανίας, ἀποτελεῖ γεγονός κοσμοϊστορικῆς ἀξίας, ὑπερόχου μεγαλείου καί αἰωνίας δόξης, περιλάμπρου νίκης τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ὕλης, παραδείγματος θάρρους κατὰ τῆς ἀνανδρίας. Μ' εὐλάβεια κατὰ τήν ἡμέρα αὐτή, αἱ ἐπερχόμενες γενιές θά στρέφουν τόν νοῦν των ὑπερήφανοι πρὸς τοὺς ἀθανάτους νεκροὺς, τοὺς ἥρωικούς τραυματίας καί τοὺς γενναίους πολεμιστάς πού προέταξαν τὰ στήθη των κατὰ τοῦ μελανοχίτωνος ὀλοκληρωτισμοῦ, καθ' ὃν χρόνον ζόφος δουλείας καί ἀπογνώσεως ἐπεκράτει σέ ὀλόκληρη τήν Εὐρωπαϊκὴ Ἠπειρο καί μέ τήν ὑπέρλαμπρον δόξαν της καί εἰς τόν κόσμον ὅλον τήν Ἐλευθερίαν Του.

Μετάλλια πού τοῦ ἀπενεμήθησαν γιά τίς ὑπηρεσίες του στήν Πατρίδα

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΠΑΛΤΑΣ
(1914 - Ἀπεβίωσεν αἰφνιδίως τὴν 30ην Δεκεμβρίου 1970)
Βιογραφικά στοιχεία

Γενικά

Γεννήθηκε στὴν Καστανιά Εὐρυτανίας τὸ 1914, ὅπου ἔμαθε τὰ πρῶτα ἐγκύκλια γράμματα. Συνέχισε στὸ Σχολαρχεῖο Προυσοῦ καὶ περάτωσε τὶς γυμνασιακές του σπουδές στὸ Γυμνάσιο Ἀγρινίου, ὅπου παραλλήλως ἐργαζόταν στὴν ἐμπορικὴ ἐπιχείρηση τοῦ πατέρα του.

Τὸ 1945 νυμφεύεται τὴ Μαρία τὸ γένος Γεωργίου Ὑφαντοπούλου, μέ τὴν ὁποία ἀπέκτησαν τρία παιδιά: τὸ Νίκο, τὴν Αἰκατερίνη καὶ τὸ Γιώργο.

Στρατιωτικὴ Δραστηριότητα

Τὸ 1934 ἐπιλέγεται γιὰ ἐφεδρος ἀξιωματικός καὶ εἰσάγεται στὴ Σχολὴ Ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν Σύρου. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Σχολὴ αὐτὴ τοποθετήθηκε στὸ 6ο Σύνταγμα Πεζικοῦ καὶ στὴ συνέχεια στὸ Πρότυπο Σύνταγμα Εὐζώνων.

Τὸ 1939 ἐπιστρατεύεται ὡς ἐφεδρος ἀνθυπολοχαγός καὶ ὑπηρετεῖ ἐπὶ ἓνα χρόνο στὸ 39ο Σύνταγμα Εὐζώνων.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1940 ἐπιστρατεύεται ἐκ νέου καὶ κατατάσσεται στὸ 39 Σύνταγμα Εὐζώνων ὑπὸ τὴ διοίκηση τοῦ ἀειμνήστου ἀντισυνταγματάρχου τότε καὶ μετέπειτα στρατηγοῦ Πανσανία Κατσώτα, πολεμώντας στίς πρῶτες γραμμές τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ μετώπου στὴν περιοχὴ Τεπελενίου.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς εἶχε ὀργανωθεῖ σὲ διάφορες ἀντιστασιακές ὀργανώσεις, πού δραστηριοποιήθηκαν στὴν περιοχὴ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ τῆς Εὐρυτανίας, ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ στρατηγοῦ Ζέρβα.

Στὰ 1947 - 1949, ὅταν ἡ Ἑλλάδα ἐκαλεῖτο γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά συναντήσει τὴ μοίρα της, ἐπιστρατεύεται καὶ πάλι μέ τὸ βαθμὸ του ἐφέδρου ὑπολοχαγοῦ, προαχθεὶς ἀναδρομικῶς στὸ βαθμὸ τοῦ λοχαγοῦ καὶ τοποθετεῖται στὸ 8ο Τάγμα Ἐθνοφρουρᾶς, μέ τὸ ὁποῖο συμμετέχει στίς ἐπιχειρήσεις τῆς περιόδου ἐκείνης πάντοτε στὴν πρώτη γραμμὴ.

Γιὰ τὴ μακροχρόνια συμβολὴ του στοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἔθνους, γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τὴ Δημοκρατίαν, ἡ πολιτεία τὸν ἐτίμησε μέ τὰ ἐξῆς μετάλλια καὶ παράσημα:

Πολεμικὸς Σταυρός (1940 - 1941)

Μετάλλιο Ἐξαιρέτων Πράξεων (1940 - 1941)

Ἀναμνηστικὸ Μετάλλιο Ἐκστρατείας (40 - 41).

Πολεμικὸς Σταυρός (1947 - 1949)

Ἐπί πλέον, γιά τή στρατιωτική του δράση τιμήθηκε καί μέ διάφορες διακρίσεις ἀπό τίς στρατιωτικές μονάδες, ὅπου ὑπηρετήσε, ἦτοι:

Εὐαρέσκεια ἀπό τή Διοίκηση τῆς 84ης Στρατιωτικῆς Περιοχῆς.

Συγχαρητήριοις Ἑπαινος ἀπό τήν ἴδια Διοίκησιν.

α) Εὐαρέσκεια β) Ἑπαινος γ) Συγχαρητήριοις Ἑπαινος καί δ) Πρότασις γιά τήν ἀπονομή τοῦ Χρυσοῦ Ἀριστείου Ἀνδρείας, ἀπό τή Διοίκησιν τοῦ 8ου Τάγματος Ἐθνοφρουράς, γιά τίς προσφερθεῖσες πολύτιμες ὑπηρεσίες του μέχρι αὐτοθυσίας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Υπῆρξε γενναῖος, ἀλλά καί σεμνός. Γιά τήν πλούσια πολεμική του δραστηριότητά του ἐν τῷ Ἑλληνο-Ιταλικῷ Πόλεμῳ ὀμιλεῖ εὐγλώττως τό παρόν βιβλίον.

Επαγγελματική Δραστηριότητα

Τό 1947 διορίζεται στόν Κλάδο τῶν Ἐπιθεωρητῶν Ἑργασίας τοῦ ὑπουργείου Ἑργασίας καί ὑπηρετεῖ εὐδοκίμως μέχρι τό 1970, ὅτε ἀπεβίωσε ἀπό αἰφνίδιο θάνατο.

Προάγεται ἀκωλύτως σέ ὅλες τίς βαθμίδες τοῦ Κλάδου μέχρι καί τοῦ βαθμοῦ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Ἑργασίας.

Ἀπό τό 1955 διετέλεσε προϊστάμενος διαφόρων νευραλγικῶν Ἐπιθεωρήσεων Ἑργασίας στίς περιοχές τῆς Ἀθήνας καί τοῦ Πειραιᾶ καί ὑπερασπιζόταν μέ ὑπερβάλλοντα ζῆλον τά δικαιώματα τῶν ἐργαζομένων.

Πολλές φορές λόγῳ καταρτίσεως, εὐθυκρισίας καί ἐμπειρίας ἡ Ὑπηρεσία τόν ἔστελνε σέ ἐπαρειακές πόλεις, γιά τήν ἐπίλυση σοβαρῶν ἐργασιακῶν διαφορῶν, μεταξύ ἐργοδοτῶν καί ἐργαζομένων. Χαρακτηριστική, γιά τό λόγο αὐτό, ὑπῆρξε καί ἡ ἀπονομή ἐπαίνου ἀπό τό Ἑργατικό Κέντρο Τρικάλων.

Διετέλεσε Πρόεδρος ἡ Μέλος διοικητικῶν συμβουλίων Ἐπιτροπῶν ἡ Ὁργανισμῶν, πού τελοῦσαν ὑπό τήν ἐποπτεία τοῦ Ὑπουργείου Ἑργασίας.

Ἀπό τά στοιχεῖα τοῦ ὑπηρεσιακοῦ ἀτομικοῦ του φακέλου προκύπτει ὅτι διακρινόταν γιά τήν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρα, τό ἀνεπὶλήπτο ἦθος, τήν ἀφοσίωση στό καθῆκον, τήν ἀκάματη ἐργατικότητα, τήν ἄκρα εὐσυνειδησία, τήν ἀνιδιοτελεῖ φιλαλληλία, τόν ἄδολο πατριωτισμό, τήν ἀπαράμιλλη εὐψυχία, τή δύναμι ἀντιστάσεως καί τήν εὐρυμάθειά του.

Κρινόταν ἀπό τοὺς προϊσταμένους του σταθερά ὡς προακτέος κατ' ἐκλογήν.

Τό Ὑπουργεῖο Ἑργασίας ἐξετίμησε τή συνολική ὑπηρεσιακή δραστηριότητα καί τοῦ ἀπένευσε τήν ἡθική ἀμοιβή τοῦ Ἑπαίνου, μέ τήν ὑπ' ἀριθ. 383 / 3.8.1948 ἀπόφαση, ὅτε ἦταν ἀκόμη νέος ὑπάλληλος.

Κοινωνική Δραστηριότητα

Έθελοντής αιμοδότης καί ενεργός Έρυθροσταυρίτης, προσέφερε βοήθεια, αγάπη καί στοργή στους πάσχοντες συνανθρώπους του.

Άπό τή θέση τοῦ Έπιθεωρητοῦ Έργασίας βοήθησε, πολλούς συμπατριῶτες του, κατά τά δύσκολα χρόνια τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου, τοποθετώντας τους σέ διάφορες θέσεις ἐργασίας, στίς ὁποῖες ἀρκετοί σταδιοδρόμησαν.

Δεν ἦταν, ὅμως μικρότερη ἡ συμβολή του καί ἡ ἐνεργός συμπαράστασις στήν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων πού ἀντιμετώπιζε ἡ ἰδιαιτέρα του πατρίδα. Κατέβαλε ἄοκνες προσπάθειες σέ κάθε ἔργο ἀναπτύξεως καί προόδου τῆς περιοχῆς.

Διετέλεσε ἰδρυτικό μέλος τοῦ Συλλόγου Καστανιωτῶν καί μέλος τοῦ πρώτου Διοικητικοῦ Συμβουλίου του.

Ἡ αγάπη του αὐτή γιά τή γενέθλια γῆ ἀποτυπώνεται ἀνάγλυφα στό βιβλίό του μέ τίτλο: «Καστανιά Εὐρυτανίας».

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΥΡΥΤΑΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑ

ΤΙΜΗΣ ΚΑΙ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρείας
με εισήγηση του Προέδρου του
και αφού έλαβε υπόψη του:

1. Ότι κατά τον πόλεμο του 1940-41 οι Ένοπλες Δυνάμεις του Έθνους και ολόκληρος ο Ελληνικός Λαός αντιμετώπισαν με πείσμα, αποφασιστικότητα και ηρωισμό την Ιταλική φασιστική εισβολή στα Ελληνοαλβανικά σύνορα και κατόρθωσαν να ανατρέψουν τους επιδρομείς, να τους καταδιώξουν μέσα στο εχθρικό έδαφος, να απελευθερώσουν τη Βόρειο Ήπειρο και να κερδίσουν στην ανθρωπότητα τη πρώτη νίκη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

2. Ένας από τους βασικούς παράγοντες της μεγάλης εκείνης εποποιίας ήταν και η συμβολή των Εφέδρων Αξιωματικών των Ενόπλων μας Δυνάμεων, οι οποίοι με ενθυσιασμό, καρτερία και εμπιστοσύνη στις ακατάβλητες αξίες του Έθνους μας ανταποκρίθηκαν στο πολεμικό προσκλητήριο της Πατρίδας και αφού εγκατέλειψαν οικογένειες, εργασίες και διάφορες ειρηνικές επιδιώξεις, έσπευσαν να πλαισιώσουν τα στρατιωτικά τμήματα των επιστράτων και σε αγαστή συνεργασία με τους μονίμους συναδέλφους τους, αδήγησαν τον Εθνικό Στρατό στη νίκη και τον θρίαμβο.

3. Τον ίδιο ηρωισμό επεδείξαν οι Έλληνες Έφεδροι Αξιωματικοί και κατά τη Γερμανική επίθεση, τον Απρίλιο του 1941, στη διάρκεια της ξενικής Κατοχής, στη Μέση Ανατολή, στη Βόρειο Αφρική και την Ιταλία κατά τα έτη 1941-1944, όπου όχι μόνο διακρίθηκαν για την πολεμική τους αρετή, αλλά απέσπασαν και τον θαυμασμό των συμμάχων συναδέλφων τους για την αντοχή, την εφευρετικότητα και την ανδρεία τους.

4. Κατά την πολεμική αυτή περίοδο (1940-1944) δεκάδες Ευρυτάνων Εφέδρων Αξιωματικών και Ανθυποσπιστών επολέμησαν στα διάφορα πολεμικά μέτωπα, διακρίθηκαν ως ηγέτες στρατιωτικών μονάδων και συνετέλεσαν με τις ικανότητές τους στην κατάκτηση της νίκης.

5. Πολλοί από τους Ευρυτάνες Εφεδρικούς υπέσπασαν αφάνταστες κακουχίες και κρυοπαγήματα, δέχθηκαν βαριά τραύματα, έγιναν ανάπηροι δια βίου και αρκετοί άφησαν την τελευταία νιοπή τους στα πεδία των μαχών, της τιμής και του καθήκοντος, γνήσιοι εκφραστές της ελληνικής αρετής, φιλοπατρίας και ανδρείας,

με την υπ' αριθ. 9/24-9-1993 ομόφωνη απόφασή του

α π ο ν έ μ ε ι

στο Σύνδεσμο Εφέδρων Αξιωματικών Νομού Ευρυτανίας το παρόν «ΔΙΠΛΩΜΑ» ως ελάχιστο δείγμα τιμής, ευγνωμοσύνης και αναγνωρίσεως των προς την Πατρίδα και το Έθνος υπηρεσιών τους κατά την πολεμική περίοδο 1940-1944.

Το «ΔΙΠΛΩΜΑ» αυτό, θα επιδοθεί κατά τον εορτασμό από την Εταιρεία της εθνικής επετείου της «28ης Οκτωβρίου 1940» στην αίθουσα της Αρχαιολογικής Εταιρείας Αθηνών, στον Πρόεδρο του Δ.Σ. του Συνδέσμου Εφέδρων Αξιωματικών Νομού Ευρυτανίας κ. Δαμιανό Τσιλίκιο, Δρα Ιατρό.

Αθήνα, 21 Οκτωβρίου 1993
ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Ευάγγελος Οικονομίου

Ο ΕΦΟΡΣ
Ιωάννης Καταχωρητός

ΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ
Δημήτριος Κουτρούμπας
Γεώργιος Παπαδοπούλας

Ο ΤΑΜΙΑΣ
Σεραφείμ Λιάσης

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
Φωτios Κουλαρμένος

Η ΕΙΔ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
Μαρία Χριστάλη

ΤΑ ΜΕΛΗ
Γεώργιος Ευαγγελόπουλος Ιωάννης Σούμπας

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟ 22 Δεκεμβρίου 1941 Π. ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ
ΑΠΕΝΘΕΜΗΝ ΕΙΣ ΤΟΝ *τ.ρ. Βενέζου Π.ρ. Μπασιάν Κωνσταντίνου*

ΤΟ ΜΕΤΑΛΛΙΟΝ ΕΞΑΙΡΕΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

*Εν τῇ μάχῃ γὰρ τῇ τοῦ Γερμανικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ Μετώπου γαλλοῦ καὶ ἀποδοῦ
καὶ συμβολῶν αὐτῇ τῇ τοῦ γαλλοῦ ἐκδοῦν τῶντος.*

Ε. Κ. Μ. 1211/1942

ΛΗΨΕΙΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ
ΤΟ
ΣΤΕ ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΥΤΟΥ ΣΤΡΑΤΩΤΕΚΚΩΝ

ΟΝ ΑΔΗΜΑΙΣ ΤΗ 22 Δεκεμβρίου 1941

ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΤΕΛΛΟΜΕΝΟΥΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥΣ

Κωνσταντίνου

Κωνσταντίνου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	15
----------------	----

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Α' ΠΡΟΜΗΝΥΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ	17
1. Οί Πεμπτοφαλαγγίτες	20
Β' Η ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	25
1. Ἡ ἐφαρμογή τοῦ σχεδίου	26
Γ' Η ΕΛΛΑΣ ΕΤΟΙΜΗ ΓΙΑ ΠΟΛΕΜΟ	29
1. Μέτρα ἀσφαλείας στά σύνορα	30
2. Τό 2/39 Σύνταγμα ἐτοιμάζεται διά ἀναχώρησιν	31
3. Τό 2/39 Σύνταγμα ἀναχωρεῖ διά τό μέτωπον	33
4. Τί εἶναι καταυλισμός	35
5. Τά φυλάκια τῶν συνόρων μέ ψυχραιμία ἀναμένουν τήν Ἰταλική ἐπίθεσιν ..	37

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Δ' ΤΟ ΤΕΛΕΣΙΓΡΑΦΟ - Η ΕΛΛΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ	39
1. Οί πρῶτες ἐνέργειες τοῦ Μεταξᾶ	42
2. Τά πρῶτα πολεμικά ἀνακοινωθέντα	45
3. Πῶς ἔμαθε ὁ Χίτλερ τήν εἰσβολή στήν Ἑλλάδα	45
4. Οἱ Ἰταλοί δέν περίμεναν ἀντίστασι	46
5. Ἡ ζωή στά μετόπισθεν	48
6. Τί διαγγέλματα	48
Ε' ΤΟ 2/39 ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΒΑΔΙΖΕΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ	51
1. Στίς στροφές τοῦ Μακρυνόρους	53
2. Στήν Ἄρτα	54
3. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ξένων	54
4. Ἡ ἀντίστασι στό Καλπάκι	56
5. Ἡ ὑπεροχή τῶν Ἰταλῶν εἰς πολεμοφόδια καί ἡ ἄσκοπος κατανάλωσις ...	57
6. Ἡ δρᾶσις καί στά πυροβόλα μας δέν ὑστέρησε τῆς ἀεροπορίας	59
7. Τό 2/39 Σύνταγμα στήν Ἑλάτη	60

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΣΤ' ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΙΣ - ΤΟ 2/39 ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ	61
1. Τό 2/39 ὑπό τήν II Μεραρχίαν	66
2. Ἡ Ἠπειρος ἀπελευθερώνει τό ἔδαφός της	67
3. Ἡ προσφορά τῶν μεταγωγικῶν τοῦ 2/39 Συντάγματος	68
4. Τά ὅπλα τῶν Ἰταλῶν καί ἡ πανουργία τῶν Ἑλλήνων	69
5. Ἡ προέλασις τῶν Ἑλλήνων καί ὁ ἠθικός κλονισμός τῶν Ἰταλῶν	71
6. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Ἑλλήνων στό ἐξωτερικό	71
7. Τά γράμματα	72
8. Ἐνθουσιασμός καί εἰς τό Ἐξωτερικόν	74

9. Πώς οι ξένοι δημοσιογράφοι και ο τύπος ύμνουσαν τόν Έλληνα στρατιώτη	75
10. Οι διανοούμενοι για τον αγώνα	76
Ζ' ΟΙ ΙΤΑΛΟΙ ΥΠΟΧΩΡΟΥΝ ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ	77
1. 'Η II Μεραρχία τό πρώτον διετάχθη νά καταλάβη τό χωρίον Πολίτσανη ..	78
2. Τά μαρτύρια τών αμάχων από τούς εισβολείς	78
3. 'Ο ανεφοδιασμός	79
4. Οί 'Ιταλοί παραδίδονται - Τό 2/39 Σύνταγμα προχωρεῖ ἐντός τοῦ 'Αλβανικοῦ ἐδάφους	80
5. Προέλασις γιά τό 'Αργυρόκαστρο	83
6. 'Η τραγική κατάστασις τών Εὐζώνων	85
Η' Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ	87
1. 'Η σκληρότης τοῦ ἀγώνος	88
2. Πῶς ὁ Μουσολίνι δικαιολογοῦσε τίς ἀποτυχίες τών στρατευμάτων του ...	89
3. 'Η δρᾶσις τῆς ἀεροπορίας στό 'Αργυρόκαστρο	90
4. Οί στρατιῶτες τών 'Ιταλῶν στό 'Αργυρόκαστρο	92
5. 'Η προέλασις τοῦ 2/39 Συντάγματος πρὸς τό Τεπελένι	92
6. Τό 2/39 Σύνταγμα μετὰ τό 'Αργυρόκαστρο	93
7. Οί ἐπιτυχίες τών Ἑλλήνων	95
8. 'Ιταλική κρίσις	95
9. Μικρά κάμψις ἐπιχειρήσεων	97
Θ' ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ	99
1. 'Απολογισμός	99
2. 'Ενέργεια τοῦ 2/39 Συντάγματος πρὸς κατάληψιν τοῦ Γκόλικο	100
Ι' ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΓΚΟΛΙΚΟ & ΑΠΟ/ΣΜΟΣ ΤΟΥ 2/39 ΣΥΝ/ΤΟΣ ..	107
1. Καί μία παρέμβασις	113
2. Διαβιβάσεις	114
3. Κι ἓνα χαρμόσυνο ἄγγελμα	114
4. Οί παγόπληκτοι	116
5. Τ' ἀκατανίκητα στοιχεῖα τῆς φύσεως	119
ΙΑ' Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΓΚΟΛΙΚΟ	121
1. 'Ο θάνατος τοῦ Μεταξᾶ	126
2. 'Ο ἀγὼν κατὰ τών στοιχείων τῆς φύσεως συνεχίζεται	127
3. 'Ο 3ος λόχος ἐγκαθίστανται στό Δόντι	128
4. 'Η δραματική κατάστασις τών ἀνδρῶν	129
5. Συνάντησις πολεμιστῶν	131
ΙΒ' ΤΟ 2/39 ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΑΝΑΣΥΝΤΑΣΣΕΤΑΙ	134
1. Οἱ ἐθελονταί	137
2. 'Εκπαίδευσις στά ὅπλα τοῦ ἐχθρου	139
3. 'Ακμαῖο τό ἠθικό τών Ἑλλήνων	140
4. 'Επιστροφή στό μέτωπο	141
5. Πῶς ἐφρουρεῖτο τό Τεπελενι	143
6. Οἱ 'Ιταλοί ἐτοιμάζουν γενική ἐπίθεσι	145
ΙΓ' Η ΕΑΡΙΝΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ	147
1. 'Η μπόρα ξέσπασε	148
2. Σχέδιον ἐνεργείας καί ἀποτέλεσμα ἐαρινῆς ἐπιθέσεως	151
3. 'Εκδηλώσεις στό ἐξωτερικό	152

ΙΔ' Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΕΝ ΥΦΕΣΕΙ.....	154
1. Οί Ἴταλοί κατά τήν Ἑθνική μας γιορτή.....	154
2. Ἡ στασιμότης τοῦ μετώπου - Αἱ ἀπώλειαι συνεχίζονται.....	155
3. Συναντήσεις στό μέτωπο.....	156
4. Ὁ χειμῶνας τελειώνει.....	159
5. Ψευδεῖς διαδόσεις τῶν Ἰταλῶν.....	160

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΙΕ' Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΕΠΙΤΙΘΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.....	163
1. Ἡ στάσις τῶν γειτόνων.....	164
2. Πληροφορίαι στήν Ἡπειρο.....	165
3. Ἡ Ἑλλάς ἀνθίσταται.....	165
4. Ἡ ὑποχώρησις.....	166

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΙΣΤ' Η ΕΛΛΑΣ ΥΠΟΔΟΥΛΩΝΕΤΑΙ.....	169
1. Πόσοι ἐπέστρεφον.....	172
2. Ἡ ἄφιξις στά σύνορα.....	173
3. Ἡ αἰχμαλωσία τοῦ 11ου Λόχου.....	176
4. Ὁ πόλεμος ἐτελείωσε.....	177
5. Τό 2/39 Σύνταγμα παραδίδει τά ὅπλα του.....	178
6. Διάλυσις τοῦ 2/39 Συντάγματος.....	180
7. Ὁ ἱπποκόμος μ' ἐγκαταλείπει.....	180
8. Ἡ φιλοξενία στή Φιλιππιάδα.....	181
9. Συνάντησις μέ πατριώτες.....	182
10. Ἐμπόδια στήν πορεία.....	184
11. Στό Δῆμο Ἀρακυνθίων.....	187

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ

ΙΖ' ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ.....	189
ΙΗ' ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΕΙΣ ΑΛΒΑΝΙΑΝ.....	193
ΙΘ' ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ.....	201
1. Ἀπελευθέρωσις.....	203
Κ' ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΦΙΛΟΔΟΞΙΑΙ ΤΟΥ ΝΤΟΥΤΣΕ ΚΑΙ ΑΥΤΑΠΑΤΗ.....	204
ΚΑ' ΠΩΣ ΠΟΛΕΜΗΣΑΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ.....	206
1. Ὡς πολέμησαν οἱ Ἕλληνες στήν Ἀλβανία.....	206
ΚΒ' ΠΟΙΟΙ ΠΟΛΕΜΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ.....	209
ΚΓ' Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ.....	215
1. Αἱ ἀπώλειαι ἐκατέρωθεν.....	219
ΚΩΝ/ΝΟΣ Ν. ΜΠΑΛΤΑΣ (1914-1970): Βιογραφικά στοιχεία.....	223

**Η παρούσα ηλεκτρονική
επεξεργασία έγινε το Νοέμβριο του
2019 με πρωτοβουλία του Ζαχαρία
Ζηνέλη και τη συγκατάθεση των
παιδιών του αείμνηστου
συγγραφέα Κώστα Ν. Μπαλτά, του
Νίκου, της Αικατερίνης και του
Γιώργου, στα οποία απευθύνονται
θερμές ευχαριστήσεις.**